

ƏDƏBİYYAT

SOLTAN ƏLİYEV
BİLAL HƏSƏNOV
AYNUR MUSTAFAYEVA

10

Ümumtəhsil məktəblərinin 10-cu sinfi üçün
Ədəbiyyat fənni üzrə dərsliyin
METODİK VƏSƏİTİ

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
bn@bakineshr.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

B

A

K

I

N

Ə

Ş

R

Bakı – 2017

BAŞLIQLAR

Fənn kurikulumu tələblərinin “Ədəbiyyat” dərslik komplektində reallaşdırılması mexanizmlərinin şərh	4
X sinif üzrə məzmun standartları və təlim nəticələri	8
Fənn üzrə məzmun standartlarının reallaşdırılması cədvəli	9
X sinifdə ədəbiyyat dərslərinin illik planlaşdırılması nümunəsi	12
Yeni təlim texnologiyalarından istifadə	23
Fəndaxili və fənlərarası inteqrasiya	25
Şagirdlərin özünüqiymətləndirmə meyarları	27
Müasir məktəbdaxili qiymətləndirmə	29
Mövzular üzrə təlim materialları ilə iş texnologiyasının şərh	
Söz sənətimiz – mənəvi sərvətimiz	33
ŞİFAHİ XALQ ƏDƏBİYYATI	
Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığı	37
QƏDİM DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI	
(Ən qədim zamanlardan XIII əsrə qədər)	
Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı (ən qədim zamanlardan XIII əsrə qədər) (layihə)	40
“Kitabi-Dədə Qorqud” eposu	43
Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy	45
Nizami Gəncəvinin həyatı, yaradıcılıq yolu	54
Nizami Gəncəvi. İskəndərnamə (ixtisarla)	56
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>	65
ORTA DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI	
(XIII–XVI ƏSRLƏR)	
Orta dövr Azərbaycan ədəbiyyatı (XIII–XVI əsrlər) (layihə)	68
İmadəddin Nəsiminin həyatı, yaradıcılıq yolu	70
Nəsimi. Sığmazam (ixtisarla)	73
Şah İsmayıl Xətayinin həyatı, yaradıcılıq yolu	79
Xətayi. Dəhnamə (ixtisarla)	81
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>	90

Məhəmməd Füzulinin həyatı, yaradıcılıq yolu	93
Füzuli. Məni candan usandırdı.....	94
Füzuli. Leyli və Məcnun (ixtisarla)	99
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>	108

YENİ DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI I MƏRHƏLƏ (XVII–XVIII ƏSRLƏR)

Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı	
I mərhələ (XVII–XVIII əsrlər) (layihə)	111
“Koroğlu” eposu	114
Həmzənin Qıratı qaçırması (ixtisarla).....	116
Molla Pənah Vəqifin həyatı, yaradıcılıq yolu	121
Molla Pənah Vəqif. Pəri	124
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>	129

YENİ DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI. II MƏRHƏLƏ (XIX ƏSR)

Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı. II mərhələ (XIX əsr) (layihə).....	132
Qasım bəy Zakirin həyatı, yaradıcılıq yolu.....	134
Qasım bəy Zakir. Badi-səba, mənim dərdi-dilimi.....	136
Mirzə Fətəli. Axundzadənin həyatı, yaradıcılıq yolu.....	140
M. F. Axundzadə. Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur (ixtisarla)	142
M.F.Axundzadə. Aldanmış kəvakib (ixtisarla)	152
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>	158
Aşıq Ələsgərin həyatı, yaradıcılıq yolu	162
Aşıq Ələsgər. Dağlar	164
Seyid Əzim Şirvaninin həyatı, yaradıcılıq yolu	168
Seyid Əzim Şirvani. Guş qıl... (ixtisarla).....	170
Nəcəf bəy Vəzirovun həyatı, yaradıcılıq yolu	175
Nəcəf bəy Vəzirov. Müsibəti-Fəxrəddin (ixtisarla)	177
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>	188
Gündəlik planlaşdırmaya aid nümunə	191
Mənbələr	207

FƏNN KURİKULUMU TƏLƏBLƏRİNİN “ƏDƏBİYYAT” DƏRSLİK KOMPLEKTİNDƏ REALLAŞDIRILMASI MEXANİZMLƏRİNİN ŞƏRHİ

Ümumtəhsil məktəblərinin X sinifləri üçün ədəbiyyat fənni üzrə dərslik komplekti “Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları)” əsasında hazırlanmışdır. Ədəbiyyat fənni üzrə dərslik komplektində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda qarşıya qoyulan hədəflər, şagirdlərin ədəbi təhsilinin məzmununda nəzəri biliklərlə yanaşı, praktik bilik və bacarıqların vacibliyi, mənimsənilənlərin konkret fəaliyyətin nəticəsinə çevrilməsinin təmin edilməsi ön plana çəkilmişdir.

Eyni zamanda fənn kurikulumundakı aşağıdakı mühüm müddəə tam orta təhsil pilləsində ədəbiyyatın öyrədilməsi üçün metodoloji zəmin yaratmışdır: **“Azərbaycan ədəbiyyatının çoxəsrlik inkişaf yolunun, ədəbi ənənə və əlaqələrin, Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarının yaradıcılığının tarixi-xronoloji ardıcılıqla, yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi ilə öyrədilməsi tələbi şagirdlərin dərin, sistemli bilik və bacarıqlara yiyələnmələrini, mənimsənilənlərin konkret fəaliyyətin nəticəsinə çevrilməsini təmin edir”.**

Dərslik komplekti hazırlanarkən pedaqogika, psixologiya, ədəbiyyatşünaslıq, ədəbiyyatın tədrisi metodikası elmlərinin son nailiyyətləri, milli və beynəlxalq tədqiqatlar, ədəbiyyat tədrisi üzrə son illərdə toplanmış təcrübə ətraflı öyrənilmiş və nəzərə alınmışdır.

DƏRSLİK

Ümumtəhsil məktəblərinin 10-cu sinifləri üçün “Ədəbiyyat” dərsliyinə milli və bəşəri dəyərləri özündə əks etdirmiş, həqiqi vətəndaşın tərbiyəsində mühüm rol oynayacaq əsərlər daxil edilmiş, bu nümunələrin fəal/interaktiv metodlar və informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə ilə öyrədilməsinə önəm verilmişdir.

“Ədəbiyyat” dərsliyinə daxil edilmiş təlim materialları qədim Azərbaycan ədəbiyyatından XX əsrə qədərki dövrü əhatə edir. Başqa sözlə, dərsliyə bu və ya digər mərhələnin xülasəsini əks etdirən yığcam icmallar, klassik sənətkarların həyatı, yaradıcılığı ilə bağlı qısa məlumat, məktəb təcrübəsində özünü doğrultmuş və monoqrafik şəkildə öyrənilən bədii əsərlər daxil edilmişdir.

Bundan əlavə, dərslikdə sinifdən xaric oxu üçün tövsiyə olunan əsərlərin siyahısı, lüğət, eləcə də qısa ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti verilmişdir.

Dərslikdəki mövzular iki qrupa ayrılır:

1. İcmal mövzular.
2. Monoqrafik mövzular.

İcmal mövzular dövrün sosial-siyasi, ədəbi-mədəni mənzərəsi, söz sənətimizin aparıcı nümayəndələrinin yaradıcılığı haqqında şagirdlərdə müəyyən təsəvvür yaratmaq, onları monoqrafik mövzuların öyrənilməsinə hazırlamaq məqsədini güdür. Bu mövzuların *layihə* qismində öyrənilməsi məqsədəuyğun sayılmış, müvafiq məzmun standartlarının reallaşdırılması nəzərdə tutulmuşdur. Məzmun standartlarının məhdud şəkildə müəyyənləşdirilməsi tədqiqatın daha geniş və səmərəli olmasına imkan yaradacaqdır. Lakin müəllim qarşıya qoyduğu məqsəddən, sinfin səviyyəsindən asılı

olaraq, onların sayını artırma da bilər. İşin bu istiqamətdə qurulması, təbii ki, şagirdlərdən daha çox müstəqillik və məsuliyyət tələb edir. Layihə üzrə işin bünövrəsi sinifdə – dərstdə qoyulur; layihələrin yerinə yetirilməsinə istiqamət verən suallar və onların araşdırılmasına yönləndirən cavablar dərslərdə əks etdirilmişdir. Həmin mətnin oxusu sinifdə həyata keçirilir, əlavə mənbələrə (azı iki mənbənin olması məqsədəuyğundur) müraciət olunur, sonda müzakirə formalarından biri tətbiq edilir. Layihə üzrə işin davam etdirilməsinə ehtiyac duyulduğu aşkara çıxarılır və şagirdlər dərslərdə tövsiyə olunmuş mənbələr (eləcə də əlavə mənbələr seçə bilər) əsasında müstəqil araşdırmalarını davam etdirirlər. Növbəti dərstdə – ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müəyyənləşdirilərkən müstəqil tədqiqatın nəticələri müzakirə olunur.

Dərslərə daxil edilmiş ədəblərin *həyatı, yaradıcılıq yolu* daha geniş araşdırma aparmaqla öyrənilir. Araşdırma üzrə hazırlığın ilkin mərhələsi – dərslərdəki materialla sinifdə tanışlıq və sonrakı işlər fərqli məzmununda təşkil edilə bilər. Başqa sözlə, diskussiya, müzakirə xəritəsi, debat və s. tətbiqi, kiçik qrupların təqdimatları əsasında müzakirənin aparılması mümkündür.

Bütün hallarda dərstdə – ilkin hazırlıq mərhələsində mənimsənilmiş bilik və bacarıqların mənbələr əsasında inkişaf etdirilməsi, zənginləşdirilməsi vacibdir. Bununla yanaşı, şagirdlər dərslərdə tövsiyə olunan mənbələrdən istifadə ilə məhdudlaşmamalı, mətnlər üzrə təklif edilmiş suallar əsasında digər internet mənbələrindən də faydalanmalıdır. *Dərslərdə təklif edilmiş mənbələr diqqətlə seçilmiş, şagirdlər üçün anlaşılıqlı olması, oxunacaq materialların həcmi nəzərə alınmışdır.* Övvəlki siniflərdə şagirdlər mənbələrlə iş üzrə müəyyən bacarıqlara yiyələnmişlər. Bu dərslərdə əsas mənbə kimi “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamına uyğun olaraq nəşr edilərək bütün məktəb kitabxanalarına paylanılmış və elektron formada internetdə yerləşdirilmiş kitablar, həmçinin şagird üçün elektron “Ədəbiyyat” vəsaiti (edebiyat.ucoz.com) tövsiyə edilmişdir. Bununla yanaşı, şagirdlər daha geniş müstəqil araşdırma aparmaq üçün əlavə mənbələrdən istifadə edə bilərlər.

Müstəqil mənbələrdən materialların seçilməsi, təhlil və müqayisə edilməsi, ümumiləşdirmə aparılması, təqdimatların hazırlanması və s. şagirdlərdə məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürün inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edəcəkdir. Ədəbi əsərin mövzusu, ideyası, obrazları, bədii xüsusiyyətləri və s. barədə dərslərdə verilmiş istiqamətləndirici məlumatın mənbələr əsasında zənginləşdirilməsi və tamamlanması tədqiqat səciyyəli olub şagirdlərdə müstəqil düşüncənin formalaşmasına imkan yaradacaqdır. Müstəqil araşdırma zamanı əhatə edilməsi təklif olunan suallarla (ev tapşırığının tərkibində verilmişdir) bağlı dərslərdə istiqamətləndirici məlumat verilməmişdir. Bu sualların araşdırılması şagirdlərdən daha yüksək fəallıq və müstəqillik tələb edir.

Bədii əsərlərin məzmunu ilə bağlı dərslərdə əks etdirilmiş suallar mətnin necə qavranıldığını aşkara çıxarmağa və mənimsənilənləri möhkəmləndirməyə imkan verir. Bu suallar üzrə aparılan iş sonrakı mərhələnin – təhlilin səmərəliliyinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Deməli, fakt, əhvalat və hadisələrin mənimsənilməsi sonrakı mərhələdə yaradıcı xarakterli işlərin reallaşdırılmasına zəmin olur. Başqa sözlə, faktoloji (deklarativ) bilik daha yüksək səviyyəli biliklərin öyrənilməsinə imkan yaradır.

Oxunacaq bədii əsərlərin vəsaitə daxil edilməsi isə şagirdlərlə aparılan işin səmərəli təşkilinə imkan verəcəkdir. Unudulmamalıdır ki, şagirdlər hər bölmədəki bədii əsəri hələ tədrisinə qədər müstəqil oxumalıdırlar. Bunun vacib olması metodikada çoxdan

əsaslandırılmışdır. Bu mərhələ metodikada *əsinin ilkin qavranılması* adlanır, ilkin qavranmanın aşkara çıxarılması sonrakı mərhələlərdə işin səmərəli qurulmasına səbəb olur. Klassik ədəbi nümunələrin ilkin oxusunda – qavranılmasında, əlbəttə, çətinliklər yaranır; əsinin bütünlüklə və aydın başa düşülməsi heç də həmişə mümkün olmur. Lakin bu, həmin işdən imtina edilməsinə əsas vermir. Lüğətlərdən, izah və şərhərdən yararlanmaqla həyata keçirilən oxu faydalı olur. Belə əsərlərin əksəriyyətinin misra və beytlərinin şərhə elektron vəsaitə daxil ediləcəkdir. Lakin bu məsələnin həllində müəllimin özünün müstəqil, yaradıcı işi daha vacibdir; müxtəlif mənbələrdən (klassik əsərlərlə bağlı araşdırma, şərh, izahlı lüğətlərdən və s.) istifadə etməklə çətinliyi əsaslı şəkildə aradan qaldırmaq mümkündür. Bu da xatırladılmalıdır ki, klassik əsərlərdəki tanış olmayan sözlərin hamısını dərslərdəki lüğətə daxil etmək mümkün olmadığı kimi, vacib də deyildir; şagirdlər məzmun standartının tələbinə uyğun olaraq *müxtəlif lüğətlərdən* istifadə bacarığına yiyələnmişdirlər. *Eləcə də unudulmamalıdır ki, şagirdlərin öyrəndikləri və öyrənməkləri yeni sözlərin hesabını aparmaq mümkün deyildir; onlar müstəqil müəllimə, digər fənlər və s. vasitəsi ilə hər gün yeni sözlər mənimsəyirlər. Başlıca diqqət yeni öyrənilən sözlərin şagirdlərin nitqinə daxil olması, onu zənginləşdirməsinə yönəlməlidir.*

Məzmun standartlarının dərslərdə reallaşdırılması ilə bağlı bir mühüm cəhəti də unutmaq olmaz; bəzi standartların tərkibindəki hər hansı tələbin necə reallaşdığını birbaşa dərslərdə – iş prosesində müşahidə etmək mümkündür. Məsələn, 2.1.1. standartına (Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir) uyğun olaraq təqdimat və ya çıxış edən şagirdin “obrazlı ifadələrdən” necə istifadə etməsi müəllimin müşahidəsi nəticəsində aşkara çıxarılır və qiymətləndirilir.

Dərslərdə aşağıdakı *pedaqoji prinsiplər* gözlənilmişdir:

- düzgünlük – məzmun standartlarına uyğunluq, faktların dəqiqliyi, mübahisəli elmi məsələlərin olmaması, orfoqrafik, durğu işarələri və qrammatik qaydaların gözlənilməsi;
- əyanilik – bədii mətnlərlə bağlı şəkil, cədvəl və illüstrasiyalarla, slaydlar, videomateriallardan istifadə;
- tərbiyəçilik – təlim materiallarının müasir dünyagörüşünün, milli-mənəvi və bəşəri dəyərlərin formalaşdırılmasına istiqamətlənməsi;
- tamlıq – elmi-nəzəri, praktik, təsviri, qiymətləndirmə materiallarının olması, onların üzvi şəkildə əlaqələndirilməsi;
- ardıcılıq – təlim materiallarının sadədən mürəkkəbə doğru sıralanması, əvvəlki təlim materialları vasitəsilə növbəti materialların mənimsənilməsinə zəmin yaradılması;
- yaş səviyyəsinə uyğunluq – təlim materiallarının məzmun və həcm baxımından onların ehtiyaclarına uyğun müəyyənləşdirilməsi, dərslərinin poliqrafiya, dizayn cəhətdən şagirdlərin estetik tələbatına cavab verməsi;
- təlim vaxtına uyğunluq – tədrisə ayrılan vaxtın dəqiq nəzərə alınması;
- oxunaqlılıq – bədii materialların, şərhərin, izahların, nəzəri məlumatların və s.) maraqlı və yığcam olması, aydın üslubda, sadə dildə ifadə edilməsi;
- inkişafetdiricilik – məntiqi tənqidi, yaradıcı təfəkkürün, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları ilə işləmək bacarığının formalaşdırılması;

- inklüzivlik – potensial imkanları, qavrama səviyyəsindən asılı olmayaraq, bütün şagirdlərə diferensial yanaşmanın təmin edilməsi və onların təlim maraqlarının təmin olunması;
- integrativlik – ədəbi təhsilin məzmun komponentlərinin bir-biri ilə və digər fənlərlə sistemli şəkildə üzvi əlaqələndirilməsi.

Ədəbiyyatımızın inkişaf mərhələləri müəyyənləşdirilərkən BDU-nun Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasının hazırladığı dərslərdəki dövrləşdirmə, ədəbi prosesə yeni yanaşma, elmi-metodoloji prinsip və tələblər diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. (Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı. I-II cild. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2007.) Eləcə də hazırda ümumtəhsil məktəblərində istifadə olunan “Ədəbiyyat” dərslərindəki Azərbaycan ədəbiyyatının dövrləşməsi nəzərə alınmışdır. (N.Cəfərov, T.Kərimli, Z.Əsgərli, A.Bakıxanova. Ədəbiyyat. X sinif üçün dərslər. Bakı: Çarşıoğlu, 2012.)

MÜƏLLİM ÜÇÜN METODİK VƏSƏİT

X sinif dərslərində təlim materiallarının mənimsənilməsi və müvafiq fəaliyyət növlərinin tətbiqi üç əsas metodoloji mərhələyə bölünür: *mövzu ilə bağlı əvvəlki biliklərin aktuallaşdırılması; yeni biliyin mənimsənilməsi; bilik və bacarıqların tətbiqi, dəyərləndirilməsi.*

1. Təlim materialının öyrənilməsi üzrə işin ilk mərhələsi – motivasiya idraki maraq-oyatmanı, əqli fəallığı stimullaşdırır, şagirdləri tədqiqata yönəldir.

2. Yeni biliyin mənimsənilməsi:

- icmal mövzular;
- monoqrafik mövzular.

Mövzular üzrə araşdırma aparmaq üçün aşağıdakı **mənbələrin** tövsiyə olunması məqsədəuyğundur:

- şagirdlər üçün internetdə yerləşdirilmiş vəsait (*edebiyat.ucoz.com*);
- Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin ayrı-ayrı dövrləri üzrə materiallar;
- sənətkarın öz yaradıcılığı ilə bağlı ədəbi qeydləri;
- klassiklərin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş monoqrafiyalar, məqalələr;
- internet materialları (vikipediya materialları, ədəbi ensiklopediyalar, ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti, klassik ədəbiyyatda işlənmiş ərəb və fars sözləri lüğəti və s.)

Klassik ədəbi irsin tədrisində *müəllimin bələdçilik fəaliyyəti* mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu, ilk növbədə, klassik ədəbiyyatımızın mənimsədilməsindəki obyektiv çətinliklərlə bağlıdır. Dərsləyə daxil edilmiş mövzuların ədəbiyyatımızın ən qədim dövrlərdən başlayaraq XX əsrə qədərki dövrünü əhatə etməsi, ərəb və fars dilinə məxsus sözlərin çoxluğu, sufilik, hürufilik simvolikasını əks etdirən məcazların geniş işlənilməsi və s. obyektiv çətinliklər təlimin təşkilinə xüsusi yanaşma tələb edir. Təcrübə göstərir ki, klassik ədəbi irsin tədrisində *müəllimin izahına* nisbətən tez-tez müraciət edilir. Müəllimin izahı şagirdlərin bu və ya digər ədəbi dövrün inkişaf qanunauyğunluqlarını, əsərdə qoyulmuş mənəvi-estetik problemləri, eləcə də ayrı-ayrı nəzəri anlayış və ədəbi hadisələrin mahiyyətini və özəlliyini başa düşmələrinə imkan yaradır.

X sinif üzrə məzmun standartları və təlim nəticələri

X sinfin sonunda şagird:

- ifadəli oxudan müxtəlif ədəbi növədə olan əsərlərin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili məqsədi ilə istifadə edir;
- müxtəlif ədəbi növədə olan əsərlərin məzmununu qavrayır, fakt və hadisələr, obrazlarla bağlı yazıçı mövqeyini aydınlaşdırır;
- əsərin mövzusunı, ideyasını, başlıca problemini, obrazlarının səciyyəsinə müəyyənləşdirir, bağlı olduğu dövrün ictimai-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə ona qiymət verir;
- çoxsüjetli epik və dramatik əsərləri, lirik şeirləri bədii xüsusiyyətlərinə görə təhlil edir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartlar

1. Ədəbiyyat və həyat həqiqətləri

Şagird:

1.1. Bədii nümunələrin məzmununu mənimsədiyini nümayiş etdirir.

1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, ərüz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.

1.1.2. İfadəli oxudan müxtəlif ədəbi növədə olan əsərlərin emosional-obrazlı qavranılması, təhlili məqsədi ilə istifadə edir.

1.1.3. Mürəkkəb süjetli və kompozisiyalı bədii nümunələri hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda (geniş, yığcam, yaradıcı) nağıl edir.

1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrda olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.

1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, ərüz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.

1.2. Bədii nümunələrin təhlili üzrə bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.2.1. Müxtəlif vəznli şeirləri (heca, ərüz, sərbəst) və süjetli bədii nümunələri (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) janr, dil baxımından müqayisə edir.

1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.

1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, ərüz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.

1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusunı, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri baxımından təhlil edir və nəticə çıxarır.

2. Şifahi nitq

Şagird:

2.1. Şifahi nitq bacarıqları nümayiş etdirir.

2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.

2.1.2. Obrazların nitqinə istinad edərək yazıçı mövqeyi ilə bağlı fikirlərini əsaslandırır.

2.2. *Bədii nümunələrin müzakirəsində ünsiyyət mədəniyyəti nümayiş etdirir.*

2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

3. Yazılı nitq

Şagird:

3.1. *Yazılı nitq bacarıqları nümayiş etdirir.*

3.1.1. Yaradıcı yazıların məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirir, müxtəlif mənbələrdən seçdiyi inandırıcı faktlardan istifadə edir.

3.1.2. Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla əsərin ideyasına, probleminə münasibət bildirir, ümumiləşdirmələr aparır, nəticə çıxarır.

3.1.3. 3-3,5 səhifə həcmində nəqli, təsvir, təhlil xarakterli mətnlər (ədəbi və sərbəst mövzuda inşa, esse, məruzə) yazır.

FƏNN ÜZRƏ MƏZMUN STANDARTLARININ REALLAŞDIRILMASI CƏDVƏLİ

BÖLMƏ VƏ MÖVZULAR		Məzmun xətti 1								Məzmun xətti 2			Məzmun xətti 3			Saatlar	
		M.st. 1.1					M.st. 1.2				M.st. 2.1	M.st. 2.2	M.st. 3.1				
		1.1.1	1.1.2	1.1.3	1.1.4	1.1.5	1.2.1	1.2.2	1.2.3	1.2.4	2.1.1	2.1.2	2.2.1	3.1.1	3.1.2		3.1.3
	1. Söz sənətimiz – mənəvi sərvətimiz...										+		+				1
	2. Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığı										+		+				1
Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı	3. Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı (ən qədim zamanlardan XIII əsrə qədər) (layihə)										+		+				1
	4. “Kitabi-Dədə Qorqud” eposu										+		+				1
	5. “Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy”. Məzmun üzrə iş	+				+											1
	6. “Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy”. Məzmun üzrə iş	+			+	+											1
	7. “Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy”. Təhlil üzrə iş			+			+	+	+								1
	8. “Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy”. Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş						+		+					+	+	+	1
	9. N.Gəncəvinin həyatı, yaradıcılıq yolu										+		+				1
	10. N.Gəncəvi. “İskəndərnamə”. Məzmun üzrə iş	+				+											1
	11. N.Gəncəvi. “İskəndərnamə”. Məzmun üzrə iş	+				+											1
	12. N.Gəncəvi. “İskəndərnamə”. Təhlil üzrə iş							+		+			+				1
	13. N.Gəncəvi. “İskəndərnamə”. Təhlil üzrə iş							+	+	+	+						1
14. Kicik summativ qiymətləndirmə																	

Orta dövr Azərbaycan ədəbiyyatı	15. Orta dövr Azərbaycan ədəbiyyatı (XIII–XVI əsrlər) (layihə)									+		+				1	
	16. Nəsiminin həyatı, yaradıcılıq yolu									+		+			+	1	
	17. İ.Nəsimi. “Sığmazam”. Məzmun üzrə iş	+			+	+										1	
	18. İ.Nəsimi. “Sığmazam”. Məzmun üzrə iş	+				+										1	
	19. İ.Nəsimi. “Sığmazam”. Təhlil üzrə iş		+					+	+	+						1	
	20. Ş.İ.Xətayinin həyatı, yaradıcılıq yolu									+		+				1	
	21. Ş.İ.Xətayi. “Dəhnamə”. Məzmun üzrə iş	+				+									+	1	
	22. Ş.İ.Xətayi. “Dəhnamə”. Məzmun üzrə iş	+				+										1	
	23. Ş.İ.Xətayi. “Dəhnamə”. Təhlil üzrə iş							+	+	+						1	
	24. Ş.İ.Xətayi. “Dəhnamə”. Təhlil üzrə iş								+					+	+	+	1
	25. Kiçik summativ qiymətləndirmə																
	26. M.Füzulinin həyatı, yaradıcılıq yolu										+		+				1
	27. M.Füzuli. “Məni candan usandırdı...”. Məzmun üzrə iş	+				+	+										1
	28. M.Füzuli. “Məni candan usandırdı...”. Təhlil üzrə iş		+						+	+	+						1
29. M.Füzuli. “Leyli və Məcnun”. Məzmun üzrə iş	+				+	+										1	
30. M.Füzuli. “Leyli və Məcnun”. Məzmun üzrə iş	+				+	+										1	
31. M.Füzuli. “Leyli və Məcnun”. Təhlil üzrə iş								+		+						1	
32. M.Füzuli. “Leyli və Məcnun”. Təhlil üzrə iş								+	+	+		+				1	
33. Kiçik summativ qiymətləndirmə																1	
34. Böyük summativ qiymətləndirmə																1	
Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı (I mərhələ)	35. Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı. I mərhələ (XVII – XVIII əsrlər) (layihə)										+	+	+			1	
	36. “Koroğlu” eposu										+		+			1	
	37. “Həməzənin Qıratı qaçırması”. Məzmun üzrə iş	+				+										1	
	38. “Həməzənin Qıratı qaçırması”. Məzmun üzrə iş	+		+	+	+										1	
	39. “Həməzənin Qıratı qaçırması”. Təhlil üzrə iş			+				+	+	+						1	
	40. M.P.Vaqifin həyatı, yaradıcılıq yolu										+		+	+	+	+	1
	41. M.P.Vaqif. “Pəri”. Məzmun üzrə iş	+				+	+										1
42. M.P.Vaqif. “Pəri”. Təhlil üzrə iş		+					+	+	+							1	

Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı (II mərhələ)	43. Kiçik summativ qiymətləndirmə															1
	44. Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı. II mərhələ (XIX əsr) (layihə)									+		+				1
	45. Q.Zakirin həyatı, yaradıcılıq yolu									+		+				1
	46. Q.Zakir. "Badi-səba, mənim dərdi-dilimi..." Məzmun üzrə iş	+				+										1
	47. Q.Zakir. "Badi-səba, mənim dərdi-dilimi..." Təhlil üzrə iş		+				+	+	+							1
	48. M.F.Axundzadənin həyatı, yaradıcılıq yolu									+		+				1
	49. M.F.Axundzadə. "Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur". Məzmun üzrə iş	+				+										1
	50. M.F.Axundzadə. "Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur". Məzmun üzrə iş	+			+	+										1
	51. M.F.Axundzadə. "Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur". Təhlil üzrə iş							+		+		+				1
	52. M.F.Axundzadə. "Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur". Təhlil üzrə iş										+		+	+	+	1
	53. M.F.Axundzadə. "Aldanmış kəvakib". Məzmun üzrə iş	+				+										1
	54. M.F.Axundzadə. "Aldanmış kəvakib". Təhlil üzrə iş.			+				+	+	+						1
	55. Kiçik summativ qiymətləndirmə															
	56. Aşıq Ələsgərin həyatı, yaradıcılıq yolu									+	+	+				1
	57. Aşıq Ələsgər. "Dağlar". Məzmun üzrə iş	+				+										1
	58. Aşıq Ələsgər. "Dağlar". Təhlil üzrə iş							+	+	+						1
	59. S.Ə.Şirvaninin həyatı, yaradıcılıq yolu									+		+				1
	60. S.Ə.Şirvani. "Guş qıl...". Məzmun üzrə iş	+				+										1
	61. S.Ə.Şirvani. "Guş qıl...". Təhlil üzrə iş		+		+			+	+	+						1
	62. N.Vəzirovun həyatı, yaradıcılıq yolu						+			+		+				1
	63. N.Vəzirov. "Müsibəti-Fəxrəddin". Məzmun üzrə iş	+				+										1
	64. N.Vəzirov. "Müsibəti-Fəxrəddin". Məzmun üzrə iş	+			+	+										1
	65. N.Vəzirov. "Müsibəti-Fəxrəddin". Təhlil üzrə iş						+	+		+		+				1
	66. N.Vəzirov. "Müsibəti-Fəxrəddin". Təbqi. Müzakirə. Yaradıcı iş										+		+	+	+	1
	67. Kiçik summativ qiymətləndirmə															1
	68. Böyük summativ qiymətləndirmə															1

X sinifdə ədəbiyyat dərslərinin illik planlaşdırılması nümunəsi

Aşağıda tövsiyə xarakterli illik iş planı verilmişdir. İş planı həftədə 2 saat olmaqla ildə 34 həftəyə və ya 68 saata nəzərdə tutulmuşdur. Müəllim mövzuların tədrisi zamanı qarşıya qoyduğu təlim məqsədlərindən və şəraitdən asılı olaraq tövsiyə olunan illik planlaşdırma nümunəsində dəyişiklik edə bilər.

Həftələr	Mövzular	Reallaşdırılan standartlar	Fənlərarası inteqrasiya	Strategiyalar: metodlar, iş formaları	Resurslar	Qiymətləndirmə üsul və vasitələri
1-ci həftə	Söz sənətimiz – mənəvi sərvətimiz...	2.1.1.1. 2.2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2.	Söhbət, sorğu, müzakirə, diskussiya, İNSERT, ziqzaq, problemin həlli, cütlik şəklində iş bütün siniflə birgə iş	1. Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələr. 3 cildə. I cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 10-12; II cild, səh. 5-7; III cild, 4-6. 2. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com 3. XIX əsr Azərbaycan şeiri antologiyası. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 5-6, 8, 12-13.	Müşahibə (müəllimin diaqnostik qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı
	Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığı	2.1.1.1. 2.2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2.	Müzakirə, təqdimat, İNSERT, diskussiya, kiçik qruplarda iş	1. Azərbaycan folkloru. (Məktəblilər üçün seçmələr). Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 5-12. 2. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com	Təqdimat (meyar cədvəli), (şifahi sual-cavab) şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi, müşahidə (müşahidə vərəqləri), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı
1. QƏDİM DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI						
2-ci həftə	Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı (ən qədim zamanlardan XIII əsrə qədər) (layihə)	2.1.1.1. 2.2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2. Üm.t 2.1.1. Az.t. 5.1.2. 5.1.3.	Müşahibə, müzakirə, problemin həlli, təqdimat, müzakirə xəritəsi, diskussiya, kiçik qruplarda iş	1. Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələr. 3 cildə. I cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 6-7, 9-14. 2. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com.	Müşahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), müşahidə vərəqləri, tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)

	“Kitabi-Dədə Qorqud” eposu	2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2. Üm.t 2.1.1.	Müzakirə, təqdimat, kiçik və böyük qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Kitabi-Dədə Qorqud. Bakı: Öndər, 2004, səh. 5-7.	Təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqləri), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı
3-cü həftə	“Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy”. Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, təqdimat, müzakirə, kiçik qruplarda iş.		Oxu (mətn), təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	“Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy”. Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.4. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 1.1.1. 3.1.1.	Oxu, müsahibə, təqdimat, müzakirə, kiçik qruplarda iş.		Oxu (mətn), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
4-cü həftə	“Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy”. Təhlil üzrə iş	1.1.3. 1.2.2. 1.2.3. 1.2.4.	Az.d. 2.2.2. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müzakirə, müsahibə, tədqiqat, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, kiçik qruplarda iş	1.Dədə Qorqud dünyası. Məqalələr. Bakı: Öndər, 2004, səh.25, 48-49, 73-74. 2. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	“Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy”. Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	1.2.1. 1.2.4. 3.1.1. 3.1.2. 3.1.3.	Az.d. 3.1.1 3.1.2. X.d. 4.1.1.	Müsahibə, yazı, təqdimat, müzakirə, fərdi iş		Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), yazı (yazı bacarıqlarının inkişafı üzrə qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqləri), tapşırıqvermə (tapşırıq)
5-ci həftə	N.Gəncəvinin həyatı, yaradıcılıq yolu	2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, kiçik və böyük qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Gəncəvi N. Sirlər xəzinəsi. Bakı: Lider nəşriyyatı, 2004, səh. 5-6,11-19. 3. Gəncəvi N. Yeddi Gözəl. Bakı: Lider nəşriyyatı, 2004, səh. 4-6, 8-9.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı

	N.Gəncəvi. “İskəndər- namə”. Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, müsahibə, təqdimat, müzakirə, fərdi iş, kiçik qruplarda iş		Oxu (mətn), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual- cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qey- diyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
6-cı həftə	N.Gəncəvi. “İskəndər- namə”. Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, müsahibə, təqdimat, müzakirə, kiçik qruplarda iş		Oxu (mətn), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual- cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qey- diyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	N.Gəncəvi. “İskəndər- namə”. Təhlil üzrə iş	1.2.2. 1.2.4. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. X.d. 2.1.2. 3.1.4. Az.t. 1.2.1..	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, diskussiya, problemin həlli, kiçik qruplarda iş	1.Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Gəncəvi N. İskəndərnamə. Şərəfnamə. Bakı: Lider nəşriyyat, 2004, səh. 9-12. 3. Gəncəvi N. İskəndərnamə. İqbalnamə. Bakı: Lider nəşriyyat, 2004, səh. 11-14.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
7-ci həftə	N. Gəncəvi. “İskəndərna- mə”. Təhlil üzrə iş	1.2.2. 1.2.3. 1.2.4. 2.1.1.	Az.d. 1.2.4. X.d. 3.1.4. Az.t. 1.2.1.	Təqdimat, müzakirə, diskussiya, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Gəncəvi N. İskəndərnamə. Şərəfnamə. Bakı: Lider nəşriyyat, 2004, səh.9-12. 3. Gəncəvi N. İskəndərnamə. İqbalnamə. Bakı: Lider nəşriyyat, 2004, səh. 8, 11-14.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>					
	2. ORTA DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI					
8-ci həftə	Orta dövr Azərbaycan ədəbiyyatı	2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d.	Müsahibə, təq- dimatlar, müza- kirə, diskussiya,	1. Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələr. 3 cildə. II cild, Bakı: Şərq-	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təq- dimat (meyar cədvəli),

	(XIII – XVI əsrlər) (layihə)		2.1.2. Üm.t 2.1.1.	debat, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	Qərb, 2005, səh. 6, 10-13, 15. 2. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com.	müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	İ.Nəsiminin həyatı, yaradıcılıq yolu	2.1.1. 2.2.1. 3.1.3.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2.	Təqdimat, müzakirə, problemin həlli, kiçik qruplarda iş	1.Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Nəsimi İ. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə. I cild, Bakı: Lider nəşriyyat, 2004, səh. 5-9.	Təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı
9-cu həftə	İ.Nəsimi. “Sığmazam”. Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.4. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, müsahibə, təqdimat, müzakirə, fərdi iş, kiçik qruplarda iş		Oxu (mətn), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	İ.Nəsimi. “Sığmazam”. Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. 3.1.1.	Müsahibə, müzakirə, təqdimat, ikihissəli gündəlik, problemin həlli fərdi iş, cüt-lük şəkildə iş, kiçik qruplarda iş		Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), tapşırıqvermə (tapşırıq)
10-cu həftə	İ.Nəsimi. “Sığmazam”. Təhlil üzrə iş	1.1.2. 1.2.2. 1.2.3. 1.2.4.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.4.	Təqdimat, müzakirə, əqli hücum, problemin həlli, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Nəsimi İ. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə. I cild, Bakı: Lider nəşriyyat, 2004, səh. 5-9.	Təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	Ş.İ.Xətayinin həyatı, yaradıcılıq yolu	2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2. Az.t. 4.1.1. 4.1.2..	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, kiçik qruplarda iş	1.Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Xətayi Ş. İ. Əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 5-6, 12-13, 18-20.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı

11-ci həftə	Ş.İ.Xətayi. "Dəhnamə". Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 3.1.3.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, əqli hücum, oxu, təqdimat, müzakirə, kiçik qruplarda iş		Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı
	Ş.İ.Xətayi. "Dəhnamə". Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, müsahibə, təqdimat, müzakirə, diskussiya, kiçik qruplarda iş		Oxu (mətn), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
12-ci həftə	Ş.İ.Xətayi. "Dəhnamə". Təhlil üzrə iş	1.2.2. 1.2.3. 1.2.4.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.4.	Əqli hücum, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Xətayi Ş. İ. Əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 22-25.	Təqdimat (meyar cədvəli), müsahibə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	Ş.İ.Xətayi. "Dəhnamə". Təhlil üzrə iş	1.2.3. 3.1.1. 3.1.2. 3.1.3.	Az.d. 3.1.1. 3.1.3. X.d. 4.1.1. 4.1.2..	Müsahibə, əqli hücum, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş,	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Xətayi Ş. İ. Əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 22-25.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
13-cü həftə	<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>					
	M.Füzulinin həyatı, yaradıcılıq yolu	2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Füzuli M. Əsərləri. 6 cildə. I cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 11, 16-17, 23, 25. 3. Füzuli M. Əsərləri. 6 cildə. II cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 7.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı
14-cü həftə	M.Füzuli. "Məni candan usandırdı..." Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.4. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Əqli hücum, oxu, təqdimat, müzakirə, ikihissəli gündəlik, kiçik qruplarda iş		Oxu (mətn), təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	M.Füzuli. "Məni candan usandırdı..." Təhlil üzrə iş	1.1.2. 1.2.2. 1.2.3. 1.2.4.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.4.	Əqli hücum, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Mir Cəlal. Füzuli sənətkarlığı. III nəşri, Bakı: Kaşqari, 2007, səh.122, 129.	Təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)

15-ci həftə	M.Füzuli. "Leyli və Məcnun". Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.4. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, təqdimat, müzakirə, kiçik qruplarda iş		Oxu (mətn), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	M.Füzuli. "Leyli və Məcnun". Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.4. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, problemin həlli, təqdimat, müzakirə, kiçik qruplarda iş		Oxu (mətn), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
16-cı həftə	M.Füzuli. "Leyli və Məcnun". Təhlil üzrə iş	1.2.2. 1.2.4.	Az.d. 1.2.4. X.d. 3.1.4	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Füzuli M. Əsərləri. 6 cildə. II cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 5-6. 3. Mir Cəlal. Füzuli sənətkarlığı. III nəşri, Bakı: Kaşqari, 2007, səh. 292-295.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	M.Füzuli. "Leyli və Məcnun". Təhlil üzrə iş	1.2.2. 1.2.3. 1.2.4. 2.1.2.	Az.d. 1.2.3. 2.1.1. X.d. 2.1.1. 2.1.3. 3.1.4.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Füzuli M. Əsərləri. 6 cildə. II cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh.5-6. 3. Mir Cəlal. Füzuli sənətkarlığı. III nəşri, Bakı: Kaşqari, 2007, səh. 300-308.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
17-ci həftə	<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>					
	<i>Böyük summativ qiymətləndirmə</i>					

YENİ DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI I mərhələ (XVII – XVIII əsrlər)						
18-ci həftə	Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı. I mərhələ (XVII – XVIII əsrlər) (layihə)	2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2. Üm.t 2.1.1.	Müsahibə, İNSERT, təqdimat, müzakirə, akvarium, diskussiya, cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş	1. Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələr. 3 cildə. III cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh.4-8, 11-12. 2. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	"Koroğlu" eposu	2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2. Üm.t 2.1.1	Oxu, müsahibə, təqdimat, müzakirə, diskussiya, problemin həlli, kiçik qruplarda iş	1. Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələr. 3 cildə. III cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh.7. 2. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait):edebiyat.ucoz.com	Oxu (mətn), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)

					3. Koroglu. Bakı: Lider nəşriyyat, 2005, səh.24-25, 36, 39, 40-41.	rıq), şagirdin təqdimatı
19-cu həftə	“Həməzinin Qıratı qaçırməsi”. Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, müsahibə, səsli oxu, təqdimat, müzakirə, diskussiya, kiçik qruplarda iş		Oxu (mətn), müsahibə (müəllimin diaqnostik qeydiyyat vərəqi), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	“Həməzinin Qıratı qaçırməsi”. Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. 2.2.3. X.d. 3.1.1.	Oxu, müsahibə, təqdimat, müzakirə, təqdimat, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş		Oxu (mətn), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
20-ci həftə	“Həməzinin Qıratı qaçırməsi”. Təhlil üzrə iş	1.1.3. 1.2.2. 1.2.3. 1.2.4.	Az.d. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com 2. Koroglu. Bakı: Lider nəşriyyat, 2005, səh. 37, 38, 45.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	M.P.Vaqifin həyatı, yaradıcılıq yolu	2.1.1. 2.2.1. 3.1.1. 3.1.2. 3.1.3.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2.	Müsahibə, tədqiqat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	1. Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələr. 3 cildə. III cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh.13-14. 2. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com 3. Vaqif M. P. Əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004, səh.5-6, 9-10.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı
21-ci həftə	M.P.Vaqif. “Pəri”. Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.4. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, müsahibə, təqdimat, ikihissəli gündəlik, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş		Oxu (mətn), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	M.P.Vaqif. “Pəri”. Təhlil üzrə iş	1.1.2. 1.2.1. 1.2.2. 1.2.3.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.4.	Əqli hücum, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	1. Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələr. 3 cildə. III cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh.13-14. 2. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com	Təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqi), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)

					3. Vaqif M. P. Əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004, səh.7-8, 11.	
22-ci həftə	<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>					
	Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı. II mərhələ (XIX əsr) (layihə)	2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2. Üm.t 2.1.1.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, INSERT, diskussiya, problemin həlli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. XIX əsr Azərbaycan şeiri antologiyası. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 5-6, 8-9, 10, 12, 18, 22, 25.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı
23-cü həftə	Q.Zakirin həyatı, yaradıcılıq yolu	2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. XIX əsr Azərbaycan şeiri antologiyası. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh.19-21. 3. Zakir Q. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Avrasiya Press, 2005, səh. 4-8, 10-11.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	Q.Zakir. "Badi-səba, mənim dərddilimi..." Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, müsahibə, müzakirə, təqdimat, müsahibə, ikihissəli gündəlik, problemin həlli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş		Oxu (mətn), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
24-cü həftə	Q.Zakir. "Badi-səba, mənim dərddilimi..." Təhlil üzrə iş	1.1.2. 1.2.1. 1.2.2. 1.2.3.	Az.d. 2.1.1. 1.2.1. 4.1.2. X.d. 3.1.2. 3.1.4.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. XIX əsr Azərbaycan şeiri antologiyası. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 5-8. 3. Zakir Q. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Avrasiya Press, 2005, səh. 17.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	M.F.Axundza dönin həyatı, yaradıcılıq yolu	2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.3. X.d. 2.1.2.	Təqdimat, müzakirə, problemin həlli, kiçik və böyük qruplarda iş	1. Axundzadə M. F. Əsərləri. 3 cildə. I cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 4-7,10, 14-16. 2. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com.	Təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqi), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı

25-ci həftə	M.F.Axundzadə. "Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur". Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, müsahibə, tədqiqat, müzakirə, oxu, kiçik və böyük qruplarda iş		Oxu (mətn), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), tədqiqat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	M.F.Axundzadə. "Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur". Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.4. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, müsahibə, təqdimat, müzakirə, diskussiya, problemin həlli, kiçik qruplarda iş		Oxu (mətn), müşahidə (müşahidə vərəqləri), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
26-cı həftə	M.F.Axundzadə. "Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur". Təhlil üzrə iş	1.2.2. 1.2.4. 2.2.1	Az.d. 1.2.3. 1.2.4. X.d. 2.1.3. 3.1.4.	Təqdimat, müzakirə, müsahibə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com.	Təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	M.F.Axundzadə. "Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur". Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	2.1.2. 3.1.1. 3.1.2. 3.1.3.	Az.d. 3.1.1. X.d. 4.1.1.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, yazı, problemin həlli, fərdi iş, bütün siniflə birgə iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com.	Yazı (yazı bacarıqlarının inkişafı üzrə qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
27-ci həftə	M.F.Axundzadə. "Aldanmış kəvakib". Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Oxu, təqdimat, müzakirə, müsahibə, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş		Oxu (mətn), təqdimat (meyar cədvəli), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqləri), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	M.F.Axundzadə. "Aldanmış kəvakib". Təhlil üzrə iş	1.1.3. 1.2.2. 1.2.3. 1.2.4.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.4.	Təqdimat, müzakirə, müsahibə, problemin həlli, müqayisə, kiçik və böyük qruplarda iş	1. Axundzadə M. F. Əsərləri. 3 cildə. 1 cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 22-27. 2. Azərbaycan nəsr antologiyası. 5 cildə. 1 cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2006, səh. 12-16. 3. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com.	Təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)

28-ci həftə	<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>					
	Aşıq Ələsgərin həyatı, yaradıcılıq yolu	2.1.1. 2.1.2. 2.2.1.	1.2.3. X.d. 2.1.2.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, oxu, kiçik və böyük qruplarda iş	1. Aşıq Ələsgər. Əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004, səh. 5-8, 14-18. 2. Azərbaycan aşıq şeirindən seçmələr. 2 cildə. I cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh.5, 11, 12. 3. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı
29-cu həftə	Aşıq Ələsgər. “Dağlar”. Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Müsahibə, iki-hissəli gündəlik, oxu, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş		Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə
	Aşıq Ələsgər. “Dağlar”. Təhlil üzrə iş	1.2.2. 1.2.3. 1.2.4.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.4.	Təqdimat, müzakirə, problemin həlli, kiçik qruplarda iş	1. Aşıq Ələsgər. Əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004, səh. 12-13, 19. 2. Azərbaycan aşıq şeirindən seçmələr.2 cildə. I cild, Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh.13. 3. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com.	Təqdimat (meyar cədvəli), müşahidə (müşahidə vərəqi), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
30-cu həftə	S.Ə.Şirvaninin həyatı, yaradıcılıq yolu	2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. X.d. 2.1.3.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, debat, müzakirə xəritəsi, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. XIX əsr Azərbaycan şeiri antologiyası. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 18-19, 23. 3. Şirvani S.Ə. Əsərləri. 3 cildə. I cild, Bakı: Avrasiya Press, 2005, səh.4-6, 12, 17-22.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı
	S.Ə.Şirvani. “Guş qıl...”. Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Müsahibə, oxu, müzakirə, ikihissəli gündəlik, təqdimat, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş		Oxu (mətn), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), tapşırıqvermə

31-ci həftə	S.Ə.Şirvani. "Guş qıl...". Təhlil üzrə iş	1.1.2. 1.1.4. 1.2.2. 1.2.3. 1.2.4.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.4.	Müzakirə, təqdimat, problemin həlli, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Şirvani S.Ə. Əsərləri. 3 cildə. I cild, Bakı: Avrasiya Press, 2005, səh.10-11.	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	N.Vəzirovun həyatı, yaradıcılıq yolu	1.2.1. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. X.d. 2.1.3.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	1. Azərbaycan dramaturgiyası antologiyası. Bakı: Şərq-Qərb, 2007, 4 cildə. I cild, səh. 5-6. 2. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 3. Vəzirov N. Əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh. 4-8.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), şagirdin təqdimatı
32-ci həftə	N.Vəzirov. "Müsibəti-Fəxrəddin". Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Müsahibə, oxu, təqdimatlar, müzakirə, kiçik və böyük qruplarda iş		Oxu (mətn), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	N.Vəzirov. "Müsibəti-Fəxrəddin". Məzmun üzrə iş	1.1.1. 1.1.4. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. X.d. 3.1.1.	Müsahibə, müzakirə, təqdimat, problemin həlli, kiçik və böyük qruplarda iş		Təqdimat (meyar cədvəli), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
33-cü həftə	N.Vəzirov. "Müsibəti-Fəxrəddin". Təhlil üzrə iş	1.2.1. 1.2.2. 1.2.4. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. X.d. 2.1.2. 2.1.3. 3.1.4.	Müsahibə, müzakirə, təqdimat, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyat.ucoz.com. 2. Vəzirov N. Əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, səh.8-10.	Müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqləri), təqdimat (meyar cədvəli), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)

	N.Vəzirov. “Müsbəti- Fəxrəddin”. Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	2.1.2. 3.1.1. 3.1.2. 3.1.3.	Az.d. 3.1.1. 3.1.2. 3.1.3. X.d. 4.1.1. 4.1.2.	Müsahibə, təq- dimat, müzakirə, yazı, problemin həlli, fərdi iş, bütün siniflə birgə iş	1. Ədəbiyyat (X sinif şagirdləri üçün elektron vəsait): edebiyyat.ucoz.com.	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual- cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), müsahibə (müəllimin qeydiyyat vərəqi), təqdimat (meyar cədvəli), yazı (yazı bacarıqlarının inkışafı üzrə qeydiyyat vərəqi)
34- cü həftə	<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>					
	<i>Böyük summativ qiymətləndirmə</i>					

Az.d.–Azərbaycan dili, X.d.–Xarici dil, Üm.t.–Ümumi tarix, Az.t.–Azərbaycan tarixi

Yeni təlim texnologiyalarından istifadə

Müəllimlər yeni texnologiyaların, xüsusən fəal/interaktiv təlimin tətbiqi ilə bağlı xeyli təcrübə qazanmışlar. Əvvəlki siniflərin dərslik komplektində bu məsələyə geniş yer verilmişdir. Məhz buna görə də vəsaitdə ədəbiyyatımızın klassik dövrünün tədrisində daha çox müraciət olunan təlim metodlarına diqqət yetirilməklə kifayətlənilmişdir.

Layihələrin hazırlanması

Layihə üzrə iş öyrədici və yaradıcı səciyyə daşıyan, şagirdlərin bilik və bacarıqlarının tətbiqini, dərinləşdirilməsini nəzərdə tutan, fərdi, kiçik və ya böyük qruplarda yerinə yetirilən müstəqil tədqiqat fəaliyyətidir. Layihənin icrası zamanı müəllim bələdçi kimi öz tövsiyələri ilə şagirdlərin araşdırmalarının düzgün yönləndirilməsinə yardımçı olur.

Layihə şagirdlərin mənbələr üzrə müstəqil araşdırma aparmalarına, bilik və bacarıqlarını tətbiq etməklə problemi həll etmələrinə imkan yaradır, onlarda əməkdaşlıq, birgə fəaliyyət bacarıqlarını formalaşdırır. Təlimi layihələrinin müxtəlif növləri vardır. Ədəbiyyat dərslərində fəaliyyət növü baxımından **sənətkarın həyatı, yaradıcılığı, bədii əsər, ədəbiyyat tarixinin mərhələləri ilə bağlı** layihələr üzrə iş məqsədəuyğundur.

Layihələrə hazırlıqda dərslikdəki mətnlə işin düzgün təşkili mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Şagirdlər, ilk növbədə, dərslikdəki sualları və onların ilkin aydınlaşdırılmasına imkan verən istiqamətləndirici mətni mənimsəməlidirlər. Sinfin əlavə mənbələrlə təmin edilməsi məqsədəuyğundur. Mətnlə iş üsullarının öyrənilməsi şagirdlərdə müstəqil araşdırma aparmaq, əməkdaşlıq etmək, ünsiyyət vərdişlərini zənginləşdirmək kimi bacarıqların inkişafına imkan yaradır.

Şagirdlər layihə üzrə işin nəticəsini aşağıdakı meyarlar üzrə dəyərləndirə bilər:

Meyarlar	+/ –
Mən layihə üçün zəruri olan əlavə mənbələrdən istifadə etdim.	
Mövzu üzrə məlumatların dərinləşdirilməsi və zənginləşdirilməsi üçün axtarış apardım.	
Araşdırma zamanı əsas və ikinci dərəcəli məlumatları müəyyənləşdirdim, zəruri və qənaətləndirici olanları seçdim.	
Mənbələr üzrə əldə olunanları əlaqələndirdim, ümumiləşdirdim və nəticə çıxardım.	
Nəticələrin təqdim olunma formasını (yazılı və ya şifahi təqdimat, slayd və s.) müəyyənləşdirdim.	

Müzakirə

Müzakirə müəyyən mövzu, problem üzrə məlumat, ideya, təəssürat və s. bağlı fikirlərin qarşılıqlı mübadiləsidir. Müzakirənin müxtəlif formaları vardır. Bunlardan daha geniş tətbiq olunanı *diskussiyadır*. O, latın sözü olub *araşdırma*, *tədqiqat* deməkdir. Diskussiya müəyyən problem üzrə ortaq məxrəcə gəlinməsi, tərəfləri razı salan ümumi qənaətin yaranması məqsədilə aparılan müzakirədir. Diskussiyanın iştirakçıları müzakirə edilən məsələlər üzrə zəruri biliklərə malik olmalıdır. Onlar müzakirə olunan məsələ barədə ardıcıl, bir-biri ilə əlaqəli mülahizələr söyləyir, fikirlərini əsaslandırırlar. Diskussiyada müzakirə olunacaq problem əvvəlcədən müəyyənləşdirildiyi üçün iştirakçılar ciddi hazırlaşmaq imkanına malik olurlar.

Klassik ədəbi irsin öyrənilməsinə həsr olunan dərslərdə mühüm yer tutan diskussiya təlim metodu kimi bu və ya digər problemlə bağlı fikir mübadiləsinə və müzakirəyə geniş meydan açır.

Yaxşı təşkil edilmiş diskussiya böyük təlim-tərbiyə əhəmiyyətinə malikdir, o, problemin dərinədən qavranılmasına, şagirdlərdə öz mövqeyini müdafiə etmək, başqalarının rəyi ilə hesablaşmaq, fərqli mülahizələrə dözümlü yanaşmaq kimi bacarıqların formalaşdırılmasına imkan yaradır.

Müzakirənin digər növlərindən fərqli olaraq, diskussiyada məqsəd iştirakçıların müzakirə olunan məsələ ilə bağlı mümkün qədər güzəştli mövqe tutması, razılığa gəlməsidir. Belə ki, diskussiya bu və ya digər tərəfin qalib gəlməsinə deyil, həqiqət axtarışlarına, optimal qərar qəbul edilməsinə istiqamətlənir. Ümumi mövqe, qənaət isə, adətən, iştirakçıların ifadə etdiyi müxtəlif baxışlarda öz əksini tapan fikirlərin cəmindən deyil, sintezindən ibarət olur. Diskussiyanın nəticəsi iştirakçıların ya hamısının, ya da əksəriyyətinin obyektiv, əsaslandırılmış mövqeyini əks etdirir.

Bədii əsər üzrə müzakirədə də diskussiya elementləri mühüm yer tutur; bu, şagirdlərin fəallığına, bilik və bacarıqların zənginləşməsinə əhəmiyyətli təsir edir.

Müzakirə xəritələri

Müzakirə xəritəsi mövzu və ya problem üzrə ideya, məlumat, təəssürat, təhlil və təkliflərin qarşılıqlı mübadiləsidir. Onun əsas vəzifəsi problemi təhlil edərək həlli yolunu tapmaq, düzgün qərar qəbul etmək üçün imkan yaratmaqdır.

Bu qəbildən müzakirə şagirdlərdə dinləmək, təqdim etmək, sual vermək mədəniyyətini formalaşdırır, onların məntiqi və tənqidi təfəkkürünü, şifahi nitqini inkişaf etdirir.

Müzakirə üçün ziddiyyətli yanaşmalara imkan verən mövzu, problem müəyyənənləşdirilir. Problem aktual, şagirdlər üçün gücətcən səviyyədə olmalı, həlli ciddi çətinlik yaratmamalıdır. Şagirdlər problem üzrə tədqiqat aparır, mənbələrlə işləyir, öz mövqelərini dəqiqləşdirir, mülahizələrini əsaslandırmaq üçün dəlillər, faktlar seçir, fikirlərini müzakirə üçün təqdim edirlər.

Müzakirədən əvvəl şagirdlərə müzakirə qaydaları xatırladılır. Müzakirə prosesini inkişaf etdirən suallar vermək və şagirdlərin cavablarını nəzərdən keçirməklə müəllim müzakirəni tənzimləyir. Bu zaman cavabı “bəli” və ya “xeyr” olan qapalı suallar vermək məqsədəuyğun hesab edilmir.

Müzakirədə mövzuya aid “Nə baş verdi? Nə üçün baş verdi? Bu, başqa cür ola bilərdimi və necə? Siz bu vəziyyətdə nə edərdiniz? Sizin fikrinizcə, həmin qəhrəman nə hiss etdi? Siz bu şəraitdə necə hərəkət edərdiniz? Sizcə, kim haqlıdır? Nə üçün?” kimi suallardan istifadə olunur.

Vəsəitdə müzakirə xəritəsinin tətbiqi ilə bağlı nümunə olduğundan ondan istifadə qaydaları burada xatırladılır.

“Akvarium”

Müzakirənin bir forması kimi “akvarium”un tətbiqində diqqət yetirilməli olan ən mühüm cəhət mübahisə edən tərəflərin vahid fikrə gəlməsinin vacib olmasıdır. Onun tətbiqində başlıca məqsəd problemin müzakirəsində səmərəliliyə nail olmaq və düzgün diskussiya aparmaq bacarığını inkişaf etdirməkdir. “Akvarium”un tətbiqində iki variant müşahidə olunur. Vəsəitdə aşağıdakı variantla bağlı nümunə verilmişdir.

Diskussiyanın aparılması qaydaları müəyyənənləşdirilir. Sonra sinif iki qrupa ayrılır, onlardan birinin oturduğu dairənin önündə – “xarici dairədə” ikinci qrup əyləşir. Qruplardan birincisi – “daxili dairədə” oturanlar müəyyənənləşdirilmiş mövzu üzrə diskussiya aparır, “xarici dairədə” oturanlar isə diskussiyanın qaydalar üzrə keçib-keçmədiyini müşahidə edir. Müəyyənənləşdirilmiş vaxt başa çatdıqda “xarici dairədə” əyləşənlər diskussiyanın gedişini qiymətləndirirlər. Ardınca qruplar yerlərini dəyişirlər, diskussiya əvvəlki qayda ilə davam edir.

Fəndaxili və fənlərarası inteqrasiya

Ədəbiyyat təlimində fəndaxili inteqrasiya şagirdlərin öyrənilən mövzu, problem üzrə bilik və bacarıqlarının əlaqələndirilməsini nəzərdə tutur. Əvvəlki biliklərdən yeni situasiyada istifadə mövzunun dərinədən qavranılmasına, şagirdlərin fəallıq

və müstəqilliyinə zəmin yaradır. Ədəbiyyat təlimi prosesində fəndaxili integrasiya imkanları aşağıdakılardır:

1. Mövzu, problem, janr baxımından səsləşən əsərlərin əlaqəli öyrənilməsi;
2. Əvvəlki siniflərdə sənətkarın həyatı, yaradıcılığı ilə bağlı mənimsənilmiş biliklərin əlaqələndirilməsi;
3. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi üzrə bilik və bacarıqların əlaqələndirilməsi;
4. Şifahi və yazılı nitq bacarıqlarının əlaqələndirilməsi;
5. Bədii əsərlərin oxusu, təhlili, qiymətləndirilməsi üzrə bacarıqların əlaqələndirilməsi.

Şagirdlərin əvvəlki siniflərdə, xüsusən VIII sinifdə klassik ədəbiyyatla bağlı mənimsədikləri X sinfin tədris materialları ilə sıx əlaqəlidir. Təlim prosesində həmin əlaqələrin üzərində dayanılması vacibdir.

Ədəbiyyat kurikulumu integrativ səciyyəlidir. Kurikulumda məzmun xətləri və standartları arasında sıx əlaqə, uzlaşma vardır. İntegrativlik özünü eyni məzmun xətti daxilindəki standartların əlaqəli olması ilə yanaşı, ayrı-ayrı məzmun xətləri arasında da özünü göstərir. Məsələn, əsərin məzmununun mənimsənilməsi ilə bağlı standartlar üzrə iş sonrakı mərhələdə təhlillə bağlı standartların reallaşdırılmasına zəmin yaradır. Eləcə də şifahi və yazılı nitqlə bağlı standartların arasında üzvi əlaqə və bağlılıq öz əksini şagirdlərin müvafiq təlim fəaliyyətində də tapır.

Ədəbiyyat dərslərində *fənlərarası integrasiya* imkanlarının reallaşdırılması üzrə ardıcıl iş aparılmalıdır. Bu əlaqə imkanları məzmun standartlarının reallaşdırılması cədvəlində əks etdirilmişdir.

Ədəbiyyatın incəsənətin digər növləri – musiqi, rəssamlıq, heykəltəraşlıq, kino, teatr ilə əlaqəli öyrənilməsi müəllimdən yaradıcılıq və təşəbbüskarlıq tələb edir. Məsələn, Füzulinin qəzəllərinin muğam nümunələri, Aşıq Ələsgərin şeirlərinin saz havalarının müşayiəti ilə oxunması, bədii əsərlərin musiqi, səhnə, kino variantı ilə müqayisə aparılması, bədii əsər üzrə illüstrasiya, rəsm əsəri ilə əlaqə və s. bu qəbildəndir.

Ədəbiyyatın Azərbaycan dili ilə əlaqəsinin reallaşdırılması imkanları, ilk növbədə, hər iki fənn kurikulumunda şifahi və yazılı nitqlə bağlı standartların bir-biri ilə əlaqəli olması ilə şərtlənir. Hər iki fənni eyni müəllim tədris etdiyi üçün ədəbiyyat dərslərində bədii dil, üslub, sənətkarlıq məsələlərinin öyrənilməsi dil dərslərində mənimsənilmiş biliklərlə daha ardıcıl, məqsədyönlü şəkildə əlaqələndirilir.

Ədəbiyyatın tarixlə, coğrafiya ilə əlaqəsi bu və ya digər ədəbi dövrün ictimai-siyasi, mədəni, ədəbi səciyyəsi üzrə verilən məlumatlarda, sənətkarın həyat yolu, əsərdə təsvir olunan hadisələrin baş verdiyi məkan və zaman üzrə biliklərdə öz əksini tapır. İcmal mövzuların tədrisində tarixlə əlaqə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İcmal mövzuların öyrənilməsi zamanı şagirdlərə tarixi-ədəbi məlumatların verilməsi ayrı-ayrı dövrlərdə ədəbiyyatın inkişaf xüsusiyyətləri barədə aydın təsəvvür yaratmağa xidmət edir. Məsələn, X sinifdə “Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı” mövzusu keçilərkən Zərdüşt, atəspərəstlik, I minilliyin sonu II minilliyin əvvəllərində ölkənin etnik-sosial mənzərəsinin yaradılması, ədəbiyyatda əvvəlcə ərəb, sonra isə fars dilində yazmaq ənənəsinin səbəbləri və s. barədə konkret məlumatların verilməsi zəruridir.

Ədəbiyyat dərslərində öyrənilən mövzular dil, tarix, coğrafiya, insan hüquqları, din, həyat bilgisi ilə ardıcıl, sistemli şəkildə əlaqələndirilməlidir. Məsələn, X sinifdə Nizami Gəncəvinin “İskəndərnamə” poemasının tədrisi zamanı tarix, coğrafiya, dinlə əlaqə yaradılması zərurəti meydana çıxır. Poemanın əənəvi girişlə – tövhid, minacat, nətlə başlanmasının səbəbləri, məsnəvinin mahiyyəti, xüsusiyyətləri barədə məlumat vermək, şagirdləri əlavə mənbələrə yönləndirmək lazım gəlir. Əsərin mövzusu, baş qəhrəmanı tarixdən götürüldüyü üçün tarix fənni, coğrafi adlardan istifadə olunduğuna görə coğrafiya fənni üzrə irəlicədən qazanılmış biliklərə istinad olunması mənimşəməninin əhatəliliyinə, dərinliyinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir.

Dərslik komplekti kurikulumun tələblərinin reallaşdırılması üçün müəllimin *yaradıcı, təşəbbüskar* fəaliyyətinə imkan yaradır. Müəllim dərsə hazırlaşarkən, ilk növbədə sinfin səviyyəsini, qarşıya qoyduğu təlim məqsədlərini nəzərə almalı, mətnlərlə bağlı sual və tapşırıqlardan yaradıcı istifadə etməklə dərsi hansı variantda təşkil etməyin daha faydalı olduğunu müəyyənləşdirməlidir.

Bu və ya digər dərsdə daha çox standartın reallaşdırılması cəhdinə haqq qazandıрмаq olmaz. Biliklərin mənimşənilməsində, bacarıqların formalaşmasında ardıcılıq, mükəmməl sistemi daim diqqət mərkəzində saxlayan müəllim öz seçimini edir və bunu əsaslandırır.

Qarşıya qoyduğu məqsəddən, şagirdlərinin hazırlıq səviyyəsindən çıxış edən müəllim dərslikdən, metodik vəsaitdən, sual və tapşırıqlardan yaradıcı istifadə edir.

Şagirdlərin özünüqiymətləndirmə meyarları

Şifahi nitq bacarıqları üzrə özünüqiymətləndirmə meyarları

№	Meyarlar	Nail oldum	Nail olmadım
1	Fikrin aydın çatdırılması		
2	Fikrin əsərdən nümunələrlə şərh edilməsi.		
3	Çıxışın inandırıcı olması		
4	Nitq cümlələrin düzgünlüyü		
5	Yersiz söz və ifadələrin işlədilməməsi		
6	Əsərin ideya-bədii xüsusiyyətləri ilə bağlı çıxışda müxtəlif mənbələrdən istifadə		
7	Mövzuya, problemə müqayisələr, ümumiləşdirmələr aparmaqla münasibət bildirilməsi		
8	Fərqli fikirlərə dözümlü yanaşma		
9	Öyrənilmiş yeni sözlərdən istifadə		
10	Mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırılması		

Yazılı nitq bacarıqları üzrə özünüqiymətləndirmə meyarları

№	Meyarlar	Bəli	Xeyr
1	Yazı işinə uyğun ifadələrlə başladım.		
2	Cümlələri dil qaydalarına uyğun qurdum.		
3	Sözləri düzgün yazdım, durğu işarələrinə, abzaslara əməl etdim.		
4	Təkrarlara yol vermədim.		
5	Bədii təsvir vasitələrindən istifadə etdim.		
6	Oxşar cəhətləri tapdım.		
7	Fərqli cəhətləri müəyyənləşdirdim.		
8	Əhvalat və hadisələrə münasibət bildirdim.		
9	Fikirlərimi aydın, yığcam ifadə etdim.		
10	Yazımda məntiqi ardıcılığı gözlədim.		
11	Fikirlərimi əsərdən nümunələrlə əsaslandırıdım.		
12	Faktlardan, sitatlardan yerində istifadə etdim, müqayisələr apardım.		
13	Mövzu ilə əlaqədar müstəqil fikir söylədim.		
14	Müxtəlif mənbələrə dair biliklərimdən istifadə etdim.		
15	Tələb olunan həcmdə yazdım.		
16	Ümumiləşdirmə apardım, nəticə çıxardım.		
17	Mövzunu əhatə etdim.		

Şagirdlərin qrup daxilində bir-birinin fəaliyyətini qiymətləndirmə meyarları

№	Meyarlar	nail olmur	qismən nail olur	əsasən nail olur	nail olur
1	Əməkdaşlıq edir.				
2	Fəallıq göstərir.				
3	Tapşırıqların icrası üçün maraqlı fikirlər səsləndirir.				
4	Diqqətlə dinləyir, dəstək verir.				
5	Fərqli fikirlərə hörmətlə yanaşır.				
6	Öhdəsinə düşən işi icra edir.				
7	Əlavə mənbələrdən istifadə edir.				
8	Başqalarına mane olmur.				
9	Lider kimi də çıxış etməyə hazır olduğunu nümayiş etdirir.				

Müasir məktəbdaxili qiymətləndirmə

Azərbaycan Respublikası Təhsil nazirinin 2 sentyabr 2013-cü il tarixli 792 nömrəli əmri ilə 1–7-ci siniflərdə məktəbdaxili qiymətləndirmə qaydalarında bir sıra dəyişiklik edilmişdir (bax: <http://www.muallim.edu.az/arxiv/2013/34/26.htm>).

Ümumi orta təhsil proqramı (kurikulum) nəticəyönlülük prinsipi ilə hazırlanmışdır. Çünki artıq şagirdin hər hansı bir mövzunu dərslərdən əzbərləyib danışması onun bilik, bacarıq, vərdiş və dəyərlərinin ölçüsü ola bilmir. Müəllim hər bir dərs üçün reallaşdıracağı məzmun standartlarından təlim nəticələri müəyyənləşdirməli və sonda bu təlim nəticələrini meyarlarla ölçməyi bacarmalıdır.

Müasir qiymətləndirmə diaqnostik, formativ və summativ kimi növlərə bölünür.

Diaqnostik qiymətləndirmə fənn üzrə təlimin hər hansı bir mərhələsində şagirdlərin ilkin bilik və bacarıq səviyyəsinin qiymətləndirilməsidir. Diaqnostik qiymətləndirmə şəraitə görə təlim məqsədləri və strategiyalarında çevik dəyişikliklər aparmağa, şagirdlərin maraq dairəsi, dünyagörüşü, yaşadığı mühit haqqında məlumat almağa imkan verir. Diaqnostik qiymətləndirmə rəsmi xarakter daşımır, rəqəmdən istifadə olunmur, nəticələr müəllimin şəxsi qeyd dəftərində əks olunur.

Diaqnostik qiymətləndirmədə istifadə olunan üsul, vasitələr və fəaliyyətlər:

Üsullar	Vasitələr	Fəaliyyətlər
Müşahidə (müəllim şagirdin təlim fəaliyyətini müşahidə əsasında qiymətləndirir)	Müşahidə vərəqi (şagirdin təlim fəaliyyətindən gözlənilən nəticəni əks etdirən meyarlar cədvəli)	Dərsdə şagirdin müşahidə edilməsi və meyarlar cədvəlinə qeyd olunması
Müsahibə (şifahi yoxlama)	Müəllimin qeydiyyat vərəqi (şagirdlə, müvafiq hallarda qrup, yaxud siniflə aparılan şifahi yoxlama zamanı müəllimin diaqnoz qoymaq istədiyi məsələnin yazıldığı vərəq)	Mövzu üzrə müsahibə götürmək
Tapşırıqvermə	Çalışmalar	Praktik çalışmaların, tapşırıqların yerinə yetirilməsi
Valideynlərlə və digər fənn müəllimləri ilə söhbət	Söhbət və müəllimin sorğu vərəqi (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəq)	Valideyn iclasında sorğu vərəqlərinin doldurulması

Diaqnostik qiymətləndirmənin nəticələrindən aşağıdakı məqsədlərlə istifadə olunur:

- təlim prosesində fərdi yanaşmanı təmin etmək üçün;
- təlim prosesində qrup və cütlük şəklində işin təşkilində;
- tədris olunacaq fənn və ya mövzu ilə bağlı maraq və ehtiyacların müəyyənləşdirilməsində;

Formativ qiymətləndirmə təlim prosesinin hər hansı bir mərhələsi üçün müəyyən olunmuş nəticələr əsasında şagirdlərin bilik və bacarıqlarının formalaşma səviyyəsinin qiymətləndirilməsidir. Bu qiymətləndirmə tədris prosesinin düzgün istiqamətləndirilməsini, səmərəliliyini, şagirdlərin təlim sahəsində irəliləyişlərinin izlənilməsini təmin edir, şagirdlərin təlim ehtiyaclarının öyrənilməsinə imkan yaradır. Formativ qiymətləndirmə dərstdə reallaşdırılması nəzərdə tutulmuş alt standartlardan çıxarılmış təlim nəticələrinə görə müəyyən edilmiş meyarlara əsasən aparılır. Formativ qiymətləndirmə rəsmi qiymətləndirmə deyil, nəticələr müəllimin şəxsi qeyd dəftərində və məktəbli kitabçasında şagirdin idraki və hərəkəi fəaliyyətinin səviyyələrinə uyğun sözlərlə ifadə olunur. Heç bir rəqəm və simvollar, “mənimsəyir”, “mənimsəmir”, “bilir”, “bilmir”, “yaxşı”, “orta”, “zəif” və digər bu kimi ifadələrdən istifadə olunmur. Müəllim formativ qiymətləndirmədə şagirdin fəaliyyətini bütün dərslər boyu izləyir, nəticələri yazmaq üçün dərslərin sonunda vaxt ayırır. Eyni bir standart bir neçə dərstdə reallaşdığına görə formativ qiymətləndirmə zamanı jurnalda şagirdin adının qarşısında hər dərstdə qeydlərin olması mütləq deyil.

Formativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri, şagird fəaliyyətinin növləri:

Üsullar	Vasitələr	Fəaliyyətlər
Müşahidə	Müşahidə vərəqləri	Qrupda və ya cütə iş
Şifahi sual-cavab	Şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi	Təqdimatlar
Tapşırıqvermə	Çalışmalar	Praktik çalışmaların, tapşırıqların yerinə yetirilməsi
Validəylərlə və digər fənn müəllimləri ilə söhbət	Söhbət və müəllimin sorğu vərəqi (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəq)	Sorğu vərəqlərinin doldurulması, və ya müzakirə
Üsullar	Vasitələr	Fəaliyyətlər
Layihə	Şagirdlərin təqdimatı və müəllim tərəfindən müəyyən olunmuş meyar cədvəli	Müstəqil (yaradıcı) iş
Rubrik	Nailiyyət səviyyələri üzrə qiymətləndirmə şkalası	Yoxlanılan bacarıq üzrə hər hansı fəaliyyət növü
Şifahi və yazılı təqdimat	Meyar cədvəli	Qrup işi və ya fərdi tədqiqatın təqdimatı
Test	Test tapşırıqları	Test tapşırıqlarının həlli
Özünüqiymətləndirmə	Özünüqiymətləndirmə vərəqləri	Özünüqiymətləndirmə vərəqlərinin doldurulması

Formativ qiymətləndirmənin nəticələrindən aşağıdakı məqsədlərdə istifadə olunur:

- cari və perspektiv (illik) planlaşdırmanın təkmilləşdirilməsində;
- təlim tapşırıqlarının seçilməsində;
- ev tapşırıqlarının verilməsində;
- sinifdəki təlimin istiqamətləndirilməsində;
- təlim prosesində qrup və cütlərin təşkilində;
- şagirdlərin irəliləyiş və geriləmələrinin müəyyənəşdirilməsində.

Summativ qiymətləndirmə təhsilin hər hansı mərhələsində (tədris vahidinin, yarım ilin və ilin sonunda) şagirdlərin əldə etdikləri nailiyyətlərin qiymətləndirməsidir. Summativ qiymətləndirmə məzmun standartlarının mənimsəmə səviyyəsinin etibarlı göstəricisidir. Bu qiymətləndirmə kiçik (KSQ) və böyük (BSQ) summativ qiymətləndirmə olaraq iki növdən ibarətdir. KSQ tədris vahidlərinin sonunda, BSQ isə ildə iki dəfə, yarım illərin sonunda aparılır. Böyük summativ qiymətləndirmə yarım illərin sonunda təhsil müəssisəsinin rəhbərliyi tərəfindən yaradılan müvafiq komissiyanın nəzarəti ilə Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyinin təqdim etdiyi qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə edilməklə fənni tədris edən müəllim tərəfindən aparılır. Summativ qiymətləndirmənin üsul və vasitələri, şagird fəaliyyətinin növləri:

Üsullar	Vasitələr	Fəaliyyətlər
Yoxlama yazı işləri	Yoxlama yazı işləri üzrə qeydiyyat və rəqi	Tapşırıqın vaxtında, düzgün, sərbəst yerinə yetirilməsi
Layihə	Şagirdlərin təqdimatı və müəllim tərəfindən müəyyən edilmiş meyar cədvəli	Layihənin meyarlar əsasında qiymətləndirilməsi
Şifahi sorğu	Şifahi sorğu üzrə qeydiyyat və rəqi	Mövzunun şərhə
Test	Test tapşırıqları	Test suallarının cavablandırılması
Tapşırıq-vermə	Tapşırıq, çalışma	Praktik tapşırıqların vaxtında, düzgün, sərbəst yerinə yetirilməsi
Yaradıcılıq və əl işləri	Mövzulara müvafiq olaraq rəsmlər, hazırlanan məmulatlar və digər əl işləri	Təsvir etmə, yapma, şerhin qoşulması, essenin yazılması, məsələ qurmaq, əl işləri hazırlamaq

Summativ qiymətləndirmənin nəticələrindən aşağıdakı məqsədlərlə istifadə olunur:

- şagirdlərin təlim problemlərini müəyyənəşdirmək;
- şagirdlə əks əlaqə qurmaq və onu stimullaşdırmaq;
- planlaşdırma aparmaq və təkliflər vermək;

Kiçik və böyük summativ qiymətləndirmə rəsmidir və 1,2,3,4,5 rəqəmlərindən istifadə olunaraq jurnalda qeyd olunur.

Şagirdə yarım illik qiymət çıxarmaq üçün bu düsturdan istifadə olunur:

$$Y_{1,2} = \frac{ksq_1 + ksq_2 + \dots + ksq_n}{n} \cdot \frac{40}{100} + BSQ_{1,2} \cdot \frac{60}{100}.$$

Burada Y_1 və Y_2 – şagirdin I və II yarımil üzrə qiymətini, $ksq_1, ksq_2, \dots, ksq_n$ – şagirdin müvafiq yarımil ərzində kiçik summativ qiymətləndirmələrinin nəticələrini, n – müvafiq yarımildə keçirilən kiçik summativ qiymətləndirmələrin sayını, BSQ_1 və BSQ_2 isə I və ya II yarımildə keçirilən böyük summativ qiymətləndirmənin nəticəsini bildirir.

Yarımillik qiymətlərə görə illik qiymət çıxarılır. Aşağıdakı cədvəldə şagirdin yarımilliklərdə aldığı qiymətlərə görə illik qiymətin müəyyənəşdirilməsi qaydası göstərilmişdir.

Y_1	Y_2	İllik
2	2	2
2	3	3
2	4	3
2	5	4

Y_1	Y_2	İllik
3	2	2
3	3	3
3	4	4
3	5	4

Y_1	Y_2	İllik
4	2	3
4	3	3
4	4	4
4	5	5

Y_1	Y_2	İllik
5	2	3
5	3	4
5	4	4
5	5	5

MÖVZULAR ÜZRƏ TƏLİM MATERIALLARI İLƏ İŞ TEKNOLOGİYASININ ŞƏRHİ

Mövzu: Söz sənətimiz – mənəvi sərvətimiz... – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Sınıf müəllim üçün yenidirsə, diaqnostik qiymətləndirmənin aparılması məqsəduşğundur. Bu, həmin qiymətləndirmənin üsul və vasitələrindən istifadə edilməklə həyata keçirilir. Diaqnostik qiymətləndirmə həm də yeni mövzunun tədrisi üçün zəmin rolunu oynayır. Belə ki, şagirdlər VIII–IX siniflərdə ədəbiyyatımızın qədim dövrlərdən başlayaraq günümüzədək inkişaf yolunu görkəmli sənətkarlarımızın əsərləri nümunəsində izləmiş, yeni ədəbi növ və janrlarla tanış olmuş, bədii əsərlərin məzmun və forma xüsusiyyətlərinin aydınlaşdırılması, qiymətləndirilməsi üzrə bilik və bacarıqlara yiyələnmişlər. Bu, aşağıdakı sualın müzakirə mövzusu kimi seçilməsinə imkan verir: *Ədəbiyyat tarixinin müxtəlif mərhələlərində yaranan ədəbiyyatımız hansı özəllikləri ilə fərqlənir?* Müzakirədə müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə edir. Şagirdlər ədəbiyyatımızın keçdiyi inkişaf yolu ilə bağlı VIII–IX siniflərdə öyrəndiklərini xatırlamaqla müzakirədə fəallıq göstərirlər. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin müxtəlif dövrləri ilə bağlı şagirdləri maraqlandıran, onlar üçün aydın olmayan məsələlər ortaya çıxır. Bütün bunlar araşdırılacaq **problemin** müəyyənləşdirilməsinə imkan verir: *Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi-ədəbi əsasda, dərinədən öyrənilməsinin əhəmiyyətini nədə görürsünüz?*

Araşdırmaya dərslikdəki mətnlə tanışlıqla başlanılır. Mətnin oxusunu fərqli yollarla həyata keçirmək olar.

Müəllim üçün məlumat

Artıq qeyd edildiyi kimi, ədəbiyyat fənn kurikulumunda X–XI siniflərdə ədəbiyyat tədrisinin tarixi-ədəbi prinsip əsasında təşkili məqsədəuyğun sayılmışdır. Bu, sənətkarların həyatı, yaradıcılığı barədə məlumat, eləcə də icmal materialları mənimsədilmədən həyata keçirilə bilməz. Məzmun standartları həmin materialların müstəqil araşdırma şəklində öyrədilməsini təmin edir. Layihə üzrə dərslərin təşkili məzmununa və quruluşuna görə digər dərslərdən müəyyən qədər fərqlənir. Belə ki, bu dərslərdə daha çox müzakirəyə (diskussiya, debat və s.) müraciət olunması məqsədəuyğundur. Problemin araşdırılmasında yalnız kiçik qruplarda iş forması ilə məhdudlaşmaq məqbul sayılmır, digər iş formalarından geniş istifadə olunması vacibdir. Başqa sözlə, araşdırma yalnız fərdi iş, yaxud cütlük şəklində iş və ya bütün siniflə birgə iş formalarından birinin tətbiqi ilə də aparıla bilər və əldə olunanlar müzakirəyə çıxarılır. Əlbəttə, iş formalarının qarşılıqlı şəkildə əlaqələndirilərək tətbiqi də mümkün və faydalıdır. Bu, müəllimdən böyük zəhmət və çeviklik tələb edir.

Layihə üzrə dərslərdə araşdırmanın kiçik qruplarda aparılması müəyyən özəlliklə müşayiət olunur; təqdimatlardan dərhal sonra, yaxud elə təqdimat prosesində müzakirə həyata keçirilir.

Dərslərdəki mətnə (*Söz sənətimiz – mənəvi sərvətimiz...*) ədəbiyyat tarixinin hər bir dövrü üçün səciyyəvi olanlar əks etdirilmişdir. Bu mətnin oxusunun necə təşkilindən asılı olaraq, sonrakı işlərin məzmunu barədə təsəvvür qazanılır. Oxunun və ondan sonrakı işin təşkili ilə bağlı bir variant aşağıdakı məzmununda ola bilər. Şagirdlər oxunu INSERT metodunun tələblərinə (dərslərdəki mətnin surətini çıxartmamaq üçün şərti işarələrə uyğun qeydlər ayrıca vərəqdə qeyd edilir) əməl etməklə fərdi olaraq oxuyurlar. Oxu prosesində şagirdlərin mövcud materiallardan (əvvəlki illərin dərslərlərindən, mətnin sonunda verilmiş mənbələrdən və s.) istifadə etməsi faydalıdır. Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra istifadə olunan şərti işarələrdən irəli gələn suallar da nəzərə alınmaqla yığcam müsahibə aparılır. Məhz bundan sonra araşdırılan problem üzrə müzakirənin aparılmasına əlverişli imkan yaranır. Müzakirənin səmərəli keçməsi müəllimin bələdçilik bacarığından asılıdır; o, müzakirəni istiqamətləndirici suallarla idarə edir, diqqəti daha əhəmiyyətli məsələlərin üzərinə yönəldir, bütün şagirdlərin fəallığına və s. səy göstərir. Bu prosesdə hər bir şagirdin fəaliyyəti müəllimin diqqət mərkəzində olur, bu, obyektiv qiymətləndirmə üçün əhəmiyyətlidir.

Müəllim kiçik qruplarda iş formasını tətbiq edərsə, hər dövrlə bağlı məlumatın öyrənilməsini bir qrupa həvalə edə bilər. Bu, həm vaxta qənaət etmək, həm də mənbələrə elə sinifdəcə müraciət etmək imkanının genişlənməsi baxımından faydalıdır. Qrupların əldə etdikləri nəticələr təqdimatlar əsasında dinlənilir və elə bu prosesdə müzakirə həyata keçirilir.

Dərslərdəki mətn, artıq qeyd olunduğu kimi, araşdırılan problemin həllinə imkan verən cavabı bütünlüklə əhatə etmir. Məhz buna görə də şagirdlər sinifdə öyrəndiklərinə müstəqil tədqiqat zamanı nələri əlavə edəcəklərini tam aydınlığı ilə təsəvvür etməlidirlər. Məsələn, müəllimin istiqamətləndirməsi sayəsində şagirdlərə məlum olur ki, **ortaq türk ədəbiyyatının yaranmasının əhəmiyyəti** barədə qa-

zanılmış təsəvvürün zənginləşməsi üçün mənbələrdən daha çox aşağıdakı məlumatların mənimsənilməsi və dəyərləndirilməsi vacibdir:

- ən qədim dövrlərdə ümumtürk, orta q türk ədəbiyyatının yaranmasını şərtləndirən səbəblər;
- orta q türk eposu nümunələrinin ədəbi-tarixi əhəmiyyəti;
- “Avesta” dini-fəlsəfi, ədəbi abidə kimi;
- islamiyyətdən sonra türklərin yaratdığı divan ədəbiyyatı ənənələri.

Oxunun necə təşkilindən asılı olmayaraq, artıq qeyd edildiyi kimi, şagirdlərin araşdırılan problemlə bağlı sinifdə müəyyən məlumat və mənbələrlə təmin edilməsi çox faydalıdır. Bu, təkcə sinifdəki işin yox, həm də ev tapşırığı qismində icra edilən müstəqil araşdırmanın da səmərəliliyinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Məsələn, yuxarıda xatırladılan məsələ ilə bağlı şagirdlərə aşağıdakı qəbildən yığcam məlumatlar təqdim edilə bilər: *“Bütünlükdə türk dünyasının orta q dəyərləri ayrılıqda hər bir türk xalqı üçün də doğmadır. Mahmud Kaşğarlının Orta Asiyada qələmə alınan “Divan”ı Azərbaycan türkləri üçün nə qədər dəyərlidirsə, Azərbaycan coğrafiyasında formalaşan “Dədə Qorqud” oğuznamələri də digər türk xalqları üçün də o qədər əziz və doğmadır. Bu gün özbək, türkmən, tatar, qırğız, qazax, Azərbaycan... türklərinin “orta q dəyərləri” deyəndə də orta q mifologiyası, dastan ədəbiyyatını, yazılı irsi əhatə edən, orta q sözdə, dildə gerçəkləşən mədəniyyət sisteminin bütövlüyü nəzərdə tutulur”.* (Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 6 cildə. I cild. Bakı: Elm, 2004, s. 337)

Yaxud **XIII–XVI əsrlər – orta dövr Azərbaycan ədəbiyyatı** ilə əlaqədar mənbələrdən daha çox aşağıdakı məlumatlar mənimsənilməsi və dəyərləndirilməsi məqsədəuyğundur:

- anadilli ədəbiyyata keçidin zəruriliyini şərtləndirən amillər;
- anadilli ədəbiyyatın ilk nümunələrini yaradan sənətkarların yaradıcılığının əhəmiyyəti;
- sufilik və hürufilik ideyalarının bədii ədəbiyyatda əks etdirilməsinin səbəbləri;
- dövrün ədəbiyyatında ənənəyə bağlılıq və yeniliklər.

Eləcə də **yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatının birinci mərhələsi olan XVII – XVIII əsrlərlə** bağlı mənbələrlə iş zamanı aşağıda göstərilənlərlə bağlı məlumatların mənimsənilməsi və qiymətləndirilməsi məqsədəuyğundur:

- bədii ədəbiyyatda ənənənin davam etdirilməsi;
- şifahi xalq yaradıcılığının yazılı ədəbiyyata güclü təsiri;
- dastan yaradıcılığının sürətli inkişafı;
- realizmə meyilin artması.

Ayrı-ayrı dövrlərlə bağlı məlumatın sinifdə öyrənilməsi, ilkin araşdırılması kiçik qruplarda iş şəklində reallaşdırılsa da, ev tapşırığının – müstəqil araşdırmanın icrası bütövlükdə mövzunu əhatə edir.

Sinifdə aparılan işin formasından asılı olmayaraq, sonda **nəticə çıxarılır, ümumiləşdirmə aparılır**. Şagirdlərin diqqətinə çatdırılır ki, çıxarılmış nəticə problemə müəyyən dərəcədə aydınlıq gətirsə də, mənbələr üzərində müstəqil işləyərkən şagirdlərin cavabları daha mükəmməl məzmun alacaq, gəldikləri nəticələr daha

dolğun olacaqdır. Müəllim növbəti dərstdə – ev tapşırığı ilə bağlı aparılan işdə bu məsələnin üzərinə qaydılacağını qeyd edir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadə etmə

Əsaslandırma, nümayişətdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında əsasən obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə əsasən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

ŞİFAHİ XALQ ƏDƏBİYYATI

Mövzu: Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığı –1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibə və ya təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. “Söz sənətimiz – milli sərvətimiz” mövzusu üzrə sinifdə mənimsənilmiş biliklərin mənbələr əsasında hansı səviyyədə zənginləşdirildiyi, bu prosesdə qazanılmış bilik və bacarıqlar müəyyənləşdirilir, əsaslandırılmış nəticə çıxarılır və müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Araşdırmaya dərslikdəki tapşırığın (*Şifahi xalq ədəbiyyatı barədə bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın*) icrası ilə başlanılır. Müzakirə zamanı məktəblilərin V–VIII siniflərdə folklor üzrə qazandıqları biliklərin, xüsusən əfsanə, nağıl, dastan janrlarına məxsus özəlliklərin yada salınması və bütün bunlara münasibət bildirilməsinə diqqət yetirilir.

Araşdırılacaq problem şagirdlərin fəal iştirakı ilə müəyyənləşdirilir: *Şifahi xalq ədəbiyyatının növ və janrları hansı özəl xüsusiyyətləri ilə fərqlənir?*

Araşdırma dərslikdəki sualların (*Şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin əhəmiyyətini nədə görürsünüz? Lirik folklor nümunələrini janr, mövzu, problem baxımından səciyyələndirən əsas xüsusiyyətlər hansılardır? Epik folklor janrlarının hansı səciyyəvi xüsusiyyətləri vardır? Dramatik növün janrlarının özəl xüsusiyyətləri hansılardır?*) və onların aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavabların – mətnin oxusu ilə davam etdirilir.

Mətnin oxusunu fərqli formalarda (səsli, səssiz və s.) həyata keçirmək mümkündür. Unudulmamalıdır ki, bu mövzu icmal xarakterlidir. Onun başlıca məqsədi əvvəlki illərdə şifahi xalq ədəbiyyatı ilə bağlı mənimsənilmiş biliklərin ümumiləşdirilməsi və yekunlaşdırılmasıdır. Oxuya ayrılan vaxtdan səmərəli istifadə etmək üçün kiçik qruplar yaradaraq mətndən parçaların oxusunu onlara həvalə etmək faydalıdır. Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra aparılan məlumat mübadiləsi şagirdlərdə məzmunla bağlı aydın təsəvvürün yaranmasına səbəb olur.

Kiçik qruplara sualla bağlı dərslikdəki yığcam, istiqamətləndirici cavabla yanaşı, əvvəllər mənimsədikləri bilikləri də xatırlatmaqla fikir mübadiləsi və

müzakirə aparmaq tövsiyə olunur. Əlavə ədəbiyyatdan istifadəyə, folklor nümunələrinin sinifdəcə nəzərdən keçirilməsinə şərait yaradılması vacibdir.

Şagirdlər ev tapşırığı qismində aparacaqları müstəqil araşdırmada mənbələrdən hansı məzmununda və həcmdə məlumat mənimsəyəcəklərini sinifdəki iş prosesində aydın təsəvvür etməlidirlər. Məsələn, “*Şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin əhəmiyyətini nədə görürsünüz?*” sualı ilə əlaqədar aşağıdakı istiqamətlərdə məlumatın mənimsənilməsi və dəyərləndirilməsi məqsədəuyğundur:

- folklor nümunələrinin xalqımızın dünyagörüşünün, bədii təfəkkürünün, poetik duyumunun məhsulu olması;
- folklor nümunələrinin milli və ümumbəşəri mənəvi dəyərləri yaşadan və aşılaraq qüdrətli tərbiyə vasitəsi olması.
- şifahi xalq ədəbiyyatının ana dilinin zənginliyini, ifadəliliyini, bədilik imkanlarını əks etdirən qiymətli məxəz olması;
- xalq yaradıcılığının yazılı ədəbiyyat üçün tükənməz mənbə olması.

“*Lirik folklor nümunələrini janr, mövzu, problem baxımından səciyyələndirən əsas xüsusiyyətlər hansılardır?*” sualı ilə əlaqədar mənbələrdən daha çox aşağıdakı məlumatların mənimsənilməsi və dəyərləndirilməsi faydalıdır:

- lirik folklorlarda daha çox insanın hiss və həyəcanının, ovqatının əks olunması;
- lirik folklorun mövzu, janr, problem baxımından müxtəlifliyi;
- lirik folklorlarda ictimai motivlərin mühüm yer tutması.

Şagirdlərə aydın olur ki, “*Epik folklor janrlarının hansı səciyyəvi xüsusiyyətləri vardır?*” sualı ilə əlaqədar mənbələrdən aşağıdakı məzmununda məlumatın əldə edilməsi və qiymətləndirilməsi əhəmiyyətlidir:

- epik folklor nümunələrinin lirik folklor nümunələri ilə oxşar və fərqli cəhətləri;
- epik əsərlərdə hadisələrin nağıl edilməsi, təhkiyə və təsvirin əsas yer tutması;
- əfsanə və nağılların oxşar və fərqli cəhətləri;
- əfsanə və rəvayətlərin oxşar və fərqli cəhətləri;
- epik folklorun kiçik janrlarının (tapmaca, atalar sözü və məsəllər və s.) səciyyəvi xüsusiyyətləri;
- epik-lirik əsər olan dastanın müxtəlif növlərinin (qəhrəmanlıq, məhəbbət dastanları) özünəməxsusluğu.

Oxuya ayrılmış vaxt bitdikdən sonra təşkil edilən iş qrup təqdimatlarından – məlumat mübadiləsindən fərqlənə bilər. Bütün qrupların folklor nümunələri və onların janr xüsusiyyətləri ilə əvvəlki siniflərdən tanış olduqları nəzərə alınaraq birbaşa müzakirəyə başlamaq mümkündür. Müzakirə dərslindəki ilk sualla başlanılır və şagirdlərin fəal iştirakı ilə bütün sualları əhatə edir. Müzakirənin diskussiya səciyyəsi almasına, şagirdlərin fikirlərini sərbəst ifadə etmələrinə, yaranan sualların cavabsız buraxılmamasına diqqət yetirilir.

İşin hansı formada təşkilindən asılı olmayaraq, ilkin nəticənin çıxarılmasına, ümumiləşdirmənin aparılmasına vaxt ayrılır. Təbii ki, şagirdlər mənbələr üzərində işləyərkən cavabları daha mükəmməl məzmun alır, gəldikləri nəticələr daha əhatəli olur. Məhz buna görə də müəllim növbəti dərstdə – ev tapşırığı ilə bağlı aparılan işdə məsələnin üzərinə qayıdılacağını şagirdlərə bir daha xatırladır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadə etmə

Əsaslandırma, nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

QƏDİM DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI (ƏN QƏDİM ZAMANLARDAN XIII ƏSRƏ QƏDƏR)

*Layihə: Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı
(ən qədim zamanlardan XIII əsrə qədər) – 1 saat*

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibə, yaxud təqdimatların dinlənilməsi, müzakirə olunması əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Şifahi xalq ədəbiyyatının növ və janrları üzrə biliklərin mənbələr əsasında hansı səviyyədə zənginləşdirildiyi və dərinləşdirildiyi aşkara çıxarılır, müvafiq meyarlara müraciət edilir.

Layihə üzrə işə şagirdlərin ədəbiyyat tarixinin bu dövrü barədəki məlumatlarının aşkara çıxarılması ilə başlanılır. Dərslərdəki sual: *“Bu mərhələ ilə bağlı bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın”* xatırladılır və müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında müzakirə aparılır. Şagirdlər VIII sinifdə qədim dövr ədəbiyyatı haqqında öyrəndiklərini, o cümlədən “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı, Xaqani Şirvani, Nizami Gəncəvi yaradıcılığı üzrə mənimsədiklərini xatırlatmaqla müzakirədə fəallıq göstərirlər. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin bu dövrü ilə bağlı şagirdləri maraqlandıran məsələlər ortaya çıxır.

Müzakirə araşdırılacaq problemin müəyyənləşdirilməsinə imkan yaradır. Şagirdlərin fəal iştirakı ilə müəyyənləşdirilən **problem** sual şəklində ifadə edilir: *“Ən qədim zamanlardan XIII əsrə qədərki ədəbiyyatımız həmin dövrdə türk xalqlarının yaratdığı ədəbiyyatın öncüllərindən olmuşdur” fikrini doğru saymaq olarmı?* Sualın ziddiyyətli xarakterdə olması dərsin fərqli şəkildə təşkilinə imkan yaradır. Başqa sözlə, *müzakirə xəritəsi* metodundan istifadə etməklə dərstdə şagirdlərin yüksək fəallığına nail olmaq mümkündür. Bu metodun tətbiqi qaydaları barədə əvvəlki siniflərdə mənimsənilənlərin yada salınması vacibdir. Bu, işin səmərəli təşkilinə, vaxt itkisinin qarşısının alınmasına səbəb olur. İlk növbədə, dərslərdəki sualların *(Türk xalqlarının qədim dövrlərə aid ortaq ədəbiyyat nümunələri hansı xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir? Xalqımızın qədim inanc və təsəvvürləri, bədii düşüncəsi “Avesta”da əksini necə tapmışdır? “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının ədəbiyyat*

tariximizdə əhəmiyyəti nədən ibarətdir? VII–IX əsrlərdə yaranan ərəbdilli saray ədəbiyyatının hansı səciyyəvi xüsusiyyətləri vardır? Farsdilli saray ədəbiyyatı başlıca olaraq hansı mövzularda yaranırdı? XI–XII əsrlər saray ədəbiyyatı hansı səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə seçilirdi?) aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavabların fərdi oxusuna vaxt ayrılır. Oxu prosesində şagirdlərin əlavə mənbələrdən istifadə etmələrinə şərait yaradılması vacibdir. Dərslərdə göstərilən mənbələrdən bəziləri, eləcə də müəllimin məqsədəuyğun saydıqları sinfə gətirilir və onlardan istifadə ilə bağlı tövsiyələr verilir. Nizami yaradıcılığının milli və dünya ədəbiyyatına misilsiz töhfə olması, intibah dövrü ədəbiyyatının zirvəsində dayanması mənbələrdəki məlumatlar əsasında diqqətə çatdırılır. İşin icrasına ayrılan vaxt bitdikdən sonra şagirdlərə öz mövqelərini müəyyənləşdirmək, əsaslandıqları dəlilləri, faktları qayda-yə salmaq təklif edilir. Sualdakı fikri doğru sayanlar cütlük şəklində birləşir və işlərini davam etdirirlər. Eləcə də sualdakı fikrin əleyhinə olanlar cütlüklər yaradaraq çalışırlar. İndi artıq hər iki tərəfin dəlilləri, faktları sayca daha çox olur. Fikirləri eyni, yaxud yaxın olan cütlər, müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşib qənaətlərini bölüşürlər. Bu, şagirdlərə dəlil və faktlarını daha da dəqiqləşdirməyə imkan yaradır. Yalnız bundan sonra mövqelərin açıqlanması və dinlənilməsi həyata keçirilir. Bütün sinif hər bir qrupun mövqeyi barədə aydın təsəvvür qazanır. Bunun ardınca müzakirəyə başlanılır. Müzakirədə hər bir fakt, dəlil əhatəli təhlil edilir, onların əsaslandırılması diqqət mərkəzində saxlanılır.

Müzakirədə sinifdəki bütün şagirdlərin iştirakına çalışan müəllim, hər bir şagirdin fəaliyyəti barədə də aydın təsəvvür qazanır. Bu, qiymətləndirmə üçün vacibdir.

Müzakirənin sonunda qərar qəbul olunur və ümumiləşdirmə aparılır.

Sinfi əlavə mənbələrlə təmin etmək imkanı məhdud olarsa, müəllim dərsi fərqli variantda təşkil edə bilər. Bu halda müəyyənləşdirilmiş **problemi** aşağıdakı sual şəklində ifadə etmək məqsədəuyğundur: *Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı üçün səciyyəvi olan başlıca cəhətlər hansılardır?*

Araşdırma dərslərdəki sualların və onların aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavabların – mətnlərin oxusu ilə davam etdirilir.

Şagirdlər dörd qrupa ayrılır, hər qrupa bir sual təqdim edilir. Qruplara oxuduqları ilə bağlı fikir mübadiləsi və müzakirə aparmaq, mülahizələrini əsaslandırmaq üçün əvvəlki siniflərdə XIII əsrə qədərki ədəbiyyat üzrə qazandıqları biliklərdən bəhrələnmək, ayrı-ayrı janrlara aid bədii nümunələrdən misallar göstərmək təklif olunur.

İşin icrasına ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Müzakirə diskussiya şəklində həyata keçirilir. Qədim dövr ədəbiyyatımızın səciyyəvi xüsusiyyətləri, inkişaf meyilləri, tanınmış nümayəndələrinin yaradıcılığı ilə bağlı fikir ayrılığına səbəb olan mülahizələr üzərində xüsusi dayanılır. Müzakirədə türk xalqlarının ortaq ədəbiyyatı, “Avesta”, ərəbdilli və farsdilli ədəbiyyatımızla əlaqədar mübahisə doğuran məqamlara əsaslandırılmış münasibətin bildirilməsinə, söz sənətinin inkişafı ilə dövrün ictimai-siyasi vəziyyəti arasındakı bağlılığın aydınlaşdırılmasına diqqət yetirilir. Bu məsələlərlə əlaqədar şagirdlərin qədim dövr Azərbaycan tarixi, “Babək”, “Nizami” bədii filmləri üzrə bilik və məlumatlarının xatırladılması məqsədəuyğundur.

Müzakirədə sərbəst fikir mübadiləsinə, söylənilən mülahizələrin diqqətlə dinlənilməsinə şərait yaradılır, hər bir tənqidi fikrin, fərqli mülahizənin əsaslandırılmasına nail olunur.

Nəticə və ümumiləşdirmə aparılarkən bütün qrupların təqdimatları üzrə əldə edilən qənaətlərin yekunlaşdırılması, sistemləşdirilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Bu, qədim dövrlərdə ortaq türk ədəbiyyatının yaranmasının əhəmiyyəti, şifahi və yazılı ədəbiyyatımızın inkişaf meyilləri, dövrün ayrı-ayrı mərhələləri – ərəbdilli, farsdilli saray ədəbiyyatı üçün səciyyəvi olan xüsusiyyətlər, Nizami yaradıcılığının özəlliyi ilə bağlı qazanılmış təsəvvürə aydınlıq gətirir. Dolğun təsəvvürün qazanılması isə mənbələr üzrə müstəqil araşdırmadan sonra mümkün olur.

Dərsin hansı variantda təşkilindən asılı olmayaraq, sinifdə öyrənilənlərin zənginləşdirilməsinin və tamamlanmasının zəruri olduğu şagirdlərə izah edilir.

Mənbələrlə iş zamanı, məsələn: *Türk xalqlarının qədim dövrlərə aid ortaq ədəbiyyat nümunələri hansı xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir?* sualı ilə bağlı aşağıdakı məlumatların mənimsənilməsi və dəyərləndirilməsi tövsiyə oluna bilər:

- türk xalqlarının şifahi və yazılı ədəbiyyatının yüzilliklər boyu ortaq səciyyə daşmasının səbəbləri;
- Orxon-Yenisey abidələrinin ilk ortaq türk yazılı abidələri olması;
- əski türk dastanlarının (“Oğuz Qağan”, “Şu”, “Alp Ər Tonqa”) türk bədii təfəkkür və mədəniyyətini əks etdirməsi;
- ortaq türk ədəbiyyatının ədəbi-tarixi əhəmiyyəti.

Yaxud sonuncu sualla (*XI–XII əsrlər saray ədəbiyyatı hansı səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə seçilirdi?*) bağlı mənbələrdən aşağıdakı məzmununda məlumatın əldə edilməsi və qiymətləndirilməsi məqsədəuyğundur:

- saray şeirinin ənənəvi mövzularla məhdudlaşmaması;
- Qətran Təbrizi poeziyasının mövzu-ideya istiqamətləri;
- Məhsəti Gəncəvinin rübailərində humanist məzmun, fəlsəfi düşüncələrin əksi;
- Xaqani Şirvaninin əsərlərinin janr əlvanlığı, ictimai-fəlsəfi məzmunu;
- Nizami yaradıcılığının intibah dövrünün zirvəsi və dünya ədəbiyyatına misilsiz töhfə olması.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadə etmə

Əsaslandırma, nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.

Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.
--	--	--	---

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: “Kitabi-Dədə Qorqud” eposu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Dastanla bağlı müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müxtəlif yollarla müəyyənləşdirilə bilər. Bu, tapşırığın xarakterindən, müəllimin məqsədindən və s. asılıdır. Keçmiş dərsin – “Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı” icmal mövzusu ilə bağlı mənbələrdən necə istifadə edildiyini, məlumatların hansı səviyyədə qavranıldığını aşkara çıxarmaq üçün təqdimatların dinlənilməsinə və müzakirəsinə təşkil etmək olar.

Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

Araşdırmanın səmərəliliyi dərslikdəki sualların və onların aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavabların mənimsənilməsindən asılıdır. Bunun həyata keçirilməsi fərqli təlim metodu və iş formalarının tətbiqi ilə mümkündür. Lakin bütün hallarda mövzu ilə bağlı şagirdlərin mövcud bilik və bacarıqlarına müraciət edilməsi vacibdir. Bu məqsədlə şagirdlərin diqqəti dərslikdəki ilk tapşırığa cəlb edilir: *“Kitabi-Dədə Qorqud” barədə bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın.*

Müəllim istiqamətləndirici suallarla müzakirənin səmərəli keçməsinə nail olur və nəticədə araşdırılacaq problem müəyyənləşdirilir: *Dastana yüzillər boyu marağın azalmamasına səbəb nədir?*

Dərslikdəki sualların və onların aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavabların oxunmasına vaxt ayrılır. Bu, tədqiqatın aparılmasının başlanğıcı olmaqla mühüm mərhələdir. Mətnin oxusunu fərqli formalarda təşkil etmək olar. Məsələn, dərslikdəki beş sualı kiçik qruplara (hər qrupa bir sual ayırmaqla) təqdim etmək olar.

Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra qrupların təqdimatı əsasında **müzakirə** aparılır. Bunun ardınca **nəticənin çıxarılması** və **ümumiləşdirmə** həyata keçirilir.

Digər bir variant fərdi oxunun tətbiqi ola bilər. Oxu başa çatdıqdan sonra şagirdlər kiçik qruplarda birləşərək fikir mübadiləsi aparırlar. Yalnız bundan sonra kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə aparmaq** mümkündür.

Müəllim dərslərdəki cavabların sualları əhatə etmədiyinə diqqəti cəlb edir. Bununla da araşdırmanın dərslərdə göstərilmiş mənbələr əsasında davam etdirilməsinə, cavabların zənginləşdirilməsinə və tamamlanmasına ehtiyac olduğunu anlatmış olur. Hər sualın müzakirəsində mənbələrdən hansı məsələlərin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirməyin vacib olduğu izah edilir. Məsələn, birinci sualın ("*Kitabi-Dədə Qorqud*" eposu nə vaxt yaranmışdır? Onun yaranma tarixinin mübahisəli olmasına səbəb nədir?) mənbələrdən toplanmış məlumat əsasında genişləndirilməsinə ciddi ehtiyac var. Dastanın yaranma tarixi barədə fərqli fikirlərlə tanış olan şagirdlərdə digər mənbələrə də müraciət etmək meylli güclənir. Tədqiqat prosesində şagirdlər dastanın nə vaxt yazıya alınması, elm aləminə məlum olan nüsxələri, Dədə Qorqud obrazı barədə də məlumat əldə edirlər.

İkinci sualla (*Epos hansı mövzudadır? Onun ədəbiyyat tariximiz üçün əhəmiyyəti nədir?*) bağlı dərslərdə verilmiş məlumatın da genişləndirilməsi və tamamlanması vacibdir. Oğuzların birliyi, mübarizəsi, adət-ənənələri, doğma yurda, düşməninə münasibəti, əsərin ədəbiyyat tariximiz üçün əhəmiyyəti və s. bu sualın cavabına əlavə edilməlidir.

Üçüncü sualın (*Dastanda əksini tapmış mühüm problemlər və başlıca ideyalar hansılardır?*) cavabı da mənbələrdəki məlumatların əsasında zənginləşdirilməli və tamamlanmalıdır. Dastanda qaldırılan və bədii həlli verilən problemlər çoxdur. Dərslərdə onlardan çox az qisminə toxunulmuşdur. Unudulmamalıdır ki, dastanın hər boyunda mühüm problemlərə münasibət əksini tapmış, onların bədii həlli verilmişdir. Doğma yurda, yurddaşlara məhəbbət, düşməninə nifrət, anaya, qadına, ailə münasibətlərinə hörmət, adət-ənənələrə rəğbət və s. dastanda bədii həllini tapan problemlərdəndir.

Dördüncü sual (*Eposdakı obrazların hansı səciyyəvi xüsusiyyətləri var? Onlardan hansılarını bir-biri ilə müqayisə etmək olar?*) daha geniş araşdırma tələb edir. Eposda onlarla maraqlı insan obrazları yaradılmışdır. Onların dastandakı mövqeyinə, xarakterlərindəki ümumi və fərdi xüsusiyyətlərə dərslərdə işarə edilmişdir. Şagirdlərə izah edilir ki, mənbələrdən əldə edilmiş məlumatlar həmin obrazları əhatəli səciyyələndirməyə, müqayisə etməyə və dəyərləndirməyə imkan verəcəkdir.

Nəhayət, sonuncu sual (Dastanın mükəmməl bədii gözəlliyini necə əsaslandırmaq olar?) maraqlı araşdırmaya meydan açır. Şagirdlərə aydın olmalıdır ki, ulu babalarımızın bədii düşüncəsinin məhsulu olan dastan xalqımızın yaşadığı tarixi dönəmi, mədəniyyətini, dünyagörüşünü, mənəvi dünyasını özündə yaşadan əvəzsiz abidədir. Dilimizin tarixini, zənginliyini və özəlliyini öyrənmək üçün mötəbər mənbə olan dastanın hər yeni nəsil tərəfindən tədqiq edilməsi ənənəyə çevrilmişdir.

Dastanın bədii xüsusiyyətləri ilə bağlı dərslərdə deyilənlərin dərinləşdirilməsi və əlavələrlə zənginləşdirilməsi barədə şagirdlərə istiqamət verilməlidir. Dərslərdə

dən və mənbələrdən öyrəndiklərini konkret bir boyun (yaxşı olar ki, sinifdə öyrənilən “Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy”un) üzərində müşahidə etməyin, nümunələr seçməyin əhəmiyyəti şagirdlərə xatırladılmalıdır.

Ədəbi qəhrəmanların nitqinə, məcazların dastana gətirdiyi gözəlliyə, təsvirlərdəki konkretliyə və orijinallığa diqqət yetirməyin, öz cavablarında əsərdəki obrazlı ifadələrdən istifadə etməyin vacib olması barədə şagirdlərə istiqamət verilir.

Sinifdə aparılan işin yekunlaşdırılması ilkin **nəticənin** çıxarılması şəklində həyata keçirilir. Nəticənin tamamlanması, ümumiləşdirmə növbəti dərstdə – ev tapşırığının yoxlanılmasında reallaşdırılır. Başqa sözlə, cavabların mənbələrdən əldə olunmuş məlumatla zənginləşdirilməsi və tamamlanması dolğun nəticənin çıxarılması üçün şərt olur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır. Lakin qiymətləndirmə də növbəti dərstdə – ev tapşırığının yoxlanılmasında davam etdirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: İstifadə etmə, əsaslandırma, nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy (ixtisarla) – 4 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vənli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Boyda tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.

1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bən-zətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaliğə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.

- Boyda məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müəyyənləşdirilərkən şagirdlərin mənbələrdən necə bəhrələndiklərini aşkara çıxarmaq vacibdir. Başqa sözlə, şagirdlərin keçən dərstdə üzərində işlədikləri beş sualın hər biri ilə bağlı yeni nə öyrəndikləri müxtəlif metod və iş formalarının tətbiqi ilə müəyyənləşdirilib qiymətləndirilir. Ardıcıl olaraq hər sualın üzərində dayanılır. “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun tarixi mənbə olaraq əhəmiyyəti, incəsənətin müxtəlif növləri üçün mənbə olması ilə bağlı söylənilənlərin müzakirəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Bu, müsahibənin tətbiqi, təqdimatların dinlənilməsi və müzakirə edilməsi ilə həyata keçirilə bilər. Çoxlu sayda təqdimatların dinlənilməsi vacib deyildir. Dinlənilən təqdimatlara digər şagirdlərin münasibəti real vəziyyəti aşkara çıxarmağa imkan verir.

Qeyd edildiyi kimi, bu mərhələdə nəticənin tamamlanması, formativ qiymətləndirmənin aparılmasına da diqqət yetirilir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdə təşkil olunan iş fərqli məz-munda ola bilər. Şagirdlərin dastanla bağlı mövcud biliklərinə əsaslanmaqla suallar-dan istifadə, bədii filmdən fraqmentlərin nümayişi və s. motivasiyanın yaradılması məqsədi ilə istifadə oluna bilər. Nəticədə tədqiqat sualı müəyyənləşdirilmiş olur.

Tədqiqat sualı: “Sarsılmaz birliyin qarşısında ən güclü düşmən də acizdir” fikri, sizcə, boyun ideya-məzmunu ilə səsleşirmi?

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Boydan dərslikdə verilmiş parçanın oxusu ilə **tədqiqatın aparılmasına** başlanılır. Oxunu fərqli formalara təşkil etmək olar. Şagirdlər boyu dərse qədər mütaliə etdikləri üçün fərdi oxunun tətbiqi məqsədəuyğundur. Tanış olmayan sözlərin mənasının və məcazların müəyyənləşdirilməsinin vacib olduğu şagirdlərə əvvəlcə-dən xatırladılır.

Oxu prosesində şagirdlərin qarşılaşdığı çətinliklər müəllimin istiqamətləndirici sualları ilə aradan qaldırılır.

Oxu başa çatdıqdan sonra kiçik qruplarda birləşən şagirdlər parçanın məz-munu, tanış olmayan sözlər və müəyyənləşdirdikləri məcazlarla bağlı fikir müba-diləsi aparırlar. Kiçik qruplar, həmçinin dərslikdə təklif edilmiş sualların cavabı ilə bağlı qənaətlərini bölüşürlər. Yalnız bundan sonra kiçik qrupların təqdimatı əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır.

Müzakirədə boyun məzmununun hansı səviyyədə mənimsənilməsi ilə yanaşı, tanış olmayan sözlərin mənasının və məcazların necə müəyyənləşdirildiyi də diqqət mərkəzində saxlanılır.

Oxu ilə bağlı aparılmış işə yekun (əsərin məzmunu bütövlükdə öyrənildikdən sonra – ikinci dərs saatında nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması həyata keçirilir) vurulur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Boyda məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Boyda məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Boyda məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Boyda məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy – 4 saat

İkinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Boyda tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrdakı bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm məna, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.	Boyda əksini tapmış mühüm məna, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Boyda məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsini işi fərqli variantlarda təşkil etməklə aşkara çıxarmaq olar. Lakin bütün hallarda öncə “Salur Qazanın evinin yağmalanması” boyundan oxunmuş parçanın məzmunu ilə bağlı yığcam müsahibənin aparılması məqsədəuyğundur. Bu, ev tapşırığının hansı səviyyədə yerinə yetirilməsi barədə müəllimin ilkin təsəvvür qazanmasına imkan yaradır və beləliklə, sonrakı işlərin səmərəli təşkili mümkün olur.

Dərslıkdəki tövsiyəni əsas götürən müəllim kiçik qruplar yaradır. Bütün qruplar eyni işi icra edir: şagirdlər oxuduqları parçadakı mühüm fikirləri seçir, tanış olmayan sözləri lüğətlərdən istifadə edərək mənşəyinə, işlənmə məqamına görə aydınlaşdırır, üzərində dayandıqları məcazların növünü dəqiqləşdirirlər. Kiçik qruplar, həmçinin dərslıkdə təklif edilmiş suallara cavab hazırlayır, bununla bağlı təqdimatlarında qeydlər edirlər.

Kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Müzakirədə ideyanın açılmasında əhəmiyyətli olan təsvirlərin, epizodların üzərində dayanılmasına, onlara münasibət bildirilməsinə diqqət yetirilir. Bunun uğurla həyata keçirilməsində dərslıkdəki suallar əhəmiyyətli rol oynasa da, müəllimin istiqamətləndirici suallarına da ehtiyac vardır. Zahirən xırda görünən, əslində, obrazların və boydakı başlıca fikirlərin başa düşülməsində əhəmiyyətli olan təsvirlərə diqqətin cəlb edilməsi faydalıdır. Məsələn, düşmənin məkrli niyyətindən xəbər tutan Burla xatunun təlaşa düşməsi, ağıllı tədbiri ilə kafirləri çaşdırması, oğlu Uruzla söhbəti həm bu obrazların, həm də boydakı ideyanın başa düşülməsində az rol oynamır.

Boyda şagirdlərə tanış olmayan yer adları (Amit, Mərdin), arxaik sözlər (sası, aznavur, çovkan, batman), alınmalar (fani, rükət) işlənmişdir. Müzakirədə diqqət bu sözlərə, eləcə də boydakı məcazlara cəlb edilir.

Deyilmiş fikirlərin vahid ideya şəklinə salınması **nəticənin çıxarılması** və **ümumiləşdirmənin aparılması** mərhələsində həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını əsasən izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Boyda əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Boyda əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Boyda əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri, əsasən, müəyyənləşdirir.	Boyda əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
Boyda məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Boyda məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Boyda məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Boyda məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslıkdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy – 4 saat
Üçüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.3. Mürəkkəb süjetli və kompozisiyalı bədii nümunələri hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda (geniş, yığcam, yaradıcı) nağıl edir.	Boyu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin məzmununu hazırladığı plan əsasında yığcam, yaradıcı nağıl edir.
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərindən, digər surətlərin mühakimələrindən çıxış etməklə boydakı qəhrəmanları təhlil edir.
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Boydakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Boyun mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilir. Yığcam və yaradıcı nağıletmənin tələblərinə şagirdlərin necə əməl etdiklərinə diqqət edən müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi vacibdir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanı müxtəlif yollardan istifadə etməklə yaratmaq olar. Bunlardan biri sualların tətbiqidir. Müəllim yığcam müsahibə aparır, diqqəti *“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı bizə nə öyrədir?*” sualına yönəldir. Sual əsasında aparılan müzakirə tədqiqat sualının formalaşdırılmasına imkan yaradır.

Tədqiqat sualı: Boyda ifadə olunmuş hansı ideyalar bu gün üçün önəmli sayıla bilər?

Fərziyyələr dinlənilib, qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılmasına dərslikdəki sualların və onların araşdırılmasına istiqamət verən cavabların oxusu ilə başlanılır. Oxunu fərqli formalarda aparmaq mümkündür. Vaxta qənaət olunması, səmərəli müzakirənin aparılması baxımından hər sualın bir qrupa həvalə edilməsi məqsəduyğundur. Dərslikdəki üç sual, əslində, təhlillə bağlı bütün mühüm məsələləri əhatə edir. Onların cavabı ilə bağlı dərslikdə əks olunanların tamamlanması və zənginləşdirilməsi isə vacibdir. Bu, əsasən, mənbələrdən əldə edilmiş məlumat əsasında mümkündür. Oxudan əvvəl şagirdlərə izah olunur ki, əsərin məzmunu ilə bağlı qazanılmış məlumatlardan bəhrələnmək lazımdır. Başqa sözlə, dərslikdə sualların cavabı kimi əks olunanlara məzmun üzrə qazanılmış məlumatlara əsaslanmaqla əlavələr etmək mümkündür. İstər oxu, istərsə

də müzakirə prosesində hər sualla bağlı hansı istiqamətdə araşdırma aparmağın və hansı məzmununda əlavələr etməyin lazım olması barədə şagirdlərdə aydın təsəvvür yaradılmalıdır. Məsələn, “*Boy hansı mövzudadır?*” sualı ilə bağlı dərslikdəki fikrin konkretləşdirilməsi vacibdir. Yaxud ideyanın aydınlaşdırılması üzrə sualın cavabı kimi boydakı başlıca fikirlərdən yalnız biri qeyd edilmişdir. Deməli, sualın cavabının tamamlanması vacibdir. Eləcə də boydakı obrazların təhlili, bədiilik, obrazlılıq vasitələrinin rolunun aydınlaşdırılması ilə bağlı sualların dərslikdəki cavabı əhəmiyyətli dərəcədə zənginləşdirilməlidir. Məndən görünür ki, obrazların hər biri haqqında dərslikdə məhdud həcmdə danışılmışdır.

Nəticə, ümumiləşdirmə mərhələsində müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə edə bilər. Bu, deyilənlərin bir ideya şəklinə salınmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Çıxarılmış nəticələrin irəli sürülən fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə də vaxt ayrılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Hissələrə ayırma, plan tərtib etmə, nağıletmə

Təhliletmə

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Təhliletmə, nəticə çıxarma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Boyu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib etməkdə, məzmununu yığcam, yaradıcı nağıl etməkdə çətinlik çəkir.	Boyu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını suallar verməklə və kömək əsasında tərtib edir, məzmununu qismən yığcam, yaradıcı nağıl edir.	Boyu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu əsasən yığcam, yaradıcı nağıl edir.	Boyu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu yığcam, yaradıcı nağıl edir.
Boydakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Boydakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla qismən təhlil edir.	Boydakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla, əsasən, təhlil edir.	Boydakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil edir.
Boydakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Boydakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırır, münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Boydakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu, əsasən, aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Boydakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.

Boyun mövzusun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Boyun mövzusun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Boyun mövzusun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Boyun mövzusun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.
--	---	--	---

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy – 4 saat

Dördüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.1. Müxtəlif vəznli şeirləri (heca, əruz, sərbəst) və süjetli bədii nümunələri (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) janr, dil baxımından müqayisə edir.	Dastanla poemanı janr və dil baxımından müqayisə edir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Boyun mövzusun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.
3.1.1. Yaradıcı yazıların məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirir, müxtəlif mənbələrdən seçdiyi inandırıcı faktlardan istifadə edir.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirir, müxtəlif mənbələrdən seçdiyi inandırıcı faktlardan istifadə edir.
3.1.2. Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla əsərin ideyasına, probleminə münasibət bildirir, ümumiləşdirmələr aparır, nəticə çıxarır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirir, ümumiləşdirmələr aparır, nəticə çıxarır.
3.1.3. 3-3,5 səhifə həcmində nəqli, təsvir, təhlil xarakterli mətnlər (ədəbi və sərbəst mövzuda inşa, esse, məruzə) yazır.	Təhlil xarakterli inşa, esse yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müəssisə, təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Mənbələrdən toplanmış məlumatların hansı səviyyədə mənimsənilməsi, dərslikdən öyrənilənlərlə necə əlaqələndirilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Boyda dövrün hansı mühüm ictimai və

siyasi münasibətlərinin öz əksini tapması, obrazların önəm verdiyi mənəvi-əxlaqi dəyərlərlə bağlı fikirlərin müzakirəsi aparılır. Bu prosesdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Dərsdə vaxtın çoxu yazı işinin yerinə yetirilməsinə ayrılır. Şagirdlərin diqqəti dərslikdə təklif olunmuş mövzulara yönəldilir: “*Oğuzların düşməinə qalib gəlməsinin səbəbini nədə görürəm?*” (inşa), “*Oğuz igidləri və xanımları barədə düşüncələrim*”(esse).

Şagirdlərin inşa və esse ilə bağlı bilik və bacarıqlarının yada salınması məqsədi ilə yığcam müsahibə aparılır. Bu, tədqiqat sualının formalaşdırılması ilə yekunlaşdırılır.

Tədqiqat sualı: Təhlil xarakterli inşa və essenin başlıca xüsusiyyətləri hansılardır?

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Yazı işlərinin yerinə yetirilməsi **tədqiqatın aparılması** mərhələsi kimi qəbul olunur.

İşə başlamazdan əvvəl yığcam müsahibə aparılır. Müxtəlif mənbələrdən seçilmiş faktlardan inşaada necə istifadə ediləcəyinə aydınlıq gətirilir. Eləcə də boyda ifadə edilmiş ideyalara, problemlərə münasibət bildirərkən şəxsi təəssürat və əlavə məlumatlara əsaslanmağın yolları müəyyənləşdirilir. Bu məqamda xüsusi diqqət yetirilməli olan məsələ yazının icrasında fikrin ifadə tərzinin, üslubun müəyyənləşdirilməsidir. Şagirdlərə artıq məlumdur ki, essedən fərqli olaraq, inşaada elmi üslub daha güclü və aparıcı olur. Müxtəlif mənbələrdən əldə olunmuş məlumatların safçürük edilməsi, daha tutarlı, inandırıcı olanlardan istifadə edilməsi inşaada elmi üslubun çalarlarını xeyli zənginləşdirir. Essədə obrazlılığa, məcazlardan gen-bol istifadəyə, fikrin sərbəst ifadəsinə, şəxsi hiss və təəssüratın çatdırılmasına daha geniş yer verilməsi isə üslubda bədii çalarların güclənməsinə səbəb olur. Müsahibədə məsələnin bu cəhətinə xüsusi diqqət yetirilməsi məqsədəuyğundur.

İşin icrasına ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra yazıdan nümunələrin təqdimatları əsasında müzakirə edilməsi faydalıdır. Bu, dolğun **nəticənin** çıxarılmasına, **ümumiləşdirmənin** aparılmasına imkan verir.

Dərsin səmərəli təşkili dərslikdə təklif edilmiş növbəti tapşırığın (dastanla poemanın janr baxımından müqayisəsi) icrasına vaxt ayırmağa imkan verir. Dastan və poema janrı barədə kifayət qədər məlumatı olan şagirdlər müəllimin təklifi ilə müzakirədə həvəslə iştirak edirlər.

Yazı işinin və müzakirənin hansı formada təşkilindən asılı olmayaraq, şagirdlərin fərdi qiymətləndirilməsi həyata keçirilə bilər. Bu, dərsdə reallaşdırılmış məzmun standartlarına müvafiq olaraq müəyyənləşdirilən meyarlar əsasında həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Müqayisəetmə

Təhlilətmə, nəticəçıxarma

Müəyyənləşdirmə, istifadəetmə

Münasibətbildirmə, ümumiləşdirməaparma, nəticəçıxarma
İnşayazma, esseyazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dastanı janr və dil baxımından poema ilə müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Dastanı janr və dil baxımından poema ilə müəllimin köməyi ilə müqayisə edir.	Dastanı janr və dil baxımından poema ilə, əsasən, müqayisə edir.	Dastanı janr və dil baxımından poema ilə müqayisə edir.
Boyun mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Boyun mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Boyun mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Boyun mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.
İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməkdə, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməkdə və istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni suallar və müəllimin köməyi ilə reallaşdırır.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni, əsasən, reallaşdırır.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni reallaşdırır.
Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirməkdə, ümumiləşdirmə aparmaqda, nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı suallar və müəllimin köməyi ilə reallaşdırır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı, əsasən, reallaşdırır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı reallaşdırır.
Təhlil xarakterli inşa, esse yazmada çətinlik çəkir.	Təhlil xarakterli inşa, essenin mövzunu qismən əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığı gözləməklə yazır.	Təhlil xarakterli inşa, essenin mövzunu, əsasən, əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığı gözləməklə yazır.	Təhlil xarakterli inşa, essenin mövzunu əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığı gözləməklə yazır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nizami Gəncəvinin həyatı, yaradıcılıq yolu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. İnşa və esse ilə bağlı təqdimatlarda mövzuya müstəqil münasibətin hansı səviyyədə olmasına xüsusi diqqət yetirilir. Janr və dil baxımından dastanla poemanın müqayisəsi üzrə təqdimatlarda isə nümunələrin nə dərəcədə uğurla seçilməsinə daha çox önəm verilir.

Müzakirəyə mövzu ilə bağlı şagirdlərin mövcud biliklərinin aşkara çıxarılması ilə başlanılır. Bunun üçün ilk növbədə dərslikdəki tapşırığın – “*Nizami barədə bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın*” yerinə yetirilməsinə vaxt ayrılır. Müzakirə Nizami ilə bağlı şagirdləri maraqlandıran məqamların da aşkara çıxarılmasına səbəb olur. Bundan çıxış edən müəllim araşdırılacaq problemi sual şəklində (bunu şagirdlərin fəal iştirakı ilə müəyyənləşdirmək mümkün və faydalıdır) ifadə edir: *Nizami Gəncəvinin həyatı, yaradıcılığı üçün daha önəmli olanlar hansılardır?*

Bu mövzunun öyrənilməsinə həsr olunan dərsi fərqli şəkildə təşkil etmək olar. Məsələn, *müzakirənin* bu və ya digər formasını tətbiq etməklə aparılan dərs şagirdlərdə müstəqilliyin inkişafı baxımından daha faydalıdır. Lakin bu halda sinfin əlavə mənbələrlə təmin edilməsi vacibdir.

Burada bir variantın üzərində dayanılmışdır.

Dərslikdəki sualların (onların sayı üçdür) və onların aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavabların oxusu ilə araşdırmaya başlanılır. Mətnin oxusunu fərqli formalarda həyata keçirmək mümkündür. Kiçik qruplar yaratmaq, hər qrupa bir sual həvalə etmək vaxta qənaət baxımından məqsədəuyğundur.

Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra qrupların təqdimatı əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Bu mərhələdə müəllimin üzərinə ciddi vəzifə düşür; o, hər sualla bağlı mənbələrdən hansı məlumatların əldə edilməsinin əhəmiyyətli olması barədə şagirdlərdə aydın təsəvvür yaratmağa çalışır. Məsələn, birinci sualla (Şairin yaşadığı dövrün, aldığı təlim və tərbiyənin başlıca özəllikləri hansılardır?) bağlı mənbələrdə maraqlı məlumatlar var. O zaman Gəncənin Eldəgizlərin paytaxt şəhərlərindən sayılması, saray mühiti, Nizaminin aldığı təhsil və tərbiyə barədə mənbələrdən əhatəli məlumat əldə etmək mümkündür.

İkinci sualın (Nizami yaradıcılığı hansı əsərlərlə başlamışdır? Bu əsərlərin əsas mövzusu nə idi?) cavabını da mənbələrdən istifadə yolu ilə zənginləşdirmək və tamamlamaq mümkündür. Onun müxtəlif janrlarda (qəzəl, qəsidə, rübai) yazdığı

lirik şeirlərinin mövzusu, ideyası, bədii xüsusiyyətləri barədə göstərilən mənbələrdə məlumat öz əksini tapmışdır.

Üçüncü sualla (Şairin poemalarında diqqət daha çox hansı problemlərə cəlb edilmişdir?) bağlı müəllim şagirdlərə daha diqqətli olmağı tövsiyə edir. Mənbələrdəki məlumat bolluğu şagirdlərin diqqətini yayındırmamalı, onlar dərslərdə göstərilmiş səhifələrdəki ən zəruri məlumatları mənimsəməklə kifayətlənməlidirlər.

Məlumat mübadiləsi və müzakirə zamanı şagirdlərin cavablarının dolğun, əsaslandırılmış olması, nitqlərində ifadəliliyə, obrazlı sözlərdən istifadə etmələrinə xüsusi diqqət yetirilir.

Müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında ilkin **nəticənin** çıxarılması, **ümumiləşdirmənin** aparılmasına vaxt ayrılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadə etmə

Əsaslandırma, nümayişətdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nizami Gəncəvi. İskəndərnamə (ixtisarla) – 4 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Poemada tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müxtəlif yollarla aşkara çıxarıla bilər. Vaxta qənaət baxımından müsahibənin tətbiqi daha faydalıdır. Eləcə də Nizaminin lirik şeirlərinin özünəməxsus cəhətləri, poemalarında qaldırdığı problemlərlə bağlı məhdud həcmdə təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi həyata keçirilə bilər. Bütün hallarda şagirdlərin mənbələrdən necə bəhrələndiyini, dərslikdəki məlumatlarla necə əlaqələndirdiklərini aşkara çıxarmağa önəm verilir. Bu prosesdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu mərhələsini fərqli məzmununda təşkil etmək mümkündür. Suallardan istifadə yolu ilə motivasiya yaratmağı qarşısına məqsəd qoyan müəllim şagirdlərə tanınmış fəthlər, sərkərdələr barədə bildiklərini xatırlamağı təklif edir. Müsahibənin sonunda tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: Ölkələr alan, ərazilər tutan fəthləri ədalətli saymaq olarmı?

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Poemadan dərslikdə verilmiş parçaların (“Dastanın xülasəsi və İskəndərin cahangirlik tarixi”, “Dastanın başlanğıcı”) oxusu ilə **tədqiqata** başlanılır.

Oxunu fərqli formalarda həyata keçirmək mümkündür. Şagirdlərin məzmunla tanış olduqları əsas götürülərək fərdi oxunun tətbiqi faydalıdır. Oxuda tanış olmayan sözlərin mənası və məcazlər müəyyənləşdirilir.

Təcrübə göstərir ki, poemanın bir sıra misra və beytlərindəki mətnaltı mənanı müstəqil başa düşməkdə şagirdlər çətinlik çəkirlər. Oxu prosesində bu qəbildən yaranan suallara müəllimin köməyi ilə (müzakirədə bu qəbildən suallara yenidən qaydılması faydalıdır) aydınlıq gətirilir. Sınıfdə oxunan hər iki parçada poemanın, onun qəhrəmanlarının hərəkətlərinin başa düşülüb qiymətləndirilməsində əhəmiyyətli olan məsələlər çoxdur. Birinci parçadan məlum olur ki, şairin məqsədi makedoniyalı İskəndər barədəki tarixi faktları təkrar etmək olmamışdır.

Müxtəlif dillərdən yığdım çox sözlər,
 Bunlardan düzüldü yazdığım əsər.
 Şeirimdən atsaydım bəzəkli donu,
 Azacıq zəhmətlə yazsaydım onu,
 Bu böyük fatehin sərgüştindən,
 Bir vərəq yazmaqla bitirərdim mən.

Həmin parçadan məlum olur ki, İskəndər hansı ölkəyə ayaq basırsa, orada abadlıq işləri aparır, böyük şəhərlər saldırır, bu yerlərə səadət gətirir.

Parçaların məzmununu mənimsəyən şagirdlər İskəndərin uşaqlığı, ilk gənclik illəri, təlim-tərbiyəsi barədə məlumat qazanırlar. Onlarda, həmçinin Feyləqus, Dara obrazları barədə aydın təsəvvür yaranır.

Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra şagirdlər kiçik qruplarda birləşərək parçaların məzmunu ilə bağlı fikir mübadiləsi aparırlar. Müəyyənləşdirilmiş məcazlar, tanış olmayan sözlər barədəki qənaətlər səsləndirilir, dəqiqləşdirmələr aparılır. Dərsləkdə təklif edilmiş sualların cavabları aydınlaşdırılır və qrupun təqdimatında qeydlər edilir. Bu işlər yekunlaşdırıldıqdan sonra təqdimatlar əsasında **məlumat mübadiləsi və müzakirə** aparılır. Müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə təqdimatların fəal dinlənilməsinə, müzakirənin səmərəli keçməsinə nail olur.

Oxu ilə bağlı aparılmış işə yekun (əsin məzmunu bütövlükdə öyrənildikdən sonra – ikinci dərs saatında nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması həyata keçirilir) vurulur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Poemada məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Poemada məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları müəyyənləşdirir

Müəllim dərsləkdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nizami Gəncəvi. İskəndərnamə (ixtisarla) – 4 saat

İkinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Poemada tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bən-zətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir	Poemada məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi yığcam müsahibə ilə aşkara çıxarılır. Poemadan parçaların məzmununun hansı səviyyədə qavranıldığı, tanış olmayan sözlərin, məcazların necə müəyyənləşdirildiyi barədə müəllim müəyyən təsəvvür qazanır. Bu işin reallaşdırılmasına çox az vaxt sərf edilir. Unudulmamalıdır ki, dərslərdə təklif edilmiş birinci tapşırıq həmin istiqamətdə aparılmış işin əsaslı şəkildə dərinləşdirilməsinə xidmət edir. Müəllimin təklifi ilə şagirdlər kiçik qruplarda birləşərək evdə təkrar etdikləri parçalardakı başlıca fikirlər, tanış olmayan sözlər və məcazlarla bağlı qənaətlərini bölüşür, fikir mübadiləsi aparırlar. Bu, mənimşəkilənlərin dəqiqləşdirilməsinə, zənginləşdirilməsinə imkan yaradır. Qruplar daha sonra dərslərdə təklif edilmiş suallara cavab hazırlayırlar. Suallar elə tərtib edilmişdir ki, şagirdlər poemadakı mühüm hadisələrlə, bir sıra obrazlarla bağlı öyrəndikləri məlumatları dəqiqliklə xatırlatmalı olurlar.

- Niqumas kimdir? O, İskəndərin təlim-tərbiyəsi ilə necə məşğul olur?
- Niqumas İskəndərin qüdrətli sənətkar olacağını nəyə əsasən söyləyir?
- Müəllim şagirdindən – İskəndərdən nə xahiş edir?
- Şahlıq taxtına çıxan İskəndər ölkəni necə idarə edir?
- İskəndərin zənci hökmdarı ilə müharibə etməsinə səbəb nə olur?
- Daranın onunla müharibə etmək niyyətində olduğunu öyrənən İskəndər necə hərəkət edir?
- Döyüş meydanında İskəndər özünü necə aparır?
- İskəndər Daranı qətlə yetirən sərkərdələrlə necə rəftar edir?
- Bərdənin gözəlliyi necə təsvir edilmişdir?
- Nüşabə kimdir? O, dövləti necə idarə edir?
- Nüşabə Bərdə yaxınlığında istirahət üçün dayanan İskəndərə öz ehtiramını necə bildirir?
- Elçi sifətində gələn İskəndəri tanıyan Nüşabə onunla necə rəftar edir?
- Süfrəyə qoyulmuş qiymətli daş-qaş barədə hər iki hökmdarın fikri necə olur?

- Nüşabənin sarayından ayrılan İskəndər nə barədə fərman verir?
- Nüşabəni öz barigahına dəvət edən İskəndər ona necə münasibət bəsləyir?

Suallara cavab hazırlayan şagirdlərin mühüm hadisələr (İskəndərin ölkəni idarə etməyə başlaması, zənci hökmdarı ilə müharibə, Dara ilə döyüş, Nüşabə ilə görüş və s.) və İskəndər, Niqumas, Dara, Nüşabə obrazları barədəki təsəvvürləri daha da zənginləşir.

Qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Təqdimatların fəal dinlənilməsi təmin edilir. Müzakirədə daha çox şagirdin iştirakına və onun diskussiya səciyyəli olmasına diqqət yetirilir. **Nəticənin** çıxarılması, **ümumiləşdirmənin** aparılmasında müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə edir. Nəticələrin fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə vaxt ayrılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Poemada məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Poemada məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nizami Gəncəvi. İskəndərnamə (ixtisarla) – 4 saat

Üçüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərindən, digər surətlərin mühakimələrindən çıxış etməklə poemadakı qəhrəmanları təhlil edir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

- Poema ilə bağlı müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi fərqli yollarla müəyyənləşdirilə bilər. Vaxta qənaət baxımından mü sahibənin tətbiqi məqsədəuyğundur. Lakin təqdimatların dinlənilib müzakirə edilməsindən də imtina etmək olmaz. Belə olan halda çoxlu sayda təqdimatın dinlənilməsinə ehtiyac olmur. Bir neçə təqdimatın dinlənilib müzakirə edilməsi real vəziyyət barədə aydın təsəvvür qazanılmasına imkan verir. Hər iki halda parçaların məzmununun hansı səviyyədə qavranıldığı, tanış olmayan sözlərin və onların mənşəyinin necə müəyyənləşdirildiyi, məcazların doğru seçilib-seçilmədiyi diqqət mərkəzində saxlanılır.

Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdə işi fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Variantlardan biri suallardan istifadə ola bilər. Şagirdlərin tarixi şəxsiyyət kimi İskəndər haqqındakı məlumatlarını xatırlamağı təklif edən müəllim sonda tədqiqat sualını formalaşdırır.

Tədqiqat sualı: Şərqdə məşhur olan fəth İskəndəri əsərinə gətirməsi şairə hansı niyyətini ifadə etməyə imkan yaratmışdır?

Fərziyyələr dinlənilir, təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Dərslikdəki suallar (onların sayı ikidir) və onların araşdırılmasına istiqamət verən cavabların oxusu ilə tədqiqat işinə başlanılır. Həcmi böyük olmayan mətnin fərdi oxusunu təşkil etmək məqsədəuyğundur. Oxudan əvvəl şagirdlərə məzmunla bağlı mənimsədikləri məlumatdan necə bəhrələnmələri barədə istiqamət verilir. Poemadan oxunmuş parçalar onun mövzusu, ideyası barədə fikir yürütməyə imkan verir. Tarixi İskəndər şair üçün bir vasitə rolunu oynamışdır. Nizami hökmdar, dövlət, dövlətin idarə olunması, insan səadəti və azadlığı barədəki humanist ideallarını, gəldiyi son qənaətləri ifadə etmək üçün bu mövzuya müraciət etmişdir. Məhz buna görə də poema ideya baxımından çox zəngindir. Bu ideyaların əhatəli ifadəsi üçün məşhur İskəndərin prototip seçilməsi əlverişli idi.

Ədəbi qəhrəman kimi İskəndərin təhlili dərslikdə çox az yer tutur. Onu ətraflı səciyyələndirmək üçün göstərilmiş mənbələr əsasında araşdırmaların aparılması vacibdir. Lakin poemadan oxunmuş parçalardan mənimsənilmiş məlumatlar elə bu dərsdə – təhlilə həsr olunmuş birinci dərsdə şagirdlərin əsaslandırılmış fikir söyləmələrinə imkan verir. İskəndərin uşaqlığı, təlim-tərbiyəsi, müharibə etdiyi hökmdarlara münasibəti, müxtəlif vəziyyətlərdə davranışı, başqalarının (Nüşabə və s.) onun haqqındakı mühakimələri, ölkəsində və digər yerlərdə həyata keçirdiyi xeyirxah əməllər oxuda mənimsənilmiş olur. Poemanın oxusundan əldə edilmiş məlumatların dərslikdəkilərlə əlaqələndirilməsi, uzlaşdırılması yolları bir daha şagirdlərə izah olunur.

Poemada şairin zəmanəsinə, yaratdığı ədəbi qəhrəmanlara münasibəti çox aydın ifadəsini tapmışdır. Bu, əsərin yazıldığı dövrdə ictimai vəziyyət, əxlaqi-mənəvi dəyərlər barədə fikir söyləməyə imkan verir. Bu baxımdan, məsələn, şairin Feyləqus, Dara, Nüşabə haqqında dedikləri, onların əməllərinə verdiyi qiymət daha maraqlıdır. Bu cəhətə mənbələrlə iş zamanı da xüsusi diqqət yetirməyin vacib olduğu şagirdlərə tövsiyə edilir.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparır, öyrəndiklərini dəqiqləşdirirlər. Ardınca təqdimatlar əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Müəllim təqdimatların fəal dinlənilməsinə, müzakirənin diskussiya səciyyəli olmasına nail olur. Aparılan işlər yekunlaşdırıldıqdan (tamamlanmış nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması təhlilə həsr olunmuş ikinci dərs saatında reallaşdırılır) sonra qiymətləndirmə həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Təhliletmə

Təhliletmə, nəticəçıxarma

Əsaslandırma, nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Poemadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Poemadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla qismən təhlil edir.	Poemadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla, əsasən, təhlil edir.	Poemadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil edir.
Poemanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Poemanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibəti əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibəti suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibəti əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.
--	--	---	---

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nizami Gəncəvi. İskəndərnamə (ixtisarla) – 4 saat

Dördüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərindən, yazıcının mövqeyindən, digər surətlərin mühakimələrindən çıxış etməklə poemadakı qəhrəmanları təhlil edir.
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirə edilməsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Başlıca diqqət mənbələrdən əldə olunmuş məlumatın məzmununa, İskəndər və digər hökmdar obrazları ilə bağlı dərslikdəki suallarla və mətnlə əlaqəsinə, şagirdlərin müstəqilliyin səviyyəsinə yönəldilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Dərslikdəki sualların və onların araşdırılmasına istiqamət verən cavabların oxusu ilə **tədqiqat** davam etdirilir. Birinci sualla (*Poemadakı hökmdar obrazları hansı səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir? Onların oxşar və fərqli xüsusiyyətləri hansılardır?*) bağlı dərslikdəki yığcam cavaba şagirdlər poemanın oxusun-

dan əldə etdikləri məlumat əsasında əlavələr edə bilirlər. Maraqlıdır ki, şair yaratdığı digər ədəbi qəhrəmanlar kimi, hökmdar obrazlarını da hərtərəfli tanıtmğa, təqdim etməyə qayğı ilə yanaşır. Hökmdar obrazları ilə bağlı təsvirlər onların hər birinin xarakteri, həyata baxışı, niyyəti, başqalarının ona münasibəti barədə aydın təsəvvür yaradır. Bu da maraqlıdır ki, şair onlara şəxsi münasibətini də gizlətmir. Onların taleyində öz əməllərinin mühüm rol oynadığına diqqəti çəkən sənətkar, hökmdarları, əslində, hamını – müasirlərini və daha sonrakı dövrlərin insanlarını xəbərdar edir.

Şagirdlər poemanın məzmunu ilə tanış olarkən İran hökmdarı Dara haqqında təsəvvür qazanırlar. O, paxıldır; ölkəsini ədalətlə idarə edən Feyləqusa həsəd aparır. O, ədalətsizdir; ölkəsində haqq-ədalət gözlənilmir, şərfətsiz, ləyaqətsiz adamlar iş başındadırlar. O, zalımdır; məhrumiyyət içində yaşayan xalqı ədalətsiz mühari-bələrə sürükləməklə insan qırğınına bais olur.

Əsərin məzmunu ilə tanışlıq hökmdar Feyləqus obrazı barədə də əhatəli məlumatın öyrənilməsinə imkan yaradır. O, ölkəsini ədalətli qanun və qaydalarla idarə edir. Ağıllı tədbirləri sayəsində xalqın firavan yaşamasına nail olur.

Nüşabə şairin böyük rəğbət bəslədiyi qəhrəmanlarından. Ölkəsini bacarıqla idarə edən bu hökmdar qadın fərasəti, ağıllı tədbirləri ilə xalqın əmin-amanlıq içində yaşamasına nail olur.

Zənci hökmdarı Pələngər amansız və işğalçıdır. Zalımlığı ilə yaxınlarını belə vahiməyə salan Pələngər məhv olur. Şairin fikrincə, o öz əməllərinin qurbanı olur.

İkinci sualda (*Poemanın maraqla oxunmasına səbəb nədir? Onu mənzum roman adlandırmaq olarmı?*) iki tələb əks olunmuşdur. Əsərin yüzillər boyu maraqla oxunmasının səbəbləri dərslərdə əhatəli şərh edilməmiş, şagirdlərin müstəqil araşdırmalarına istiqamət verilmişdir. Poemanın oxusunda şagirdlər bu möhtəşəm abidədə insanın mənəvi azadlığı, ləyaqəti, mənalı ömrü, cəmiyyətin mənəvi kamilliyi, tərbiyəvi-əxlaqi dəyərlərin qorunub saxlanması, ictimai ədalət kimi mühüm məsələlərə geniş yer verildiyini duymuş olurlar. Dərslərdəki materialdan da istifadə etməklə bunları ilkin formada şərh etmək şagirdlər üçün çətin olmur.

“İskəndərnamə”nin mənzum roman adlandırılması ilə bağlı təklif edilmiş sual təsadüfi deyildir. O, şagirdləri ciddi şəkildə düşünməyə, müvafiq mənbələrə, xüsusən ədəbiyyat nəzəriyyəsi üzrə araşdırmalara müraciət etməyə istiqamətləndirir. Sual şagirdləri ciddi diskussiyaya cəlb edir. Şagirdləri, yeri gəldikcə bu qəbildən sualların üzərində düşündürmək faydalıdır. Bu, onları müstəqil olaraq orijinal fikir söyləməyə təhrik edir.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparır, qənaətlərini bölüşürlər. Yalnız bundan sonra kiçik qruplar təqdimatlar əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparırlar. Poemanın ideyasının əsasında dayanan fikirlərin aydınlaşdırılması, bədii təsvir və ifadə vasitələrinin əsərin təsir gücünün artırılmasında rolunun müəyyənləşdirilməsi, şagirdlərin öz nitqlərində obrazlı söz və ifadələrdən istifadə etməsi müzakirə zamanı diqqətdə saxlanılır.

Həm məlumat mübadiləsində, həm də müzakirədə hansı məsələləri mənbələr əsasında zənginləşdirməyin, tamamlamağın lazım olduğu aşkara çıxarılır. Müəllimin istiqamətləndirici sualları dolğun **nəticənin** çıxarılmasına, **ümumiləşdirmənin** aparılmasına imkan yaradır. Nəticənin irəli sürülmüş fərziyyələrlə müqayisəsinə diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Təhlilətmə

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Təhlilətmə, nəticəçıxarma

İstifadəetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Poemadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Poemadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla qismən təhlil edir.	Poemadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla, əsasən, təhlil edir.	Poemadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil edir.
Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibətbildirməkdə çətinlik çəkir.	Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırır, münasibətbildirməkdə çətinlik çəkir.	Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu, əsasən, aydınlaşdırır və münasibətbildirir.	Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibətbildirir.
Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

BİRİNCİ BÖLMƏ ÜZRƏ KİÇİK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ

*Qiymətləndirmə Ə. Xaqaninin “Eyləsəm səfər...”
əsəri üzrə aparıla bilər.*

Əfzələddin Xaqani Eyləsəm səfər...

İraqa, İrana eyləsəm səfər,
Başıma yağıştək yağar simü-zər.

Orada şairə qiymət verən var,
Xəzinəm ləl ilə, gövhərlə dolar.

Şahlar məclisimdə diz çökər mənim,
Başıma tabaqda zər tökər mənim.

Bakir sözlərimin aşiqi olan,
Ariflər əlimi öpər hər zaman.

Lakin üzüm gülməz, gözlərim ağlar,
Qəlbimdə dağ qədər ağır intizar...

Vətən həsrətilə töküb göz yaş,ı,
“Ah, vətən!” deyərəm mən hər sözbaş,ı.

Şamaxı! Ey mənim sevimli yurdum,
Mən sən,ın qoynunda xaniman qurdum.

İndisə acığın tutmuşdur mana,
Sən,ın qucağından ayrılısam, ana,

Ümidim, pənahım Təbrizdir, Təbriz,
O şəhər də mənə doğmadır, əziz.

Siz mənə həyatı etdiniz ata,
Sən mənə anasan, Təbrizdir ata.

Anasından küsən körpə bir uşaq
Ata ağışunda yer tapar ancaq!

(Tərcümə edən: M.Soltan)

QIYMƏTLƏNDİRMƏ ÜÇÜN TÖVSIYƏ OLUNAN SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Şeir hansı mövzuda yazılmışdır? Fikrinizi əsaslandırın.

2. Şeirdə tanış olmayan sözləri müəyyənləşdirin, onların alınma, yaxud dilimizə aid olduğunu əsaslandırın.

3. Əsər hansı vəzndə yazılmışdır? Fikrinizi əsaslandırın.

4. Sizcə, şeir hansı formada – janrda yazılmışdır? Suala cavab vermək üçün nələrə diqqət yetirdiyinizi də əhatə etməklə fikrinizi qısaca yazın.

5. Şeirdə hansı məcazlardan istifadə edilmişdir? Fikrinizi təsdiq edən nümunələr göstərin.

6. Əsərdəki bədiiliyin, obrazlılığın artmasına məcazların rolunu nümunələr göstərməklə aydınlaşdırın.

7. Müəllifin Təbrizi *doğma, əziz, ata* adlandırmasının səbəbini necə izah edərsiniz? Fikrinizi əsaslandırıb qısaca yazın.

8. Şeirin müəllifi haqqında sizdə hansı təsəvvür yarandı? Fikrinizi qısaca yazın.

9. Şeirdəki başlıca fikri müəyyənləşdirib yazın.

10. Şeirin sizdə daha güclü təəssürat yaradan beyti hansı oldu? Səbəbini qısaca yazın.

ORTA DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI (XIII–XVI ƏSRLƏR)

Layihə: Orta dövr Azərbaycan ədəbiyyatı (XIII–XVI əsrlər) – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müəhəbbət və ya təqdimatların dinlənilməsi, müzakirə olunması əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Şagirdlərin “İskəndərnamə”də yaradılmış hökmdar obrazları, əsərdə şairin humanist fikirlərinin əks olunması, qadın obrazlarının səciyyəvi xüsusiyyətləri barədə mənbələrdən əldə etdikləri əlavə məlumatın məzmunu, əsərin müxtəlif tədqiqatçıları tərəfindən mənzum roman adlandırılmasına münasibət, əsaslandırılmış nəticənin çıxarılması bu prosesdə diqqət mərkəzində saxlanılır və müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müvafiq edilir.

Araşdırmaya şagirdlərin ədəbiyyat tarixinin orta dövrü barədəki məlumatlarının aşkara çıxarılması ilə başlanılır. Dərslikdəki sual (*Bu dövrlə bağlı bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın*) əsasında təşkil edilən müzakirədə şagirdlərin XIII–XVI əsrlər ədəbiyyatı ilə bağlı VIII sinifdə öyrəndikləri, xüsusən Nəsimi, Xətayi, Füzuli və b. yaradıcılığı barədə fikirləri, tarix dərslərindən mənimsədikləri səsləndirilir. Müzakirə problemin müəyyənləşdirilməsi ilə tamamlanır. Onunla bağlı sualın təsdiq formasında ifadə olunması *debat* metodunun tətbiq edilməsi niyyətindən irəli gəlir: *XIII–XVI yüzilliklərdə yaranan söz sənətimiz ədəbiyyat tarixinin qızıl dövrünü təşkil edir.*

Şagirdlər öncə dərslikdəki sualların (*XIII–XVI yüzilliklərdə ədəbiyyatımızda hansı inkişaf meyilləri olmuşdur? İ.Həsənoğlunun əsərləri hansı səbəblərə görə dəyərli hesab olunur? “Dastani-Əhməd Hərami” poemasında əksini tapmış mühüm problemlər və başlıca ideyalar hansılardır? Qazi Bührhanəddin yaradıcılığını ədəbiyyatımız üçün dəyərli edən hansı cəhətlərdir? Həbibinin poeziyasında hansı məənəvi-əxlaqi dəyərlər əksini tapmışdır? “Qurbaninin əsərlərində hansı problemlərə diqqət yetirilmişdir?*) aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavablarla tanış olurlar.

Bunun fərdi oxu ilə həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur. Şagirdlərin istifadəsində əlavə məlumat mənbələrinin (dərslərdə göstərilənlərdən bəziləri, tarix dərsləri, müəllimin məqsədəuyğun saydıqları və s.) olması vacibdir. Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra mövqelər müəyyənləşdirilir. Bir tərəf *təsdiqedici* mövqedə olur, yəni mövzu necə ifadə edilibsə, o şəkildə də qəbul edilir. Başqa sözlə, bu tərəf XIII–XVI yüzillikdə yaranan söz sənətimizi ədəbiyyat tarixinin qızıl dövrü hesab edir. İkinci tərəf isə *tənzibedici* mövqedə dayanır. Daha dəqiq deyilsə, birinci tərəflə razılaşmır. Hər iki tərəf cütlük şəklində və ya kiçik qruplarda birləşərək öz mövqelərini müdafiə etmək, əsaslandırmaq üçün dəlillər hazırlayır. Hər bir dəlil üzərində ciddi iş gedir; şagirdlərin hər biri bu dəlilləri izah və sübut etməyə, nəticə çıxarmağa və qarşı tərəfə sual verməyə hazır olmalıdır. İş başa çatdıqdan sonra qruplar (əks mövqedə olanlar da) öz dəlillərini digər qrupların hazırladıqları ilə müqayisə edirlər. Şagirdlərə öz mövqelərini bir daha dəqiqləşdirmək təklif olunur. Sonra sinif iki qrupa bölünür. Bir şagird (çox da ola bilər) *hakim* seçilir. Yalnız bundan sonra tərəflər arasında polemika başlanır. Bir tərəfin sözcüsünün (pedaqoji ədəbiyyatda *spiker* də deyilir) sualına digər tərəfin sözcüsü cavab verir. Sözcülərin əvəzlənməsi faydalıdır. Bu, bütün şagirdlərin fəallığına, nitqinin inkişafına əhəmiyyətli təsir edir. Əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş vaxt bölgüləri (buna nəzarət edən bir, yaxud iki şagird olur) başa çatdıqda sual və cavab verən tərəflər mövqelərini müntəzəm dəyişirlər. Müzakirə prosesində dəqiq faktların, rəqəmlərin sadalanması, bədii əsərlərdən nümunələrin göstərilməsi dəlillərin əsaslandırılması baxımından faydalıdır.

Mübahisə edən tərəflərin qarşısında bir məqsəd dayanır: mövqelərinin doğru olduğuna hakimi (hakimləri) inandırmaq. Məhz hakim hansı tərəfin mövqeyinin doğru olduğu barədə qərar verir. Lakin o nə üçün bu qərarı verdiyini əsaslandırmalıdır. Tərəflərdən hansının mövzunu daha dərinlən mənimsəməsi, dəlillərinin məntiqli olması, nəticələrinin obyektivliyi onun seçimi üçün əsas şərt olur.

Bu, nəticənin çıxarılması kimi dəyərləndirilir.

Əlbəttə, müəllim məqsədindən, sinfin səviyyəsindən asılı olaraq, dərsi başqa variantda da təşkil edə bilər. Lakin o, tətbiq ediləcək təlim metodları, priyom və iş üsulları ilə şagirdlərin tanışlığına xüsusi diqqət yetirir, əvvəlcədən təlimatlandırma aparır.

Dərsin hansı variantda təşkilindən asılı olmayaraq, şagirdlərin sinifdə öyrəndiklərinə müstəqil tədqiqat zamanı nələri əlavə edəcəkləri barədə aydın təsəvvürü olmalıdır. Məsələn, müəllimin istiqamətləndirməsi sayəsində şagirdlərə aydın olur ki, *“XIII–XVI yüzilliklərdə ədəbiyyatımızda hansı inkişaf meyilləri olmuşdur?”* sualı ilə bağlı mənbələrdən daha çox aşağıdakı məlumatların mənimsənilməli və dəyərləndirilməsi məqsədəuyğundur:

- anadilli ədəbiyyatın sürətlə inkişaf etməsinin başlıca səbəbləri;
- fars və ərəb dillərində ədəbiyyat nümunələrinin yaranmaqda davam etməsi;
- anadilli lirik və epik poeziyanın inkişafının yeni ədəbi məktəblərin meydana gəlməsi üçün zəmin yaratması;
- sufilik və hürufilik ideyalarının söz sənətində dünyəvi məhəbbəti və bəşəri dəyərləri inkar etməməsi;
- anadilli saray ədəbiyyatının ozan-aşıq sənətinə müsbət təsir göstərməsi.

Yaxud “Qazi Bürhanəddin yaradıcılığını ədəbiyyatımız üçün dəyərli edən hansı cəhətlərdir?” sualı ilə əlaqədar mənbələrdən aşağıdakı məzmununda məlumatların öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi faydalıdır:

- Qazi Bürhanəddin həm klassik poeziya, həm də şifahi xalq yaradıcılığından bəhrələnməklə anadilli şeirimizin dəyərli  rneklerini yaratmışdır. Şairin q z l v  rübailərində məhəbbət mövzusu əsas yer tutsa da, tuyuqlarının ideya-məzmunu ictimai-fəlsəfi və əxlaqi motivlərlə zəngindir;
- Şairin lirikası yüksək obrazlılığı, ənənəvi məcazların yeni məzmununda i l dil-məsi ilə diqqəti cəlb edir;
- Şair sufiyanə əsərlərlə yanaşı, insani məhəbbəti, gözəli, g z llyi vəsf edən  eirler də yazmışdır.
- Qazi Bürhanəddin yaradıcılığı  z nd n sonrakı anadilli poeziyaya, o cümlədən türk xalqlarının ədəbiyyatına güclü təsir göstərmişdir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadətmə

Əsaslandırma, nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə baėlı təqdimat v� çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə baėlı təqdimat v� çıxışlarında suallar v� müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə baėlı təqdimat v� çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə baėlı təqdimat v� çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar v� müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə i ” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: İmadəddin Nəsiminin həyati, yaradıcılıq yolu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat v� çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə baėlı təqdimat v� çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.

2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.
3.1.3. 3-3,5 səhifə həcmində nəqli, təsvir, təhlil xarakterli mətnlər (ədəbi və sərbəst mövzuda inşa, esse, məruzə) yazır.	Təhlil xarakterli məruzə yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi (1. XIII–XVI əsrlərdə Azərbaycan ədəbiyyatı barədə öyrəndiklərinizi mənbələrdən topladığınız məlumat əsasında zənginləşdirin və tamamlayın. 2. Yazılı qeydlər əsasında şifahi təqdimata hazırlaşın. 3. “Orta dövr Azərbaycan ədəbiyyatının əvvəlki mərhələdən fərqi” mövzusunda məruzəyə hazırlaşın) səviyyəsi müxtəlif yollarla aşkara çıxarıla bilər. Müsahibə, müzakirə, təqdimatların dinlənilməsi və s. bu qəbildəndir. Bütün hallarda başlıca diqqət şagirdlərin mənbələrdən hansı səviyyədə bəhrələndiyinin aydınlaşdırılmasına yönəldilir. Bu mərhələdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Araşdırmaya şagirdlərin Nəsimi ilə bağlı məlumatlarının aşkara çıxarılması ilə başlanılır. Şagirdlərin diqqəti dərslərdəki suala – *“Nəsimi barədə bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın”* cəlb edilir. Müzakirə müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında aparılır. Bu prosesdə şagirdlər Nəsiminin şəxsiyyəti, yaradıcılığı ilə bağlı onları maraqlandıran, düşündürən məsələlərə də toxunurlar. Bütün bunlar araşdırılacaq problemin müəyyənləşdirilməsinə, konkret sualın formalaşdırılmasına imkan verir: *Nəsiminin həyatının, yaradıcılığının bütün dövrlərdə diqqət çəkməsinə səbəb nədir?*

Dərslərdəki sualın (*Nəsiminin dövrü, həyatı və yaradıcılığı üçün önəmli olanlar hansılardır?*) aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavabın oxusu ilə araşdırmaya başlanılır. Mətnin oxusunu fərqli formalarda həyata keçirmək mümkündür. Onun həcmi fərdi oxunun tətbiqi üçün daha məqsədəuyğundur. Unudulmamalıdır ki, mətnə sualla bağlı ən mühüm cəhətlərə toxunulmuş, tədqiqat üçün istiqamət verilmişdir. Nəsiminin həyata baxışı, yaradıcılığının mahiyyəti barədə mükəmməl təsəvvürün qazanılması onun dövrü, bu dövrün mühüm sosial-siyasi vəziyyəti barədə məlumatlı olmaqdan çox asılıdır. Dərslərdə məsələnin bu cəhətinə toxunulmuş, mənbələrdən, digər fənlərdən geniş məlumatın əldə edilməsi üçün imkan yaradılmışdır. Eləcə də hürufiliyin mahiyyəti, yaranmasının ictimai səbəbləri dərslərdə yığcam şərh edilmiş, məlumatın mənbələr əsasında zənginləşdirilməsi və tamamlanması nəzərdə tutulmuşdur. Dərslərdə, həmçinin Nəsiminin hürufiliyə meyil etməsinin, əqidəsinə ömrü boyu sadıq qalmasının səbəbləri əhatəli açıqlanmamış, bunu şagirdlərin araşdırma aparmaqla müstəqil şərh etmələrinə imkan yaradılmışdır.

Şairin yaradıcılığı üçün səciyyəvi olan cəhətlərin dərslərdə çox az qisminə yer verilmişdir. Təriqət şeirlərində hürufi ideyalarının təbliğ olunduğu, dünyəvi şeirlərində ictimai-fəlsəfi görüşlərinin, saf məhəbbətin və s. ifadə edildiyi ön plana

çəkilməmişdir. Deməli, şairin yaradıcılığı üçün səciyyəvi olanların mənbələr əsasında zənginləşdirilməsi və dəyərləndirilməsi şagirdlərin müstəqil araşdırmalarının nəticəsi kimi özünü göstərməlidir.

Oxu prosesində yaranan sualların aydınlaşdırılmasında müəllim yardımçı olur. O, istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə çətinliklərin aradan qalxmasına nail olur.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparır, düşüncələrini bölüşürlər. Məhz bundan sonra təqdimatlar əsasında **məlumat mübadiləsinin** və **müzakirənin** aparılması faydalıdır. Müzakirədə şagirdlərin nitqinin ifadəliliyinə, obrazlı söz və ifadələrdən məqamında istifadəyə, mənbələrdən hansı həcmdə və məzmununda məlumat toplamağın faydalı olmasına bir daha diqqət çəkilir.

Nəticə və **ümumiləşdirmə** müəllimin istiqamətləndirici suallarının tətbiqi ilə həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadə etmə

Əsaslandırma, nümayişətdirmə

Məruzə yazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.
Təhlil xarakterli məruzə yazmada çətinlik çəkir.	Təhlil xarakterli məruzəni mövzunu qismən əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığını gözləməklə yazır.	Təhlil xarakterli məruzəni mövzunu, əsasən, əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığını gözləməklə yazır.	Təhlil xarakterli məruzəni mövzunu əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığını gözləməklə yazır.

Müəllim dərslərdəki “Evde iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: İmadəddin Nəsimi. Sığmazam (ixtisarla) – 3 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	• Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrdə olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.	• Şeirdə əksini tapmış mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	• Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müxtəlif yollarla aşkara çıxarıla bilər. Müsahibə, müzakirə, təqdimatların dinlənilməsi və s. bu qəbildəndir. Bütün hallarda başlıca diqqət şagirdlərin mənbələrdən hansı səviyyədə bəhrələndiyinin aydınlaşdırılmasına, Nəsiminin poeziya tariximizdə mövqeyinin, şeirlərində əks olunan mənavi-əxlaqi dəyərlərlə bağlı mülahizələrin müzakirəsinə yönəldilir. Bu mərhələdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu mərhələsinin təşkili fərqli məzmununda ola bilər. Şagirdlərin VIII sinifdə “Ağrımaz” qəzəli ilə bağlı mənim sədiyi bilikləri bir daha xatırladan müəllim yığcam müsahibə aparır, Nəsimi əqidəsinə sadıq, hürufi ideyalarının alovlu təbliğatçısı kimi səciyyələndirilir. Müsahibənin sonunda tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: Hürufiliyin təbliğinə həsr olunmuş şeirlərdə, sizcə, hansı hissə və düşüncələrə daha geniş yer verilir?

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Tədqiqat qəzəlin oxusu ilə başlanılır. Qəzəl hələ dərsə qədər şagirdlər tərəfindən müstəqil oxunsada, ilkin qavramanın səviyyəsi qənaətbəxş olmur. Hürufi termin və ifadələri ilə zəngin olan beytlərdə ifadə olunmuş fikirləri izah etməkdə şagirdlər çətinlik çəkirlər. Məzmun üzrə işin bir variantı dərslikdəki tövsiyə ola bilər; şagirdlər qəzəlin dərslikdə verilmiş açıqlamasını (açıqlama Ə.Səfərliyə məxsusdur) fərdi olaraq oxuyurlar. Bu prosesdə, həmçinin tanış olmayan sözlərin mənası və məcazların aydınlaşdırılması həyata keçirilir. Yaranan çətinliklər müəllimin istiqamətləndirici sualları ilə aradan qaldırılır. Bu məzmununda

işin icrasına ayrılan vaxt tamam olduqdan sonra şagirdlər müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşib öyrəndikləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparırlar. Bu, cavablarda dəqiqləşdirmə və zənginləşdirmənin aparılmasına əlverişli imkan yaradır. Yalnız bundan sonra kiçik qrupların təqdimatı əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır.

İşin başqa bir variantda təşkili müəllimin nisbətən daha fəal olmasını tələb edir. Belə ki, müəllim qəzəlin ilk dörd beytinin izahlı oxusunu öz üzərinə götürür. Şagirdlər beytlərin dərslikdəki şərhləri əsasında müəllimin izahlı oxusunda fəal iştirak edirlər. Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi dəyərlərin müəyyənləşdirilməsi üzrə iş aparılır. Oxu prosesində tanış olmayan sözlərin və məcazların müəyyənləşdirilməsi, izahı həyata keçirilir. Əlbəttə, oxu ilə bağlı digər variantlar da var. Müəllim qarşısına qoyduğu məqsəddən, sinfin səviyyəsindən və s. asılı olaraq, variantlardan birini seçir.

Aparılan işlərə yekun (tam nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması məzmunun öyrənilməsinə həsr edilən ikinci dərs saatında həyata keçirilir) vurulduqdan sonra qiymətləndirmə aparılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri, əsasən, müəyyənləşdirir.	Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
Şeirdə məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: İmadəddin Nəsimi. Sığmazam (ixtisarla) – 3 saat

İkinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	• Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaliğə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	• Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedışı

Ev tapşırığının (Mənasını aydınlaşdırdıqları sözlərin (beşdən az olmaya-raq) alınma, yaxud dilimizə aid olduğunu əsaslandırılması, müəyyənləşdirilmiş məcazların növünün dəqiqləşdirilməsi) yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibənin tətbiqi ilə müəyyənləşdirilir. Bu, vaxta qənaət baxımından məqsədəuyğundur. Əsərdə işlənmiş sözlərin mənşəyi, məcazların növünün müəyyənləşdirilməsi şagirdlərə yalnız zahiri cəhətlərin, belə demək mümkünsə, gözlə görünənlərin izahında kömək edir. Şagirdlərin müstəqil işinin nəticəsi ilə bağlı təsəvvür qazanan müəllim dərslindəki birinci tapşırığın (Beytləri açıqlamaları ilə müqayisə edin. Açıqlamalara əlavələr etməklə onları zənginləşdirin) yerinə yetirilməsi üzrə işin necə təşkil ediləcəyi barədə qərar verir. Müəllim bu tapşırıqla bağlı cütlük şəklində işləməyi şagirdlərə həvalə edə bilər. Bu iş forması müəllimə bütün sinfə nəzarət etmək, ehtiyac duyanlara yardımçı olmaq imkanı verir.

İkinci və üçüncü tapşırığın (*Şeirdə ahəng yaradan vasitələri müəyyənləşdirin. “Məndə sığar iki cahən, mən bu cahana sığmazam” misrasında hansı bədii ifadə vasitəsi işlənilib?*) fərdi olaraq yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur.

Müəllim şagirdlərə kiçik qruplarda birləşərək aşağıdakı sual və tapşırıqlar üzrə fikir mübadiləsi aparmağı təklif edir:

1. “*Günəş mənəm, ay mənəm, bal mənəm, şəkər mənəm*” misrasında hansı bədii ifadə vasitəsi işlənilib?
2. “*Haşimiyəm, qüreyşiyəm*” dedikdə şair nəyi nəzərdə tutur?
3. İnsanın Allahla, bütün maddi və mənəvi aləmlə bir olması fikri hansı misralarda daha qabarıq ifadə olunub?
4. İnsanın əcəli, ölməzliyi fikri hansı misralarda öz əksini tapıb?
5. Sizcə, Nəsimidən söz düşəndə ilk növbədə bu şeirin xatırlanması nə ilə əlaqədardır?
6. “*Şeir müəllif haqqında bildiklərimə nə əlavə etdi?*” mövzusunda təqdimata hazırlaşın.

Məktəb təcrübəsindən məlumdur ki, təqdimatların müzakirəsi prosesində fikir ayrılığı və bununla bağlı mübahisələr də meydana çıxır. Belə mübahisələr səmərəli

istiqlamətə yönləndirilməlidir. Müəllimin təklifi ilə mübahisə edən tərəflər əlavə dəlillər, nümunələr göstərməklə haqlı olduqlarını sübut etməlidirlər. Bu cür mübahisəli məsələlər qruplararası müzakirəyə də çıxarıla bilər.

Kiçik qrupların təqdimatı əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Müzakirədə hər beytdə ifadə olunmuş fikrin ətraflı başa düşülməsinə, lirik qəhrəmanın coşqun hiss və düşüncələrinin aydınlaşdırılmasına daha çox önəm verilir.

Müəllimin istiqamətləndirici sualları əsaslandırılmış **nəticənin** çıxarılmasına, **ümumiləşdirmənin** aparılmasına imkan yaradır. Nəticələrin fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə vaxt ayrılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Şeirdə məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: İmadəddin Nəsimi. Sığmazam (ixtisarla) – 3 saat

Üçüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.2. İfadəli oxudan müxtəlif ədəbi növə olan əsərlərin emosional-obrazlı qavranılması, təhlili məqsədi ilə istifadə edir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi tətbiq edir.
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil edir.
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.

1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusu-nu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

- Şeirinin mövzusu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirə edilməsi əsasında müəyyənləşdirilir. Şagirdlərin ikihissəli gündəlikdə apardıqları qeydlər qəzəlin məzmunu ilə bağlı mənimsədikləri barədə aydın təsəvvür qazanmağa çatışmazlıqları aradan qaldırmağa imkan verir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiya suallardan istifadə yolu ilə yaradılır. Lirik qəhrəmanın “monoloquna” diqqəti çəkən müəllim “Lirik qəhrəman qətiyyətli, əzmkar olması ilə oxucunu dərhal cəlb edir” fikrinə münasibət bildirməyi şagirdlərə təklif edir. Yığcam müzakirə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsi ilə başa çatır.

Tədqiqat sualı: “Şeirdə əqidəsinə böyük inamı, insana dərin sevgisi ilə seçilən alovlu hürufi təbliğatçısı obrazı yaradılmışdır” fikrini doğru saymaq olarmı?

Fərziyyələr dinlənilir, təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Problemin araşdırılması üçün dərslikdə üç sual (*Qəzəl hansı mövzuda yazılıb? Şeirinin ideya-məzmunu üçün önəmli olan fikirlər hansılardır? Qəzəlin bədiiiliyini təmin edən mühüm vasitələr hansılardır?*) və onların araşdırılmasına istiqamət verən yığcam mətn verilmişdir. Araşdırmaya mətnin oxusu ilə başlanılır. Oxunu fərqli formalarda həyata keçirmək olar. Mətnin həcmi kiçik olduğu üçün fərdi oxunun tətbiqi məqsəduyğundur. Mətnə qəzəlin mövzusu, ideyası haqqında əksini tapmış məlumat məzmunca natamamdır. Mənbələrdən məlumat toplamaqla onu zənginləşdirmək, tamamlamaq mümkündür. Buna nail olmağın yolları həm oxu prosesində, həm də müzakirədə şagirdlərə izah olunur.

Dərslikdəki mətnə lirik qəhrəmanla bağlı yığcam, lakin tutarlı fikirlər ifadə edilmişdir. Bu fikirlərin qavranılması, eləcə də qəzəlin məzmunu üzrə mənimsənilənlər şagirdlərə lirik qəhrəmanın səciyyəvi xüsusiyyətləri haqqında mühakimə yürütməyə imkan verir. Mənbələrdən əldə olunan məlumatlar isə lirik qəhrəman haqqındakı təsəvvürün tamamlanmasına və bununla da tədqiqat sualının aydınlaşdırılmasına səbəb olur.

Qəzəlin bədii xüsusiyyətləri ilə bağlı olan dördüncü sualın cavabı da mətnə çox yığcam şərh edilmişdir. Qəzəldə ahəng yaradan vasitələr, bol-bol işlənmiş məcazlar, sözlərin ustalıqla seçilməsi və misrada məharətlə yerləşdirilməsi və s. barədə deyilənlərin genişləndirilməsinə, misallarla təsdiqinə ciddi ehtiyac yaranır. Bunların bir qismini şagirdlər elə bu dərsdəcə yerinə yetirə bilirlər. Buna əsərin məzmunu üzrə qazanılmış biliklər imkan yaradır.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər öyrəndikləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparır, qənaətlərini bölüşürlər.

Kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Müzakirədə mənbələrdən hansı məzmununda məlumatların əldə ediləcəyinə bir daha toxunulur.

Müəllimin istiqamətləndirici sualları dolğun **nəticələrin** çıxarılmasına, **ümmiləşdirmənin** aparılmasına səbəb olur. Nəticələrin fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə diqqət yetirilir. Bütün bunlar şeirdən ilk üç beytin ifadəli oxusuna imkan yaradır. Öruz vəznli şeirlərin oxu xüsusiyyətləri müsahibə ilə xatırladıldıqdan sonra ifalar dinlənilir və onlara münasibət bildirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Tətbiqetmə

Təhliletmə

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Təhliletmə, nəticəçıxarma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi tətbiq etməkdə çətinlik çəkir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi müəllimin köməyi ilə tətbiq edir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi əsasən tətbiq edir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi tətbiq edir.
Lirik qəhrəmanı davranış və əməllərinə əsaslanmaqla təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Lirik qəhrəmanı davranış və əməllərinə əsaslanmaqla qismən təhlil edir.	Lirik qəhrəmanı davranış və əməllərinə əsaslanmaqla əsasən təhlil edir.	Lirik qəhrəmanı davranış və əməllərinə əsaslanmaqla təhlil edir.
Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırır və münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu, əsasən, aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
Şeirin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Şeirin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Şeirin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Şeirin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Şah İsmayıl Xətayinin həyatı, yaradıcılıq yolu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müəssisənin təbii, yaxud təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyən edilir. Hər sualla bağlı mənbələrdən hansı məzmununda məlumatın əldə edilməsi və onların nə dərəcədə əhəmiyyətli olması, eləcə də qəzəlin 4-6-cı beşlərinin ifadəli oxusu diqqət mərkəzində saxlanılır. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədə uyğundur.

Müzakirəyə şagirdlərin Xətayi ilə bağlı biliklərinin aşkara çıxarılması ilə başlanılır. Onlara dərslikdəki tapşırıq (*“Xətayi ilə bağlı bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın”*) üzərində düşünmək təklif edilir. Şagirdlər ədəbiyyat, tarix fənlərindən, əlavə mənbələrdən Xətayi haqqında xeyli məlumat mənimsəmiş olurlar. Bu, müzakirənin səmərəli keçməsinə, Xətayi ilə bağlı şagirdləri maraqlandıran digər məsələlərin aşkara çıxmasına imkan verir. Müzakirənin sonunda araşdırılacaq problem müəyyən edilir: *Vətənimizin, ədəbiyyatımızın tarixində Xətayinin önəmli xidmətləri hansılardır?*

Araşdırmaya dərslikdəki sualın (*Xətayinin dövrü hansı ictimai-siyasi durumu ilə fərqlənir? Şairin həyatı və yaradıcılığı üçün daha önəmli olanlar nədir?*) və onun aydınlaşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə başlanılır. Mətnə Xətayinin həyatı, hakimiyyət uğrunda mübarizəsi, dövlət başçısı kimi fəaliyyəti, bədii yaradıcılığı ilə bağlı ən mühüm olanlara yığcam münasibət bildirilmişdir. Bu mətnəki məlumatlar və şagirdlərin mövcud bilikləri müəyyən edilmiş problemin aydınlaşdırılmasına müəyyən töhfə versə də, araşdırmanın davam etdirilməsinə, cavabların genişləndirilməsinə, tamamlanmasına ehtiyac duyulur. Bu, nəzərə alınaraq istər oxu (onu fərqli formalarda təşkil etmək olar), istərsə də müzakirədə mənbələrdən necə istifadə etməyin yolları şagirdlərə izah edilir.

Dərslikdəki mətnin oxusunda nələrə diqqət etməyin vacib olması barədə şagirdlərə əvvəlcədən istiqamət verilməsi məqsədə uyğundur. Xətayinin həm ata, həm də ana tərəfdən məşhur nəsilərlə bağlılığı, hakimiyyət uğrunda mübarizə və Xətayinin çox erkən yaşlarında bu mübarizəyə qoşulması, döyüş qələbələri, qüdrətli dövlət yaratması, ədəbiyyatın, incəsənətin hamisi olması, anadilli ədəbiyyatımızın inkişafında misilsiz xidməti, bədii yaradıcılığı ilə ədəbiyyatımızı zənginləşdirməsi və s. oxuda xüsusi diqqət yetirilməli olan məsələlərdir.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparırlar. Bu, cavabların dəqiqləşdirilməsinə, zənginləşdirilməsinə əhəmiyyətli tə-

sir edir. Məhz bundan sonra kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Şagirdlərin mövzu və problemlə bağlı çıxışlarında nitqin ifadəliliyi, obrazlı ifadələrdən məqsədyönlü istifadə, problemə tənqidi münasibətin əsaslandırılması, fərqli fikirlərə dözümlü münasibət bəsləməsinə diqqət yetirilir. Əsaslandırılmış **nəticələrin** çıxarılmasında müəllimin istiqamətləndirici sualları əhəmiyyətli rol oynayır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadətmə

Əsaslandırma, nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Şah İsmayıl Xətayi. Dəhnamə (ixtisarla) – 4 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Poemada tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaliğə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları müəyyənləşdirir.
3.1.3. 3-3,5 səhifə həcmində nəqli, təsvir, təhlil xarakterli mətnlər (ədəbi və sərbəst mövzuda inşa, esse, məruzə) yazır.	Təhlil xarakterli məruzə yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müxtəlif metod və iş formalarının tətbiqi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Bütün hallarda dərslikdəki mətndən öyrənilənlərin mənbələr əsasında necə, hansı səviyyədə zənginləşdirildiyi və tamamlandığı diqqət mərkəzində saxlanılır. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılması üçün müxtəlif yollardan istifadə etmək mümkündür. Suallardan istifadə etməyi planlaşdıran müəllim əvvəlki siniflərdə öyrənilən və birinci dərsdə adı çəkilən “Bahariyyə”ni bir daha xatırladır. Bu parçanın “Dəhnamə”dən olduğunu bilən şagirdlər poemanın məhəbbət mövzusunda yazıldığını qeyd edirlər. Klassik poeziyada məhəbbət mövzusunda yazılmış lirik şeirlərin ideya-məzmunu ilə bağlı xeyli məlumatlı olan şagirdlər irihəcmli əsərlərin adını çəkir, təəssüratlarını bölüşürlər. Sonda tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: Məhəbbət mövzusunda yazılmış klassik poemaların baş qəhrəmanları üçün səciyyəvi olan cəhətlər, sizcə, hansılardır?

Fərziyyələr dinlənir və təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Poemadan dərslikdə verilən parça həcm baxımından kiçik olsa da, məzmununun başa düşülməsi xeyli vaxt və əmək tələb edir. Sinifdəki oxunun uğurlu olması dərsə qədər həyata keçirilmiş oxunun səmərəliliyindən çox asılıdır. Sinfin səviyyəsindən asılı olaraq, dərsdə oxunu fərqli formalarda aparmaq olar. Məsələn, səsli oxunun izlənməsi, başa düşülməsində çətinlik yaranan misraların şagirdlərin fəal iştirakı ilə izah olunması məzmunun dərinlən qavranılmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Oxu zamanı, həmçinin tanış olmayan sözlərin mənasının aydınlaşdırılması, məcazların müəyyənləşdirilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır.

Dərslikdə “Bahariyyə”dən verilmiş kiçik parçanın məzmunu şagirdlərə əvvəlki siniflərdən məlum olduğundan onda ifadə olunmuş fikirləri çətinlik çəkmədən izah edirlər. Sonrakı parçalarda (“Aşiqin əhvalı”, “Birinci məktub” və s.) arxaik sözlərin çoxluğu və bəzi alınmalar oxuda izahın aparılmasını tələb edir. Qeyd edildiyi kimi, müəllim bunu bütövlükdə öz üzərinə götürmür, şagirdlərin fəal iştirakı ilə həyata keçirilən bu işə ehtiyac yaranan məqamlarda qoşulur. Təcrübədən bu da məlumdur ki, diqqətli şagirdlər izah olmadan belə həmin parçaların məzmunu barədə təsəvvür qazana bilirlər. Lakin unudulmamalıdır ki, bu təsəvvür çox ümumi şəkildə olur və onun konkretləşdirilməsi vacibdir.

Oxu prosesində bir məsələyə xüsusi diqqət yetirilir. Adətən, şagirdlər misrada, yaxud beytdə ifadə olunmuş fikri ümumi şəkildə qavramaqla məhdudlaşır, bunu kifayət hesab edir, alt qata varmırlar. Bunu nəzərə alan müəllim izahına ehtiyac duyulan misra və beytlərin sadəcə oxunub keçilməsinə imkan vermir, başlıcası isə şagirdlərin diqqətini aşağıdakı qəbildən suallarla onlara cəlb edir: Bu misrada (beytdə) ifadə olunmuş fikir sizə aydındır mı? Bu misrada (beytdə) başlıca fikir hansıdır? Bu misrada (beytdə) hansı söz və ifadələrin izah edilməsini istərdiniz?

Bu şəkildə təşkil edilən oxu tanış olmayan sözlərin mənasının aydınlaşdırılmasına və məcazların müəyyənləşdirilməsinə əlverişli imkan yaradır. Bu məqamda müəllim şagirdlərin fərdi fəaliyyətinə xüsusi diqqət yetirir.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər öyrəndikləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparırlar. Oxunmuş parçaların məzmunu ilə bağlı dərslikdə verilmiş sualların üzərində düşünən şagirdlər cavabları təqdimatlarında əhatə edirlər.

Kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Təqdimatların fəal dinlənilməsinə təmin edən müəllim, müzakirədə oxunmuş parçaların məzmununun necə qavranıldığına, Aşiq obrazı ilə bağlı qazanılmış təsəvvürün hansı səviyyədə olmasına diqqət yetirir.

Aparılmış iş yekunlaşdırıldıqdan (nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması məzmunun öyrənilməsinə həsr edilmiş sonuncu – ikinci dərsdə həyata keçirilir) sonra qiymətləndirmə mərhələsinə keçilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

Məruzəyazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını əsasən izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.

Poemada məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Poemada məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları əsasən müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları müəyyənləşdirir
Təhlil xarakterli məruzə yazmada çətinlik çəkir.	Təhlil xarakterli məruzəni mövzunu qismən əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığını gözləməklə yazır.	Təhlil xarakterli məruzəni mövzunu, əsasən, əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığını gözləməklə yazır.	Təhlil xarakterli məruzəni mövzunu əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığını gözləməklə yazır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Şah İsmayıl Xətayi. Dəhnamə (ixtisarla) – 4 saat

İkinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, ərüz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Poemada tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, ərüz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaliğə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibənin tətbiqi və təqdimatların dinlənilməsi, müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Artıq qeyd olunduğu kimi, bir sıra obyektiv səbəblərə görə poemanın məzmununun müstəqil oxu ilə əhatəli qavranılması şagirdlərə müəssər olmur. Buna görə də evdə oxunmuş parçaların məzmununun öyrənilməsi üzrə iş sinifdə davam etdirilməli və dərinləşdirilməlidir. Bu məqsədlə kiçik qruplar yaradılır. Şagirdlər, ilk növbədə, hər parçada ifadə olunmuş fikirləri şərh edir, onlardan daha mühüm saydıqlarını ayrıca qeyd edirlər. Müəllim şagirdlərin diqqətini daha mühüm fikirlərin ifadə olunduğu misra və beytlərə cəlb edir, onların izahına xüsusi önəm verilir. Kiçik qruplar dərslikdə təklif edilmiş sualların (*Aşiq Səbaya minnətdarlığını necə bildirir? O, Səbadan yeni nə xahiş edir? və s.*) üzərində işləyir, cavablarla bağlı təqdimatlarda qeydlər edilir.

Tanış olmayan sözlərlə bağlı aparılmış iş lüğətlərdən (o cümlədən izahlı lüğətdən) istifadə etməklə tamamlanır. Mənası yeni öyrənilmiş sözlərin bir qisminin hansı dilə aid olduğu müəyyənləşdirilir. Bu məqamda, eləcə də məcazların müəyyənləşdirilməsində şagirdlərin fərdi fəaliyyətləri diqqət mərkəzində saxlanılır. Qruplararası **məlumat mübadiləsi** təqdimatlar əsasında aparılır. Məzmunun öyrənilməsi üzrə həyata keçirilmiş zəngin işin təqdimatlarda geniş əhatə edilməsinə şərait yaradılır. Bunun üçün müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə edir. Eləcə də təqdimat edənlərə digər qrup üzvlərinin sual vermələrini üçün zəmin yaradır. **Müzakirənin** diskussiya xarakterli olması da müəllimin bələdçilik fəaliyyətini necə həyata keçirməsindən asılıdır. Şagirdlərində buna meyil yaradan müəllim, maraqlı mübahisələrin aparılmasına, mülahizələrin faktlarla, nümunələrlə əsaslandırılmasına üstünlük verir. Bu, şagirdlərin təlimi fəaliyyətində daxili tələbata çevrilməlidir.

Müəllimin əvvəlcədən istiqamətləndirici suallar hazırlaması dolğun **nəticənin** çıxarılmasına, **ümumiləşdirilmənin** aparılmasına səbəb olur. Nəticələrin fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə vaxt ayrılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını əsasən izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Poemada məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Poemada məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları əsasən müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Şah İsmayıl Xətayi. Dəhnamə (ixtisarla) – 4 saat

Üçüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıçının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərindən, yazıçının mövqeyindən, digər surətlərin mühakimələrindən çıxış etməklə poemadakı qəhrəmanları təhlil edir.
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusu-nu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzusu-nu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsinin müəyyənəşdirilməsi və onunla bağlı sonrakı iş müəllimdən böyük zəhmət tələb edir. Poemadan müstəqil oxunmuş parçaların məzmununun necə qavranıldığına aşkara çıxarılması, ehtiyac duyulan məqamlarda izah və şərhlərin həyata keçirilməsi, tanış olmayan sözlər və məcazlarla bağlı tamamlama işlərinin aparılması müəllimin gərgin işinin nəticəsində mümkün olur. Müəllimin həmin parçaların məzmunu ilə bağlı əvvəlcədən suallar hazırlaması məqsədəuyğundur. Göründüyü kimi, əsərin məzmununun öyrənilməsinə həsr edilmiş ikinci dərs saatının ev tapşırığının üzərində ciddi iş aparılır və müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiya müxtəlif yollarla yaradıla bilər. Bunlardan biri rəmzi (simvolik) yoldan istifadə ola bilər. Şagirdlərə səbirli, təmkinli olmağın üstünlüklərini təqin edən “Səbir acıdır, meyvəsi şirin”, “Səbir edən muradına yetişər”, “Səbrin axırı xeyir olar” tipli atalar sözləri, aforizmləri xatırlatmaq təklif edilir. Onlarda ifadə olunmuş fikirlərlə bağlı yığcam müsahibədən sonra tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: Poemanın əsas ideyası “Səbir etsən, halva bişər, ey qora, səndən, bəsləsən, atlar tut yarpağından” atalar sözündəki fikirlə səsləşirmi?

Fərziyyələr dinlənir və qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Dərslikdəki sualların (*Poema hansı mövzuda yazılıb? Şairin bu mövzuya müraciət etməsinin səbəbi nədir? Əsərdə təsvir edilən eşq hansı əlamətləri ilə seçilir? Poemadakı obrazlar hansı fərdi xüsusiyyətləri ilə diqqəti çəkir? Onları bir-birindən fərqləndirən başlıca cəhətlər hansılardır?*) və onların aydınlaşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə araşdırmaya başlanılır. Mətnə sualların cavabı əhatə edilməmişdir. Artıq xeyli təcrübə qazanmış şagirdlər bunu oxu prosesində müşahidə edirlər. Mətndəki fikirləri poemanın

oxusundan əldə etdikləri məlumat əsasında zənginləşdirməyin lazım olduğunu da bilən şagirdlər bununla bağlı müəyyən təcrübəyə malik olurlar. Bütün bunlar oxunun – ilkin araşdırmanın sinifdə səmərəli aparılmasına az təsir etmir.

Oxunu cütlük şəklində iş formasının tətbiqi ilə aparmaq məqsədəuyğundur. Bu, şagirdlərin əməkdaşlığına, sərbəst fikir mübadiləsi aparmalarına geniş imkan yaradır.

Sinifdə üzərində iş aparılmış “Aşıqın əhvalı” parçasını şagirdlər bir daha göz-dən keçirməklə poemanın mövzusu barədə əsaslandırılmış fikir söyləyə bilirlər. Mülahizələrin təsdiqi məqsədi ilə bu parçadan səciyyəvi misra və beytlərin nümunə qismində seçilməsi məqsədəuyğundur.

Şagirdlərin diqqətini dərslərdəki cümləyə (*Yəni səbir və iradə sayəsində məqsədə çatmağın mümkünliyi əsərdə qabarıq ifadə edilsə də, ideyanın izahında yalnız bu fikirlə məhdudlaşmaq mümkün deyildir*) yönəldən müəllim bu istiqamətdə geniş araşdırmaya ehtiyac olduğunu onlara xatırladır. Doğrudur, sinifdə üzərində iş aparılmış parçalar poemanın ideyası barədə də fikir söyləməyə imkan verir, lakin bununla məhdudlaşmaq mümkün deyildir. Poemanın digər parçalarına yenidən müraciət etməyə, mənbələrdəki məlumatları öyrənməyə ciddi ehtiyac duyulur.

Dərslərdəki mətn, poemanın məzmunu ilə bağlı qazanılmış məlumatlar “*Əsərdə təsvir edilən eşq hansı əlamətləri ilə seçilir?*” sualına cavab verməyə imkan yaratsa da, onun tamamlanması, zənginləşdirilməsi üçün mənbələrə müraciət edilməsi vacibdir. Mənbələrin araşdırılması nəticəsində əldə olunan biliklər poemadan şairin sufi görüşlərini əks etdirən nümunələrin seçilməsi işini xeyli asanlaşdırır.

Sonuncu sualla (*Poemadakı obrazlar hansı fərdi xüsusiyyətləri ilə diqqəti çəkir? Onları bir-birindən fərqləndirən başlıca cəhətlər hansılardır?*) bağlı mətnədə əks olunanlar araşdırmaya səmərəli istiqamət verir. Mətndəki mülahizələr, poemanın məzmunu üzrə öyrənilənlər obrazların davranış və əməlləri, fərdi xüsusiyyətləri barədə müəyyən fikir söyləməyə imkan yaratrsa da, mənbələr üzrə araşdırmanın aparılması vacibdir.

Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra cütlər, müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşib fikir mübadiləsi aparırlar. Bu, kiçik qrupların əsaslı təqdimat hazırlamalarına şərait yaradır. Bu təqdimatların əsasında isə **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Həm təqdimatlarda, həm də müzakirədə poemadan nümunələrin gətirilməsinə, mülahizələrin misallarla əsaslandırılmasına, bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasında rolunun aydınlaşdırılmasına, münasibət bildirilməsinə diqqət yetirilməlidir. Bu mərhələdə şagirdlər mənbələrdən hansı məzmununda məlumat əldə edəcəkləri barədə də təsəvvür qazanmalıdırlar.

İşin bu məzmununda təşkili dolğun **nəticələrin** çıxarılmasına, **ümumiləşdirmənin** aparılmasına səbəb olur. Nəticənin fərziyyələrlə müqayisəsinə vaxt ayrılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Təhlilətmə

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Təhlilətmə, nəticəçıxarma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Poemadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Poemadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla qismən təhlil edir.	Poemadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla, əsasən, təhlil edir.	Poemadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil edir.
Poemadakı məcazlının obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Poemadakı məcazlının obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Poemadakı məcazlının obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu, əsasən, aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Poemadakı məcazlının obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Şah İsmayıl Xətayi. Dəhnamə (ixtisarla) – 4 saat
Dördüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Poemadakı məcazlının obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
3.1.1. Yaradıcı yazıların məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirir, müxtəlif mənbələrdən seçdiyi inandırıcı faktlardan istifadə edir.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirir, müxtəlif mənbələrdən seçdiyi inandırıcı faktlardan istifadə edir.
3.1.2. Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla əsərin ideyasına, probleminə münasibət bildirir, ümumiləşdirmələr aparır, nəticə çıxarır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirir, ümumiləşdirmələr aparır, nəticə çıxarır.

3.1.3. 3-3,5 səhifə həcmində nəqli, təsvir, təhlil xarakterli mətnlər (ədəbi və sərbəst mövzuda inşa, esse, məruzə) yazır.

- Təhlil xarakterli inşa, esse yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibə və təqdimatların dinlənilməsi, müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Araşdırılan sualların hər birinin cavabı üzərində ayrıca dayanılır, mənbələrdən istifadə yolu ilə hansı səviyyədə zənginləşdirildikləri müəyyənləşdirilir. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraziət edilməklə qiymətləndirmə aparılır.

Yeni dərs həm məzmununa, həm də quruluşuna görə mürəkkəb olub müəllimdən böyük zəhmət tələb edir. Dərsdə vaxtın az qismi poemanın bədii xüsusiyyətlərinin araşdırılmasına, çox qismi isə yazı işlərinin icrasına ayrılır. İlk tədqiqat sualı əsərin bədii xüsusiyyətlərinin aydınlaşdırılması ilə bağlı müəyyənləşdirilir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılması üçün suallardan istifadə yolu seçilir. Şagirdlərin müəyyənləşdirdikləri məcazlardan nümunələr xatırladılır, müəllim obrazlılığa şairin hansı vasitələrlə nail olduğunu nümayiş etdirən nümunələr üzərində dayanır. Bütün bunlar tədqiqat sualının formalaşdırılmasına imkan yaradır.

Tədqiqat sualı: “Poemanın bədii keyfiyyətinin artırılması üçün zəngin vasitələrdən istifadə edilmişdir” fikrini doğru saymaq olarmı?”

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd olunur.

Tədqiqatın aparılması. Araşdırmaya dərslikdəki sualların (*Poemanın bədii dəyərini artıran vasitələr hansılardır? Poemanın ideyasının əsasında hansı fikirlər dayanır?*) və onların araşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə başlanılır. Əvvəlki dərslərdən fərqli olaraq, mətnin oxusu, müzakirəsi az vaxt içərisində həyata keçirilir. Oxudan dərhal sonra mənimsənilənlər müsahibə, yaxud bir neçə təqdimatın dinlənilib müzakirə edilməsi yolu ilə aşkara çıxarılır və yekunlaşdırılır. Şagirdlərə öyrənilənlərin mənbələrdən əldə ediləcək məlumat əsasında dərinləşdiriləcəyi və tamamlanacağı barədə xəbərdarlıq edilir.

Dərsin qalan vaxtı dərslikdə təklif edilmiş yazı işlərinin icrasına sərf edilir. Şagirdlər hələ bu dərsə qədər yazı işlərinin mövzusu ilə tanış edilməli, müəyyən hazırlıq işləri aparılmalıdır. Dərsdə isə təhlil xarakterli inşa, essenin başlıca xüsusiyyətləri müsahibə ilə yada salındıqdan sonra işin icrasına başlanılır. İşin yerinə yetirilməsi prosesində, ehtiyac yaranan məqamlarda şagirdlərə fərdi olaraq istiqamət verilir. Müəllim hələ işin gedişində şagirdlərin hər birinin yazısının məzmunu, uğurlu cəhətləri, çatışmazlıqları barədə təsəvvür qazanır. Bu təsəvvür sonda – yazılardan nümunələrin müzakirəsində daha dolğun məzmun qazanır. Bütün bunların nəticəsində formativ qiymətləndirməni həyata keçirmək mümkün olur.

Sinfin səviyyəsindən, müəllimin məqsədindən asılı olaraq, bu dərsi fərqli formada da təşkil etmək mümkündür. Dərsi bütövlükdə bu işlərdən birinə həsr etmək olar. Yəni dərsdə yalnız poemanın bədii xüsusiyyətlərinin araşdırılması həyata keçirilir, sonda yazının aparılması ilə bağlı tövsiyələr verilir və evdə icrası təklif edilir. Yaxud, əksinə, dərsdə yalnız yazı işləri icra olunur, sonda poemanın bədii

xüsusiyyətlərinin mənbələr əsasında araşdırılması üzrə tövsiyələr verilir və evdə icrası təklif edilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Müəyyənləşdirmə, istifadətmə

Münasibətbildirmə, ümumiləşdirməaparma, nəticəçıxarma

İnşayazma, esseyazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibətbildirməkdə çətinlik çəkir.	Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırır, münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu, əsasən, aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməkdə, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməkdə və istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni suallar və müəllimin köməyi ilə reallaşdırır.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni, əsasən, reallaşdırır.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni reallaşdırır.
Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibətbildirməkdə, ümumiləşdirmə aparmaqda, nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı suallar və müəllimin köməyi ilə reallaşdırır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibətbildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı, əsasən, reallaşdırır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibətbildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı reallaşdırır.
Təhlil xarakterli inşa, esse yazmada çətinlik çəkir.	Təhlil xarakterli insanı, esseni mövzunu qismən əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığını gözləməklə yazır.	Təhlil xarakterli insanı, esseni mövzunu əsasən əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığını gözləməklə yazır.	Təhlil xarakterli insanı, esseni mövzunu əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığını gözləməklə yazır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

İKİNCİ BÖLMƏ ÜZRƏ BİRİNCİ KİÇİK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ

Qiymətləndirmə Həbibinin “Mənim” əsəri üzrə aparıla bilər.

Həbib Mənim...

Müstədam olğıl həmişə, ey gözəl xanım mənim,
Gözləri nərgiz, yüzü gül, zülfü reyhanım mənim.

Gün yüzün gördükcə, vallahi, bu könlüm şad olur,
Həq səni var eyləsün, dövlətli sultanım mənim.

Sən fərağət, şadü xürrəm, mən qılıram nalələr,
Xoşmidir, dilbər, sana bu ahü əfğanım mənim?

Həsretindən xəstə oldum, dərdimi bilməz təbib,
Dilbəra, vəslindədir, var istə dərmanım mənim.

Ey Həbibim, işə qori mədhini təkrar edəm,
Bülbüli-şuridənəm, sənsən gülistanım mənim.

QIYMƏTLƏNDİRMƏ ÜÇÜN TÖVSIYƏ OLUNAN SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Şeir hansı mövzuda yazılmışdır? Fikrinizi əsaslandırın.

2. Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

3. Həmin sözlərin alınma, yaxud dilimizə aid olduğunu əsaslandırın.

4. Əsərdə lirik qəhrəmanın hansı hiss və düşüncələri əks olunub?
Fikrinizi əsərdən nümunələr gətirməklə əsaslandırın.

5. Şeirdəki məcazların bədiiliyin, obrazlılığın artmasındakı rolunu
nümunələrlə əsaslandırın.

6. Şeir hansı vəzndə və janrda yazılmışdır? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

7. Gün yüzün gördükcə, vallahi, bu könlüm şad olur,
Həq səni var eyləsün, dövlətli sultanım mənim.

- b) Beytin üzərində ifadəli oxu ilə bağlı şərti işarələr qoyun.
- c) Bəndin oxusunda səsdə hansı çalarlar yaranır, nə üçün?
Fikrinizi əsaslandırın.

8. Şeiri məhəbbət mövzusunda öyrəndiyiniz bir əsərlə müqayisə edin,
gəldiyiniz nəticəni yığcam yazın.

9. Əsərdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir?

10. Şeirin sizdə doğurduğu təəssüratı qısaca yazın.

Mövzu: Məhəmməd Füzulinin həyatı, yaradıcılıq yolu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi ya müsahibə, ya da təqdimatların dinlənilməsi, müzakirə olunması əsasında müəyyənləşdirilir. Bu mərhələdə müəllim daha diqqətli olur. “Dəhnamə”nin bədii xüsusiyyətləri ilə bağlı keçən dərstdə əhatəli iş aparılmadığından dərslərdəki mətnin, onun əsasında mənbələrin necə öyrənilməsi xüsusi diqqətlə əşkara çıxarılır və müvafiq meyarlar üzrə qiymətləndirilir.

Müzakirəyə dərslərdəki tapşırığın (*Füzuli ilə bağlı bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın*) icrası ilə başlanılır. Araşdırılacaq problem yığcam müzakirə əsasında müəyyənləşdirilir: *Füzulinin şəxsiyyətinə, yaradıcılığına böyük maraq və rəğbət göstərilməsinə səbəb nədir?*

Araşdırmanın ilk mərhələsində dərslərdəki mətnin oxusu həyata keçirilir. Mətnə “*Füzulinin həyatında, yaradıcılığında nələr daha önəmli hesab edilə bilər?*” sualının aydınlaşdırılmasına istiqamət verilmişdir. Şairin həyatı ilə bağlı elm aləminə məlum olan ən mühüm mətləblərə yığcam toxunulmuş, geniş araşdırma aparılmasının lüzumluluğu barədə şagirdlərdə təsəvvür yaradılmışdır.

Həcmi kiçik olan mətnin fərdi olaraq, oxunması məqsədəuyğundur. Şairin sadə, təvazökar həyat yaşaması, dini idarədə xidmət etməsi, müasirlərinin onu bir insan, alim, sənətkar kimi yüksək dəyərləndirməsi, zamanəsinin eyiblərinə obyektiv, ədalətli münasibət bildirməsi və s. barədə deyilənlər şagirdlərdə güclü maraq yaradır, onları araşdırmaya sövq edir.

Şairin yaradıcılığı barədə mətnə əks olunanlar yığcam olsa da, onun lirikası, poemaları, nəsi, tərcümələri barədə müəyyən təsəvvür yaradır. Başlıcası isə şagirdlərdə bu zəngin irsə maraq və heyranlıq hissi baş qaldırır.

Füzulinin həyatı, yaradıcılığı ilə əvvəlki siniflərdə tanışlıq, tarix dərslərində öyrənilənlər, digər mənbələr əsasında yaranan şəxsi təəssürat da şagirdlərə dərslərdəki sual, araşdırılan problemlə bağlı fikir söyləməyə imkan yaradır. Lakin onlara aydın olur ki, problemin aydınlaşdırılması üçün mənbələrə əsaslanmaqla araşdırmanın davam etdirilməsi vacibdir.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparırlar. Bu, cavabların dəqiqləşdirilməsinə, zənginləşdirilməsinə, əhatəli təqdimatların hazırlanmasına səbəb olur. **Məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** kiçik qrupların təqdimatları əsasında aparılır. Təqdimatlarda və müzakirədə şagirdlərin dərslərdəki mətnəndən öyrəndiklərindən əlavə, daha hansı məlumatlara malik olduqlarının əşkara çıxarılmasına nitqlərində obrazlı ifadələrdən istifadə etmələrinə xüsusi diqqət yetirilir. Əsaslandırılmış **nəticənin** çıxarılmasında, **ümumiləşdirmənin** aparılmasında müəllimin istiqamətləndirici sualları əhəmiyyətli rol oynayır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadəetmə

Əsaslandırma, nümayişətdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Məni candan usandırdı... – 2 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrda olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.	Şeirdə əksini tapmış mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bən-zətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müxtəlif metod və iş formalarının tətbiqi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Mənbələrdən necə istifadə olunduğunun, dərslərdəki məlumatın hansı səviyyədə zənginləşdirildiyinin aydınlaşdırılması diqqət mərkəzində saxlanılır. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə edilir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdə işi fərqli məzmununda və formada təşkil etmək mümkündür. Vaxta qənaət baxımından suallardan istifadə yolunu seçmək faydalıdır. Şagirdlərə tanış olduqları klassik şeirləri xatırlamaq, lirik qəhrəmanla bağlı təəssüratlarını bölüşmək təklif edilir. Yığcam müsahibənin sonunda tədqiqat sualı formalaşdırılmış olur.

Tədqiqat sualı: Məhəbbət mövzusunda yazılmış klassik lirik şeirlərin qəhrəmanı – aşiq obrazı üçün daha səciyyəvi olan xüsusiyyətlər hansılardır?

Fərziyyələrin dinlənilməsinə və qeyd edilməsinə vaxt ayrılır.

Tədqiqatın aparılması. Şeirin məzmununun öyrənilməsinə fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Məsələn, əsəri fərdi olaraq nəzərdən keçirən şagirdlər hiss və düşüncələrini ikihissəli gündəlikdə qeyd edir, sonra kiçik qruplarda birləşərək qənaətlərini bölüşürlər. Ardınca təqdimatlar əsasında məlumat mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Şeirin məzmununun öyrənilməsi ilə bağlı dərslərdəki tövsiyəni əsas götürən müəllim şagirdlərin məzmunla tanış olduqlarını nəzərə alır. Lakin müstəqil oxunun nəticəsi olan ilkin qavramanı qənaətbəxş saymaq olmaz. Dərslərdəki *“Müstəqil oxuduğunuz “Məni candan usandırdı...” şeirini nəzərdən keçirin, məzmunu ilə bağlı bildiklərinizi dərinləşdirin”* tapşırığı müəllimin birbaşa istiqamətləndirmələri əsasında yerinə yetirilir. Məktəb təcrübəsində uğurla tətbiq edilən izahlı oxudan istifadə etmək faydalıdır. Səsli oxunu izləyən şagirdlər misra və beytlərin izahında fəal iştirak edirlər. Ən zəruri hallarda işə qoşulan müəllim yaranan çətinliyi istiqamətləndirici suallar vasitəsi ilə aradan qaldırır. Tanış olmayan sözlərin mənasının aydınlaşdırılması oxu prosesində həyata keçirilir. Bu məqamda şagirdlərin fərdi fəaliyyətlərinə diqqət yetirilir. İzahlı oxu başa çatdıqdan sonra şagirdlərə əsərdəki *məcəzləri* fərdi olaraq müəyyənləşdirmək təklif edilə bilər.

Kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparır, öyrəndiklərini dəqiqləşdirir və zənginləşdirirlər. Ayırı-ayrı beytlərdə ifadə olunmuş fikirlərin, lirik qəhrəmana məxsus səciyyəvi xüsusiyyətlərin aydınlaşdırılması üzrə iş davam və inkişaf etdirilir. Bu məqamda məcəzlərin növünün müəyyənləşdirilməsinə ayrıca diqqət yetirilir.

Kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Təqdimatların fəal dinlənilməsinə, müzakirədə daha çox şagirdin iştirak etməsinə səy göstərilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması şagirdlərin fəal iştirakı ilə həyata keçirilir. Bu mərhələnin uğurlu olmasında müəllimin istiqamətləndirici sualları mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri, əsasən, müəyyənləşdirir.	Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
Şeirdə məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Məni candan usandırdı... – 2 saat

İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.2. İfadəli oxudan müxtəlif ədəbi növə olan əsərlərin emosional-obrazlı qavranılması, təhlili məqsədi ilə istifadə edir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi tətbiq edir.
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil edir.
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Şeirin mövzusu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Mənşəyi müstəqil aydınlaşdırılmış sözlər yenidən nəzərdən keçirilir, zəruri düzəlişlər edilir. Şagirdlərin hazırladıqları ikihissəli gündəliyin müzakirəsi isə əsərin məzmununun hansı səviyyədə mənimsənilməsi barədə müəllimin aydın təsəvvür qazanmasına imkan yaradır. Sonda müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə olunur.

Motivasiya, problemın qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. Suallardan istifadə etməklə motivasiya yaratmağı qarşısına məqsəd qoyan müəllim məzmunla bağlı qazanılmış biliklərə əsaslanmaqla yığcam müzakirə təşkil edir. Müzakirəyə müəllimin: *Şeirdə diqqətinizi daha çox cəlb edən nə oldu?* sualı ilə başlanılır və şagirdlərin fəal iştirakı ilə davam etdirilir. Müzakirə tədqiqat sualının formalaşdırılması ilə yekunlaşdırılır.

Tədqiqat sualı: Şeirdə şairi daha çox düşündürən və oxucuya çatdırmaq istədiyi başlıca fikir, sizcə, nədir?

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Dərslikdəki sualların (*Qəzəl hansı mövzuda yazılıb? Əsərdə təsvir edilən məhəbbəti necə izah etmək doğru olar? Lirik qəhrəman – aşiq hansı cəhətləri ilə diqqəti cəlb edir? Onun öz eşqində sadiq, dönməz olmasının əsl səbəbi nədir? Qəzəlin bədii keyfiyyətini artıran vasitələr hansılardır?*) və onların aydınlaşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə araşdırmaya başlanılır. Oxunu fərqli formalarda təşkil etmək mümkündür. Vaxta qənaət məqsədi ilə kiçik qruplar yaradaraq hərəsinə dərslikdəki sualın biri üzərində işləmək təklif oluna bilər.

Unudulmamalıdır ki, “Məni candan usandırdı...” qəzəlinin tədrisi müəllimdən xüsusi yanaşma, böyük diqqət tələb edir. Qəzəldə ilahi məhəbbətin əlamətləri açıq-aşkar hiss olunur və bu, dərslikdəki mətnə də əksini tapmışdır. Əsərin tədrisində bunun həddindən artıq qabardılması məqsəduyğun deyildir. Mənbələr üzərində işləyərkən şagirdlərə aydın olur ki, Füzulinin məhəbbət lirikasında gerçək insani duyğuların tərənnümü heç də az yer tutmur. Başqa sözlə, Füzulinin lirik şeirlərində sufiyanə məhəbbət real insani məhəbbəti inkar etmir. Deməli, “Məni candan usandırdı...” şagirdlərə, ilk növbədə, dərin məhəbbətlə sevən və sevdini qızın yolunda hər cəfaya dözməyə hazır olan aşıqın qəlb çırpıntılarını ifadə edən əsər kimi (əvvəlki illərin dərsliklərində və məktəb təcrübəsində də məhz bu yol tutulmuşdur) təqdim edilməlidir.

İlk iki sual (dərslikdə birləşdirilmişdir) üzərində işləyən qrup dərslikdəki mətnə də bu barədə əksini tapmış yığcam izahla tanış olur, məlumat mübadiləsi və müzakirədə digər şagirdləri də məlumatlandırırlar. Bu izah müstəqil araşdırma zamanı mənbələrdəki məlumatları şagirdlərin başa düşməsinə və doğru nəticə çıxarmalarına əhəmiyyətli təsir edir.

Növbəti sualla bağlı (*Lirik qəhrəman – aşiq hansı cəhətləri ilə diqqəti cəlb edir? Onun öz eşqində sadiq, dönməz olmasının əsl səbəbi nədir?*) dərslikdəki mətnə yığcam təhlil səciyyəli məlumat var. Bu məlumat şagirdlərə mənbələrdə nələrə diqqət yetirməyin lazım olduğuna istiqamət verir. Aşiq yüksək mənəvi-əxlaqi dəyərlərə malik obraz kimi diqqəti cəlb edir və müxtəlif mənbələrdə də beləcə

səciyyələndirilir. Təqdimat və müzakirədə bu cəhət ön plana çəkilir və mənbələrdən istifadə zamanı buna diqqət yetirməyin vacib olması barədə təsəvvür yaradılır.

Sonuncu sualın (*Qəzəlin bədii keyfiyyətini artıran vasitələr hansılardır?*) aydınlaşdırılmasına istiqamət verən məlumat dərslərdə yığcam olsa da, mənbələrdən hansı məzmununda bilik əldə etməyin lazım olması barədə şagirdlərdə təsəvvür yara-
dır. Şagirdlərə aydın olur ki, orijinal məcazlar, ustalıqla seçilən və misralarda əla-
qələndirilən sözlər, mükəmməl qəfiyə sistemi və s. qəzəldə bədiiiliyi təmin edən
vasitələrdən yalnız bir qismidir.

Əsərin məzmunu ilə bağlı qazanılmış biliklərdən də istifadə edən qruplar ha-
zırladıqları təqdimat əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparırlar. Bu
mərhələdə bədii əsərdən nümunələrin göstərilməsinə xüsusi önəm verilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəl-
limin istiqamətləndirici sualları şagirdlərin daha fəal olmasına imkan yaradır.

Bütün bunlar şeirin ifadəli oxusuna imkan yaradır. Əruz vəznli şeirlərin oxu
xüsusiyyətləri müsahibə ilə xatırladıldıqdan sonra ifadələr dinlənir və onlara münə-
sibət bildirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsa-
sında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İfadəlioxuma

Təhliletmə

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Təhliletmə, nəticəçıxarma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi tətbiq etməkdə çətinlik çəkir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi müəllimin köməyi ilə tətbiq edir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılma- sı və təhlili vastəsi kimi əsasən tətbiq edir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılma- sı və təhlili vastəsi kimi tətbiq edir.
Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təh- lil etməkdə çətinlik çəkir.	Davranış və əməllərindən çıxış et- məklə lirik qəhrəmanı qismən təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış et- məklə lirik qəhrəmanı, əsasən, təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrə- manı təhlil edir.
Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradıl- masındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibət bildir- məkdə çətinlik çə- kir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradıl- masındakı rolunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırır və münasibət bildir- məkdə çətinlik çəkir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradıl- masındakı rolunu, əsasən, aydınlaşdı- rır və münasibət bildirir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yara- dılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.

Şeirin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Şeirin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Şeirin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Şeirin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.
--	---	--	---

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Leyli və Məcnun (ixtisarla) – 4 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	• Poemada tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrdakı olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyən edir.	• Poemada əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyən edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyən edir.	• Poemada məcazlari müəyyən edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi yolu ilə müəyyən edilir. Araşdırılan sualların hər biri ilə əlaqədar mənbələrdən əldə edilmiş məlumatın məzmunu və həcmi ilə əlaqədar təsəvvür qazanılır. Yeni məlumatların dərslikdən əldə olunanlarla necə əlaqələndirildiyi, cavabların hansı səviyyədə tamamlandığı və zənginləşdirildiyi aşkara çıxarılır. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələ fərqli məzmununda və formada təşkil oluna bilər. Eyniadlı operadan fraqmentin nümayiş etdirilməsi, yaxud səsləndirilməsi, poema haqqında elmi əsərdən parçanın oxunması, illüstrasiyadan istifadə və s. bu qəbildəndir. Şagirdlərin poema haqqında müəyyən təsəvvürləri olduğu üçün suallardan istifadə yolu da seçilə bilər. Göstərilənlərdən birinin tətbiqi tədqiqat sualının formalaşdırılmasına imkan yaradır.

Tədqiqat sualı: Mənəvi azadlığa, müstəqil düşüncəyə düşmən kəsilən adətlərə, qaydalarla yaşamaq istəməyənlər hansı yolu tuta bilərlər?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Müəllim üçün məlumat

Füzulinin *“Leyli və Məcnun”* poemasının məktəbdə tədrisi ilə bağlı elmi-metodik ədəbiyyatda, pedaqoji mətbuatda ciddi mübahisələr olmuşdur. Fərqli, bir-birinə zidd fikirlər söylənilmiş, hətta bu poemanın məktəb proqramından çıxarılması da təklif edilmişdir. Bütün bunlar səbəbsiz deyildir. Yazıldığı dövrdə müəyyən təhsil almış insanların asan başa düşdüyü bu möhtəşəm abidəni çağdaş oxucu bütövlükdə, tam şəkildə anlamaqda çətinlik çəkir. Bunun səbəbini əsərdə alınma sözlərin olması ilə izah etmək birtərəfli yanaşma olardı. Füzuli sənətinə məxsus dərin mətnaltı mənalar, ümumiyyətlə, şairin bədii düşüncə, bədii təfəkkür özəlliyi, təriqət anlayışları, rəməzləri və s. bura əlavə olunmalıdır.

Elmi-metodik ədəbiyyatımızda poemanın məktəbdə öyrədilməsi barədə az danışılmamışdır. Müəllimə kömək məqsədi ilə metodik vəsaitlərdə, məqalələrdə, eləcə də filoloji araşdırmalarda qiymətli fikirlər söylənilmişdir. Bunlardan biri – dərslərdə mənbələrin sırasında verilmiş kitab (M. Füzuli. *“Leyli və Məcnun”*, Bakı, 1991; tərtibçi S.Əliyev), xüsusilə dəyərlidir. Tərtibçi poemanın mətnini uğurla nəsrə çevirmişdir. Hələ Füzulinin yaradıcılığının tədrisinə qədər poemadan dərsləyə daxil edilmiş parçaların nəsr variantı ilə paralel oxusuna nail olmaq vacibdir. Poemanın nəsr variantının sinifdə olması, dərstdə ona ardıcıl müraziət olunması da təmin edilir.

Tədqiqatın aparılması. Araşdırmaya dərslərdə verilmiş parçaların (*“Kitabın yazılmasının səbəbi”*, *“Məcnunun anadan olması və uşaqlığı”*, *“Məcnunun Leylini məktəbdə görməsi”*, *“Anasının Leyliyə nəsihəti”*) oxusu ilə başlanılır. Bu parçaların və onların nəsr variantlarının dərslə bir neçə gün qalmış mütləq edilməsi məzmunun öyrənilməsi üzrə işin səmərəli təşkilinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Lakin təcrübə göstərir ki, sinifdə həmin parçaların yenidən nəsr variantları ilə paralel oxunması, tanış olmayan sözlərin mənasının aydınlaşdırılması, məcazların müəyyənləşdirilməsi səmərəli nəticənin əldə edilməsi üçün vacibdir.

Oxunu fərqli formalarda təşkil etmək mümkündür. Bunlardan biri səsli oxunun izlənilməsi və izaha şagirdlərin cəlb edilməsi ola bilər. Oxunu iki şagird (müəyyən məqamlarda əvəzlənməklə) yerinə yetirir. Bir nəfər poemadan beyt-beyt oxuyur, İkinci şagird oxunmuş beytlərin nəsr qarşılığını səsləndirir. Digər şagirdlər ehtiyac yaranan hallarda misranın, beytin, yaxud nəsr variantının təkrar oxunmasını xahiş edir, əlavə izaha ehtiyac duyulduğunu yerində bildirirlər. Belə oxuda tanış olmayan sözlərin mənasının, mənəsinin aydınlaşdırılmasına və məcazların müəyyənləşdirilməsinə (bu məqamda şagirdlərin fərdi fəaliyyətinə diqqət yetirilir) əlverişli imkan yaranır.

Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra şagirdlər kiçik qruplarda birləşib dərslərdəki suallara (*Əsəri yazmağı Füzulidən kimlər və necə xahiş edirlər? Şair mövzu ilə bağlı düşüncələrini necə ifadə edir? və s.*) cavab hazırlayırlar. Bu, məzmunla bağlı qazanılmış məlumatın sistemə salınmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Müəllim dərslərdəki *“Leylini şair necə təqdim edir? Anası Leyliyə nələri nəsihət*

edir? *Ana zamanının hansı mənəvi-əxlaqi dəyərlərinə önəm verir?*” suallarına cavab hazırlayan şagirdlərin diqqətini poemanın “*Məcnunun Leylini məktəbdə görməsi*”, “*Anasının Leyliyə nəsihəti*” parçalarında əksini tapmış mənəvi, əxlaqi-etik dəyərlərin müəyyənləşdirilməsinə cəlb edir. Eləcə də digər suallarla bağlı poemaya müraciət olunur.

Kiçik qrupların təqdimatlarında tanış olmayan sözlərin mənşəyi, məcazların növü ilə bağlı məlumatlar da əhatə olunur və **məlumat mübadiləsi** və **müzakirədə** diqqət mərkəzində saxlanılır.

Aparılmış iş yekun vurulduqdan sonra (nəticənin çıxarılması məzmunun öyrənilməsi üzrə iş başa çatdırıldıqdan sonra – ikinci dərstdə həyata keçirilir) qiymətləndirmə mərhələsinə keçilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Poemada əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Poemada əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Poemada əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri, əsasən, müəyyənləşdirir.	Poemada əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
Poemada məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Poemada məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Leyli və Məcnun (ixtisarla) – 4 saat

İkinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Poemada tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.

1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrdə olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.	Poemada əksini tapmış mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaliğə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibə və təqdimatların dinlənilməsi, müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Oxunmuş parçalardakı (*“Leylinin anasına cavabı”*, *“Məcnunun Leyliyə səhrada rast gəlməsi”* və s.) başlıca fikirlərin, tanış olmayan sözlərin və onların mənasının, mənşəyinin, eləcə də məcazlərin hansı səviyyədə aydınlaşdırıldığı aşkara çıxarılır. Bütün bunlar sonrakı mərhələlərdə işi necə təşkil etməyin daha səmərəli olduğunu müəyyənləşdirməyə imkan verir. Təcrübədən məlumdur ki, şagirdlər müstəqil oxuduqları parçalardakı fikirləri ümumi şəkildə qavramaqla məhdudlaşırlar. Məhz buna görə sinifdə davam etdirilən iş zamanı həmin parçaların nəsr variantları ilə paralel oxusunun həyata keçirilməsi, ehtiyac yaranan məqamlarda izahlara yer verilməsi məqsədəuyğundur.

Seçilmiş parçalar poemanın ideya-məzmunu ilə bağlı bir çox mühüm mətləblərin başa düşülməsinə imkan yaradır. İstər oxu prosesində, istərsə də sonra reallaşdırılan işlərdə (kiçik qruplarda suallara cavab hazırlanarkən, təqdimatlarda, müzakirədə və s.) həmin mətləblər diqqət mərkəzində saxlanılır. Məsələn, *“Leylinin anasına cavabı”*, *“Məcnunun atasının Leyli üçün elçiliyə getməsi və rədd cavabı alması”*, *“Nöfəlin ikinci dəfə vuruşub qalib gəlməsi və əhdinə yalan olması”*, *“Atasının Məcnunu səhrada tapması və nəsihətlə yola gətirməkdə aciz qalması”* parçaları nəinki obrazların xarakteri, həyata baxışı barədə aydın təsəvvür qazanmağa imkan verir, həm də o dövrdə mövcud olan cəmiyyətin ictimai görüşü, mənavi-əxlaqi dəyərlərə, əxlaqi-etik normalara münasibəti barədə tutarlı nəticə çıxarmağa səbəb olur.

Qeyd edildiyi kimi, dərslikdəki suallar (*Leyli günahsız olduğuna anasını necə inandırır? Gəzintidə təsadüfən qarşılaşan Leyli və Məcnun üçün bu görüş nə ilə nəticələnir? və s.*) üzrə iş bir neçə cəhətdən faydalıdır. Kiçik qruplarda birləşən şagirdlər onlara cavab hazırlayarkən izahlı oxuda qazandıqları məlumatla kifayətlənmir, əsərin özünə dönmə-dönə müraciət etməli olurlar.

Şagirdlər təqdimatlarda, həmçinin tanış olmayan sözlər, onların mənşəyi, məcazların növü barədəki son qənaətlərini də qeyd edirlər.

Məlumat mübadiləsi və müzakirə mərhələsinin səmərəli aparılması oxunmuş parçalarda qaranlıq mətləblərin qalmasına imkan vermir. Bu mərhələnin uğurlu

olması əsaslandırılmış **nəticənin** çıxarılmasına, **ümumiləşdirmənin** aparılmasına da şərait yaradır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Poemada əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Poemada əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Poemada əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri, əsasən, müəyyənləşdirir.	Poemada əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
Poemadakı məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Poemadakı məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Poemadakı məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Poemadakı məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Leyli və Məcnun (ixtisarla) – 4 saat

Üçüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərindən, yazıcının mövqeyindən, digər surətlərin mühakimələrindən çıxış etməklə poemadakı qəhrəmanları təhlil edir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi onun mənimsənilməsinin dərinləşdirilməsi ilə paralel həyata keçirilir. Bu mərhələ müəllimdən ciddi hazırlıq, gərgin iş tələb edir. Evdə oxunmuş parçalarda qabarıq ifadə olunmuş fikirləri ümumi şəkildə öyrənən şagirdlərlə dərstdə az vaxt içərisində

səmərəli iş aparılmalı, məzmunun qavranılması dərinləşdirilməlidir. Bu mərhələdə, həmçinin azı beş sözün mənşəyi barədə fikir mübadiləsi aparılmalı, müəyyənləşdirilmiş məcazlara münasibət bildirilməlidir.

Təcrübə göstərir ki, bu mərhələdə müsahibədən istifadə vaxta qənaət baxımından daha məqsədəuyğundur.

Poemanın nəsr variantından istifadə edilməklə aparılan işin səmərəliliyinə müəllimin məzmunla bağlı əvvəlcədən hazırladığı suallar da əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir.

Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət olunur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. Başqa sözlə, bu mərhələni rəmzi materiallardan (poemadan, yaxud operadan parça, rəssamlıq əsəri, hikmətli söz, məsəl və s.), suallardan istifadə etməklə təşkil etmək olar. Variantlardan biri aşağıdakı məzmununda ola bilər. Baş qəhrəmanların faciəsinin əsl səbəbini şairin “*Sözün (əhvalatın) tamamlanması*” parçasında necə izah etdiyi müsahibədən istifadə ilə bir daha xatırladılır. Müsahibə tədqiqat sualının formalaşdırılması ilə yekunlaşır.

Tədqiqat sualı: “Poemada yalnız nakam məhəbbət deyil, ciddi ictimai problemlər də əksini tapmışdır” fikrini doğru saymaq olarmı?

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Araşdırmaya dərslərdəki sualların (*Poema hansı mövzuda yazılmışdır? Bu mövzu şairin yaradıcılıq meylinə, həyata baxışına nə dərəcədə uyğundur?*) aydınlaşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə (bunu fərdi, yaxud cütlük şəklində iş formasını tətbiq etməklə həyata keçirmək daha faydalıdır) başlanılır. İlk iki sualla (onlar dərslərdə birləşdirilmişdir) bağlı mətnə maraqlı, lakin tamamlanması və zənginləşdirilməsi vacib olan məlumat verilmişdir. Mətnə birbaşa tədqiqat sualı ilə bağlı əks olunmuş fikirlərin mənbələrdən istifadə ilə zənginləşdirilməsinə ehtiyac duyulduğunu şagirdlərin özləri anlamış olurlar. Füzulinin dövründə cəmiyyətdə hökm sürən ictimai münasibətlər, mövcud mənəvi dəyərlərə, əxlaqi-etik normalara baxış poemada bədii həlli verilən problemlər kimi mənbələrdə əhatəli təhlil edilmişdir. Dərslərdəki mətn bütün bunların mənbələr əsasında araşdırılmasına istiqamət verir.

Dərslərdəki mətn və poemanın məzmunu ilə bağlı qazanılmış bilik şagirdlərə növbəti sualın (*Məcnun və Leyli obrazlarının xarakter, davranış və əməlləri üçün səciyyəvi olanlar hansılardır? Onları müasirlərindən – həmyaşıdlarından fərqləndirən nədir?*) cavabı ilə bağlı fikir söyləməyə imkan yaratsa da, mənbələrə müraciət olunmasına ehtiyac vardır. Bu qəhrəmanların xarakteri, davranış və əməlləri, müəllifin və digər obrazların onlara münasibəti və s. barədə qazanılmış bilik həm poemadan, həm də mənbələrdən əldə edilmiş məlumat əsasında dərinləşdirilməli və zənginləşdirilməlidir.

Əsərin mövzusu, şairin bu mövzuya münasibəti, baş qəhrəmanlarla dövrün mənəvi dəyərləri arasındakı bağlılıq diqqət mərkəzində saxlanılır.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparır, cavabları əsərdən seçdikləri nümunələrlə zənginləşdirirlər. İstər **məlumat mübadiləsində**, istərsə də **müzakirədə** cavablara nələrin əlavə edilməsinin vacib olması

barədəki təsəvvürün zənginləşdirilməsinə diqqət yetirilir. Bu məzmununda aparılan iş yekunlaşdırıldıqdan sonra (nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması isə təhlil üzrə iş tamamlandıqdan sonra – ikinci dərstdə həyata keçirilir) qiymətləndirmə mərhələsinə keçilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Təhlilətmə

Təhlilətmə, nəticə çıxarma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Davranış və əməllərindən çıxış etməklə baş qəhrəmanları təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə baş qəhrəmanları qismən təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə baş qəhrəmanları, əsasən, təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə baş qəhrəmanları təhlil edir.
Poemanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Poemanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Leyli və Məcnun (ixtisarla) – 4 saat

Dördüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə obrazları təhlil edir.
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.

1.2.4. Bədii nümunələrin mövzu-sunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.
2.1.2. Obrazların nitqinə istinad edərək yazıçı mövqeyi ilə bağlı fikirlərini əsaslandırır.	Poemadakı obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əsaslandırır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibə və təqdimatların din-lənilməsi, müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Araşdırılan sualların hər biri ilə əlaqədar əldə edilmiş məlumatın nə dərəcədə faydalı olduğunun aydınlaşdırıl-masına xüsusi diqqət yetirilir. Əsərin zəngin ideyasının necə qavranıldığı, müəllifin qaldırdığı problemlərin və onların bədii həlli ilə bağlı mənbələrdəki fikirlərin necə mənimsənilməsi bu mərhələdə xüsusi diqqət yetirilən mühüm məsələlərdən olur. Baş qəhrəmanların təhlili ilə bağlı yeni öyrənilənlərin aşkara çıxarılması və dəyərləndirilməsinə vaxt ayrılır.

Bu mərhələdə müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Araşdırmaya dərslikdəki sualların (*Poemadakı digər obrazların səciyyəvi xüsusiyyətləri hansılardır? "Poemanın uzunömürlü olmasının bir mühüm səbəbi misilsiz bədii gözəlliyidir" fikrini necə əsaslandırardınız?*) aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavabların oxusu ilə (bunun üçün cütlük şəklində iş formasının tətbiqi məqsəduyğundur) başlanılır. Dərsliyin tələblərinə uyğun olaraq, poema-dakı obrazların ətraflı təhlili verilməmişdir. Bu, mənbələrin öyrənilməsi əsasında şagirdlərin apardıqları müstəqil araşdırmanın nəticəsi kimi meydana çıxır.

Dərslikdəki mətnə ata, ana obrazları, eləcə də İbn Səlam barədə deyilənlər təhlil baxımından şagirdlərə aydın istiqamət verir. Məzmunun öyrənilməsi prose-sində əldə edilən məlumatlardan da bəhrələnen şagirdlər istər bu obrazlar, istərsə də digərləri – Nofəl, Zeyd barədə fikir söyləyə bilirlər. Bu məqamda onlara bir daha aydın olur ki, bədii mətndən səciyyəvi nümunələrin seçilməsi fikirlərinin təs-diqi, əsaslandırılması üçün çox əhəmiyyətlidir.

Növbəti sualların (*"Poemanın uzunömürlü olmasının bir mühüm səbəbi misilsiz bədii gözəlliyidir" fikrini necə əsaslandırardınız? Poemanın ideyaca zəngin oldu-ğunu necə əsaslandırmaq olar?*) cavabı ilə bağlı dərslikdəki yığcam məlumatlar şa-girdlərin məzmun üzrə iş prosesində qazandıqları biliklərin sayəsində genişləndirilir. Oxunmuş parçalardan seçilmiş məcazların və digər bədii vasitələrin poemaya gətir-diyi gözəlliyi, əsərin ideya zənginliyini aydınlaşdırmağa çalışan şagirdlər dərslikdəki mətnə verilmiş nümunələrdən, izahdan çıxış edirlər. Öyrəndiklərinin mənbələr əsasında zənginləşdirilməsinin zəruriliyini də anlayan şagirdlər müstəqil tədqiqat apararkən nələrə diqqət etməyin vacib olduğu barədə də təsəvvür qazanmış olurlar.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər qənaətlərini bölüşür, ca-vablarını dəqiqləşdirirlər. Ümumi fikri əks etdirən təqdimatlar tədricən ərsəyə gəlir.

Təqdimatlar əsasında həyata keçirilən **məlumat mübadiləsi** və **müzakirədə** fəal dinləmə təmin edilir, müzakirənin diskussiya səciyyəli olmasına səy göstərilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsinin səmərəli keçməsinə müəllimin istiqamətləndirici sualları əhəmiyyətli rol oynayır.

Nəticələrin fərziyyələrlə müqayisəsinə vaxt ayrılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Təhliletmə

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Təhliletmə, nəticəçıxarma

Əsaslandırma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Davranış və əməllərindən çıxış etməklə poemadakı obrazları təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə poemadakı obrazları qismən təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə poemadakı obrazları, əsasən, təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə poemadakı obrazları təhlil edir.
Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibətbildirməkdə çətinlik çəkir.	Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırır, münasibətbildirməkdə çətinlik çəkir.	Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu əsasən aydınlaşdırır və münasibətbildirir.	Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibətbildirir.
Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.
Poemadakı obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əsaslandırmaqda çətinlik çəkir.	Poemadakı obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır.	Poemadakı obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əksər hallarda əsaslandırır.	Poemadakı obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əsaslandırır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

İKİNCİ BÖLMƏ ÜZRƏ İKİNCİ KİÇİK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ

Qiymətləndirmə M.Əmaninin “Seyr elə...” əsəri üzrə aparıla bilər.

Məhəmməd Əmani **Seyr elə...**

Bahar oldu, tazə güllər açıldı,
Sərvinazım, sallanubən seyr elə.
Şükufə ovraqı hər yan saçıldı,
Sərvinazım, sallanubən seyr elə.

Can bəslənir etidali-həvadin,
Dərdli olan çəkməz minət dəvadin,
Hər məqamda qulaq dolar nəvadin,
Sərvinazım, sallanubən seyr elə.

Müəssərdür əndəlibdin nalələr,
Saçmış incü səbzə üzrə jalələr,
Eşq odundin dağlar qoymuş lalələr,
Sərvinazım, sallanubən seyr elə.

Hər səhfəsin tərtib etmiş gülün geyb,
Öylə kim, heç tapmaq olmaz anda eyb,
Gənimətdir yetişməgəy vəqti-peyb,
Sərvinazım, sallanubən seyr elə.

Yaz fəslində səhər quşlar əlhani
Mədhuş edər idrak edən insani,
Bitəkəllüf xürrəm olsun Əmani,
Sərvinazım, sallanubən seyr elə.

Ağzın sirrin göncə guya eyləmiş,
Gəməzən sehrin nərgis peyda eyləmiş,
Laləni rüxsarın rüsəvə eyləmiş,
Sərvinazım, sallanubən seyr elə.

Xürrəm olmuş səbzələrdin hər vadi,
Əndəlibi nədən etmiş gül yadi,
Xəcil etgil ənər ilə şümşadi,
Sərvinazım, sallanubən seyr elə.

QIYMƏTLƏNDİRMƏ ÜÇÜN TÖVSIYƏ OLUNAN SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Şeir hansı mövzuda yazılmışdır? Fikrinizi əsaslandırın.

2. Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

3. Müəyyənləşdirdiyiniz sözlərin alınma, yaxud dilimizə aid olduğunu əsaslandırın.

4. Şeir hansı vəzndə və janrda yazılmışdır? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

5. Lirik qəhrəman təbiətə və sevgilisinə necə münasibət bəsləyir? Fikrinizi əsərdən nümunələr gətirməklə əsaslandırın.

6. Şeirdəki məcazların bədiiliyin, obrazlılığın artmasındakı rolunu müəyyənləşdirin. Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

7. Bahar oldu, tazə güllər açıldı,
Sərvnazım, sallanubən seyr elə.
Şükufə övrağı hər yan saçıldı,
Sərvnazım, sallanubən seyr elə.
a) Bəndin üzərində ifadəli oxu ilə bağlı şərti işarələr qoyun.
b) Bəndin oxusunda səsdə hansı çalarlar yaranır, nə üçün?
Fikrinizi əsaslandırın.

8. Şeiri Ş.İ.Xətayinin “Dəhnamə” poemasından “Bahariyyə” parçası ilə müqayisə edib gəldiyiniz nəticəni qısaca yazın.

9. Əsərdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir?

10. Şeirin sizdə doğurduğu təəssüratı yığcam yazın.

YENİ DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI I MƏRHƏLƏ (XVII–XVIII ƏSRLƏR)

Layihə: Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı

I mərhələ (XVII–XVIII əsrlər) – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi Füzulinin “Leyli və Məcnun” poemasındakı obrazların təhlili və əsərin bədii xüsusiyyətləri ilə bağlı mənbələrdən əldə edilmiş məlumat əsasında hazırlanmış təqdimatlardan nümunələrin dinlənilməsi, müzakirə edilməsi əsasında müəyyənləşdirilir. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Layihə üzrə işə şagirdlərin ədəbiyyat tarixinin bu dövrü barədəki biliklərin aşkar çıxarılması ilə başlanılır. Bu məqsədlə dərslikdəki sual (*Bu mərhələ ilə bağlı bil-diklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın*) əsasında müzakirə təşkil edilir. Mütəlim istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə müzakirənin səmərəli keçməsinə nail olur. Şagirdlər XVII–XVIII əsrlərin ədəbiyyatı ilə bağlı əvvəlki siniflərdə, eləcə də əlavə mənbələrdən öyrəndiklərini xatırlatmaqla müzakirədə fəallıq göstərirlər. Səkkizinci sinifdə öyrənilmiş “Koroğlu” dastanı, Saib Təbrizi və M.P.Vaqifin əsərləri barədə fikirlər səsləndirilir. Tarix dərslərindən qazanılmış biliklər də yada salınmaqla dövrün sosial-siyasi, ədəbi-mədəni vəziyyətinə münasibət bildirilir. Müzakirədə ədəbiyyat tariximizin bu dövrü ilə bağlı şagirdləri maraqlandıran məsələlər ortaya çıxır. Sonda araşdırılacaq problemin müəyyənləşdirilməsinə imkan yaranır. Şagirdlərin fəal iştirakı ilə formalaşdırılan **problem** sual şəklində ifadə edilir: *XVII–XVIII yüzilliklər ədəbiyyatımızın əsas inkişaf istiqamətləri hansılardır?*

Dərsi fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Bir variant *akvarium* metodunun tətbiqi ilə reallaşdırıla bilər. Bunun üçün, ilk növbədə, dərslikdəki sualların (*XVII–XVIII əsrlərdə yaranan ədəbiyyatımız üçün daha dəyərli hesab olunanlar hansılardır? Xalq yaradıcılığında hansı mövzu və problemlərə daha çox diqqət yetirilmişdir?*

Yazılı ədəbiyyatın nümayəndələrinin yaradıcılığını səciyyələndirən əsas cəhətlər hansılardır?) aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavabların fərdi oxusu həyata keçirilir. Digər müzakirə metodları kimi akvarium da hazırlıq prosesinə əlavə mənbələrin cəlb edilməsini mühüm vəzifə kimi qarşıya qoyur. Dərslərdə tövsiyə edilmiş mənbələrdən bəziləri, müəllimin uyğun hesab etdikləri şagirdlərin istifadəsinə verilir. Oxuya – ilkin araşdırmaya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra müzakirəyə başlanılır. Müəllimin təklifi ilə sinif iki qrupa bölünür. Qruplardan biri daxili dairə şəklində, digər qrup isə xarici dairə formasında əyləşir. Daxili dairə şəklində oturan qrup problemlə (sual formasında ifadə edilib) bağlı müzakirəyə başlayır. Xarici dairədə əyləşənlər müzakirəni müşahidə edir, məzmununa, qaydalara necə əməl edildiyinə diqqət yetirir.

Müzakirədə, təbiidir ki, dərslərdəki suallardan kənaraçıxma halları da olur. Əlavə mənbələrdən sitatların, bədii əsərlərdən nümunələrin göstərilməsi, nitqin ifadəliliyi, obrazlı ifadələrdən məqsədyönlü istifadə cavabların müsbət keyfiyyət göstəricisi kimi dəyərləndirilir.

Müəllimin müəyyənləşdirdiyi vaxt başa çatdıqdan sonra xarici dairədə əyləşən qrup diskussiyanın gedişini qiymətləndirir. Sonra qruplar yerlərini dəyişirlər, müzakirəni indi daxili dairədə yer tutan “xaricilər” davam etdirirlər. Onlara ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra ikinci qrup diskussiyanın necə keçdiyini dəyərləndirir.

Dərsin təşkilinin digər variantı oxunu İNSERT metodunun tətbiqi reallaşdırmaq ola bilər. Bu metoddan istifadə etməklə də müzakirənin *diskussiya* səciyyəli olmasını təmin etmək mümkündür. Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra şagirdlərə cütlük şəklində fikir mübadiləsi aparmaq təklif edilir. Sonra araşdırılan problemlə bağlı müzakirə aparılır. Bu prosesdə şagirdlərin hamısının iştirak etməsi, fikirlərin sərbəst söylənilməsi, sualların cavabsız buraxılmaması və s. diqqət mərkəzində saxlanılır.

Diskussiya zamanı problemlə bağlı müxtəlif fikirlərin söylənilməsi təbiidir. Müəllim şagirdlərin bu istiqamətdə fəaliyyətini təqdir etməklə yanaşı, söylənilən mülahizələrin əsaslandırılması qayğısına qalır. Müzakirədə fərqli fikirlərin ortaq məxrəcə gətirilməsi, **nəticənin** çıxarılması, **ümumiləşdirmənin** aparılması diqqət mərkəzində saxlanılır. Çıxarılmış nəticə problemə müəyyən aydınlıq gətirsə də, qeyd edilir ki, mənbələr üzrə müstəqil iş cavabların daha mükəmməl məzmun almasına, nəticələrin əsaslandırılmasına imkan yaradacaqdır. Müəllim növbəti dərslərdə – ev tapşırığı ilə bağlı aparılan işdə məsələnin üzərinə qaydılacağını şagirdlərə bir daha xatırladır.

Dərsin hansı variantda təşkilindən asılı olmayaraq, sinifdə aparılan iş prosesində şagirdlərə aydın olur ki, hər bir sualla əlaqədar olaraq mənbələrdən hansı məzmununda məlumat əldə edilməlidir. Məsələn, birinci sualla (*XVII–XVIII əsrlərdə yaranan ədəbiyyatımız üçün daha dəyərli hesab olunanlar hansılardır?*) bağlı mənbələrdən daha çox aşağıdakı məlumatların mənimsənilməsi və dəyərləndirilməsi məqsədəuyğundur:

- XVII əsrə aid yazılı ədəbiyyatda ənənənin güclü olmasına baxmayaraq, xalq yaradıcılığının mövzu, məzmun, forma baxımından özündən əvvəlki ədəbiyyatımızdan xeyli fərqlənməsi;

- XVIII əsrdə yazılı ədəbiyyatda əvvəlki dövrlərdən fərqli xüsusiyyətlərin, yeniliyin özünü göstərməsi;
- dastan yaradıcılığının, aşıq sənətinin vüsətli inkişafı, şifahi ədəbiyyatla yazılı ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsinin güclənməsi;
- söz sənətində realizm meyillərinin artması.

Digər sualla əlaqədar (*Xalq yaradıcılığında hansı mövzu və problemlərə daha çox diqqət yetirilmişdir?*) mənbələrdən daha çox aşağıdakı məlumatlar mənimsənilməli və dəyərləndirilməlidir:

- həyatı problemləri, haqqın qələbəsinə inamı əks etdirən qəhrəmanlıq və məhəbbət dastanlarının dəyərli örnəklərinin yaranması;
- lirik folklorumuzda janr, mövzu əlvanlığı, mənəvi dəyərlərin yüksək sənətkarlıqla əks etdirilməsi;
- aşıq yaradıcılığında həyat həqiqətlərinin, ictimai problemlərin ifadəsi.

Diskussiyanın sonunda şagirdlər belə bir nəticəyə gəlirlər ki, bu dövrdə ədəbiyyatımızda klassik poeziya ənənələrinin davamı ilə yanaşı, xalq şeiri janrlarından geniş istifadə olunmuş, poeziyada ictimai problem fəal şəkildə əks etdirilmişdir. Şifahi ədəbiyyatın yazılı ədəbiyyata təsiri güclənmiş, realist ədəbiyyatın dəyərli nümunələri yaranmışdır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadə etmə

Əsaslandırma, nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: “Koroğlu” eposu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Dastanla bağlı müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi XVII–XVIII əsrlər ədəbiyyatı ilə bağlı mənbələrdən əldə edilmiş məlumat əsasında hazırlanmış təqdimatlardan nümunələrin dinlənilməsi, müzakirə edilməsi əsasında müəyyənləşdirilir. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Müzakirəyə şagirdlərin “Koroğlu” ilə bağlı məlumatlarının aşkara çıxarılması ilə başlanılır. Dərslikdəki “*Koroğlu dastanı barədə bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın*” tapşırığı müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında yerinə yetirilir. Müzakirədə eposla bağlı şagirdləri düşündürən suallar, maraqlandıran problemlər də aşkara çıxır. Bütün bunlar araşdırılacaq problemin müəyyənləşdirilməsinə imkan verir: *Dastanın xalqımızın yaddaşında yüzillər boyu yaşamasına səbəb nədir?*

Araşdırmaya dərslikdəki sualların (“*Koroğlu*” nə üçün tarixi-qəhrəmanlıq dastanı hesab edilir? Dastandakı obrazlar hansı səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir? Onlar üçün ortaq olan cəhətlər hansılardır? Dastanda bədilik hansı vasitələrlə artırılmışdır? Dastanda əksini tapmış başlıca ideyalar hansılardır?) və onların aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavabların oxusu ilə başlanılır. Oxunu fərqli formalarda təşkil etmək olar. Kiçik qruplar yaradaraq hər qrupa bir sualın üzərində işləmək təklif oluna bilər. Sualların cavabı dərslikdəki məndə əhatə edilməmiş, mənbələr əsasında araşdırma aparmaq üçün istiqamət verilmişdir. Lakin əvvəlki siniflərdə qazanılmış biliklər, digər fənlərdən, mənbələrdən mənimsənilənlər şagirdlərə suallara müəyyən həcmdə cavab vermək üçün imkan yaradır.

Birinci sualla (“*Koroğlu*” nə üçün tarixi-qəhrəmanlıq dastanı hesab edilir?) əlaqədar dərslikdə Cəlalilər hərəkatı xatırladılsa da, ətraflı məlumat yalnız mənbələrdən əldə edilə bilər. Dərslikdəki məndə ikinci sualın (*Dastandakı obrazlar hansı səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir?*) cavabı yığcam şərh edilmiş, şagirdlərin bu istiqamətdə tədqiqat aparmalarına imkan yaradılmışdır. Unudulmamalıdır ki, şagirdlərin əksəriyyəti onuncu sinfə qədər dastanı bütövlükdə oxumuş olurlar. Qolların məzmunu haqqında məlumatlı olan şagirdlərin obrazlar haqqında da müəyyən təsəvvürü olur. Üstəlik, əvvəlki siniflərdə bir neçə qolun tədris olunması da şagirdlərin bu suala nisbətən əhatəli cavab vermələrinə imkan yaradır. Lakin bu, mənbələr əsasında tədqiqatın aparılmasına duyulan ehtiyacı aradan qaldırmır.

Şagirdlərin mövcud bilikləri, dərslikdəki mətndən öyrəndikləri üçüncü suala (*Dastanda bədiiliyi artıran vasitələr hansılardır?*) əhatəli cavab vermək üçün kifayət deyildir. Bunun üçün dastanın mətninə, mənbələrə müraciət etmək, ciddi araşdırma aparmaq məqsədəuyğundur.

Dərslikdəki dördüncü sualın (*Dastanda əksini tapmış başlıca ideyalar hansılardır?*) cavabı ilə bağlı araşdırmanın aparılmasına ehtiyac duyulur. Eposda əksini tapmış ideyaların bir qisminə dərslikdə işarə edilmiş, mənbələr əsasında araşdırma aparılmasına istiqamət verilmişdir.

Oxudan sonra gələn mərhələni fərqli formalarda təşkil etmək mümkündür. Hər sualla bağlı diskussiya aparmaqla fərqli fikirlərin dinlənilməsinə və onlara münasibət bildirilməsinə şərait yaratmaq olar. Yaxud kiçik qrupların təqdimatları əsasında məlumat mübadiləsi və müzakirə aparmaq məqsədəuyğundur.

Bütün hallarda nəticənin çıxarılmasına vaxt ayrılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadə etmə

Əsaslandırma, nümayişətdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problem və bədii əsərlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Həmzənin Qıratı qaçırması (ixtisarla) – 3 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Qolda tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Qolda məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibə və təqdimatların dinlənilməsi, müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilir. Hər sualla bağlı mənbələrdən əldə edilmiş məlumatın həcmi, onların necə dəyərləndirilməsi, əvvəlki biliklərlə əlaqələndirilməsində nümayiş etdirilmiş bacarıqların səviyyəsi bu prosesdə aşkara çıxarılır.

Müəllim müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılması üçün rəmzi materiallardan, suallardan və s. istifadə etmək mümkündür. Variantlardan biri aşağıdakı şəkildə ola bilər. Müəllim şagirdlərə xalq qəhrəmanları ilə bağlı bildikləri atalar sözləri və məsəlləri xatırlatmağı təklif edir. Cavablardan (*“Dayağı el olanın başı göylərə çatır”, “El gözündən düşən boy atmaz”* və s.) biri üzərində (*Xalqa arxalanan igidin arxası yerə gəlməz*) dayanılır və yığcam müzakirə aparılır. Bu, **tədqiqat sualı** kimi qəbul edilir. Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Müəllim atalar sözündə ifadə edilmiş fikrə əsaslandırılmış münasibətin bildirilməsi üçün araşdırma aparmağın əhəmiyyətli olduğunu qeyd edir və bunun üçün “Həmzənin Qıratı qaçırması” qolunun tutarlı vasitə olduğunu diqqətə çatdırır.

Araşdırmaya qoldan dərslikdə verilmiş parçanın oxusu ilə başlanılır. Oxunu müxtəlif formalarda (səssiz oxu, səsli oxunun izlənilməsi və s.) aparmaq olar, lakin bütün hallarda tanış olmayan sözlərin mənasının aydınlaşdırılması, məcazların müəyyənləşdirilməsi həyata keçirilir.

Təcrübədən məlumdur ki, şagirdlərin əksəriyyətini dastandakı əhvalat və hadisələri izləməyə üstünlük verir, yığcam, amma əhəmiyyətli təsvirlərə, ştrixlərə, obrazlarla bağlı deyilmiş fikirlərə diqqət yetirmirlər. Qoldan sinifdə oxunan parçada bu qəbildən qeydlər çoxdur. Məsələn, qolda iştirak edən obrazlar, xüsusən Hasan paşa, Bolu bəy, Həmzə haqqında deyilmiş bir neçə söz onların səciyyəvi

xüsusiyyətlərinin aydınlaşdırılmasında ciddi əhəmiyyət kəsb edir. Oxuda diqqətin bu cür incəliklərə yönəldilməsi vacibdir.

Şagirdlərin kiçik qruplarda birləşərək fikir mübadiləsi aparmaları məqsədəuyğundur. Bu, yalnız məzmunla bağlı qazanılanları yox, tanış olmayan sözlər və məcazlarla bağlı mənimsənilənləri də əhatə edir. Dərsləkdəki suallara (*Xotkarın narahatlığına səbəb nə idi? və s.*) bu məqamda hazırlanan cavablar, kiçik qeyd şəklində də olsa, təqdimatlarda əksini tapır.

Məlumat mübadiləsi və **müzakirədə** təqdimatların fəal dinlənilməsinə, diskussiya şəraitinin yaradılmasına nail olunur.

Aparılmış işlər yekunlaşdırıldıqdan sonra (nəticənin çıxarılması ikinci dərstdə – məzmunun öyrənilməsi başa çatdıqda həyata keçirilir) qiymətləndirmə mərhələsinə keçilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Qolda məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Qolda məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Qolda məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Qolda məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərsləkdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Həmzənin Qıratı qaçırması (ixtisarla) – 3 saat

İkinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Qolda tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.3. Mürəkkəb süjetli və kompozisiyalı bədii nümunələri hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda (geniş, yığcam, yaradıcı) nağıl edir.	Qolu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin məzmununu hazırladığı plan əsasında geniş və yaradıcı nağıl edir.

1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrda olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.	• Qolda əksini tapmış mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	• Qolda məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibə və təqdimatların dinlənilməsi, müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilir. Qazanılmış təsəvvür sonrakı işin təşkilinə istiqamət verir.

Şagirdlər müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşib evdə oxuduqları parçanın məzmunu ilə bağlı fikir mübadiləsi aparırlar. Bu məqamda məzmunu aid sualların (onların sayını müəllim müəyyənləşdirir) tərtib edilməsi məqsəduyğundur. Bu, mətnin məzmununa daha dərinləndirici nüfuz etməyə və bununla da mətn daxili mənanın və məntiqin başa düşülməsinə səbəb olur.

Qolda həm alınma, həm də arxaik və dialektlərə məxsus sözlər (süysün, niqab, iltimas, xanə, sarp, muy, şahad, sovməq, yənşəq, anrı, nuzla, və s.) vardır. Onların hər birini təhlil edən şagirdlər müəyyənləşdirdikləri bənzətmə və mübaligələrlə bağlı fikir yürüdürlər, nəticə çıxarırlar.

Sonrakı mərhələdə geniş və yaradıcı nağıletmə üzrə təqdimatların dinlənilməsi həyata keçirilir. Təqdimat edənlərə sualların verilməsinə imkan yaradılır. Bu iki nağıletmə formasının tələblərinə necə əməl edildiyinə xüsusi diqqət yetirilir.

Kiçik qruplar yerinə yetirdikləri bütün işləri (məzmunun mənimsənilməsi, sualların tərtib edilməsi, mənası tanış olmayan sözlər və məcazlarla bağlı qənaətləri, nağıletmələrə münasibəti) əhatə edən təqdimatlar əsasında **məlumat mübadiləsi və müzakirə aparırlar.**

Müəllimin əvvəlcədən hazırladığı suallar əsaslandırılmış **nəticənin** çıxarılmasına əhəmiyyətli təsir edir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə, Hissələrə ayırma, plan tərtibetmə, nağıletmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.

Qolu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib etməkdə, məzmununu geniş, yaradıcı nağıl etməkdə çətinlik çəkir.	Qolu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını suallar verməklə və kömək əsasında tərtib edir, məzmununu qismən geniş yaradıcı nağıl edir.	Qolu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu, əsasən, geniş yaradıcı nağıl edir.	Qolu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu geniş, yaradıcı nağıl edir.
Qolda əksini tapmış mühüm mənaəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Qolda əksini tapmış mühüm mənaəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Qolda əksini tapmış mühüm mənaəvi, əxlaqi-etik dəyərləri, əsasən, müəyyənləşdirir.	Qolda əksini tapmış mühüm mənaəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
Qolda məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Qolda məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Qolda məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Qolda məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Həmzənin Qıratı qaçırması (ixtisarla) – 3 saat

Üçüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.3. Mürəkkəb süjetli və kompozisiyalı bədii nümunələri hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda (geniş, yığcam, yaradıcı) nağıl edir.	Qolu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin məzmununu hazırladığı plan əsasında yığcam və yaradıcı nağıl edir.
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərindən, digər surətlərin mühakimələrindən çıxış etməklə qoldakı qəhrəmanları təhlil edir.
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Qoldakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənaəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Qolun mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənaəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibə və təqdimatların dinlənilməsi, müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilir. Məzmunun – seçilmiş hissənin yığcam və yaradıcı nəgildilməsinə ayrıca diqqət yetirilir və müvafiq meyarlardan istifadə etməklə qiymətləndirmə aparılır.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılması üzrə işi fərqli variantlarda təşkil etmək mümkündür. Onlardan biri aşağıdakı məzmununda ola bilər. Qolda əksini tapmış mühüm fikirlərdən bir qismini müsahibə ilə xatırladan müəllim şagirdlərin fəal iştirakı ilə tədqiqat sualını formalaşdırır.

Tədqiqat sualı: *Qolda əksini tapmış hansı fikirlər bu gün üçün də əhəmiyyətli sayıla bilər?*

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir və qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Dərslikdəki sualların və onların aydınlaşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə tədqiqata başlanılır. Oxunu fərqli formalarda aparmaq mümkündür. Hər sualla bağlı mətnin (cavabın) oxusunu bir qrupa həvalə etmək olar. Dərslikdəki suallar (onların sayı dördəddür) təhlillə bağlı mühüm məsələləri əhatə edir. Birinci sualın (*Qol hansı mövzudadır? Onun ideya-məzmunu üçün önəmli olanlar nədir?*) cavabının aydınlaşdırılması üçün dərslikdə istiqamət verilmişdir. Şagirdlərə aydın olur ki, bu sualın cavabının ətraflı aydınlaşdırılması üçün mənbələr əsasında araşdırmanın aparılması vacibdir. Müəllim izah edir ki, qol ideya-məzmun baxımından zəngindir və onların açıqlanması, həm bədii mətnin özünə, həm də mənbələrə müraciət olunmasını zəruri edir.

İkinci sualın (*Qolda Koroğlu obrazının hansı yeni səciyyəvi xüsusiyyətləri üzə çıxır?*) cavabı da dərslikdə geniş əhatə edilməmişdir. Lakin unutmamaq olmaz ki, şagirdlər əvvəlki siniflərdə bu obrazla bağlı xeyli məlumat əldə etmişlər. Onlar bu məlumatlardan və qolun məzmunundan bəhrələnməklə Koroğlu obrazı barədə xeyli dərəcədə əsaslandırılmış fikir söyləyə bilirlər. Lakin bu, mənbələrə müraciət etməməyə əsas vermir.

Üçüncü sualın (*Qoldakı digər obrazlar üçün səciyyəvi olan başlıca cəhətlər hansılardır?*) cavabında Nigar xanım, xotkar, Hasan paşa, Həmzə obrazları barədə ən qabarıq cəhətlərin qeyd edilməsi ilə kifayətlənilmişdir. Deməli, bu obrazların əhatəli təhlili qolun məzmunundan və mənbələrdən mənimsənilmiş məlumat əsasında həyata keçirilə bilər.

Dördüncü sualla (*Qol hansı bədii keyfiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir?*) bağlı dərslikdəki mətn hazırlanmalı olan cavaba müəyyən istiqamət verir. Şagirdlərin eposun tədrisinə həsr edilmiş birinci dərstdən mənimsədiyi bilik və bacarıqlar suala müəyyən həcmdə cavab verməyə imkan yaradır. Lakin qolun zəngin bədii xüsusiyyətlərinin əhatəli açıqlanması mənbələrin əsasında araşdırmanın aparılmasını zəruri edir.

Oxunu başa çatdıran kiçik qrupların təqdimatı əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Bu mərhələlərdə şagirdlərin dərslikdəki cavaba (mətnə) hansı məzmununda əlavələr etdiyi aşkara çıxarılır və dəyərləndirilir.

Dolğun **nəticənin** çıxarılmasına, şagirdlərin fəallığına müəllimin istiqamətləndirici sualları əhəmiyyətli təsir edir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Hissələrə ayırma, plan tərtib etmə, nağıletmə

Təhliletmə, Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Təhliletmə, nəticə çıxarma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qolu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib etməkdə, məzmununu yığcam, yaradıcı nağıl etməkdə çətinlik çəkir.	Qolu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını suallar verməklə və kömək əsasında tərtib edir, məzmununu qismən yığcam, yaradıcı nağıl edir.	Qolu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu, əsasən, yığcam, yaradıcı nağıl edir.	Qolu hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu yığcam, yaradıcı nağıl edir.
Qoldakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Qoldakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla qismən təhlil edir.	Qoldakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla, əsasən, təhlil edir.	Qoldakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil edir.
Qoldakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Qoldakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırır, münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Qoldakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu, əsasən, aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Qoldakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
Qolun mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlilində və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Qolun mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Qolun mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Qolun mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Molla Pənah Vəqifin həyatı, yaradıcılıq yolu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.

2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.
3.1.1. Yaradıcı yazıların məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirir, müxtəlif mənbələrdən seçdiyi inandırıcı faktlardan istifadə edir.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirir, müxtəlif mənbələrdən seçdiyi inandırıcı faktlardan istifadə edir.
3.1.2. Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla əsərin ideyasına, probleminə münasibət bildirir, ümumiləşdirmələr aparır, nəticə çıxarır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla qolun ideyasına, probleminə münasibət bildirir, ümumiləşdirmələr aparır, nəticə çıxarır.
3.1.3. 3-3,5 səhifə həcmində nəqli, təsvir, təhlil xarakterli mətnlər (ədəbi və sərbəst mövzuda inşa, esse, məruzə) yazır.	Təhlil xarakterli inşa, esse yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibə və ya təqdimatların dinlənilməsi, müzakirə olunması əsasında müəyyənləşdirilə bilər. “Həmzənin Qıratı qaçırması” qolunun təhlili ilə bağlı biliklərin mənbələr əsasında hansı səviyyədə dərinləşdirildiyi aşkara çıxarılır və müvafiq meyarlar əsasında qiymətləndirilir.

Müzakirəyə dərslikdəki tapşırığın (*Vaqif barədə bildiklərinizi yada salıb yiğcam müzakirə aparın*) icrası ilə başlanılır. Müzakirə araşdırılacaq problemin müəyyənləşdirilməsinə imkan yaradır. Şagirdlərin fəal iştirakı ilə müəyyənləşdirilən problem sual şəklində ifadə edilir: *Vaqifin yaradıcılığı ədəbiyyatımız üçün hansı xüsusiyyətlərinə görə dəyərlidir?*

Araşdırmaya dərslikdəki sualların və onların aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavabların – mətnlərin oxusu ilə başlanılır. Mətnə “*Vaqifin həyatı, yaradıcılığı üçün daha önəmli olanlar nədir?*” sualının aydınlaşdırılmasına istiqamət verilmiş, şairin həyatı, poeziyası ilə bağlı ən mühüm mətləblərə qısaca toxunulmuş, şagirdlərdə araşdırmaya maraq oyadılmışdır. Vaqifin doğma yurdundan ayrılması, saraya cəlb edilməsi, ictimai-siyasi fəaliyyəti, yaradıcılığının özəlliyi, faciəli ölümü şagirdləri düşündürür və onlarda tədqiqata meyil güclənir. Bu da unudulmamalıdır ki, tədqiqatın aparılması, yeni mənbələrə müraciət edilməsi üçün şagirdlərdə daxili tələbatın yaranması müəllimin öz işini səmərəli qurmasından, bələdçilik bacarığını ustalıqla reallaşdırmasından çox asılıdır.

Mətnin oxusu müxtəlif formalarda həyata keçirilə bilər. Təcrübə göstərir ki, bu yaşda şagirdlər fərdi oxuya daha çox həvəs göstərirlər. Bundan, yeri gəldikcə, istifadə etmək məqsədəuyğundur.

Şagirdlər Vaqifin həyatı, yaradıcılığı ilə bağlı əvvəlki siniflərdə maraqlı məlumatlarla tanış olmuş, tarix dərslərində şairin yaşadığı dövr, şəxsiyyəti haqqında müəyyən bilik mənimsəmişlər. Məktəblilərin arasında bu barədə televiziya verilişləri, mətbuat, internet kimi digər mənbələr əsasında təəssürat qazananlar da olur.

Bütün bunlar şagirdlərə dərslərdəki sualla, araşdırılan problemlə bağlı ilk dərstdə müəyyən fikir söyləməyə imkan yaradır.

Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra şagirdlər müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşərək öyrəndikləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparır, təqdimata hazırlaşırlar. Sonrakı iş fərqli formalarda təşkil edilə bilər. Diskussiya səciyyəli müzakirənin aparılması daha faydalıdır. Məktəb təcrübəsində təqdimatlar əsasında **məlu-mat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılmasına daha geniş yer verilir. Təqdimatların nə dərəcədə zəngin, əhatəli olduğuna, şagirdlərin nitqində obrazlı ifadəliliyə hansı səviyyədə yer verildiyinə diqqət yetirilir. Şairin bədiiyyə, obrazlılığa hansı vasitələrlə nail olduğu barədə ilkin məlumatlar səsləndirilir.

Nəticənin çıxarılması, **ümumiləşdirmənin** aparılması mərhələsinin səmərəliliyi müəllimin istiqamətləndirici suallardan istifadə etməsindən xeyli dərəcədə asılıdır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadə etmə

Əsaslandırma, nümayişətdirmə

İnşayazma, esseyazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.
İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməkdə, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməkdə və istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni suallar və müəllimin köməyi ilə reallaşdırır.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni, əsasən, reallaşdırır.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni reallaşdırır.

Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirməkdə, ümumiləşdirmə aparmaqda, nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı suallar və müəllimin köməyi ilə reallaşdırır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı, əsasən, reallaşdırır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı reallaşdırır.
Təhlil xarakterli inşa, esse yazmada çətinlik çəkir.	Təhlil xarakterli inşanı, esseni mövzunu qismən əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığını gözləməklə yazır.	Təhlil xarakterli inşanı, esseni mövzunu əsasən əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığını gözləməklə yazır.	Təhlil xarakterli inşanı, esseni mövzunu əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığını gözləməklə yazır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Molla Pənah Vəqif. Pəri – 2 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	• Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrda olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.	• Şeirdə əksini tapmış mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bən-zətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	• Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müxtəlif metod və iş formalarının tətbiqi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Şagirdlərin mənbələrdən necə bəhrələndiklərinə, dərslərdəki məlumatın hansı səviyyədə zənginləşdirildiyinə müəllim xüsusi diqqət yetirir. Şagirdlərdən daha çox fəallıq və müstəqillik tələb edən a), b) suallarının necə əhatə edildiyi aşkara çıxarılır və ümumiləşdirmə aparılır. Müəllim müvafiq meyarlara müraciət edir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanı müxtəlif yollardan istifadə ilə yaratmaq olar. Vaxta qənaət baxımından suallardan istifadə yolunu seçmək məqsəduyğundur. Klassik ədəbiyyatda insan gözəlliyinin tərənnümə xüsusi diqqət yetirilməsi barədə aparılan yığcam müsahibə tədqiqat sualının formalaşdırılması ilə yekunlaşır.

Tədqiqat sualı: Vaqifin qoşmalarında insan gözəlliyinə geniş yer verilməsinə səbəb, sizcə, nədir?

Fərziyələrin dinlənilməsinə və qeyd edilməsinə vaxt ayrılır.

Tədqiqatın aparılması. Şagirdlər aşağı siniflərdə sinifdən xaric oxu materialı kimi tanış olduqları “Pəri” qoşmasını dərəcə qədər nəzərdən keçirmiş olurlar. Buna baxmayaraq, tədqiqat öncəsi onun sinifdə bir daha oxunması, tanış olmayan sözlərin mənasının aydınlaşdırılması, məcazların müəyyənləşdirilməsi vacibdir. Əsərin oxusu müxtəlif şəkillərdə həyata keçirilə bilər. Onlar şəiri fərdi şəkildə səssiz olaraq nəzərdən keçirə bilərlər. Təcrübədən məlumdur ki, “Pəri”nin bədii oxu ustasının ifasında dinlənilməsi sinifdə məzmunə uyğun xoş ovqatın yaranmasına səbəb olur. Müəllimin bu imkandan yararlanması faydalı olar.

Qoşmanın dili aydın olsa da, onda şagirdlərə tanış olmayan sözlər də vardır. Həmin sözlərin mənasının aydınlaşdırılması, qeyd olunduğu kimi, oxu prosesində həyata keçirilir.

Kiçik qruplarda birləşib fikir mübadiləsi aparan şagirdlərə sonra fərdi olaraq ikihissəli gündəlik üzərində işləmək imkanı yaradılır. Ardınca təqdimatlar əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır.

Müəllim ayrı-ayrı bəndlərdə ifadə olunmuş fikirlərin dəqiqliklə şərh edilməsinə, məcaz növlərinin müəyyənləşdirilməsinə diqqət yetirir. O, müzakirədə fikirlərin sərbəst çatdırılmasına imkan yaradır, yeni öyrənilən sözlərdən və məcazlardan istifadə olunmasına istiqamət verir.

Nəticənin çıxarılması, **ümumiləşdirmənin** aparılması şagirdlərin fəal iştirakı ilə həyata keçirilir. Onlarda belə bir qənaət möhkəmlənir ki, xalq yaradıcılığı ilə nəfəs alan, klassik poeziyanı gözəl bilən Vaqif insanın mənəvi və zahiri gözəlliyinin tərənnümünə laqeyd qala bilməzdi. Bu, bir tərəfdən insana, onun ucılığına hörmətdən, digər tərəfdən şairin humanist baxışlarından irəli gəlirdi.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri, əsasən, müəyyənləşdirir.	Şeirdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
Şeirdə məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Molla Pənah Vaqif. Pəri – 2 saat

İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.2. İfadəli oxudan müxtəlif ədəbi növə olan əsərlərin emosional-obrazlı qavranılması, təhlili məqsədi ilə istifadə edir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi tətbiq edir.
1.2.1. Müxtəlif vəznli şeirləri (heca, əruz, sərbəst) və süjetli bədii nümunələri (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) janr, dil baxımından müqayisə edir.	Qoşmanı janr və dil baxımından qəzəllə müqayisə edir.
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıçının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil edir.
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə olunur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanı fərqli yollarla yaratmaq mümkündür. Gözəllik haqqında aforizmlərdən (*Zahiri parıltı göz qamaşdırır, daxili parıltı gözləri açır; Daxili gözəlliklə canlandırılmayan xarici gözəllik tam ola bilməz; Gözəlliyi görə bilənlərin yaratdıqları da gözəl olur*) istifadə etməklə aparılan müzakirə tədricən tədqiqat sualının formalaşdırılması ilə yekunlaşır.

Tədqiqat sualı: “Pəri” qoşmasında insanın həqiqi gözəlliyi ifadə edilmişdir” fikrini doğru saymaq olarmı?

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Müəllimin tövsiyəsi ilə şagirdlər dərslikdəki sualların (*Qoşma hansı mövzuda yazılmışdır? Şeirin ideya-məzmunu üçün önəmli olanlar nədir? Şeir hansı bədii keyfiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir?*) və onların araşdırılmasına istiqamət verən mətni fərdi şəkildə oxuyurlar. Tədqiqatın qrup formasında aparılması nəzərdə tutulubsa, hər qrupa bir sual üzərində işləmək təklif edilə bilər. Müəllim “Əsərin lirik qəhrəmanını necə səciyyələndirərdiniz?”, “Qoşmada zahiri gözəlliklə mənəvi gözəllik vəhdətdə götürülür” fikri doğrudurmu?” kimi suallarla qrup tapşırıqlarının sayını artırma bilər.

Şairin həyat və yaradıcılığını araşdırarkən öyrəndiklərindən və əsərin məzmunu ilə bağlı qazandıqları biliklərdən də istifadə edən qruplar əhatəli təqdimat hazırlayır, **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparırlar. Onuncular həmçə kiçik, üslubca aydın olan bu lirik şeirin üzərində işləməkdə ciddi çətinlik çəkmirlər. Nəticədə şairin Azərbaycan dilinin zəngin imkanlarından ustalıqla bəhrələndiyini, sözlə gözəl bədii lövhələr yaratdığını nümunələrlə əsaslandırmağı bacarırlar. **Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması** mərhələsində müəllimin istiqamətləndirici sualları şagirdlərin daha fəal olmasına imkan yaradır. Nəticənin əsasında belə bir fikir dayanır ki, Vaqif insanın həqiqi gözəlliyini onun mənəvi, əqli və zahiri keyfiyyətlərinin vəhdətində görür. “Pəri” qoşmasında insan gözəlliyi və bu gözəlliyin doğurduğu heyranlıq, fərəh hissi heyratəmiz sənətkarlıqla ifadə edilmişdir. Bütün bunlar şeirdən iki bəndin ifadəli oxusuna imkan yaradır. Heca vəznli şeirlərin oxu xüsusiyyətləri müsahibə ilə xatırladıldıqdan sonra ifalar dinlənilir və onlara münasibət bildirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İfadəlioxuma

Müqayisəetmə

Təhliletmə

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi tətbiq etməkdə çətinlik çəkir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi müəllimin köməyi ilə tətbiq edir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi əsasən tətbiq edir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi tətbiq edir.
Qoşmanı janr və dil baxımından qəzəllə müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Qoşmanı janr və dil baxımından qəzəllə müəllimin köməyi ilə müqayisə edir.	Qoşmanı janr və dil baxımından qəzəllə, əsasən, müqayisə edir.	Qoşmanı janr və dil baxımından qəzəllə müqayisə edir.
Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı qismən təhlil edir	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı, əsasən, təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil edir.
Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırır, münasibət bildir-məkdə çətinlik çəkir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu, əsasən, aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

ÜÇÜNCÜ BÖLMƏ ÜZRƏ KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Qiymətləndirmə M.V.Vidadinin “Könlümü...” əsəri üzrə aparıla bilər.

Molla Vəli Vidadı **Könlümü...**

Ey həmdəmə, səni qanə qərq eylər,
Gəl tərپətmə yaranmış könlümü.
Ayrı düşmüş vətəndən, elindən,
Həmdərdindən aralanmış könlümü.

Könül verdik hər bivəfa yadlara,
Hayıf oldu, ömür getdi badlara,
Fələk saldı dürlü-dürlü odlara,
Şan-şan olmuş, paralanmış könlümü.

Qanlı yaşım gündən-günə bollandı,
Axdı-axdı, sinəm üstə gölləndi,
Yenə qəm səməndin mindi, yollandı,
Heç bilmədim bərələnməmiş könlümü.

Gözüm yaşı gündən-günə fərq etsə,
Eyb etməyin, məni qanə qərq etsə,
Rövşən etməz yüz min günəş bərq etsə,
Bu möhnətdə qaralanmış könlümü.

Vidadı xəstəyəm, çeşmi mərdümü,
Tərk elədim vətənim, yurdumu,
Çox təbibə şərh elədim dərdimi,
Heç görmədim çaralanmış könlümü.

QIYMƏTLƏNDİRMƏ ÜÇÜN TÖVSIYƏ OLUNAN SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Şeir hansı mövzuda yazılmışdır? Fikrinizi əsaslandırın.

2. Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın, alınma, yaxud dilimizə aid olduğunu əsaslandırın.

3. Şeirdə işlənmiş məcazları və onların növünü müəyyənləşdirib qısaca yazın.

4. Şeirdə bədiiliyin, obrazlılığın artmasına məcazların təsirini aydınlaşdırıb yığcam yazın.

5. Lirik qəhrəmanın şikayətlənməsinə səbəb nədir? Fikrinizi təsdiq edən nümunələr göstərin.

6. Lirik qəhrəmanın hiss və düşüncələri şeirdə uğurla ifadə edilmişdirmi? Bunun üçün hansı vasitələrdən istifadə olunmuşdur?

7. Şeir hansı vəzndə yazılmışdır? Fikrinizi təsdiq edən nümunələr göstərin.

8. Şeirin janrını müəyyənləşdirin. Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

9. Şeiri digər vəzndə yazılmış bir əsərlə janr və dil baxımından müqayisə edin. Müqayisəni hər iki əsərdən nümunələr göstərməklə aparın.

10. M.V. Vidadinin “Könlümü” şeirində başlıca fikir, sizcə, nədir? Fikrinizi təsdiq edən nümunələr göstərin.

YENİ DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI II MƏRHƏLƏ (XIX ƏSR)

*Layihə: Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı.
II mərhələ (XIX əsr) – 1 saat*

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi. Vəqifin “Pəri” qoşması ilə bağlı mənbələrdən əldə edilmiş məlumat əsasında hazırlanmış təqdimatların, şagirdlərin ifadəli oxusunun seçmə yolla dinlənilməsi, müzakirə edilməsi əsasında müəyyən-ləşdirilir. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Layihə üzrə iş şagirdlərin ədəbiyyat tarixinin bu dövrü barədəki məlumatla-rının aşkara çıxarılması ilə başlanılır. Dərslikdəki sual: “*Bu mərhələ ilə bağlı bil-diklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın*” – xatırladılır. Müzakirədə müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə edir. Şagirdlər VIII sinifdə XIX əsr ədəbiyyatı ilə bağlı öyrəndiklərini, tarix dərslərindən mənimsədiklərini xatırlamaqla müzaki-rədə fəallıq göstərirlər. Dövrün, sosial-siyasi, ədəbi-mədəni vəziyyəti, Q. Zakir, Aşıq Ələsgər və S.Ə. Şirvaninin səkkizinci sinifdə öyrənilmiş əsərləri barədə fikir-lər səsləndirilir. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin bu dövrü ilə bağlı şagirdləri ma-raqlandıran məsələlər ortaya çıxır. Bütün bunlar araşdırılacaq problemin müəyyən-ləşdirilməsi ilə yekunlaşdırılır: *Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində XIX əsrin rolu necə dəyərləndirilməlidir?*

Layihə üzrə iş dərslikdəki sualların (*XIX əsr ədəbiyyatımızın inkişafına hansı ictimai-siyasi və ədəbi-mədəni amillər təsir göstərmişdir? XIX əsr ədəbiyyatında ilk maarifçilik ideyaları hansı xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir? XIX əsr poeziya-sının mövzu, ideya-məzmun özəlliyi hansılardır? Realist ədəbiyyat hansı bədii for-malarda yaradılırdı?*) araşdırılmasına istiqamət verən cavabların oxusu ilə başla-nılır. Mətnin oxusunu fərqli formalarda həyata keçirmək mümkündür. Vaxta qənaət baxımından sualların hərəsini bir qrupa təklif etmək olar. Oxu prosesində şagirdlə-rin əlavə ədəbiyyatdan istifadə etmələrinə şərait yaradılır. Dərslikdəki mətn, təbii-dir ki, sualların cavabını bütünlüklə əhatə etmir, məhz buna görə də müstəqil təd-qiqat zamanı sinifdə öyrəndiklərinə nələri əlavə edəcəklərini şagirdlər tam aydınli-

ğl ilə təsəvvür etməlidirlər. Məsələn, müəllimin istiqamətləndirməsi sayəsində şagirdlərə məlum olur ki, ikinci sualla (*XIX əsr ədəbiyyatında ilk maarifçilik ideyaları hansı xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir?*) bağlı mənbələrdən daha çox aşağıdakı məlumatlar mənimsənilməli və dəyərləndirilməlidir:

- ilk maarifçilik ideyaları həm bəsit, həm də qeyri-mütəşəkkil idi;
- ilk maarifçilər dövrün qabaqcıl ideyalarını yaysalar da, çar mütləqiyyətinə qarşı açıq, yaxud gizli mübarizə aparmırdılar;
- ilk maarifçilər yeni realist ədəbiyyatın yaranması üçün çıxış açaçılar.

Yaxud üçüncü sualla (*XIX əsr poeziyasının mövzu, ideya-məzmun özəlliyi hansılardır?*) bağlı mənbələrdən aşağıdakı məzmununda məlumatın əldə edilməsi və qiymətləndirilməsi məqsəduyğundur:

- şifahi xalq ədəbiyyatının janrlarının zənginləşməsi;
- aşiq şeiri tərzində yazan istedadlı sənətkarların yetişməsi;
- ilahi eşqi təənnüm edən şeirlərin bu dövrdə də yaranması;
- təriqətçiliyi təbliğ edən şeirlərin yazılması;
- satiranın güclənməsi, ictimai məzmun qazanması;

Sualların kiçik qruplara həvalə edilməsi təqdimatlar əsasında fikir mübadiləsi və müzakirənin aparılmasını zəruri edir; bu, qrupların bir-birinin işi ilə tanış olmalarını təmin edir. Lakin oxunu fərqli şəkildə təşkil etməklə müzakirənin *diskussiya* səciyyəli olmasına nail olmaq mümkündür. Məsələn, İNSERT metodunu tətbiq edən müəllim mətnin fərdi olaraq oxunmasını təşkil edir. Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra şagirdlərə cümlük şəkildə fikir mübadiləsi aparmaq təklif edilir. Yalnız bundan sonra araşdırılan problemlə bağlı diskussiya aparılır. Bu prosesdə şagirdlərin hamısının iştirak etməsi, obrazlı ifadələrdən necə istifadə etmələri, fərqli fikirlərə münasibətdə nümayiş etdirdikləri mövqe və s. diqqət mərkəzində saxlanılır.

Oxunun hansı formada aparılmasından asılı olmayaraq, **nəticənin** çıxarılması, **ümumiləşdirmənin** aparılması vacibdir. Çıxarılmış nəticənin problemə hansı dərəcədə aydınlıq gətirdiyi ön plana çəkilməlidir. Lakin unudulmamalıdır ki, şagirdlər mənbələr üzərində işləyərkən cavabları daha mükəmməl məzmun alacaq, gəldikləri nəticələr daha dolğun olacaqdır. Müəllim növbəti dərisdə – ev tapşırığı ilə bağlı aparılan işdə məsələnin üzərinə qayədılacağını şagirdlərə bir daha xatırladır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadə etmə

Əsaslandırma, nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.

Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.
--	--	---	---

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Qasım bəy Zakirin həyatı, yaradıcılıq yolu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müəyyənləşdirilərkən mənbələrdən əldə edilmiş məlumat əsasında hazırlanmış təqdimatların, eləcə də “Rəşid bəy və Səadət xanım” hekayəsinin mövzusu, onda qoyulmuş problemə bağlı çıxarılmış nəticələrin müzakirə edilməsi məqsəduyğundur. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraziət edilir.

Müzakirəyə Q.Zakir barədə məlumatların aşkara çıxarılması ilə başlanılır. Şagirdlərin diqqəti dərslikdəki “*Q. Zakir barədə bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın*” sualına cəlb edilir. Müəllim şagirdləri şairlə bağlı biliklərini, onun aşağı sinifdə öyrənilən əsərlərini (“Durnalar”, “Vilayətin məğşuşluğu haqqında”) xatırlamağa istiqamətləndirir. Bu, müzakirənin təşkilinə imkan verir. Bu prosesdə Q. Zakirin şəxsiyyəti, yaradıcılığı ilə bağlı yeni suallar, şagirdləri düşündürən məsələlər ortaya çıxır. Beləliklə, araşdırılacaq problem tədqiqat sualı şəklində müəyyənləşir: *Q.Zakirin ədəbiyyatımızın parlaq simalarından birinə çevrilməsinə səbəb nədir?*

Araşdırmaya dərslikdəki sualların (*Zakirin həyatı, yaradıcılığı üçün səciyyəvi olanlar nədir? Şair əsərlərində bədiiliyə necə nail olmuşdur?*) aydınlaşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə başlanılır. Mətnin oxusunu fərqli şəkillərdə təşkil etmək olar.

Mətn Q. Zakirin həyatı ilə bağlı əsas faktları əks etdirməklə yanaşı, buradakı məlumatların dərinləşdirilməsinə də maraq oyadır. Bəy nəslindən olan Zakirin hakim təbəqəyə mənfi münasibətinin və sürgün olunmasının səbəbləri, dostluq etdiyi

məşhur müasirləri, şairlə bağlı xatirələr və s. barədə geniş təsəvvür qazanmaq istəyi şagirdləri mənbələri diqqətlə öyrənməyə, araşdırma aparmağa sövq edir.

Dərslərdəki mətnin oxusu prosesində şairin əsərlərindən nümunələrə baxılması təmin edilir. Bu, xüsusən ikinci suala (*Şair əsərlərində bədiiyyət necə nail olmuşdur?*) verilən ilkin cavabın tutumlu olması baxımından əhəmiyyətlidir.

Şairin yaradıcılığı ilə bağlı verilmiş yığcam məlumat şagirdləri əlavə təhlilə və şairin yaradıcılığı ilə əhatəli tanış olmağa həvəsləndirir. Müəllim münasib hesab etdiyi şeirləri müstəqil oxumağı, həmin nümunələrin əsasında şairin yaradıcılıq xüsusiyyətlərini sərbəst şərh etməyə hazırlaşmağı şagirdlərə tövsiyə edə bilər.

Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra şagirdlər müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşərək qənaətlərini bölüşürlər. Sonrakı mərhələ təqdimatlar əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirənin** aparılması olur. Bu mərhələdə şagirdlərin nitqinin formasına, problemə və fərqli fikirlərə münasibətlərinə xüsusi diqqət yetirilir.

Nəticə və **ümumiləşdirmə** müəllimin istiqamətləndirici suallarının tətbiqi ilə həyata keçirilir. Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, Zakirin həm klassik, həm də xalq yaradıcılığı üslubunda yazdığı əsərlər ideya-məzmununa, bədii keyfiyyətlərinə görə ədəbiyyatımızın dəyərli nümunələridir. Onun yaradıcılığı bir də onunla əhəmiyyətlidir ki, ədəbiyyatımızın sonrakı inkişafında əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadə etmə

Əsaslandırma, nümayiş etdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Qasım bəy Zakir. Badi-səba, mənim dərdi-dilimi... – 2 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	• Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaliğə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	• Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müxtəlif metodların (müsahibə, müzakirə, təqdimatların dinlənilməsi və s.) tətbiqi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Şagirdlərin hansı mənbələrdən və necə bəhrələndikləri aydınlaşdırılır, müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət olunur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdə işi fərqli məzmununda təşkil etmək olar. Suallardan istifadə edən müəllim şagirdlərin diqqətini məhəbbət mövzusunda öyrəndikləri, oxuduqları lirik şeirlərə cəlb edir. Onların ideya-məzmunu ilə bağlı aparılan yığcam müsahibənin sonunda tədqiqat sualı müəyyənləşdirilmiş olur.

Tədqiqat sualı: *Aşıqanə-lirik şeirlərdə ideya-məzmun baxımından hansı ortaq cəhətlər ola bilər?*

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Tədqiqata əsərin oxusu ilə başlanılır. Oxu fərqli şəkillərdə həyata keçirilə bilər. Oxuya başlamazdan əvvəl tanış olmayan sözlərin mənasını, məcazları müəyyənləşdirməli olduqları şagirdlərə xatırladılır. Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra şagirdlərin kiçik qruplarda birləşərək fikir mübadiləsi aparmalarına imkan yaranır. Bunun ardınca məktəblilər fərdi olaraq ikihissəli gündəlik üzərində işləyirlər. Bu, şagirdlərə əsərlə bağlı təəssürat və düşüncələrini sərbəst əks etdirmək imkanı verir. İşin icrası üçün ayrılan vaxt bitdikdən sonra qrup təqdimatları əsasında **məlumət mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Müəllim tanış olmayan sözlərin necə aydınlaşdırıldığına, məcazlının hansı səviyyədə müəyyənləşdirildiyinə, onlardan nə cür istifadə olunduğuna diqqət yetirir, qüsurların, səhvlərin yerində düzəldilməsinə şərait yaradır.

Müəllimin istiqamətləndirici sualları əsaslandırılmış **nəticənin** çıxarılmasına, **ümumiləşdirmənin** aparılmasına səbəb olur. Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, məhəbbət mövzusunda yazılmış şeirlərdə oxşar cəhətlər çox olur. Bu

şeyrlərdə aşıq – lirik qəhrəman məhəbbəti yolunda hər əzaba dözü, sədaqətli və səmimi olması ilə oxucunun rəğbətini qazanır. O, nikbindir, bəxtinin nə vaxtsa, üzünə güləcəyinə inanır. Məşuq obrazının soyuq, hətta laqeyd münasibəti şeirin məzmunundan – aşıqın dediklərindən aydınca duyulur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Şeirdə məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Qasım bəy Zakir. Badi-səba, mənim dərdi-dilimi... – 2 saat

İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.2. İfadəli oxudan müxtəlif ədəbi növədə olan əsərlərin emosional-obrazlı qavranılması, təhlili məqsədi ilə istifadə edir.	İfadəli oxudan şeiri emosional-obrazlı qavramaq və təhlil məqsədi ilə istifadə edir.
1.2.1. Müxtəlif vəznli şeirləri (heca, əruz, sərbəst) və süjetli bədii nümunələri (dastan, poema, hekayə, po-vest, roman, dram, komediya, faciə) janr, dil baxımından müqayisə edir.	Qoşmanı janr və dil baxımından sərbəst şeirlə müqayisə edir.
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil edir.
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və ya müsahibə yolu ilə müəyyənləşdirilə bilər. Müəllim bu prosesdə müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. Suallardan istifadə yolu ilə motivasiya yaratmağı qarşısına məqsəd qoyan müəllim yığcam müsahibə (*Qoşma ilə bağlı bütün məsələlər bizə aydındır mı? Şeyrlə bağlı daha nəyi bilmək istərdiniz?* kimi sualların əsasında) apara bilər. Müsahibə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsi ilə başa çatır.

Tədqiqat sualı: *“Badi-səba, mənim dərdi-dilimi...” qoşmasında başlıca fikir nədən ibarətdir?*

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Problemin araşdırılmasına dərslikdəki mətnin oxusu ilə başlanılır. Mətn yığcam şəkildə *“Qoşmanın mövzu və ideyası nədir?”*, *“Aşıq hansı səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir?”*, *“Qoşmanın bədii keyfiyyətini artıran vasitələr hansılardır?”* suallarının aydınlaşdırılmasına istiqamət verir. Oxu fərqli şəkillərdə reallaşdırıla bilər. Hər sualı bir qrupa təqdim etməklə oxunu təşkil etmək olar. Bu, vaxta qənaət baxımından faydalıdır. Qoşmanın məzmununun ətraflı öyrənilməsi, irəlicədən qazanılmış bilik və bacarıqlar suallara ilkin cavabların hazırlanmasına imkan verir. Lakin şagirdlərə aydın olur ki, araşdırmanın mənbələr əsasında davam etdirilməsi vacibdir.

Oxu prosesində qoşmaya yenidən müraciət olunur, onun bədiiliyini təmin edən vasitələrin konkret nümunələr əsasında aydınlaşdırılmasına diqqət yetirilir. Aşıq obrazının nitqi üçün səciyyəvi olanları müəyyənləşdirən şagirdlər mətndən nümunələr seçirlər.

Araşdırma aparan şagirdlər üzərində işlədikləri suallarla tədqiqat sualının əlaqəsini aydın təsəvvür etməlidirlər. Bu da unudulmamalıdır ki, dərslikdəki hər üç sualın arasında qarşılıqlı əlaqə vardır. Məsələn, şeirin mövzu və ideyasının aydınlaşdırılması lirik qəhrəman obrazının başa düşülməsi üçün zəmin olur və əksinə, aşıq obrazının əhatəli təhlili ideyanın dərk edilməsini asanlaşdırır. Eləcə də aşıq obrazının səciyyələndirilməsi, nitqi üçün mühüm olanların aşkara çıxarılması şeirin bədii xüsusiyyətlərinin başa düşülməsinə və izahına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir.

İşin icrasına ayrılan vaxt başa çatdıqdan şeirin ifadəli oxusu üçün hazırlıq aparılır. Dərslikdəki tövsiyədə ilk iki bəndin üzərində işin aparılması məqsədəuyğun sayılmışdır. Lakin vaxt imkanı nəzərə alınaraq bəndlərin sayı çoxaldıla da bilər. Hazırlıq işləri aparılarkən heca vəznli şeirlərin oxu xüsusiyyətləri diqqət mərkəzində saxlanılır. Oxunacaq mətni dəftərlərinə köçürən şagirdlər ifaçılıq vəzifəsini, ayrı-ayrı misraların oxusunda səsini aldığı çalarları, məntiqi vurğulu sözləri, səs tonunun dəyişdiyi məqamları qeyd edirlər.

Qoşmanı janr və dil baxımından sərbəst şeirlə müqayisə etmək şagirdlər üçün ciddi çətinlik törətmir. Onların qafiyə sisteminə, sözlərin seçiminə xalq dilinə yaxınlığına və s. diqqət yetirməyin vacib olduğu xatırladılır.

Dərsdə icra olunmuş bütün işlərin nəticələri barədə qrup təqdimatları əsasında fikir mübadiləsi və müzakirə aparılır. Bu mərhələdə şagirdlərin ifadəli oxusunun dinlənilməsi və müzakirə edilməsinə vaxt ayrılır.

Müəllimin istiqamətləndirici sualları əsaslandırılmış **nəticələrin** çıxarılmasına, **ümumiləşdirmənin** aparılmasına səbəb olur. Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, şairin başlıca niyyəti həqiqi aşiq obrazı yaratmaq olmuş, onu sədaqətli, vəfalı, nəcib, saf hiss və düşüncə sahibi kimi səciyyələndirmək istəmişdir. Bu, şeirdə inandırıcı, həm də yüksək bədiiyyətə nail olunmaqla ifadə edilmişdir.

Nəticələrin fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Təhliletmə

Müqayisəetmə

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Təhliletmə, nəticəçıxarma

İstifadəetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Lirik qəhrəmanı davranış və əməllərinə əsaslanmaqla təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Lirik qəhrəmanı davranış və əməllərinə əsaslanmaqla qismən təhlil edir.	Lirik qəhrəmanı davranış və əməllərinə əsaslanmaqla, əsasən, təhlil edir.	Lirik qəhrəmanı davranış və əməllərinə əsaslanmaqla təhlil edir.
Qoşmanı janr və dil baxımından sərbəst şeirlə müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Qoşmanı janr və dil baxımından sərbəst şeirlə müəllimin köməyi ilə müqayisə edir.	Qoşmanı janr və dil baxımından sərbəst şeirlə, əsasən, müqayisə edir.	Qoşmanı janr və dil baxımından sərbəst şeirlə müqayisə edir.
Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırmaqda və münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu, əsasən, aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
İfadəli oxudan şeiri emosional-obrazlı qavramaq və təhlil məqsədi ilə istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	İfadəli oxudan suallar verməklə və müəllimin köməyi ilə şeiri emosional-obrazlı qavramaq və təhlil məqsədi ilə istifadə edir.	İfadəli oxudan şeiri əsasən emosional-obrazlı qavramaq və təhlil məqsədi ilə istifadə edir.	İfadəli oxudan şeiri emosional-obrazlı qavramaq və təhlil məqsədi ilə istifadə edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Mirzə Fətəli Axundzadənin həyatı, yaradıcılıq yolu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Mənbələrdən əldə edilmiş məlumatın məzmunu və nə dərəcədə məqsədəuyğun olması diqqət mərkəzində saxlanılır, müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Müzakirəyə şagirdlərin mövzu ilə bağlı mövcud bilikləri əsasında müzakirənin təşkili ilə başlanılır. Bu məqsədlə dərslikdəki tapşırığa (*M.F.Axundzadə ilə bağlı bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın*) müraciət edilir. İnternet vasitəsi ilə (<https://www.youtube.com/watch?v=aXHNlawJ6Rs>) “*Mirzə Fətəli Axundov*” və ya “*Sübhün səfəri*” filmlərindən ədibin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı səciyyəvi səhnənin nümayiş etdirilməsi müzakirənin maraqlı keçməsinə əhəmiyyətli təsir edir.

Müzakirə M.F.Axundzadə ilə bağlı şagirdləri maraqlandıran məqamların meydana çıxmasına səbəb olur. Araşdırılacaq **problem** şagirdlərin fəal iştirakı ilə sual şəklində ifadə edilir: *Mirzə Fətəli Axundzadənin ədəbi-bədii fəaliyyəti hansı cəhətləri ilə önəmlidir?*

Dərslikdəki sualın (*M.F.Axundzadənin həyatı və yaradıcılığı üçün daha səciyyəvi olanlar nədir?*) və onun aydınlaşdırılmasına istiqamət verən cavabın oxusu ilə araşdırmaya başlanılır. Mətnin oxusunu fərqli formalarda həyata keçirmək mümkündür. Fərdi oxuya üstünlük verən müəllim sonra şagirdlərin cütlük şəklində fikir mübadiləsi aparmalarına imkan yaradır. Daha sonra kiçik qruplarda birləşən şagirdlərə əlavə mənbələrin təqdim edilməsi faydalıdır. İş üçün ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra qrupların təqdimatı əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Bu mərhələdə müəllimin üzərinə ciddi vəzifə düşür; o, sualla bağlı mənbələrdən hansı məlumatların əldə edilməsinin əhəmiyyətli olması barədə şagirdlərdə aydın təsəvvür yaratmağa çalışır. Məsələn, mətndə qoyulmuş sualla bağlı mənbələrdə maraqlı məlumatlar var. Kiçik Fətəlinin təhsil və tərbiyəsində Axund Hacı Ələsgərin rolu, eləcə də müəllimi M.Ş.Vazehin təsiri ilə həyatının tamam başqa axara düşməsi, Tiflis mühitinin sənətkar kimi formalaşmasında əhəmiyyəti barədə mənbələrdən məlumat almağın mümkünlüyü şagirdlərin diqqətinə çatdırılır.

Eləcə də ədibin yaradıcılığının başlıca xüsusiyyətləri, ilk əsərlərindən ictimai motivlərə daha çox diqqət yetirməsinin səbəbləri və s. barədə mənbələrdən əlavə məlumat əldə etməyin əhəmiyyəti vurğulanır.

M.F.Axundzadənin komediyalarının mövzu, ideya, problem, bədiilik baxımından təhlilinə həsr olunmuş mənbələrdən məlumat toplamaqla dərslərdəki cavabı zənginləşdirmək və tamamlamaq mümkündür. Şagirdlərə xatırladırlar ki, mənbələrdən istifadə zamanı diqqətli olmalı, dərslərdə istiqamət verilmiş ən zəruri məlumatların üzərində dayanılmalıdır.

Diqqət mərkəzində saxlanılmalı olan məsələlərdən biri də ədibin “*Aldanmış kəvakib*” povesti ilə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində yeni realist *bədii nəsrin* dəyərli nümunəsini yaratması, bununla da milli ədəbiyyatımızın inkişafına istiqamət verməsi barədəki məlumatın mənbələrdən istifadə ilə zənginləşdirilməsidir.

Müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında ilkin **nəticənin** çıxarılması, **ümumiləşdirmənin** aparılması üzrə iş aparılır.

Bu mövzunun tədrisində də dərslər bütövlükdə *müzakirə* metodunun bu və ya digər formasının – *müzakirə xəritəsi, debat, akvarium* və s. tətbiqinə əsaslanmaqla təşkil edilə bilər. Bu, müəllimin məqsədindən, sinfin həmin metodlarla hansı səviyyədə tanış olmalarından asılıdır. Bütün hallarda şagirdlərin nitqinin ifadəliliyinə, araşdırılan problemə, fərqli fikirlərə münasibətlərinin aydınlaşdırılmasına diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadə etmə

Əsaslandırma, nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Mirzə Fətəli Axundzadə. Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur (ixtisarla) – 4 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Komediya tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bən-zətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Komediya məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müxtəlif yollarla aşkara çıxarıla bilər. Vaxta qənaət baxımından müsahibə və ya təqdimatların dinlənilməsi müzakirə ilə həyata keçirilə bilər. Bütün hallarda şagirdlərin mənbələrdən necə bəhrələndiyi, dərslikdəki məlumatlarla necə əlaqələndirdikləri diqqət mərkəzində saxlanılır. Bu prosesdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu mərhələsini fərqli məzmununda təşkil etmək olar. Məsələn, “Sübhün səfəri” filmindən (<https://www.youtube.com/watch?v=aXHNlAwJ6Rs>) komediya ilə bağlı bir səhnəni nümayiş etdirməklə müzakirə aparmaq və tədqiqat sualını formalaşdırmaq mümkündür.

Suallardan istifadə yolu ilə motivasiya yaratmağı qarşısına məqsəd qoyan müəllim şagirdlərə S.Ə.Şirvaninin VIII sinifdə öyrəndikləri “*Qafqaz müsəlmanlarına xitab*” əsərini xatırlamağı təklif edir. Yığcam müsahibə ilə şairin ictimai bəla-ların, mədəni geriliyin başlıca səbəbini elmsizlikdə gördüyü, yalançı dərvişlərin, “hoqqabazi-naqabillər”in yaramaz əməllərini ifşa etdiyi yada salınır. Müsahibə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsi ilə başa çatır.

Tədqiqat sualı: *Komediya janrında yazılmış əsərdə maarifçi ideyalar necə əks etdirilə bilər?*

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Komediya dərslində verilmiş parçaların (birinci və ikinci məclisin) oxusu ilə **tədqiqata** başlanılır. Oxunu fərqli formalarda həyata keçirmək mümkündür. Əsərin janrı nəzərə alınaraq rollar üzrə oxunun tətbiqi faydalıdır. Tanış olmayan sözlərin mənası və məcazlar oxu zamanı müəyyənləşdirilir.

Şagirdlər kiçik qruplarda hər məclisin məzmunu, tanış olmayan sözlərlə, məcazlarla bağlı qənaətlərini bölüşür, aşağıdakı sualları da əhatə etməklə təqdimata hazırlaşır:

- Şərəfnisə xanımın ağlamasına səbəb nə idi?
- Şahbaz bəyin Parisə getmək niyyətinə Şəhrəbanu xanımın münasibəti necə oldu?
- Şahbaz bəy nə məqsədlə Parisə getmək istəyirdi?
- Müsyö Jordan Şahbaz bəyi Parisə aparmaq niyyətini necə izah etdi?
- Hatəmxan ağa Şahbaz bəyin səfərinə nə üçün razılıq verdi?
- Şəhrəbanu xanım Hatəmxan ağanın qərarını necə qarşıladı?

Kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi və müzakirə** aparılır. Müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə təqdimatların fəal dinlənilməsinə, müzakirənin səmərəli keçməsinə nail olur.

Oxu ilə bağlı aparılmış iş yekun (əsərin məzmunu bütövlükdə öyrənildikdən sonra – ikinci dərs saatında nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması həyata keçirilir) vurulur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Komediyada məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Komediyada məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Komediyada məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Komediyada məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Mirzə Fətəli Axundzadə. Hekayəti-müsyö Jordan həkiminəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur (ixtisarla) – 4 saat

İkinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Komediyada tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.

1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrda olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.	Komediyada əksini tapmış mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bən-zətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaliğə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Komediyada məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi yığcam müsahibə ilə aşkara çıxarılır. Komedianın üçüncü və dördüncü məclislərin məzmununun müstəqil oxu zamanı hansı səviyyədə qavranıldığı, tanış olmayan sözlərin, məcazların necə müəyyənləşdirildiyi aydınlaşdırılır. Əsərin məzmunu üzrə iş davam etdirilir. Belə ki, dərslikdə təklif edilmiş birinci tapşırıq komedianın üçüncü və dördüncü məclislərinin məzmununun dərinlən mənimsənilməsi məqsədini güdür. Şagirdlər kiçik qruplarda birləşərək evdə oxuduqları məclislərin məzmununu, tanış olmayan sözlər və məcazlarla bağlı qənaətlərini bölüşürlər. Fikir mübadiləsi qazanılmış biliklərin dəqiqləşdirilməsinə, zənginləşdirilməsinə imkan yaradır. Qruplar dərslikdə təklif edilmiş aşağıdakı sualları da əhatə etməklə təqdimata hazırlaşır:

- Şəhrəbanu xanım Şahbazı səfərdən saxlamaq üçün hansı tədbiri düşündü?
- Dərviş Məstəli şah xanımları öz cadugərlik məharətinə necə inandırır?
- O, Parisi dağıtmağının əvəzində Şəhrəbanu xanımdan nə istədi?
- Müsyö Jordanın Parisin dağıdılması haqqında dedikləri ətrafdakılara necə təsir etdi?
- Müsyö Jordan Şahbaz bəyi Parisə aparmaq fikrindən nə üçün daşındı?
- Əsərdə hansı mənavi-əxlaqi dəyərlərə önəm verilmişdir?

Bu, şagirdlərin dərviş Məstəli şah, Şahbaz bəy, müsyö Jordan, Şəhrəbanu xanım və digər obrazlar barədəki təsəvvürlərini daha da zənginləşdirir.

Qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Təqdimatların fəal dinlənilməsi təmin edilir. Müzakirədə daha çox şagirdin iştirakına və onun diskussiya səciyyəli olmasına diqqət yetirilir. **Nəticənin** çıxarılması, **ümumiləşdirmənin** aparılmasında müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə edir. Nəticələrin fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə vaxt ayrılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Komediya əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyən etməkdə çətinlik çəkir.	Komediya əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəllimin köməyi ilə müəyyən edir.	Komediya əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri, əsasən, müəyyən edir.	Komediya əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyən edir.
Komediya məcazları müəyyən etməkdə çətinlik çəkir.	Komediya məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyən edir.	Komediya məcazları, əsasən, müəyyən edir.	Komediya məcazları müəyyən edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Mirzə Fətəli Axundzadə. Hekayəti-müsyö Jordan həkiminəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur (ixtisarla) – 4 saat

Üçüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıçının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərindən, digər surətlərin mühakimələrindən çıxış etməklə komediya-dakı qəhrəmanları təhlil edir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Komediyanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Komediya ilə bağlı müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi fərqli yollarla müəyyən edilir. Dördüncü məclisin məzmununun yığcam və geniş nağıledilməsi üzrə təqdimatların dinlənilib müzakirə edilməsi vaxta qənaət baxımından daha məqsədəuy-

ğundur. Yığcam nağılətmədə məzmundakı əsas məqamların, geniş nağılətmədə hadisələrin, dialoqların nə dərəcədə əhatə edildiyinə diqqət yetirilir. Bir neçə təqdimatın dinlənilib müzakirə edilməsi tapşırığın icrası ilə bağlı real vəziyyəti aydın təsəvvür etməyə imkan yaradır.

Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu mərhələsini fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Suallardan istifadə edilməsi vaxta qənaət baxımından daha səmərəlidir. Şagirdlər, müəllimin təklifi ilə M.F.Axundzadənin maarifçilik görüşləri haqqındakı məlumatlarını xatırladı, komediya nümunələr gətirirlər. Müsahibənin sonunda tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: *Dərviş Məstəli şahla Müsyö Jordanı qarşılaşdırmaqda müəllifin başlıca məqsədi nədir?*

Fərziyyələr dinlənilir, təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqat işinə dərslərdəki sualların və onların araşdırılmasına istiqamət verən cavabların oxusu ilə başlanılır. Həcmi böyük olmayan mətnin fərdi oxusunu təşkil etmək məqsəduyğundur. Oxudan əvvəl şagirdlərə məzmunla bağlı mənimsədikləri məlumatlardan necə bəhrələnməyin lazım olması barədə istiqamət verilir.

İlk sualla (*Komediya hansı mövzuda yazılmışdır?*) əlaqədar nəzərə alınmalıdır ki, əsərdən oxunmuş məclislər onun mövzusu barədə fikir yürütməyə imkan verir. Dramaturq bu mövzuya, başlıca olaraq mədəni geriliyi və bunun nəticəsi olan avamlığı tənqid etmək, gənc nəslə elmə, maarifə, mədəniyyətə səsləmək üçün müraciət etmişdir. Bu niyyət komediyada xarakteri, dünyagörüşü etibarilə bir-birindən fərqlənən obrazların əməllərində, davranışlarında üzə çıxır. Cəhalətin hökm sürdüyü feodal dünyasının saysız-hesabsız tüfeyli təbəqələrindən birini təmsil edən dərviş Məstəli şahı qarşı Avropanın mədəni yüksəlişini təmsil edən Müsyö Jordan obrazı qoyulmuşdur.

İkinci sual (*Əsərin qəhrəmanlarının xarakter, davranış və əməllərində daha önəmli olanlar nədir?*) əsərdəki obrazların xarakter və əməllərini, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərini daha ətraflı müəyyənləşdirmək və onlara münasibət bildirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Obrazları səciyyələndirərkən şagirdlər müəllifin mövqeyini, eləcə də digər surətlərin mühakimələrini nəzərə alırlar.

Obrazların təhlili zamanı aşağıdakı məqamlara xüsusi diqqət yetirilir:

- Şahbaz bəyin Paris səfəri niyyətindən Şəhrəbanu xanım və Şərəfnisə xanımın qorxuya düşməsinin əsl səbəbi;
- Şahbaz bəyin Parisə getmək istəməsinin səbəbləri;
- Müsyö Jordanın Şahbaz bəyi Parisə aparmaq niyyətinə Hatəm xan ağanın münasibəti;
- Müsyö Jordanın Şahbaz bəyə münasibəti və onunla bağlı niyyəti;
- Dərviş Məstəli şahın firıldaqlarını həyata keçirə bilməsinin səbəbləri;
- Müsyö Jordanın vətəninə təcili qayıtmasının əsl səbəbi.

Dərviş Məstəli şahın hiyləgərliyini, tüfeyli həyat sürən firıldaqçı olduğunu təsvir edən müəllif, həmçinin yeniliyin qələbə çalacağına inamını da ifadə edir. Lakin dərviş Məstəli şahın tədbirli bir firıldaqçı olması, cəmiyyətdə köhnə həyatı, qayda-qanunları hər vəchlə qorumağa çalışan avam, sadələvh insanların mövcudluğu bu mübarizədə qələbənin asan olmayacağını göstərir. Dərviş Məstəli şahı qarşı qoyu-

lan Müsyö Jordan istər nəbatat alimi, istərsə də vətənpərvər bir şəxs kimi rəğbət doğurur. O, komediyada Məstəli şahla üz-üzə gəlməsə də, dünyagörüşü, həyat tərz-i, əməlləri, gənc nəslin elmə, maarifə, inkişafa yönləndirməklə nadanlığa, cəhalətə qarşı durur. Əsərdə mühüm yer tutan Şahbaz bəy surətinin əhatəli təhlili cəmiyyətdəki müsbət meyillərin dərk olunmasına kömək edir. Onun simasında müəllif yeni həyat tərzinə, inkişafa can atan gəncliyə inamını əks etdirmişdir. Mülkədar Hatəmxan ağanın köhnə qaydalarla yaşaması, dünyagörüşünün, düşüncə tərzinin məhdudluğu, eləcə də inkişafa, təhsilə meyilli olması diqqətdən yayınmamalıdır.

Əsərdə komik planda təsvir edilən Şəhrəbanu xanım, Şərəfnisə xanım, Xanpəri obrazlarının təhlili də müəllif niyyətinin aşkara çıxarılması baxımından əhəmiyyətli. Avam, sadələvh, caduya inanan bu qadınların xarakterindəki müsbət cəhətlər təhlildə diqqətdən yayınmamalıdır. Şəhrəbanu xanım və Şərəfnisə xanımın sadə, səmimi, təmizürəkli olması, qonaqpərvərliyi əsərdən nümunələr gətirməklə şərh edilməlidir.

Dərslikdəki növbəti sual (*Komedianın hansı bədii xüsusiyyətləri diqqəti daha çox cəlb edir?*) şagirdləri əsərə bədii sənətkarlıq baxımından qiymət verməyə istiqamətləndirir. Komedianın dili üzərində iş, süjet və kompozisiyasının aydınlaşdırılması onun bədii keyfiyyətlərinin başa düşülməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Süjet və kompozisiya ilə bağlı fikirlərini əsaslandırmaq üçün şagirdlərin əsərdəki hadisələrin inkişafını mərhələlərə bölmələri, sxemini çəkmələri məqsədəuyğundur. Komediyada ekspozisiya (bədii müqəddimə), zavyazka (düyün nöqtəsi), hadisələrin inkişafı, kulminasiya (ziddiyyətlərin ən yüksək nöqtəsi), razvyazka (düyünün açılması), final mərhələlərinin müəyyənləşdirilməsi, həmin mərhələlərin bir-biri ilə sıx əlaqədar olduğu əsərdən nümunə gətirilməklə izah edilməlidir. Əsərin ideyasının, sənətkarın mövqeyinin düzgün dərk edilməsində bədii dilin rolu böyükdür. Əsərin dili üzrə iş yalnız tanış olmayan söz və ifadələrin müəyyənləşdirilməsi və mənasının mənsəyinə və işlənmə məqamına görə izah edilməsi ilə məhdudlaşmamalıdır. Obrazların nitqinin səciyyəvi cəhətlərinin müəyyənləşdirilməsi zamanı nəzərə alınmalıdır ki, ədib qəhrəmanların hər birini özünəməxsus tərzdə danışdırmış, onların nitqində xarakterlərinə, hiss və düşüncələrinə uyğun söz və ifadələrin yer almasına xüsusi diqqət yetirmişdir. Məsələn, müsyö Jordanın fransalı nəbatat alimi, vətənpərvər insan olması onun nitqindən söz və ifadələrin seçilməsi, izah edilməsi ilə əsaslandırılmalıdır. Dərviş Məstəli şahın yalançı, fırıldaqçı olması istər qadınlara öz cadugərlik məharəti haqqında yağlı dillə danışmasında, istərsə də təklikdə etirafı zamanı dediyi sözlərdə üzə çıxır. Hatəmxan ağanın, Şəhrəbanu xanımın və digər obrazların özünəməxsus danışq tərz-i, nitqlərindəki fərdi xüsusiyyətlər əsərdən seçilmiş nümunələrlə əsaslandırılmalıdır. Dramaturqun dialoq və remarkalarda da canlı xalq dilindən ustalıqla istifadə etməsi, dialoqların yığcamlığına xüsusi diqqət yetirməsi əsərin bədii məziyyətini xeyli artırmışdır. Bütün bu cəhətlər mənbələrlə iş zamanı zənginləşdirilir və dəyərləndirilir.

Dərslikdəki sonuncu sualı (*Əsərin ideyasının əsasında hansı fikirlər dayanır?*) müəyyənləşdirmək üçün ədibin maarifçi ideyalarının əsərdə necə əks olunduğunu, hadisələrin baş verdiyi dövrün xarakterik cəhətlərini, bir-birinə əks qütblərdə dayanan qəhrəmanların həyata baxışları arasındakı fərqi aydınlaşdırmaq lazım gəlir. Müəllif köhnəliyin, cəhalətin mahiyyətini açmış, yeni düşüncə yeni həyat tərzinin qələbəsinə inam hissini ifadə etmişdir.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparır, öyrəndiklərini dəqiqləşdirirlər. Kiçik qrup sözcülərinin təqdimatları əsasında **məlu-mat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Müəllim təqdimatların fəal dinlənilməsinə, diqqəti əsərdəki dramatik və komik məqamlara, şagirdlərin mübahisəli mülahizə-lərinə yönəltməklə müzakirənin diskussiya səciyyəli olmasına çalışır.

Həm məlumat mübadiləsində, həm də müzakirədə hansı məsələləri mənbələr əsasında zənginləşdirməyin, tamamlamağın lazım olduğu aşkara çıxarılır.

Müəllimin istiqamətləndirici sualları əsaslandırılmış **nəticənin** çıxarılmasına, **ümmiləşdirmənin** aparılmasına imkan verir.

Nəticənin irəli sürülmüş fərziyyələrlə müqayisəsinə diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə meyarları:

Təhlil etmə

Təhlil etmə, nəticə çıxarma

Əsaslandırma, nümayişdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Komediyadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Komediyadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla qismən təhlil edir.	Komediyadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla, əsasən, təhlil edir.	Komediyadakı ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil edir.
Komediyanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Komediyanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Komediyanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Komediyanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibəti-ni əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibəti-ni suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibəti-ni əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibəti-ni əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Mirzə Fətəli Axundzadə. Hekayəti-müsyö Jordan həkiminəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur (ixtisarla) – 4 saat

Dördüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.2. Obrazların nitqinə istinad edərək yazıçı mövqeyi ilə bağlı fikirlərini əsaslandırır.	Komediyadakı obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əsaslandırır.
3.1.1. Yaradıcı yazıların məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirir, müxtəlif mənbələrdən seçdiyi inandırıcı faktlardan istifadə edir.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirir, müxtəlif mənbələrdən seçdiyi inandırıcı faktlardan istifadə edir.
3.1.2. Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla əsərin ideyasına, probleminə münasibət bildirir, ümumiləşdirmələr aparır, nəticə çıxarır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla komediyanın ideyasına, probleminə münasibət bildirir, ümumiləşdirmələr aparır, nəticə çıxarır.
3.1.3. 3–3,5 səhifə həcmində nəqli, təsvir, təhlil xarakterli mətnlər (ədəbi və sərbəst mövzuda inşa, esse, məruzə) yazır.	Müqayisə, təsvir xarakterli inşa, esse yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibə, təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Mənbələrdən toplanmış məlumatların məzmununu, hansı səviyyədə mənimsənilməsi, dərslikdən öyrənilənlərlə necə əlaqələndirilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Bu prosesdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Şagirdlərin diqqəti dərslikdə təklif olunmuş inşa, esse mövzularına yönəldilir (*“Komediyadakı obrazların müqayisəli təhlili”*, *“Əsər haqqındakı təəssüratım”*), müxtəlif səciyyəli inşa və esse ilə bağlı bilik və bacarıqların yada salınması məqsədi ilə yığcam müsahibə aparılır. Müsahibə tədqiqat sualının formalaşdırılması ilə yekunlaşdırılır.

Tədqiqat sualı: *Müqayisə xarakterli inşa ilə təsvir xarakterli essenin quruluşca hansı oxşar və fərqli cəhətləri vardır?*

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Yazı işlərinin yerinə yetirilməsi **tədqiqatın aparılması** mərhələsi kimi qəbul edilir. Əvvəlki siniflərin ədəbiyyat dərsliklərində inşa və esse haqqında verilmiş məlumatları mənimsəyən, onuncu sinfədək müxtəlif səciyyəli inşa, esse yazan şagirdlərin bu iki yazı növünün oxşar və fərqli cəhətləri barədə müəyyən təsəvvürləri vardır. Dərs bu təsəvvürün *müqayisə* xarakterli inşa və *təsvir* səciyyəli esse zəminində dərinləşdirilməsi məqsədini güdür. Buna nail olmaq üçün istər yazıya hazırlıqda, istərsə də icrasında şagirdlərə tövsiyələrin verilməsi faydalıdır. Bu tövsiyə izah və istiqamətləndirici suallar şəklində həyata keçirilə bilər. Tövsiyədə, əsasən, aşağıdakı fikirlərin əhatə olunması məqsəduyğundur.

Obrazların müqayisəsinə həsr olunmuş inşa əvvəlcədən hazırlanmış plan əsa-

sında yazılır. *Girişdə* mövzu barədə ümumi məlumat, onun işlənməsinin əhəmiyyəti yığcam qeyd olunur. Yazıda başlıca diqqət obrazların xarakter və əməllərindəki oxşar və fərqli cəhətlərin aşkara çıxarılmasına verilir. Bunun uğurla reallaşdırılması üçün müqayisənin hansı *əsaslar* üzrə aparılacağı əvvəlcədən müəyyənləşdirilir və planda bəndlərlə əks etdirilir. Bu, inşanın *əsas hissəsi* sayılır. Yazının sonunda *nəticənin* çıxarılması və *ümumiləşdirmənin* aparılması vacibdir. Göründüyü kimi, digər inşa formaları kimi, müqayisə xarakterli inşa da ciddi struktura malik olub, quruluşca sabitdir.

Təsvir xarakterli esse məzmununa və quruluşuna görə bu tip inşadan fərqlənir. Essenin məzmunu üçün mühüm olan cəhət şəxsi düşüncə və hislərin ifadə olunmasıdır. Bu baxımdan o, inşa ilə oxşardır, yəni inşada da müstəqil düşüncə öz əksini tapır. Lakin inşada bu müstəqillik daha çox mövzu ilə əlaqədar axtarış aparmaq, mənbələri öyrənib məlumat toplamaq, sistemə salıb münasibət bildirmək, yazıda onlardan məqsədəuyğun şəkildə istifadə etmək anlamında başa düşülür.

Təsvir xarakterli esse quruluşuna görə müqayisə xarakterli inşadan fərqlənir; belə yazıların quruluşu dəqiq meyarlara əsasən müəyyənləşdirilmir, kompozisiyasında olduğu kimi, fikirlərin ifadəsində də sərbəstlik olur. Esse təlimində ilk vaxtlar – aşağı siniflərdə müəyyən ardıcılığın (yazıda giriş, əsas hissə, nəticə) gözlənilməsi tələb olunsada, yuxarı siniflərə qalxdıqca bu tələb aradan qalxır, müəllifin – essenin yazının fikirlərinin sərbəst ifadəsinə meydan verilir. Əsərlə bağlı təsvir xarakterli essədə əvvəlcə ümumi təəssürat, sonra isə bu və ya digər mühüm hadisədə diqqəti cəlb edən başlıca cəhətlər, onlar barədə düşüncələr əksini tapa bilər. Bu cəhətlərin əks etdirilmə ardıcılığı esse müəllifinin fakta, materiala, hadisəyə, qəhrəmana münasibəti ilə müəyyənləşir. Şagird essədə hansı obrazların davranış və əməllərinin, hansı hadisənin doğurduğu təəssüratı yazısında əks etdirəcəyini irəlicədən dəqiqləşdirməlidir. Yazıda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin düzgün seçilməsi və yerində işlədilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan komediya esse müəllifinə geniş imkanlar açır; məsələn, Məstəli şahın qadınları öz cadusuna inandırmaq üçün ustalıqla söylədiyi yalanlar, ətrafdakıların başa düşməməsi və daha təsirli olması üçün əcnəbi dildə danışması, dəsgah qurub Parisi dağıtmaq üçün divlərə, ifritələrə əmrlər verməsi və s. əsərdə geniş təsvir olunub. Yaxud hadisələrin Qarabağda baş verməsi, nəbatat alimi müsyo Jordanın məhz bu yerin təbiətini tədqiq etməsi, buradakı nadir bitkilərin dünya elmi üçün yenilik olacağı barədə söylədikləri və s. essədə diqqət mərkəzində saxlanıla bilər.

İşin icrasına ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra yazılardan nümunələr təqdimatlar əsasında müzakirə edilir. Bu, **nəticənin** çıxarılmasına, **ümumiləşdirmənin** aparılmasına imkan verir.

Yazı işinin hansı formada təşkilindən asılı olmayaraq, fərdi qiymətləndirmə həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Əsaslandırma

Müəyyənləşdirmə, istifadə etmə
Münasibətbildirmə, ümumiləşdirməaparma, nəticəçıxarma
İnşayazma, esseyazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Komediyadakı obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əsaslandırmaqda çətinlik çəkir.	Komediyadakı obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır.	Komediyadakı obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əksər hallarda əsaslandırır.	Komediyadakı obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əsaslandırır.
İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməkdə, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməkdə və istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni suallar və müəllimin köməyi ilə reallaşdırır.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni, əsasən, reallaşdırır.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni reallaşdırır.
Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla komediyanın ideyasına, probleminə münasibət bildirməkdə, ümumiləşdirmə aparmaqda, nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla komediyanın ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı suallar və müəllimin köməyi ilə reallaşdırır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla komediyanın ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı, əsasən, reallaşdırır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla komediyanın ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı reallaşdırır.
Müqayisə, təsvir xarakterli inşa, esseyazmada çətinlik çəkir.	Müqayisə, təsvir xarakterli insanı, essenin mövzunu qismən əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığı gözləməklə yazır.	Müqayisə, təsvir xarakterli insanı, essenin mövzunu, əsasən, əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığı gözləməklə yazır.	Müqayisə, təsvir xarakterli insanı, essenin mövzunu əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığı gözləməklə yazır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Mirzə Fətəli Axundzadə. Aldanmış kəvakib (ixtisarla) – 2 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, Povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Povestdə tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaliğə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Povestdə məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müəyyənləşdirilərkən L.Tolstoyun “Hacı Murad” povestinin ideya-məzmunu, müəllifin qəhrəmanlara münasibəti ilə bağlı şagirdlərin çıxarıqları nəticələrin aydınlaşdırılması və müzakirəsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət olunur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdə təşkil olunan iş fərqli məzmununda ola bilər. İnternetdən istifadə ilə “Sübhün səfiri” filmindən (<https://www.youtube.com/watch?v=aXHnIawJ6Rs>) bir səhnəni – Şah Abbasın hüzurunda vəzirlərin çıxışını əks etdirən hissəni nümayiş etdirməklə müsahibə aparmaq və tədqiqat sualını formalaşdırmaq mümkündür. Yaxud əsərin mövzusunun baş vermiş tarixi hadisədən (I Şah Abbasın tarixçisi İskəndər bəy Münşinin “Tarixi-ələm-ərayi-Abbasi” – “Ələmi bəzəyən Abbasın tarixi” kitabında məlumat verilmişdir) götürüldüyünü təsdiq edən aşağıdakı parça ilə şagirdləri tanış etməklə müsahibə aparmaq və tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək olar: “*Mövlana Cəlaləddin Məhəmməd Münəccim Yazdı bir gün şaha xəbər verdi ki, göydə Mərrix ilə Əqrəb birbirinə yaxınlaşacaq və bundan da İrana və onun şahına böyük bir bədbəxtlik üz verəcəkdir; gözləniləcək bəladan səlamət çıxmaq üçün üç günlük hakimiyyətdən əl çəkmək və cəzaya müstəhəqq olan bir adamı səltənət başında oturtmaq lazımdır. Bu xüsusda çöp atdılar, çöp Yusifə düşdü. Zati-aliləri özünü təxti-səltənətdən xəl etdi və öz yerinə həmin adamın şah keçdiyini elan etdi. Onun başına tac qoydular və şaha layiq paltar geydirdilər və dəvəyə mindirib əmirlərin və ordunun müşayiəti ilə, təntənə ilə onu şahlıq məhəllinə gətirdilər. Şah isə öz yaxın xidmətçiləri ilə xəlvət bir guşəyə çəkildi. Üç gün keçdikdən sonra Yusifin evində axtarış aparıb şərab tapdılar və onu bir dinsiz kimi edam edib cəzalandırdılar. Şah əvvəlki qərar ilə yenə şahlıq başına keçdi”.*

Tədqiqat sualı: *Mütləqiyyət quruluşunda təsadüfən hakimiyyətə gəlmiş, vətəninə, xalqını sevən insanın fəaliyyəti, taleyi, sizcə, necə olar?*

Fərziyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Povestdən dərslikdə verilmiş parçanın oxusu ilə **tədqiqatın aparılmasına** başlanılır. Oxunu fərqli formalara təşkil etmək olar. Şagirdlər povesti dərsə qədər müəllimə etdikləri üçün fərdi oxunun tətbiqi məqsədaşdır. Tanış olmayan sözlərin mənasının və məcazların müəyyənəşdirilməsinin vacib olduğu şagirdlərə əvvəlcədən xatırladılır.

Oxu prosesində şagirdlərin qarşılaşdığı çətinliklər müəllimin istiqamətləndirici sualları ilə aradan qaldırılır.

Oxu başa çatdıqdan sonra kiçik qruplarda birləşən (əvvəlcə cütlük şəklində də işləyə bilərlər) şagirdlər parçanın məzmununu, tanış olmayan sözlər və müəyyənəşdirdikləri məcazlarla bağlı fikir mübadiləsi aparırlar. Kiçik qruplar, həmçinin dərslikdə təklif edilmiş sualların cavabı ilə bağlı qənaətlərini bölüşürlər.

- Münəccimbaşı Mirzə Sədrəddin Şah Abbasın yanına nə üçün gəlmişdi?
- Onun verdiyi xəbər Şah Abbasa necə təsir etdi?
- Vəzirlər şahın hüsurunda nə barədə danışdılar?
- Şah münəccimbaşının öldürülməsi barədəki hökmünü nə üçün dəyişdi?
- Şahın bələdan qurtulması üçün Mövlana Cəmaləddin hansı tədbiri məsləhət gördü?

Tədqiqata ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra kiçik qrupların təqdimatı əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Müzakirədə məzmunun hansı səviyyədə mənimsənilməsi ilə yanaşı, tanış olmayan sözlərin mənasının və məcazların necə müəyyənəşdirildiyi, əsərin bədii keyfiyyətinin artırılması üçün istifadə olunmuş digər vasitələr də diqqət mərkəzində saxlanılır. Müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında aydınlaşdırırlar ki, müəllif obrazları yaradarkən özünüifşa üsulundan geniş istifadə etmiş, Şah Abbasın və onun vəzirlərinin bəsit dünyagörüşünü, çürük mənəviyyatını özlərinin dili, danışığı ilə açmışdır. Əsərdə işlənmiş məcazların – kinayə (*Vallah, qərribə əhməqdirlər bu ingilis tayfası ki, belə xətərli millət ilə az qalmışdı cəng başlayalar*), *bənzətmə* (*biçarə münəccimbaşının ruhu uçub başladı yarpaq kimi titrəməyə*) və s. üzərində xüsusi dayanılır, növləri dəqiqləşdirilir.

Növbəti mərhələnin – **nəticə və ümumiləşdirmənin** uğurlu olması müəllimin istiqamətləndirici suallarından xeyli dərəcədə asılıdır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənəşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənəşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Povestdə məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Povestdə məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Povestdə məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Povestdə məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Mirzə Fətəli Axundzadə. Aldanmış kəvakib (ixtisarla) – 2 saat

İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.3. Mürəkkəb süjetli və kompozisiyalı bədii nümunələri hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda (geniş, yığcam, yaradıcı) nağıl edir.	Povestdən seçdiyi hissənin məzmununu yığcam və yaradıcı nağıl edir.
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıçının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərindən, digər surətlərin mühakimələrindən çıxış etməklə povestdəki qəhrəmanları təhlil edir.
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Povestdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Povestin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilir. Müəllim evdə oxunmuş parçanın məzmunu ilə bağlı hazırladığı suallardan istifadə edir, əsərdəki mühüm fikirlərin necə qavranıldığını aşkara çıxarır, dəqiqləşdirmənin aparılmasına nail olur. Eləcə də

tanış olmayan sözlərlə, məcazlarla bağlı yerinə yetirilmiş işlərin hansı məzmununda olması aydınlaşdırılır və münasibət bildirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanı müxtəlif yollardan istifadə etməklə yaratmaq olar. Bunlardan biri sualların tətbiqidir. Diqqəti “M.F.Axundzadənin yaradıcılığında hansı demokratik ideyalar öz əksini tapıb?” sualına yönəldən müəllim yığcam müsahibə aparır, sonda tədqiqat sualı formalaşdırılmış olur.

Digər bir yol “Aldanmış kəvakib” filmindən bir fraqmentin nümayişi əsasında müzakirənin aparılması ola bilər. Müzakirə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsi ilə başa çatır.

Tədqiqat sualı: *Yazıcının şəhlik üsul-idarəsi ilə bağlı əsər yazmasına səbəb, sizcə, nədir?*

Fərziyyələr dinlənilib, qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılmasına dərslikdəki sualların və onların araşdırılmasına istiqamət verən cavabların oxusu ilə başlanılır. Oxunu fərqli formalarda aparmaq mümkündür. Vaxta qənaət olunması, səmərəli müzakirənin aparılması baxımından hər sualın bir qrupa həvalə edilməsi məqsəduyğundur.

Dərslikdəki üç sual, əslində, təhlillə bağlı bütün mühüm məsələləri əhatə edir. Onların cavabı ilə bağlı dərslikdə əks olunanların tamamlanması və zənginləşdirilməsinə ehtiyac duyulur. Buna ev tapşırığı qismində müstəqil araşdırma aparmaqla mənbələrdən əldə edilmiş məlumat əsasında nail olunur.

Oxudan əvvəl şagirdlərə izah olunur ki, əsərin məzmunu ilə bağlı qazanılmış məlumatlardan bəhrələnmək lazımdır.

“*Povest hansı mövzuda yazılıb?*” sualı ilə bağlı dərslikdəki fikir konkretləşdirilərək qeyd edilir ki, povestdə təsvir olunan hadisə haqqında I Şah Abbasın tarixçisi İsgəndər bəy Münşinin “Tarixi-ələm-arayi-Abbasi” (Ələmi bəzəyən Abbasın tarixi) kitabında məlumat vermişdir. M.F.Axundzadə tarixi məlumatdan istifadə edərək çar senzurasının nəzərindən yayınmış, mütləqiyyət üsul-idarəsini, cəhaləti, mövhumatı kəskin tənqid etməyə, demokratik ideyaları yaymağa nail olmuşdur.

“*Əsərdəki obrazlar hansı səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə fərqlənirlər?*” sualı ilə əlaqədar, əsərdəki obrazlar, ilk növbədə, Şah Abbas surəti təhlil olunur. Povestdə onun avamlığı, nadanlığı ilə yanaşı, zalımlığı da xüsusi qeyd olunur: “Şah Abbasın zülmkarlığının alçaq əlaməti bu idi ki, bir oğlunu öldürdü, ikisinin dəxi gözünü çıxartdı. Dəxi oğlu yox idi, nəvəsi ona varis oldu”. Günahsız insanları dar ağacından asdıran, şaqqaladan bu zülmkar şahın münəccimlərin sözü ilə taxt-tacdan əl çəkməsi onun nadanlığını təsdiq edir. Şah Abbasın xalqı əsarətdə, cəhalət içərisində saxlaması, ölkədə rüşvətxorluğun, oğurluğun baş alıb getməsi üçün şərait yaratması Şərq despotizminin nümunəsi kimi tənqid olunur.

Ədib məhəbbətlə yaratdığı Yusif Sərrac obrazı vasitəsilə öz demokratik, maarifçilik ideyalarını əks etdirmişdir. Təhlil zamanı ədalətli, maarifpərvər Yusif Sərrac xalq içindən çıxmış islahatçı hökmdar kimi səciyyələndirilir. Onun demokratik qanunlar qəbul etməklə ölkəni abadlaşdırması, məktəblər, xəstəxanalar açdırması, yollar çəkdirməsi, vergilərin azaldılması ilə bağlı fərmanları xalqın güzəranını yaxşılaşdırmağa xidmət edir. Yusif Sərracın rüşvətxorluğun, soyğun-

çuluğun, dini təfriqçiliyin aradan qaldırılması ilə bağlı fərmanları onun ədalətli, xalq mənafeyini ali məqsədə çevirən hökmdar olduğunu göstərir.

Müəllifin təsvirləri bu iki obrazın müqayisəsinə geniş imkan açır. Müəllimin bundan yararlanması faydalıdır.

Əsərdəki digər obrazlar – vəzir Mirzə Möhsün, sərdar Zaman xan, maliyyə naziri Mirzə Yəhya, Mollabaşı Axund Səməd, münəccimbaşı Mirzə Sədrəddin, Mövlana Cəmaləddin barədə dərslikdəki məlumatla kifayətlənmək mümkün deyildir. Şagirdlərə dərsdə aydın olur ki, bu obrazlarla bağlı araşdırmanın aparılması, mənimsənilmiş biliklərin dərinləşdirilməsi vacibdir.

Obrazların səciyyələndirilməsi zamanı onların nitq özəlliyinə diqqət yetirilməsi xarakterlərinin, həyata baxışlarının daha ətraflı başa düşülməsinə imkan yaradır. Məzmun üzrə iş zamanı müəyyənləşdirilmiş məcazların obrazlılığın artmasındakı rolu nümunələr göstərilməklə şərh edilir.

Dərslikdəki sonuncu suallar (*Yusif Sərracın apardığı islahatları ətraflı təsvir etməkdə müəllifin niyyəti nədir? Povestin ideyasının əsasında hansı fikirlər dayanır?*) M.F.Axundzadənin dövlətin idarə olunması ilə bağlı mütərəqqi ideyalarının açıqlanması baxımından əhəmiyyətli dir. Müəllif əsərdə qaldırdığı ictimai-siyasi, mənəvi-əxlaqi problemlərin həllinə maarifçilik görüşləri əsasında yanaşmışdır. Mənbələrdən əldə olunmuş məlumat məsələnin mahiyyətinin açıqlanmasına imkan verir. Bunun üçün isə müəllimin istiqamətləndirici suallardan istifadə etməsi faydalıdır.

Nəticə, ümumiləşdirmə mərhələsində müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə edir. Bu, deyilənlərin bir ideya şəklinə salınmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Şagirdlərdə belə bir qənaət formalaşır ki, M.F.Axundzadə realist sənətkar kimi tarixi məlumat əsasında yazdığı əsərdə problemə müasir həyatın tələbləri baxımından yanaşmış, dövlətin ədalətlə idarə edilməsi, cəmiyyətin tərəqqisi ilə bağlı demokratik ideyalarını əks etdirmişdir. Başqa sözlə, əsərdə Şah Abbas hakimiyyətinin təmsalında mütləqiyyət quruluşunun yaramazlıqları üzə çıxarılmış, maarifpərvər, ədalətli şahın – Yusif Sərracın hakimiyyətinin təmsalında xalqın rifahına, vətənin tərəqqisinə nail olmağın mümkünlüyü ideyası irəli sürülmüşdür. Povestin yazıldığı dövrdə müəllif məhz bu fikirdə olmuşdur. M.F.Axundzadə dövlət quruluşu ilə bağlı mövqeyini sonra dəyişir.

Əsərin klassik ədəbiyyatımızda müsbət rolu, yeni realist nəsrin ilk nümunəsi olması, sonrakı dövrlərdə yaranan nəsrimizə müsbət təsiri müstəqil araşdırmadan – mənbələr üzrə işdən sonra əhatə olunur.

Çıxarılmış nəticələrin irəli sürülən fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə də vaxt ayrılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Nağıletmə

Təhliletmə

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Təhliletmə, nəticəçıxarma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Povestdən seçdiyi hissənin məzmununu yığcam, yaradıcı nağıl etməkdə çətinlik çəkir.	Povestdən seçdiyi hissənin məzmununu suallar verməklə və kömək əsasında yığcam, yaradıcı nağıl edir.	Povestdən seçdiyi hissənin məzmununu əsasən, yığcam, yaradıcı nağıl edir.	Povestdən seçdiyi hissənin məzmununu yığcam, yaradıcı nağıl edir.
Povestdəki ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Povestdəki ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla qismən təhlil edir.	Povestdəki ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla, əsasən, təhlil edir.	Povestdəki ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil edir.
Povestdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Povestdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırır, münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Povestdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu, əsasən, aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Povestdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
Povestin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Povestin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Povestin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Povestin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

DÖRDÜNCÜ BÖLMƏ ÜZRƏ BİRİNCİ KİÇİK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ

*Qiymətləndirmə B.Şakirin “Quberniya bina olandan bəri...”
əsəri üzrə aparıla bilər.*

Baba Bəy Şakir **“Quberniya bina olandan bəri...”** *(ixtisarla)*

Quberniya bina olandan bəri,
Oğrunun hər biri bir xanə dönüb;
Yox yetişən ərzə, divan eyləyən,
Dağılıb vilayət, viranə dönüb.

Murovlar buyurur oğurlayın at,
Naçalnikdən eyləməyin ehtiyat,
Olmaz urusluqda eyləmək isbat,
Onunçün tülkülər aslanə dönüb.

Bu əsrdə olan sahib-ixtiyar,
Tamam oğurluqda olubdur pərgar,
Yatmayıb sübhədək darta nə ki var,
Qarabağın malı bostanə dönüb.

Rəsuldan şərmi yox, Allahdan da bim,
Allah rızasına danışmaz heç kim,
Qarabağ düzəlməz, mənim əzizim,
Çünki öz əhlimiz şeytanə dönüb.

Əmiraslan idi əvvəl talançı,
Gecə-gündüz qırqə gəzən dilənçi,
Uzun nəfəs, mütəqəllib, yalançı,
Şimdi aləm Əmiraslanə dönüb.

Bu dörd-beş dananın əlində zarıq,
Apardı hər nə var qütaüttəriq,
Zülm ifrat, mənzil irağ, at arıq,
Qaradağlı bizə Tehranə dönüb.

Bu nə qubernator, bu necə sərdar?!
Dağılıb vilayət, oldu tarımar;
Cəldlənibdir rüşivətə murovlar,
Xəlqin işi ahü əfqanə dönüb.

Bundan əqdəm ellər gedərdi dağa,
Məhəbbət eylərdi düşən qonağa,
Şimdi gedə bilməz evdən irağa,
Kişiyə dövləti zindanə dönüb.

Piriməli, Həsənli, Nayıbalılar,
Qovzanlı mülkündə olan nə ki var,
Gəlir hər tərəfdən misali-bazar,
Mal alan, mal satan meydanə dönüb.

Şərm, həya qalmayıbdır bizlərdə,
Oğurluq, xudkeşlik olub bipərdə,
Onunçün düşmüşüz hərə bir dərdə,
Tapılmayır çörək, dərmanə dönüb.

Deyil burda olan işlərdən agah,
Belə məlum, ədalətli padişah,
Xalqın fəryadına yetişsin Allah.
Bu dövrən bir özgə dövrənə dönüb.

QIYMƏTLƏNDİRMƏ ÜÇÜN TÖVSIYƏ OLUNAN SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Şeirin hansı mövzuda yazıldığını müəyyənləşdirin, fikrinizi əsaslandırın.

2. “*Quberniya bina olandan bəri...*”nin satirik əsər olduğunu nümunələr göstərməklə əsaslandırıb, qısaca yazın.

3. Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını müəyyənləşdirin.

4. Həmin sözlərin alınma, yaxud dilimizə aid olduğunu əsaslandırın.

5. Şeirdə hansı mənəvi-əxlaqi dəyərlər xatırladılır? Fikrinizi əsərdən nümunələr göstərməklə əsaslandırın.

6. Şeirin bədii keyfiyyətini artıran cəhətləri müəyyənləşdirib, qısaca yazın.

7. Şeir hansı vəzndə yazıldığını nümunələr göstərməklə əsaslandırın.

8. Şeir hansı janrda yazılmışdır? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

9. Bu nə qubernator, bu necə sərdar?!

Dağılıb vilayət, oldu tarımar;
Cəldlənibdir rüşivətə murovlar,
Xəlqin işi ahü əfqanə dönüb.

a) Bəndin üzərində ifadəli oxuda istifadə olunan şərti işarələr qoyun.

b) Bəndin oxusunda səsdə hansı çalarlar yaranır, nə üçün? Fikrinizi əsaslandırın.

10. Əsərin ideyasını müəyyənləşdirin. Fikrinizi şeirdən nümunələr göstərməklə əsaslandırın.

Mövzu: Aşıq Ələsgərin həyatı, yaradıcılıq yolu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.1.2. Obrazların nitqinə istinad edərək yazıçı mövqeyi ilə bağlı fikirlərini əsaslandırır.	Povestdəki obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əsaslandırır.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müəyyənləşdirilərkən mənbələr əsasında hazırlanmış təqdimatların, eləcə də Z.Marağayının “İbrahim bəyin səyahətnaməsi” romanı ilə “Aldanmış kəvakib” povestinin üçün ortaq olan cəhətlərin, bununla bağlı çıxarılmış nəticələrin müzakirə edilməsi məqsəduyğundur. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Müzakirəyə şagirdlərin Aşıq Ələsgər ilə bağlı biliklərinin aşkara çıxarılması ilə başlanılır. Onlara dərslikdəki tapşırıq (*“Aşıq Ələsgərlə bağlı bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın”*) üzərində düşünmək təklif edilir. Şagirdlər VIII sinifdə Aşıq Ələsgərin doğma təbiətin gözəlliyini, dağlarını tərənnüm edən “Dağlar” şeirini öyrənmiş, sənətkar haqqında müəyyən bilikləri mənimsəmişlər. Müzakirə zamanı şagirdlərdə Aşıq Ələsgərlə bağlı daha dərin biliklər əldə etməyin zəruriliyi qənaəti yaranır. Müzakirənin sonunda araşdırılacaq problem müəyyənləşdirilir: Aşıq Ələsgər aşıq sənətimizin inkişafına hansı töhfələri vermişdir?

Araşdırmaya dərslikdəki sualın (*Aşıq Ələsgərin həyatında və yaradıcılığında daha önəmli sayıla bilən məqamlar hansılardır?*) və onun aydınlaşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə başlanılır. Mətnə Aşıq Ələsgərin uşaqlıq illərindən xüsusi təhsil almağa da, fəhmi, söz sənətinə həvəsi, ustad sənətkar Aşıq Alının səyirdi olması, istedadının sorağının hər tərəfə yayılması ilə bağlı yığcam məlumat verilmişdir.

Mətnə ailəsində baş verən kədərli hadisələrin, erməni daşnaklarının hücumu nəticəsində el-obanın doğma yurd yerlərindən didərgin düşməsinin aşığın həyatında dərin iz buraxmasına yığcam münasibət bildirilmişdir. Eyni zamanda Aşıq Ələsgərin yaradıcı şəxsiyyəti el şənliklərində, toy məclislərində çıxışları, bədii yaradıcılığından nümunələr əsasında qısaca səciyyələndirilmişdir.

Mətnlə tanışlıq şagirdlərdə əldə etdikləri istiqamətləndirici bilikləri mənbələr hesabına zənginləşdirmək, Aşıq Ələsgərin şəxsiyyəti, yaradıcılığı, o dövrdə baş verən hadisələrə münasibəti haqqında daha dolğun, geniş bilik əldə etmək arzusu oyadır. Bu, nəzərə alınaraq istər oxu (onu fərqli formalarda təşkil etmək olar), istərsə də müzakirədə mənbələrdən necə istifadə etməyin yolları şagirdlərə izah edilir.

Dərslikdəki mətnin oxusunda nələrə diqqət etməyin vacib olması barədə şagirdlərə əvvəlcədən istiqamət verilməsi məqsəduyğundur.

“Aşıq Ələsgərin şeirləri hansı bədii xüsusiyyətləri ilə seçilir?” sualı ilə əlaqədar mətndəki yığcam məlumatın mənbələrlə iş prosesində zənginləşdirilməsi üçün aşağıdakı məsələlərə diqqət yetirilməsi tövsiyə olunur:

- Aşıq Ələsgər şeirinin xalq ruhuna yaxın olması, dünyəvilik, həyatilik, xəlqilik və təbiiliyin vəhdəti;
- Qoşma, gəraylı, təcnis, müxəmməslərinin oynaq və ahəngdar olmasını təmin edən bədii vasitələr;
- Aşığın bədii sözdən sənətkarlıqla istifadə etmək məharəti. Epitet, bənzətmə, metafor, mübaliğə, təkrir, təzad və s. bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə ustalığı.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparırlar. Bu, cavabların dəqiqləşdirilməsinə, zənginləşdirilməsinə əhəmiyyətli təsir edir. Məhz bundan sonra kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Əsaslandırılmış **nəticələrin** çıxarılmasında müəllimin istiqamətləndirici sualları əhəmiyyətli rol oynayır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadətmə

Əsaslandırma, nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Povestdəki obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əsaslandırmaqda çətinlik çəkir.	Povestdəki obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır.	Povestdəki obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əksər hallarda əsaslandırır.	Povestdəki obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əsaslandırır.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Aşıq Ələsgər. Dağlar – 2 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	• Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bən-zətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaliğə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	• Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müxtəlif metod və iş formalarının tətbiqi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Mənbələrdən necə istifadə olunduğunun, dərslikdəki məlumatın hansı səviyyədə zənginləşdirildiyinin aydınlaşdırılması diqqət mərkəzində saxlanılır. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə edilir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdə işi fərqli məzmununda və formada təşkil etmək mümkündür. Şagirdlərin səkkizinci sinifdə öyrəndikləri “Dağlar” şeirinin ideya-məzmunu üzrə söhbət, və ya müsahibə aparılması faydalıdır. Şagirdlərə təbiətin gözəlliyinin tərənnümünə həsr olunmuş bu əsərlə bağlı təəssüratlarını bölüşmək təklif edilir. Motivasiyanın bir variant da internetdən istifadə ilə “Dağlar şeirinin ifadəli oxusunun (<https://www.youtube.com/watch?v=fBhDKORWjK8>) dinlənilməsi ola bilər. Yığcam müsahibənin sonunda tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: *Vətənin dar günündə dağların fərqli vəziyyəti qoşmada necə əks etdirilib?*

Fərziyyələrin dinlənilməsinə və qeyd edilməsinə vaxt ayrılır.

Tədqiqatın aparılması. Şeirin məzmununun öyrənilməsinə fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Məsələn, əsəri fərdi olaraq nəzərdən keçirən şagirdlər hiss və düşüncələrini ikihissəli gündəlikdə qeyd edir, sonra kiçik qruplarda birləşərək qənaətlərini bölüşürlər. Ardınca təqdimatlar əsasında məlumat mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Şeirin məzmununun öyrənilməsi ilə bağlı dərslikdəki tövsiyəni əsas götürən müəllim şagirdlərin məzmunla tanış olduqlarını nəzərə alır. Lakin müstəqil oxunun nəticəsi olan ilkin qavramanı qənaətbəxş saymaq olmaz. Dərslikdəki “*Müstəqil oxuduğunuz “Dağlar” şeirini nəzərdən keçirin, məzmunu ilə bağlı bildiklərinizi dərinləşdirin*” tapşırığı ilə bağlı izahlı oxudan istifadə etmək faydalıdır. Səsli oxunu izləyən şagirdlər bənd və misraların izahında fəal iştirak edirlər. Ehtiyac duyulduqda müəllim yaranan çətinliyi istiqamətləndirici suallar vasitəsi ilə aradan

qaldırır. Oxu prosesində tanış olmayan sözlər müəyyənləşdirilir və lüğətlərdən istifadə ilə mənası aydınlaşdırılır. İzahlı oxu başa çatdıqdan sonra şagirdlərə fərdi olaraq müəyyənləşdirmək təklif edilə bilər.

Kiçik qruplarda birləşən şagirdlər hər bəndin məzmunu, tanış olmayan sözlər və məcazlarla bağlı qənaətlərini bölüşür, aşağıdakı sualları da əhatə etməklə təqdimata hazırlaşırlar:

1. Baharda dağların aldığı mənzərə qoşmada necə təsvir olunub?
2. Dağların pərişan halı şeirdə necə təsvir edilib?
3. El üçün, igid üçün arxa, dayaq rəmzi sayılan dağların xoş günlərdəki vəziyyəti necə xatırladılır?
4. Dağlardan – doğma yurdundan bir müddət ayrı düşən və onunla yenidən qovuşan aşığın kədəri hansı misralarda, bənddə daha qabarıq ifadə olunub?

Ayrı-ayrı bəndlərdə ifadə olunmuş fikirlərin, dağların kədərli ovqatını dərin həyəcanla seyr edən lirik qəhrəmana xas olan cəhətlərin aydınlaşdırılması üzrə iş davam və inkişaf etdirilir. Bu məqamda şeirdə işlədilmiş məcazların növünün müəyyənləşdirilməsinə ayrıca diqqət yetirilir.

Kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Təqdimatların fəal dinlənilməsinə, müzakirədə daha çox şagirdin iştirak etməsinə səy göstərilir.

Nəticənin çıxarılması, **ümumiləşdirmənin** aparılması şagirdlərin fəal iştirakı ilə həyata keçirilir. Bu mərhələnin uğurlu olmasında müəllimin istiqamətləndirici sualları mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Şeirdə məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Aşıq Ələsgər. Dağlar – 2 saat

İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıçının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	• Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil edir.
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	• Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	• Şeirin mövzusu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Şagirdlərin hazırladıqları ikihissəli gündəliyin müzakirəsi isə əsərin məzmununun hansı səviyyədə mənimsənilməsi barədə müəllimin aydın təsəvvür qazanmasına imkan yaradır. Sonda müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə olunur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. Suallardan istifadə etməklə motivasiya yaratmağı qarşısına məqsəd qoyan müəllim məzmunla bağlı qazanılmış biliklərə əsaslanmaqla yığcam müzakirə təşkil edir. Müzakirəyə müəllimin: *Şeirdə diqqətinizi daha çox cəlb edən nə oldu?* sualı ilə başlanılır və şagirdlərin fəal iştirakı ilə davam etdirilir. Müzakirə tədqiqat sualının formalaşdırılması ilə yekunlaşdırılır. Variantlardan biri də internetdən istifadə ilə “Aşıq Ələsgər” filmindən bir səhnənin nümayiş etdirilib (https://www.youtube.com/watch?v=EegNr_ITdTY) müsahibə aparılması ola bilər.

Tədqiqat sualı: *Aşıq Ələsgərin ikinci “Dağlar” şeirində başlıca fikir nədir?*

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Dərslikdəki sualların (*Qoşma hansı mövzuda yazılıb? Aşığın dağlara ikinci əsər həsr etməsinə səbəb nə olmuşdur? Qoşmanın bədiiiliyini təmin edən mühüm vasitələr hansılardır?*) və onların aydınlaşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə araşdırmaya başlanılır. Oxunu fərqli formalarda təşkil etmək mümkündür. Kiçik qruplara dərslikdəki suallar üzərində araşdırma aparmaq təklif oluna bilər.

“Dağlar” şeirinin öyrənilməsi sənətkarın şəxsiyyəti, vətənpərvərliyi, el-oba dərdi çəkən insan olması barədə təsəvvür yaradır. Aydın olur ki, aşıq yalnız elin şad günündə, şənliklərində, toylarında deyil, həm də onun dar günündə öz xalqı ilə

birlikdədir. El üçün yanan aşiq dağlara xitabən dediyi sözlərdə xalqın dərini, kədərini ifadə edir: Dağlarda əvvəlki şadyanalıq, bəsətın yoxluğunu dərd çəkənlər bilsə, bağı çatlayar. Bu yaylaqlarda ellərin daha yaylamadığını görəndə aşığın göz yaşları selə dönür. El-obanın doğma yurd yerlərindən pərən-pərən olub dağıldığını, hərənin bir yerə sığındığını görəndə aşiq sanki əlsiz yaşadığı üçün xəcalət çəkir, özünü qınayır:

Arsız aşiq əlsiz niyə yaşadı?!
Ölsün Ələsgərtək qulların, dağlar!

Mənbələr üzrə iş şagirdlərdə belə qənaət yaratmalıdır ki, qoşmada şairin vətənpərvərliyi, xalqa bağlılığı qabarıq şəkildə ifadə edilib. Aşiq əlsiz qalan dağların, dağsız qalan ellərin dərini ürək yağısı ilə dilə gətirir. Dağlara müraciətində o, dağlara canlı varlıq kimi müraciət edir, dərd içində ola-ola yenə bu doğma yurdun möcüzəli təbiətini – dağların gözəlliyini özünəməxsus bir dillə, oxşaya-oxşaya vəsf edir:

Bir ay yarım nobahardan keçəndə
Car olur köysündən sellərin, dağlar!
Çalxanır dəryalar, çığır qazlar,
Zəməm zümzüməli göllərin, dağlar!
... Kəpəz, Murov, Qonur – gör neçə dağ var...
Üstünə nur yağsın, ay dəli Qoşqar!
Yayın ortasında yağdırırsan qar,
Səf çəkib üstündə salların, dağlar!

Bütün bunlar sübut edir ki, mənbələr üzrə iş zamanı şagirdlər “Dağlar”ı yalnız təbiət mövzusunda deyil, həm də ictimai motivli qoşma kimi qavramalıdır. Aşiq Ələsgər bütün yaradıcılığı boyu təbliğ etdiyi milli dəyərləri, yurdsevərliyi, soy-kökünə bağlılığı bu şeirdə bir daha qabarıq ifadə etmişdir.

Növbəti sualla bağlı (*Qoşmanın bədiliyini təmin edən mühüm vasitələr hansılardır?*) dərslərdəki yığcam təhlil məzmunlu məlumat şagirdlərə mənbələrdə nələrə diqqət etməyin lazım olduğuna istiqamət verir. Aşiq Ələsgərin qoşmada yüksək sənətkarlığı ilə bağlı məsələlər təqdimat və müzakirədə ön plana çəkilir və mənbələrdən istifadə zamanı buna diqqət yetirməyin vacib olması barədə təsəvvür yaranır. Şagirdlərə aydın olur ki, aşığın yaradıcılığı üçün xəlqilik, həyat həqiqətlərinə sadiqlik səciyyəvidir. O, dağların xoş gününü də, çətin məqamlarını da təsirli bir dillə, canlı, heyvətəməz təsvirlərlə əks etdirməyi bacarır. Aşiq şəxsləndirmədən, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edərək xalqın taleyindəki ağır dövrü, vətənin insanları kimi təbiətinin də soyqırma məruz qaldığını inandırıcı bir şəkildə əks etdirməyə müvəffəq olmuşdur.

Əsərin məzmunu ilə bağlı qazanılmış biliklərdən də istifadə edən qruplar hazırladıqları təqdimat əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparırlar. Bu mərhələdə bədii əsərdən nümunələrin göstərilməsinə xüsusi önəm verilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəllimin istiqamətləndirici sualları şagirdlərin daha fəal olmasına imkan yaradır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Təhlilətmə

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Təhlilətmə, nəticəçıxarma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı qismən təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı əsasən təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil edir.
Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırır, münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu, əsasən, aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
Şeirin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Şeirin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Şeirin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Şeirin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Seyid Əzim Şirvaninin həyatı, yaradıcılıq yolu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibənin tətbiqi, yaxud təqdimatların dinlənməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilir. Hər sualla bağlı

mənbələrdən hansı məzmununda məlumatın əldə edilməsi və onların nə dərəcədə əhəmiyyətli olması diqqət mərkəzində saxlanılır. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Müzakirəyə şagirdlərin S.Ə.Şirvani ilə bağlı biliklərinin aşkara çıxarılması ilə başlanılır. Onlara dərslərdəki tapşırıq (*S.Ə.Şirvani ilə bağlı bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın*) üzərində düşünmək təklif edilir. S.Ə.Şirvaninin yaradıcılığı ilə əvvəlki siniflərdən tanış olan, müxtəlif mənbələrdən müəyyən məlumat qazanan şagirdlər müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında müzakirəyə qoşulurlar. Müzakirə zamanı şagirdlərdə şairin şəxsiyyətinə, yaradıcılığına maraq daha da artır, yeni məlumatların öyrənilməsinə həvəs yaranır. Müzakirənin sonunda araşdırılacaq problem müəyyənləşdirilir və sual şəklində ifadə edilir: *S.Ə.Şirvaninin bədii irsi ədəbiyyatımız üçün hansı dəyərlərinə görə seçilir?*

Araşdırmaya dərslərdəki sualın – *Seyid Əzim Şirvaninin həyatı, yaradıcılığı üçün daha səciyyəvi olanlar hansılardır?* və onun aydınlaşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə başlanılır. Mətnin həcmi onun fərdi oxusunu həyata keçirməyə imkan verir. Mətnə S.Ə.Şirvaninin uşaqlıq illərindən təhsilə böyük həvəs göstərməsi, ərəb və fars dillərini öyrənməsi, Yaxın Şərqi dini mərkəzlərində təhsil alsa da, ruhani olmaq fikrindən əl çəkib müəllimlik etməsi barədə yığcam məlumat verilmişdir. Mətnə S.Ə.Şirvaninin müəllimlik fəaliyyəti qısaca səciyyələndirilmiş, ədalətsiz münasibətlə qarşılaşması barədə məlumat verilmişdir.

Mətnə S.Ə.Şirvaninin ədəbi irsində mühüm yer tutan klassik üslubda yazılmış lirik əsərlərə toxunulmuş, Füzuli ədəbi məktəbinin istedadlı davamçısı kimi yazdığı qəzəllərin ideya-məzmununa qısaca münasibət bildirilmişdir. Dərslərdə, həmçinin şairin bədii irsində mühüm yer tutan, elmin, təhsilin faydasına dair əsərlər, gənc nəslə xitabən yazılmış öyüd və nəsihətlər, təmsillər, mənzum hekayələr barədə yığcam məlumat verilmiş, satira yaradıcılığının əhəmiyyəti vurğulanmışdır. Mətnlə tanışlıq prosesində şairin həyat yolu və zəngin yaradıcılığı ilə bağlı qazanılmış biliklərin dərinləşdirilməsinə, zənginləşdirilməsinə daxili tələbat yaranır. Müstəqil araşdırma zamanı mənbələrdən necə istifadə etməyin yolları, yeri gəldikcə, şagirdlərə izah edilir. Aşağıda göstərilənlərin mənbələr əsasında əhatə edilməsinin əhəmiyyəti diqqətə çatdırılır: şairin Şamaxıda “Üsuli-cədid” məktəbi açması və oradakı səmərəli fəaliyyəti, istedadlı şagirdi M.Ə.Sabiri bədii yaradıcılığa həvəsləndirməsi, dərslərdə yaradıcılığı, işdən haqsız çıxarılması ilə bağlı Tiflisə şikayətə gedərkən Gəncədə Nizaminin qəbrini ziyarət etməsi, “Beytüs-səfa” ədəbi məclisində, “Əkinçi” qəzetində iştirakı, təqiblərə məruz qalması barədə məlumatın toplanması və dəyərləndirilməsi maarifpərvər sənətkarın şəxsiyyəti və xidmətləri barədə dolğun təsəvvürün yaranması baxımından əhəmiyyətlidir.

Eləcə də şairin məhəbbət mövzusunda yazdığı qəzəllər, satiralar, maarifçi şeirlər, öyüd və nəsihətlər, mənzum hekayələri və s. bağlı sinifdə qazanılmış biliklərin mənbələr əsasında zənginləşdirilib tamamlanması vacibdir.

Sənətkarın yaradıcılığı ilə bağlı mülahizələrin bədii əsərlərindən seçilmiş nümunələrlə əsaslandırılmasının vacibliyi bir daha şagirdlərin diqqətinə çatdırılır.

Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparırlar. Məhz bundan sonra kiçik qrupların

təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** həyata keçirilir. Ədibin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində mövqeyi, bədii irsinin söz sənətimizə qiymətli töhfə olması barədə qənaətləri üzrə əsaslandırılmış **nəticələrin** çıxarılmasında müəllimin istiqamətləndirici sualları əhəmiyyətli rol oynayır.

Dərsin müzakirənin bu və ya digər formasının (debat, müzakirə xəritəsi və s.) tətbiqi ilə keçilməsi daha məqsəduygundur. Bu halda sinfə əlavə mənbələrin gətirilməsi vacibdir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadətmə

Əsaslandırma, nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Seyid Əzim Şirvani. Guş qıl... (ixtisarla) – 2 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.

1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	• Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.
--	---

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müxtəlif metod və iş formalarının tətbiqi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Mənbələrdən necə istifadə olunduğunun, dərslikdəki məlumatın hansı səviyyədə zənginləşdirildiyinin aydınlaşdırılması diqqət mərkəzində saxlanılır. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə edilir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdə işi fərqli məzmununda və formada təşkil etmək mümkündür. Bədii oxu ustasının ifasında “Guş qıl...” müxəmməsindən bir parçanın dinlənilməsi əsasında müsahibə və müzakirə aparmaqla tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək olar. Yaxud texniki avadanlıqdan istifadə etməklə xalq artisti Əlibaba Məmmədovun ifasında müxəmməsdən kiçik bir parçanın dinlənilməsinə təşkil etmək və tədqiqat sualını formalaşdırmaq olar.

Tədqiqat sualı: *Musiqinin insana zövq verməsi, onun hiss və düşüncəsini zənginləşdirməsi barədə əsərin yazılmasına səbəb nə ola bilər?*

Fərziyyələrin dinlənilməsinə və qeyd edilməsinə vaxt ayrılır.

Tədqiqatın aparılması. Şeirin məzmununun öyrənilməsinə fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Məsələn, əsəri fərdi olaraq nəzərdən keçirən şagirdlər hiss və düşüncələrini iki hissəli gündəlikdə qeyd edir, sonra kiçik qruplarda birləşərək qənaətlərini bölüşürlər. Ardınca təqdimatlar əsasında məlumat mübadiləsi və müzakirə aparılır. Bu mərhələlərdə müəllimin istiqamətləndirici sualları məzmunun əhatəli və dərinliyinə mənimsənilməsi işini tamamlayır.

Şeirin məzmununun öyrənilməsi ilə bağlı dərslikdəki tövsiyəni əsas götürən müəllim şagirdlərin məzmunla tanış olduqlarını nəzərə alır. Lakin müstəqil oxunun nəticəsi olan ilkin qavramanı qənaətbəxş saymaq olmaz. Odur ki, dərslikdəki *“Müstəqil oxuduğunuz şeirin aşağıdakı bəndlərini nəzərdən keçirin, məzmunu ilə bağlı bildiklərinizi dərinləşdirin”* tapşırığını izahlı oxudan istifadə etməklə həyata keçirmək məqsədəuyğundur. Oxu prosesində tanış olmayan sözlər, məcazlar müəyyənləşdirilir və lüğətlərdən istifadə ilə mənası aydınlaşdırılır. Təcrübə göstərir ki, bu qəbildən sözlərin bir qisminin mətndəki mənasının aydınlaşdırılmasında şagirdlər çətinlik çəkirlər. Bu, müəllimin istiqamətləndirici sualları ilə aradan qaldırılır.

Kiçik qruplarda birləşən şagirdlər hər bəndin məzmunu, tanış olmayan sözlər və məcazlarla bağlı qənaətlərini bölüşür, aşağıdakı sualları da əhatə etməklə təqdimata hazırlaşır:

- Şeir kimə müraciətlə yazılmışdır?
- Şair musiqidən alınan zövq, musiqi alətlərinin səsindəki hikmət, daxili mənə barədə nə deyir?
- Şair musiqi məclisinin əhli barədə hansı fikirləri söyləyir?
- Şairin zahidə məsləhəti nə olur?

- Əsər hansı mənəvi dəyərlər barədə danışmağa imkan verir?
- Şeir hansı vəzndə yazılmışdır?

Ayrı-ayrı bəndlərdə ifadə olunmuş fikirlərin, lirik qəhrəmanın musiqi ilə bağlı düşüncələrinin aydınlaşdırılması üzrə iş davam və inkişaf etdirilir.

Kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Təqdimatların fəal dinlənilməsinə, müzakirədə daha çox şagirdin iştirak etməsinə səy göstərilir.

Nəticənin çıxarılması, **ümumiləşdirmənin** aparılması şagirdlərin fəal iştirakı ilə həyata keçirilir. Bu mərhələnin uğurlu olmasında müəllimin istiqamətləndirici sualları mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Şeirdə məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Seyid Əzim Şirvani. Guş qıl... (ixtisarla) – 2 saat

İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.2. İfadəli oxudan müxtəlif ədəbi növə olan əsərlərin emosional-obrazlı qavranılması, təhlili məqsədi ilə istifadə edir.	İfadəli oxudan şeiri emosional-obrazlı qavramaq və təhlil məqsədi ilə istifadə edir.
1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrda olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.	Müxəmməsdə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil edir.

1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	• Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mədəni dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	• Şeirinin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mədəni dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Şagirdlərin hazırladıqları ikihissəli gündəliyin müzakirəsi əsərin məzmununun hansı səviyyədə mənimsəniləndiyi barədə müəllimin aydın təsəvvür qazanmasına imkan yaradır. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə olunur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu mərhələsi ev tapşırığının yerinə yetirilmə səviyyəsinin yoxlanılması ilə qovuşur; *Şeirdə diqqətinizi daha çox cəlb edən nə oldu?* sualı əsasında aparılan müzakirə tədqiqat sualının formalaşdırılması ilə yekunlaşdırılır. Müəllim bu mərhələni fərqli variantlarda təşkil edə bilər.

Tədqiqat sualı: *“Guş qıl” müxəmməsini yazmaqda şairin başlıca məqsədi nədir?* Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Dərslikdəki sualların (*Şeir hansı mövzuda yazılıb? Onun ideya-məzmunu üçün səciyyəvi olan xüsusiyyətlər hansılardır? Əsər hansı bədii keyfiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir?*) və onların araşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə araşdırmaya başlanılır. Oxunu fərqli formalarda təşkil etmək mümkündür. Dərslikdəki suallar üzrə iş ayrı-ayrı qruplara təklif oluna bilər.

Birinci sualla (*Şeir hansı mövzuda yazılıb? Onun ideya-məzmunu üçün səciyyəvi olan xüsusiyyətlər hansılardır*) bağlı əldə edilmiş biliklərin mənbələrlə iş zamanı dərinləşdirilməsinə ehtiyac duyulan məqamlar çoxdur; bunlardan biri də musiqiyə münasibətdə avamlığın, cəhəlinin tənqid olunmasıdır. Musiqi dinləməyi, tar çalmağı, rəqs etməyi haram sayan dayaz, savadsız ruhanilərin mövqeyini kəskin tənqid edən şair bu əsərdə oxucunu həyatdakı gözəlliyi duymağa, dünya nemətlərindən, musiqidən zövq almağa səsləyir. Şairin fikrincə, hər musiqi alətinin sədasındakı dərin mənanı, hikməti duymaq, həzz almaq, dəyərləndirmək lazımdır. Musiqinin insan həyatında rolundan, onu mənən zənginləşdirdiyindən, mədəni həzz, sevinc bəxş etdiyindən söz açan şair dini rəvayəti xatırladır. İsa peyğəmbərin öz nəfəsi ilə ölümləri diriltiyi kimi, musiqinin də insana yeni ruh verdiyini, qəlbindəki qəmi, kədəri silib nikbinlik aşıladığını, həyat sevgisi bəxş etdiyini söyləyir. “Dünya qəminə hasar çəkən” musiqini duyan, başa düşən insan arifdir, gözüaçıqdır, bədii zövq sahibidir. Musiqinin sirli, mənalı sədalarına laqeyd olan insan zövq əhli deyil, onu daş adlandırmaq daha doğrudur...

Mənbələr üzrə iş şagirdlərdə yaranmış belə qənaəti möhkəmləndirməlidir ki, insanın yaşamaq, yaratmaq həvəsini, nikbin ovqatını əks etdirən bu şəirdə musiqi insanı mənaəviyyatca zənginləşdirən qüdrətli bir vasitə kimi tərənnüm edilib.

“Əsər hansı bədii keyfiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir?” sualı ilə bağlı dərslikdəki məntədən şagirdlərə aydın olur ki, müxəmməs təkcə ideya-məzmununa görə deyil, həm də bədii xüsusiyyətlərinə görə də XIX əsr poeziyamızın dəyərli nümunəsidir. Sözlərin ustalıqla seçilərək misralarda yerləşdirilməsi, uğurlu qafiyələr və danışq səslərinin yaratdığı ahəng şeirə təkrarsız bədii gözəllik vermişdir. Əsərdə məcazlardan (inversiya – Çəkmə aqilsən əgər dəhri-muxalif qəmini; bənzətmə – Tut bərabər dəmi-İsayə müğənni dəmini və s.) sənətkarlıqla istifadə edilmiş, fikrin canlı, təsirli ifadəsinə nail olunmuşdur. Şeirdə güclü ahəng yaradan, onun şifahi səslənməsinə ayrı bir gözəllik bəxş edən cəhət isə müəllifin rəməl bəhrindən böyük ustalıqla istifadə etməsidir. Dərslikdəki cədvəldə verilmiş misraların daxil olduğu bənd sinifdə oxunur və ahəngin yaranmasında bəhrin oynadığı rol barədə təsəvvür yaradılır.

Əsərin məzmunu ilə bağlı qazanılmış biliklərdən də istifadə edən qruplar hazırladıqları təqdimat əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparırlar. Bu mərhələdə bədii əsərdən nümunələrin göstərilməsinə xüsusi önəm verilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəllimin istiqamətləndirici sualları şagirdlərin daha fəal olmasına imkan yaradır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İfadəlioxuma

Müəyyənləşdirmə

Təhliletmə

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Təhliletmə, nəticəçıxarma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi tətbiq etməkdə çətinlik çəkir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi müəllimin köməyi ilə tətbiq edir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi əsasən tətbiq edir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi tətbiq edir.
Müxəmməsdə əksini tapmış mühüm mənaəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Müxəmməsdə əksini tapmış mühüm mənaəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Müxəmməsdə əksini tapmış mühüm mənaəvi, əxlaqi-etik dəyərləri, əsasən, müəyyənləşdirir.	Müxəmməsdə əksini tapmış mühüm mənaəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı qismən təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı, əsasən, təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil edir.

Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırmaqda və münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırır, münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu, əsasən, aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
Şeirin mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Şeirin mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Şeirin mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Şeirin mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nəcəf bəy Vəzirovun həyatı, yaradıcılıq yolu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.1. Müxtəlif vəznli şeirləri (heca, əruz, sərbəst) və süjetli bədii nümunələri (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) janr, dil baxımından müqayisə edir.	Müxəmməsi janr və dil baxımından qəzəllə müqayisə edir.
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibənin tətbiqi, yaxud təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilir. Hər bir sualla bağlı mənbələrdən hansı məzmununda məlumatın əldə edilməsi və onların nə dərəcədə əhəmiyyətli olması, ifadəli oxu üzrə işin necə yerinə yetirilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Müzakirəyə şagirdlərin N.Vəzirovla bağlı biliklərinin aşkara çıxarılması ilə başlanılır. Onlara dərslikdəki tapşırıq (*N.Vəzirov barədə bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın*) üzərində düşünmək təklif edilir. Şagirdlər ədəbiyyat fənnindən, əlavə mənbələrdən N.Vəzirov haqqında müəyyən məlumat mənimsəmiş olurlar. Bu, müzakirə zamanı N.Vəzirovla bağlı şagirdləri maraqlandıran digər məsələlərin aşkara çıxmasına imkan verir. Müzakirənin sonunda araşdırılacaq problem müəyyənləşdirilir və sual şəklində ifadə olunur: *Ədəbiyyatımızın zənginləşməsinə və inkişafına N.Vəzirovun verdiyi töhfə nədən ibarətdir? Araşdırmaya dərslikdəki sualın (Ədibin həyatı, yaradıcılığı üçün səciyyəvi məqamlar hansılardır?) və onun aydınlaşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə başlanılır. Mətnə N.Vəzirovun həyatı, bədii yaradıcılığı ilə bağlı mühüm məqamlara yığcam münasibət bildirilmişdir. Mətn müəyyənləşdirilmiş problemin aydınlaşdırılmasına geniş imkan vermədiyindən araşdırmanın davam etdirilməsinə, cavabların əlavə mənbələrdən əldə edilən məlumatların hesabına genişləndirilməsinə, tamamlanmasına ehtiyac duyulur. Bu, nəzərə alınaraq istər oxuda (onu fərqli formalarda təşkil etmək olar), istərsə də müzakirədə mənbələrdən necə istifadə etməyin yolları şagirdlərə izah edilir.*

N.Vəzirovun uşaqlıq illərinin ağır, kədərli bir şəraitdə keçməsi, təhsil almaq üçün Bakıya gəlməsi, dünyagörüşünün formalaşmasında müəllimi H.Zərdabinin rolu, Rusiyanın nüfuzlu ali məktəblərində təhsil alması, Vətənə qayıtdıqdan sonra meşəbəyi kimi fəaliyyət göstərməsi, mütərəqqi baxışlarına görə çar hakimiyyət orqanları tərəfindən siyasi cəhətdən etibarsız sayılıb işdən azad edilməsi, Bakıda maarifçilik fəaliyyətini davam etdirməsi, səmərəli bədii yaradıcılığı ilə böyük nüfuz qazanması və s. oxuda xüsusi diqqət yetirilməli olan məsələlərdir.

Mətndəki məlumat mənbələr əsasında zənginləşdirilərkən şagirdlərin aşağıdakı məsələlərə daha çox diqqət yetirmələri məqsədəuyğundur:

- N.Vəzirov Bakı realını məktəbində;
- Peterburq və Moskva mühitinin ədibin demokratik baxışlarının formalaşmasına təsiri;
- N.Vəzirovun meşəbəyi kimi fəaliyyəti;
- dramaturq kimi fəaliyyətə başlamasının səbəbləri, ilk komediyaları;
- hakim dairələr tərəfindən “şübhəli adam” sayılmasının səbəbləri;
- Bakı mühitində vəkillik və maarifçilik fəaliyyəti;
- ədəbi fəaliyyətinin 40 illik yubileyinin təntənəli şəkildə keçirilməsi;
- dramatik əsərlərinin mövzu, ideya, janr xüsusiyyətləri;

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparırlar. Bu, cavabların dəqiqləşdirilməsinə, zənginləşdirilməsinə əhəmiyyətli təsir edir. Məhz bundan sonra kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Əsaslandırılmış **nəticələrin** çıxarılmasında müəllimin istiqamətləndirici sualları əhəmiyyətli rol oynayır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Müqayisəetmə

İstifadəetmə

Əsaslandırma, nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxəmməsi janr və dil baxımından qəzəllə müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxəmməsi janr və dil baxımından qəzəllə müəllimin köməyi ilə müqayisə edir.	Müxəmməsi janr və dil baxımından qəzəllə, əsasən, müqayisə edir.	Müxəmməsi janr və dil baxımından qəzəllə müqayisə edir.
Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında suallar və müəllimin köməyi ilə obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, əsasən, obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nəcəf bəy Vəzirov. Müsibəti-Fəxrəddin (ixtisarla) – 4 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Faciədə tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Faciədə məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müxtəlif yollarla aşkara çıxarıla bilər. Vaxta qənaət baxımından müsahibə və ya təqdimatların dinlənilməsi, müzakirəsi həyata keçirilə bilər. Bütün hallarda şagirdlərin mənbələrdən necə bəhrələndiyinin, dərslikdəki məlumatlarla necə əlaqələndirdiklərinin aşkara çıxarılmasına önəm verilir. Bu prosesdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müvafiq etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu mərhələsini fərqli məzmununda təşkil etmək mümkündür. Məsələn, internetdən istifadə ilə Azərbaycan televiziyasının N.Vəzirovun həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş “Palıd ömrü” filmindən bir fraqmenti (<https://www.youtube.com/watch?v=ihEWWmUCiDQ>) nümayiş etdirməklə müzakirə aparmaq və tədqiqat sualını formalaşdırmaq olar.

Suallardan istifadə yolu ilə motivasiya yaratmağı qarşısına məqsəd qoyan müəllim şagirdlərin ədəbiyyat, tarix dərslərindən, müxtəlif mənbələrdən əldə etdikləri məlumatlara əsaslanmaqla XIX yüzillik Azərbaycan cəmiyyəti üçün səciyyəvi olan cəhətləri xatırlamalarına nail olur. Bu istiqamətdə aparılan yığcam müsahibə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsi ilə tamamlanır.

Tədqiqat sualı: *Mədəni geriliyin güclü olduğu şəraitdə köhnəliklə yenilik arasında mübarizə hansı məzmununda ola bilər?*

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Faciədən dərslikdə verilmiş parçaların (birinci və ikinci məclisin) oxusu ilə **tədqiqata** başlanılır. Oxunu fərqli formalarda həyata keçirmək mümkündür. Əsərin janrı nəzərə alınaraq rollar üzrə oxunun tətbiqi faydalıdır. Tanış olmayan sözlərin mənası və məcazlar oxu zamanı müəyyənləşdirilir.

Oxu prosesini müşahidə edən müəllim ortaya çıxan çətinlikləri istiqamətləndirici suallarla aradan qaldırır.

Şagirdlər kiçik qruplarda birləşərək əsərin məzmunu, tanış olmayan sözlərlə bağlı qənaətlərini bölüşür, aşağıdakı sualları da əhatə etməklə təqdimata hazırlaşır:

- Rüstəm bəy monoloqunda özünü necə təqdim edir?
- Rüstəm bəyin nöqərləri çağırmaqda məqsədi nə idi?
- Mahmud bəy atasının qisas almaq təklifinə necə münasibət bəsləyir?
- Səadət atasının niyyətini biləndə hansı tədbirə əl atır?
- Fəxrəddin bəy gələcək fəaliyyəti, planları barədə nə deyir?
- Mələk xanım və Şahmar bəy Fəxrəddinə nə təklif edirlər?
- Fəxrəddinin qan davasına münasibəti necə olur?
- Hürü nəninin gətirdiyi xəbər Fəxrəddinə necə təsir edir?
- Fəxrəddin onu əhatə edən mühit haqqında hansı fikirdədir, onun sözləri hansı məənəvi-əxlaqi dəyərləri xatırladır?

Bu işlər yekunlaşdırıldıqdan sonra təqdimatlar əsasında **məlumat mübadiləsi və müzakirə** aparılır. Müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə təqdimatların fəal dinlənilməsinə, müzakirənin səmərəli keçməsinə nail olur.

Oxu ilə bağlı aparılmış iş yekun (əsərin məzmunu bütövlükdə öyrənildikdən sonra – ikinci dərs saatında nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması həyata keçirilir) vurulur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.
Faciədə məcazları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Faciədə məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Faciədə məcazları, əsasən, müəyyənləşdirir.	Faciədə məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nəcəf bəy Vəzirov. Müsibəti-Fəxrəddin (ixtisarla) – 4 saat

İkinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Faciədə tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrdə olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.	Faciədə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bən-zətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Faciədə məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi yığcam müsahibə ilə aşkara çıxarılır. Faciənin III–VI məclislərinin məzmununun müstəqil oxu zamanı hansı səviyyədə qavranıldığı, tanış olmayan sözlərin, məcazların necə müəyyənləşdirildiyi aydınlaşdırılır. Əsərin məzmunu üzrə iş davam etdirilir. Belə ki, dərslikdə təklif edilmiş birinci tapşırıqda faciənin III–VI məclislərinin məzmununun dərinədən mənimsənilməsinin təmin edilməsi nəzərdə tutulur. Şagirdlər kiçik qruplarda birləşərək evdə oxuduqları məclislərin məzmunu, tanış olmayan sözlər və məcazlarla bağlı qənaətlərini bölüşürlər. Faciədən seçilmiş nümunələr müəllifin canlı danışiq dilindən necə faydalandığını, orijinal məcazlar işlətdiyini təsdiq edir: “İndi mən ağzından süd iyi gələn cavandan qorxacağam?”, “Qabağımda dovşan tazi qabağından qaçan kimi vazıyrdı”, “Bu papaq mənə övrət ləçəyi olsun”, “Yaraların yadıma düşəndə dünyavü-ələm başıma aylanır, bədənim od tutub yanır, başımdan tüstü çıxır”, “Oğul, oğul! Sənin qanını yerdə qoymaram, oğul!”, “Hazırsanmı Heydər bəyin evin tar-mar eləməyə, yurdunda bayquş ulatmağa, Rəşid bəyin qanın almağa?”, “Fəxrəddinin başından bir tük əskik oluncan, mənim iki gözlərim kor olsun!”, “Çünki oldun dəyirmançı, çağır gəlsin dən Koroğlu!”, “Yazıqlar şir kimi əlləşdilər, olmadı”, “Mahmud, Mahmud... Niyə danışmırsan, ay başına dönüm?”

Dərslikdə təklif edilmiş suallar hazırlanan təqdimatlarda nəzərə alınır:

- Cahangir bəylə dostlarının məqsədi nə idi?
- Mahmud bəy basqının qarşısını almaq üçün hansı tədbiri görmüşdü?
- Məhərrəm Fəxrəddinin öldürülməsinə nə üçün razı olmadı?
- Mahmud bəyin ölümü Rüstəm bəyə və ailəsinə necə təsir etdi?
- Fəxrəddin Əhməd tərəfindən hansı şəraitdə vuruldu?
- Fəxrəddin faciəsinin səbəbini nədə gördü?
- Səadət andında hansı qərarını ifadə etdi?

Qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Təqdimatların fəal dinlənilməsi təmin edilir. Müzakirədə daha çox şagirdin iştirakına və onun diskussiya səciyyəli olmasına diqqət yetirilir. **Nəticənin** çıxarılması, **ümumiləşdirmənin** aparılmasında müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə edir. Nəticələrin fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə vaxt ayrılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İzahetmə

Müəyyənləşdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah etməkdə çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını suallar verməklə və kömək əsasında izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını, əsasən, izah edir.	Tanış olmayan sözlərin mənşəyinə və işlənmə məqamına görə mənasını izah edir.

Faciədə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyən-ləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Faciədə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Faciədə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri, əsasən, müəyyənləşdirir.	Faciədə əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
Faciədə məcazları müəyyənləşdirmək-də çətinlik çəkir.	Faciədə məcazları suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Faciədə məcazları, əsasən, müəyyən-ləşdirir.	Faciədə məcazları müəyyənləşdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nəcəf bəy Vəzirov. Müsibəti-Fəxrəddin (ixtisarla) – 4 saat
Üçüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.1. Müxtəlif vəznli şeirləri (heca, ərüz, sərbəst) və süjetli bədii nümunələri (dastan, poema, hekayə, po-vest, roman, dram, komediya, faciə) janr, dil baxımından müqayisə edir.	• Faciəni janr və dil baxımından komediya ilə müqayisə edir.
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqa-ları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, ya-zıçının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	• Davranış və əməllərindən, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərindən, digər surətlərin mühakimələrindən çıxış etməklə faciədəki qəhrəmanları təhlil edir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusu-nu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	• Faciənin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, prob-lemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	• Faciə ilə bağlı müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi fərqli yollarla müəyyənləşdirilə bilər. Yığcam və geniş nağıletmə nümunələri dinlənilib müzakirə edilir. Şagirdlərin bu qəbildən nağıletmələrə verilən tələblərə nə dərəcədə əməl etdiklərinə diqqət ye-tirilir. Bir neçə təqdimatın dinlənilib müzakirə edilməsi məzmunun hansı səviyyədə qavranıldığını, tapşırığın icra vəziyyətini aydın təsəvvür etməyə imkan yaradır. Bu mərhələdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsə-dəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdə işi fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Variantlardan biri suallardan istifadə ola bilər. Şagirdlərə N.Vəzirovun maarifçilik görüşlərini və fəaliyyətini xatırlamağı təklif edən müəllim yığcam müsahibənin sonunda tədqiqat sualını formalaşdırır.

Digər bir variant isə internetdən istifadə ilə “Palıd ömrü” filmindən (<https://www.youtube.com/watch?v=ihEWWmUCiDQ>) “Müsibəti-Fəxrəddin” faciəsi ilə bağlı kadrların nümayiş etdirilməsi və müzakirəsi ola bilər.

Tədqiqat sualı: *Fəxrəddin bəyin faciəsinin əsl səbəbi, sizcə, nədir?*

Fərziyyələr dinlənilir, təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Dərslərdəki sualların (*Faciənin mövzusu və bədii həlli verilən başlıca problem nədir? Faciədəki obrazları xarakter, davranış və əməllərinə görə fərqləndirən başlıca cəhətlər hansılardır? Əsərdə bədiiyyəti, obrazlılığı təmin edən başlıca vasitələr hansılardır?*) və onların araşdırılmasına istiqamət verən cavabların oxusu ilə tədqiqat işinə başlanılır. Həcmi böyük olmayan mətnin fərdi oxusunu təşkil etmək məqsəduyğundur. Oxuya başlamazdan əvvəl şagirdlərə məzmunla bağlı mənimsədikləri məlumatdan necə bəhrələnməyin lazım olduğu barədə istiqamət verilir. Birinci sualla əlaqədar nəzərə alınmalıdır ki, 1896-cı ildə yazılmış “Müsibəti-Fəxrəddin” ədəbiyyatımızda ilk faciə hesab olunur. Şagirdlərin faciə janrında yazılmış əsərlə birinci dəfə tanış olduqları nəzərə alınaraq, dərslərdəki lüğətdən bu janr haqqında məlumatı oxumaq və ona münasibət bildirmək təklif olunur.

Əsərin mövzusu, başlıca konflikti, əsas ideyası ilə bağlı sual, ilk növbədə, mədəni geriliyin, nadanlığın, şərin doğurduğu ictimai bəlalara müəllifin münasibətini aydınlaşdırmağı nəzərdə tutur. Bu mövzuya ədib birdən-birə gəlməmişdir. O, nadanlığın doğurduğu gülünc vəziyyəti əks etdirən əsərlər yazmışdır. “Müsibəti-Fəxrəddin”də dramaturq nadanlığın, cəhalətin törətdiyi faciəni təsvir etməklə çıxış yolunun yeni həyat tərzində, maarifçilikdə olduğunu göstərmək istəmişdir. Əslində, dramaturqun məqsədi iki mülkədar ailəsi arasında qan düşmənçiliyini əks etdirmək deyil, cəhalətin tüğyan etdiyi elmsiz cəmiyyətə qarşı çıxmaqdır. Fəxrəddinin sözləri bu baxımdan müəllif qayəsini dolğun ifadə edir: “Rüstəm bəydə günah yoxdur: elmdə, sənətdə geri qalan millət, bizim günümüzdə düşər”.

Müəllif yeni dövrün tələblərinə uyğunlaşmayıb köhnə əxlaq və davranış normaları ilə yaşayan, maarifə, elmə arxa çevirən cəmiyyətin faciəsinin qaçılmaz olduğunu təsdiq edir.

Bu məsələ ilə əlaqədar şagirdlərə Yaşar Qarayevin aşağıdakı fikrinə münasibət bildirmək təklif oluna bilər: “Əsərdə nadanlıqla cəmiyyət, köhnələn adət və bu adətlə yaşamaq istəməyən insanlar arasındakı ziddiyyət yüksək tragik sədlərə qaldırılır və ən kəskin çarpışmalar, sərt dramatik toqquşmalar üsulu ilə həll edilir”.

Dərslərdəki növbəti sual – *Faciədəki obrazları xarakter, davranış və əməllərinə görə fərqləndirən başlıca cəhətlər hansılardır?* əsərin obrazlar üzrə təhlilinin aparılmasını nəzərdə tutur. Müzakirə zamanı obrazların daxili aləmi, düşüncələri, hərəkət motivləri, nitqi dərindən araşdırılır. Rüstəm bəyin xarakteri, dünyagörüşü, qan tökmək, yurd dağıtmaq hərisliyi əsərin ilk səhifəsindəcə üzə çıxır. Dramaturq tipin öz dili ilə özünüifşa üsulunu seçərək onun təbiətini açmaqla yanaşı, gələcək faciəli hadisələrə də işarə etmişdir.

Fəxrəddin bəyi qabaqcıl maarifçiləri təmsil edən obraz kimi təhlil etməyə istiqamətləndirən müəllim onun dünyagörüşünün, maarifçilik ideyalarının açıqlanmasına xüsusi diqqət yetirir. Dövrün ictimai bələlərinin aydınlaşdırılması isə Fəxrəddinin faciəsinin əsl səbəblərinin başa düşülməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir.

Səadət xanım şər qüvvələrə qarşı çıxan mütərəqqi dünyagörüşlü, yeni həyat tərzinə sadıq gəncliyin təmsilçisidir. Bu obrazın təhlili zamanı onun qara qüvvələrə qarşı çıxması, Fəxrəddinin arzularının həyata keçirilməsini öz həyat amalına çevirməsi, xüsusən əsərin sonundakı monoloquna münasibət bildirilməsi məqsədəuyğundur.

Əsərdəki Mələk xanım, Mahmud bəy, Şahmar bəy və digər obrazların təhlili zamanı onların daxili aləmi, dünyagörüşü, nitqi, baş verən hadisələrə, digər surətlərə münasibətləri diqqət mərkəzində saxlanılır.

Növbəti – *Əsərdə bədiiliyi, obrazlılığı təmin edən başlıca vasitələr hansılardır?* sualı ilə əlaqədar faciənin mətnindən nümunələr gətirilərək belə bir qənaət yaranır ki, N.Vəzirovun tənqidi realizmin tələblərinə uyğun olaraq, əsərdəki obrazları öz xarakterinə, tutduğu mövqeyə, dünyagörüşünə uyğun dildə danışdırmışdır. Faciədəki monoloq və dialoqlarda canlı danışq dilinə uyğunluq, sadəlik, mənalılıq və yığcamlıq gözlənilmişdir. Obrazların nitqi hadisələrin gedişində vəziyyətə uyğun olaraq, fərqli, yeni çalarlar kəsb edir. Məsələn, əsərin əvvəlində öz “şücaətləri” ilə öyünən, kəskin, ötkəm danışığı ilə seçilən, özünü “Rüstəm-i-zəmanə” adlandıran Rüstəm bəy ikinci oğlu öldürüldükdən sonra dərin sarsıntı içində acizliyini, bağışlanmaz günahını bu dillə etiraf edir: “Bircə səsinə çıxart, ay oğul! Malım-dövlətim sənə qurban, ay oğul! Evimə od düşəydi, Mahmud, dilim quruyaydı, Mahmud!... Ay gədə, o xəncəri sox mənim ürəyimin başına, atam sənə qurban!.. Məni öldürün, ay camaat, mən biimanı dünyada sağ qoymayın!.. Başınıza dönüm... Mahmud... Mahmud!.. Ev-eşiyimə bu saat od vuracağam, Mahmud! Səndən sonra mənə heç zad lazım deyil, Mahmud!.. Əhməd! Əhməd! Od gətir, küləş gətir, yurdumu görək xaraba qoyam! (*Gedə-gedə*) Uy, Mahmud, uy Mahmud, belimi sındıran oğul!”

Şagirdlərin diqqəti əsərin köhnəliyin təmsilçisi olan Rüstəm bəyin qan intiqamına susadığını əks etdirən monoloqu ilə başlaması (ekspozisiya) və finalının yeni, mütərəqqi gəncliyin nümayəndəsi olan Səadət xanımın ibrətamiz monoloqu ilə bitməsinin rəmzi mənasına yönəldilir, süjetin digər mərhələlərinin müəyyənləşdirilməsi üzrə iş təşkil edilir.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparır, öyrəndiklərini dəqiqləşdirirlər. Tədqiqata ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra kiçik qrup sözcülərinin təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Təqdimatların fəal dinlənilməsinə təşkil edən müəllim, diqqəti əsərdəki faciəvi məqamlara, şagirdlərin mübahisəli mülahizələrinə yönəltməklə müzakirənin diskussiya səciyyəli olmasına istiqamət verir.

Həm məlumat mübadiləsində, həm də müzakirədə hansı məsələləri mənbələr əsasında zənginləşdirməyin, tamamlamağın lazım olduğu barədə şagirdlərdə təsəvvür yaradılır. Müəllimin istiqamətləndirici sualları dolğun **nəticənin** çıxarılmasına,

ümumiləşdirmənin aparılmasına imkan yaradır. Nəticənin irəli sürülmüş fərziyələrlə müqayisəsinə diqqət yetirilir.

Ev tapşırığı qisminə mənbələr üzrə həyata keçirilən müstəqil araşdırma aşağıdakı istiqamətlərdə dolğun təsəvvürün qazanılmasına səbəb olmalıdır:

– əsərin ədəbiyyat tariximizdə faciə janrında yazılmış ilk əsər kimi ədəbi-tarixi əhəmiyyəti;

– faciənin klassik nümunəsi olmaqla teatr sənətinin və dramaturgiyamızın sonrakı inkişafına müsbət təsiri;

– faciənin realist əsər kimi insanların şüurunda köhnəlik qalıqlarına, nadanlığa, cəhalətə qarşı kəsərli silah olması.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Müqayisətmə

Təhlilətmə

Təhlilətmə, nəticə çıxarma

Əsaslandırma, nümayişətdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Faciəni janr və dil baxımından komediya ilə müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Faciəni janr və dil baxımından komediya ilə müəllimin köməyi ilə müqayisə edir.	Faciəni janr və dil baxımından komediya ilə, əsasən, müqayisə edir.	Faciəni janr və dil baxımından komediya ilə müqayisə edir.
Faciədəki ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Faciədəki ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla qismən təhlil edir.	Faciədəki ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla, əsasən, təhlil edir.	Faciədəki ədəbi qəhrəmanları davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla təhlil edir.
Faciənin mövzusu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mədəni dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil etməkdə və nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Faciənin mövzusu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mədəni dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə suallar və müəllimin köməyi ilə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Faciənin mövzusu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mədəni dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə, əsasən, təhlil edir və nəticə çıxarır.	Faciənin mövzusu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mədəni dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibəti əsaslandırmaqda, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır, fərqli fikirlərə qismən dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə, əsasən, dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.
--	--	--	---

Müəllim dərslindəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nəcəf bəy Vəzirov. Müsibəti-Fəxrəddin (ixtisarla) – 4 saat

Dördüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.2. Obrazların nitqinə istinad edərək yazıçı mövqeyi ilə bağlı fikirlərini əsaslandırır.	• Faciədəki obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əsaslandırır.
3.1.1. Yaradıcı yazıların məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirir, müxtəlif mənbələrdən seçdiyi inandırıcı faktlardan istifadə edir.	• İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirir, müxtəlif mənbələrdən seçdiyi inandırıcı faktlardan istifadə edir.
3.1.2. Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla əsərin ideyasına, probleminə münasibət bildirir, ümumiləşdirmələr aparır, nəticə çıxarır.	• Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla faciənin ideyasına, probleminə münasibət bildirir, ümumiləşdirmələr aparır, nəticə çıxarır.
3.1.3. 3-3,5 səhifə həcmində nəqli, təsvir, təhlil xarakterli mətnlər (ədəbi və sərbəst mövzuda inşa, esse, məruzə) yazır.	• Təhlil xarakterli inşa, nəqli xarakterli esse yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müəssisə, təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Mənbələrdən toplanmış məlumatların hansı səviyyədə mənimsənilməsi, dərslərdən öyrənilənlərlə necə əlaqələndirilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Bu prosesdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Şagirdlərin diqqəti dərslərdə inşa və esse üçün təklif olunmuş mövzulara yönəldilir: a) *Müasir həyatda yeniliklə köhnəliyin mübarizəsini nədə görürəm (təhlil xarakterli inşa);* b) *Fəxrəddinin arzuları, əməlləri, taleyi məndə hansı düşüncələr oyatdı (nəqli xarakterli esse).*

Şagirdlərin inşa və esse ilə bağlı bilik və bacarıqlarının yada salınması məqsədi ilə yığcam müəssisə aparılır. Bu, tədqiqat sualının formalaşdırılması ilə yekunlaşdırılır.

Tədqiqat sualı: *Təhlil xarakterli inşa və nəqli xarakterli essenin başlıca xüsusiyyətləri hansılardır?*

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Yazı işlərinin yerinə yetirilməsi **tədqiqatın aparılması** mərhələsi kimi qəbul olunur.

Yazı işlərinin mövzusu, xarakteri ilə bağlı yığcam müsahibə aparılır. Təhlil xarakterli inşa müxtəlif mənbələrdən seçilmiş faktlardan necə istifadə ediləcəyinə aydınlıq gətirilir. Qeyd edilir ki, Fəxrəddin obrazı ilə bağlı yazı işi ədəbi mövzuda təhlil xarakterli inşa olduğu üçün qəhrəmanın xarakteri, dünyagörüşü, əməlləri, müəllifin, eləcə də digər surətlərin ona münasibəti araşdırılmalı və bütün bunlara əsaslandırılmış münasibət bildirilməlidir. Mövzu həm də Fəxrəddinin taleyinin, arzu və əməllərinin doğrduğu düşüncələri, hiss və duyğuları ifadə etməyi tələb edir. Eləcə də faciədə ifadə edilmiş ideyalara, problemlərə münasibət bildirərkən şəxsi təəssürat və əlavə məlumatlara əsaslanmağın yolları müəyyənləşdirilir.

Şagirdlərin nəzərinə çatdırılır ki, nəqli xarakterli essədə öz həyatı təəssüratlarından, müşahidələrindən geniş istifadə edə bilirlər. Bu tipli essədə mövzu, problemlə əlaqədar diqqəti cəlb etmiş müəyyən ibrətamiz hadisənin nəql etmə yolu ilə əks etdirilməsi və ona münasibət bildirilməsi məqsəduyğundur. Baş vermiş hadisənin doğrduğu təəssürat, düşüncə, hiss və duyğular yazı işində öz geniş əksini tapmalıdır. Yazının icrasında fikrin ifadə tərzinin, üslubun düzgün müəyyənləşdirilməsinə, obrazlılığa xüsusi diqqət yetirilməlidir.

İşin icrasına ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra yazılardan nümunələrin təqdimatlar əsasında dinlənilməsi və müzakirə edilməsi faydalıdır. Bu, dolğun **nəticənin** çıxarılmasına, **ümumiləşdirmənin** aparılmasına imkan verir.

Yazı işinin hansı formada təşkilindən asılı olmayaraq, şagirdlərin fərdi qiymətləndirilməsi həyata keçirilə bilər. Bu, dərstdə reallaşdırılmış məzmun standartlarına müvafiq olaraq müəyyənləşdirilən meyarlar əsasında həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Əsaslandırma

Müəyyənləşdirmə, istifadə etmə

Münasibətbildirmə, ümumiləşdirməaparma, nəticəçıxarma

İnşayazma, esseyazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Faciədəki obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əsaslandırmaqda çətinlik çəkir.	Faciədəki obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini suallar və müəllimin köməyi ilə əsaslandırır.	Faciədəki obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əksər hallarda əsaslandırır.	Faciədəki obrazların nitqindən çıxış etməklə müəllifin mövqeyinə münasibətini əsaslandırır.

İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməkdə, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməkdə və istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni suallar və müəllimin köməyi ilə reallaşdırır.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni, əsasən, reallaşdırır.	İnşanın, essenin məzmununa uyğun üslub müəyyənləşdirməyi, müxtəlif mənbələrdən inandırıcı faktlar seçməyi və istifadəni reallaşdırır.
Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla faciənin ideyasına, probleminə münasibət bildirməkdə, ümumiləşdirmə aparmaqda, nəticə çıxarmaqda çətinlik çəkir.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı suallar və müəllimin köməyi ilə reallaşdırır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı, əsasən, reallaşdırır.	Müşahidələrinə, əlavə məlumatlara əsaslanmaqla boyun ideyasına, probleminə münasibət bildirməyi, ümumiləşdirmə aparmağı, nəticə çıxarmağı reallaşdırır.
Təhlil xarakterli inşa, nəqli xarakterli esse yazmada çətinlik çəkir.	Təhlil xarakterli inşanı, nəqli xarakterli esseni mövzunu qismən əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığı gözləməklə yazır.	Təhlil xarakterli inşanı, nəqli xarakterli esseni mövzunu əsasən əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığı gözləməklə yazır.	Təhlil xarakterli inşanı, nəqli xarakterli esseni mövzunu əhatə etməklə, fikrin ifadəsində məntiqilik və ardıcılığı gözləməklə yazır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

DÖRDÜNCÜ BÖLMƏ ÜZRƏ İKİNCİ KİÇİK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ

*Qiymətləndirmə S.Ə.Nəbatinin “Səba, məndən söylə...”
əsəri üzrə aparıla bilər.*

Seyid Əbülqasim Nəbati

Səba, məndən söylə...

Səba, məndən söylə o gülüzərə,
Bülbül gülüstanə gəlsin, gəlməsin?
Bu hicran düşkünün, illər xəstəsi
Qapına dərmana gəlsin, gəlməsin.

Mən qurbanı olum ənbər tellərin,
Qönçə dodaqların, püstə dillərin.
O lalə rüxsarın, mişkin xalların
Oduna pərvanə gəlsin, gəlməsin?

Gözüm çox həsrətdir xumar gözüne,
Günəş camalına, şəkər sözünə,
Utanıram, necə deyim üzünə,
Dərdin xəstə canə gəlsin, gəlməsin?

Nəbati istəməz sənsiz dünyanı,
İzzəti, hörməti, şövkəti, şanı,
Bir zədə qalmayıb daha gümanı,
Bu baş o meydanə gəlsin, gəlməsin?

QIYMƏTLƏNDİRMƏ ÜÇÜN TÖVSIYƏ OLUNAN SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Şeir hansı mövzuda yazılmışdır? Fikrinizi əsaslandırın.

2. Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

3. Müəyyənləşdirdiyiniz sözlərin alınma, yaxud dilimizə aid olduğunu əsaslandırın.

4. Lirik qəhrəman hansı səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir? Fikrinizi əsərdən nümunələr göstərməklə əsaslandırın.

5. Şeirdəki məcazların bədiiliyin, obrazlılığın artmasındakı rolunu nümunələrlə əsaslandırın.

6. Şeir hansı vəzndə və janrda yazılmışdır? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

7. Şeiri fərqli vəzndə yazılmış bir əsərlə janr baxımından müqayisə edib, gəldiyiniz nəticəni qısaca yazın.

8. Səba, məndən söylə o gülüzarə,
Bülbül gülüstanə gəlsin, gəlməsin?
Bu hicran düşkünə, illər xəstəsi
Qapına dərmana gəlsin, gəlməsin.

- a) Bəndin üzərində ifadəli oxu ilə bağlı şərti işarələr qoyun.
b) Bəndin oxusunda səsdə hansı çalarlar yaranır, nə üçün?
Fikrinizi əsaslandırın.

9. Əsərdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir? Fikrinizi əsaslandırın.

10. Əsər haqqındakı təəssüratınızı qısaca yazın.

GÜNDƏLİK PLANLAŞDIRMAYA AİD NÜMUNƏLƏR

Mövzu: Məhəmməd Füzulinin həyatı, yaradıcılıq yolu – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələrdən topladığı materiallara əsaslanmaqla mövzu, problemlə bağlı təqdimat və çıxışlarında obrazlı ifadələrdən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə mövzuya, problemə, yazıçı mövqeyinə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə mövzuya, problemə tənqidi münasibətini əsaslandırır, fərqli fikirlərə dözümlülük nümayiş etdirir.

Dərsin tipi: induktiv

İş forması: fərdi iş, cütlik şəklində iş, kiçik qruplarda iş, bütün siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: müsahibə, müzakirə, diskussiya, problemin həlli, təqdimat.

İnteqrasiya: Az.d. 1.2.3., X.d. 2.1.2.

Təchizat: dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, M.Füzulinin portreti, C.Cahangirovun “Füzuli kantatası”nın səs yazısı, şairin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı kitablar.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi ya müsahibə, ya da təqdimatların dinlənilib, müzakirə olunması əsasında müəyyənləşdirilir. “Dəhnamə”nin bədii xüsusiyyətləri ilə bağlı keçən dərsdə mənimsənilmiş bilik və bacarıqların mənbələr əsasında hansı səviyyədə dərinləşdirildiyi aşkara çıxarılır və müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət olunur.

Dərslikdəki tapşırıq (*Füzuli ilə bağlı bildiklərinizi yada salıb yığcam müzakirə aparın*) üzrə yığcam müzakirə aparılır. Müzakirə problemin müəyyənləşdirilməsi ilə yekunlaşdırılır: *Füzulinin şəxsiyyətinə, yaradıcılığına böyük maraq və rəğbət göstərilməsinə səbəb nədir?*

Araşdırma dərslikdəki mətnin oxusu ilə davam etdirilir. Mətnə “*Füzulinin həyatında, yaradıcılığında nələr daha önəmli hesab edilə bilər?*” sualının aydınlaşdırılmasına istiqamət verilmişdir. Şairin həyatı ilə bağlı elm aləminə məlum olan ən mühüm mətləblərə yığcam toxunulmuş, geniş araşdırma aparılmasının vacibliyi barədə şagirdlərdə təsəvvür yaradılmışdır. Həcmi kiçik olan mətnin fərdi olaraq oxunması məqsədəuyğundur. Füzulinin sadə, təvazökar həyat yaşaması, dini idarədə xidmət etməsi, müasirlərinin onu bir insan, alim, sənətkar kimi yüksək dəyərləndirməsi, zamanəsinin eyiblərinə obyektiv, ədalətli münasibət bildirməsi və s. barədə deyilənlər şairin şəxsiyyətinə maraq oyadır, şagirdləri araşdırmaya həvəsləndirir. Onların dərsdə bir neçə əlavə mənbə ilə təmin olunması məqsədəuyğundur.

Sonra – ev tapşırığı qismində mənbələr üzrə araşdırmada aydınlaşır ki, “şairin atası Süleyman əsil-nəsəbcə Azərbaycan türklərindən – qədim Oğuzların Bayat qəbiləsindən olmuş və XV əsrin axırlarında el-elatının böyük bir qismi ilə birlikdə İraqi-ərəbə köç edərək Bağdad civarlarında sakin olmuşdur. Şairimizə bəzi hallarda

“Bağdadi” deyilməsi elə bu səbəbdəndir.” (Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Altı cildə. III cild, Bakı: Elm, 2009, səh. 387)

Mənbələrdən o da aydın olur ki, Füzuli dövrünün parlaq zəka sahiblərindən olmuş, bir neçə dil bilmiş, Azərbaycan ədəbiyyatı ilə yanaşı, ərəb, fars, tacik, hind, özbək ədəbiyyatını da dərinlən bilmişdir. O, fəlsəfə, astronomiya, astrologiya, tarix, tibb, məntiq, musiqi və s. elmləri mükəmməl mənimsəmişdir. İlk təhsilini Kərbəladə alan, sonra Bağdadın elm ocaqlarında müdavim olan şair yazırdı ki, mən bütün elm və fənləri özündə toplamış bir insan olmaq üçün çalışırdım.

Araşdırmada Füzulinin saraylardan kömək gözləməyərək sadə həyat yaşaması, Sultan Süleymanın təyin etdiyi 9 axça təqaüdü övqaf idarəsindən ala bilməməsi, bu hadisə ilə bağlı rüşvətxor məmurları tənqid edən “Şikayətnamə” əsərini yazması və s. məlumatlar aşkara çıxarılır.

Dərslikdəki mətn şairin lirikası, poemaları, nəsr, tərcümələri barədə müəyyən təsəvvür yaradır. Başlıcası isə şagirdlərdə bu zəngin irsə maraq və heyranlıq hissi baş qaldırır. Mütəfəkkir sənətkarın bütün əsərlərində yüksək bədii sənətkarlıqla yanaşı, dərin hikmət, fəlsəfi düşüncələrin mövcud olduğu diqqəti cəlb edir.

Şagirdlərdə şairin öz yaradıcılığına tələbkar münasibəti barədə təsəvvür yaratmaq məqsədilə aşağıdakı qəbildən fikirlər xatırladılır: “Elə vaxtlar olmuşdur ki, gecə səhərə qədər oyaqlıq zəhərini dadmış, və bağrımın qanı ilə bir məzmunu tapıb yazmışam. Səhər olanda başqa şairlərlə uyğun olduğunu görüb, yazdığımı pozmuşam, ona sahib çıxmamışam. Elə vaxtlar da olmuşdur ki, gündüz axşama qədər düşüncə dəryasına dalıb, söz almazı ilə mənə gövhərini deşmişəm. Bunu görənlər “bu məzmun anlaşılmır, bu ləfz xalq arasında işlənilmir və xoşagəlməzdir, – deyər-deməz, o məzmun gözümdən düşmüş, hətta onun üzünü köçürməmişəm.” (M.Füzuli. Əsərləri. III cild. Azərb. EA nəşriyyatı, Bakı, 1958, səh. 20)

Füzulinin böyük qəzəl ustası olması, qəzəl janrını yüksək dəyərləndirməsi ilə bağlı dərsdə qazanılmış məlumat araşdırma prosesində zənginləşdirilir. Aydınlaşır ki, şair gözəllik və məhəbbət mövzusunda fikir və düşüncələrin ifadəsi üçün qəzəli daha uğurlu janr sayır. Qəzəl yazmaq, şairə görə, həm də asan deyil:

Qəzəldir səfəbəxşi-əhli-nəzər,
Qəzəldir güli-büstani- hünər,
Qəzəl bildirir şairin qüdrətin,
Qəzəl artırır nazimin şöhrətin.

Şagirdlər Füzulinin yaradıcılığında dünyəvi gözəllik və sevgi ilə yanaşı, ilahi gözəllik və ilahi məhəbbətin tərənnümünün başlıca yer tutması ilə də bağlı məlumatlarını dərinləşdirmək, daha dolğun bilik əldə etmək məqsədilə araşdırma aparırlar. Mənbələr üzrə iş onlarda belə bir qənaətin möhkəmlənməsinə səbəb olur ki, şairin sufi baxışlarını əks etdirən əsərlərində aşiqin sevdiyi gözələ bəslədiyi hislər Allaha qovuşmaq arzusunun ifadəsi kimi başa düşülməlidir. Şairin yaradıcılığında dünyəvi, maddi gözəllik və məhəbbət ilahi gözəllik və eşq ilə vəhdət təşkil edir. Lakin bütün bu əsərlərdə Füzuli insanı, onun taleyini düşünən böyük humanist kimi çıxış edir.

Şairin poeziyasının dil və üslub xüsusiyyətləri ilə bağlı aşağıdakı qəbildən məlumatın üzərində dayanılır: “Füzulinin dili öz xəlqilik və zərifliyi ilə ana dilimizin mükəmməlliyini, bədii ifadə imkanlarının zənginliyini nümayiş etdirdi. Ondan sonra gələnlər daha bildilər ki, türkdilli sənətin qiblesi kimi hara baxsınlar, öz sənətlərini örnək kimi nə ilə müqayisə etsinlər.

Dərslıkdəki mətnin oxusundan sonra kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparırlar. Bu, cavabların dəqiqləşdirilməsinə, zənginləşdirilməsinə, əhatəli təqdimatların hazırlanmasına səbəb olur. **Məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** kiçik qrupların təqdimatları əsasında aparılır. Məlumat mübadiləsi və müzakirədə şagirdlərin dərslıkdəki mətndən öyrəndiklərindən əlavə daha hansı məlumatlara malik olduqlarının aşkara çıxarılmasına xüsusi diqqət yetirilir. Şairin poeziyasının dil və üslub xüsusiyyətləri ilə bağlı aşağıdakı qəbildən məlumatın üzərində dayanılır: “Füzulinin dili öz xəlqilik və zərifliyi ilə ana dilimizin mükəmməlliyini, bədii ifadə imkanlarının zənginliyini nümayiş etdirdi. Ondan sonra gələnlər daha bildilər ki, türkdilli sənətin qiblesi kimi hara baxsınlar, öz sənətlərini örnək kimi nə ilə müqayisə etsinlər. Farsdilli ədəbiyyatda Nizami dili nədirsə, türkdilli ədəbiyyatda Füzuli dili odur. Füzuli özünə qədərki türkcənin zirvəsinə qalxdı və oradan türkcəni yeni zirvəyə qaldırdı.” (Akademik T.Hacıyev)

Əsaslandırılmış **nəticənin** çıxarılmasında, **ümumiləşdirmənin** aparılmasında müəllimin istiqamətləndirici sualları əhəmiyyətli rol oynayır. Yekunlaşdırıcı müəhəbə nəticəsində şagirdlər orta əsrlər türk dünyasının ən qüdrətli sənətkarı olan Füzulinin üç dildə yazdığı əsərlərinin Yaxın və Orta Şərqdə böyük şöhrət qazanması, zəngin irsinin ideya-bədii dəyəri barədə dolğun təsəvvür qazanmış olurlar.

Təqdimat və çıxışlarda şagirdlərin nitqinin ifadəliliyinə, araşdırılan problemə necə münasibət bəslədiklərinə diqqət yetirir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır (bax: səhifə 94).

Müəllim dərslıkdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Məni candan usandırdı... – 2 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrda olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.	Poemada əksini tapmış mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.

1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bən-zətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaliğə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	• Şeirdə məcazları müəyyənləşdirir.
---	---

Dərsin tipi: induktiv, bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: fərdi iş, cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş, bütün siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: layihə, müsahibə, müzakirə, diskussiya, problemin həlli, təqdimat.

İnteqrasiya: Az.d. 2.1.1., X.d. 3.1.1.

Təchizat: dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, “Məni candan usandırdı...” şeirinin səs yazısı, şairin yaradıcılığı ilə bağlı kitablar.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müxtəlif metod və iş formalarının tətbiqi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Mənbələrdən necə istifadə olunduğunun, dərslikdəki məlumatın hansı səviyyədə zənginləşdirildiyinin aydınlaşdırılması diqqət mərkəzində saxlanılır. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə olunur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdə işi fərqli məzmununda və formada təşkil etmək mümkündür. Vaxta qənaət baxımından suallardan istifadə yolunu seçmək faydalıdır. Şagirdlərə tanış olduqları klassik şeirləri xatırlamaq, lirik qəhrəmanla bağlı təəssüratlarını bölüşmək təklif edilir. Yığcam müsahibənin sonunda tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Yaxud bədii oxu ustasının ifasında qəzəldən bir neçə beyt dinlənilib müzakirə edilir. (<https://www.youtube.com/watch?v=vBBKg5j5RGI>) Şagirdlərin bədii oxudan aldığı təəssürat, əsər barədə söylənilən ilkin mülahizələr tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə imkan yaradır.

Tədqiqat sualı: Məhəbbət mövzusunda yazılmış klassik lirik şeirlərin qəhrəmanı – aşiq obrazı üçün daha səciyyəvi olan xüsusiyyətlər hansılardır?

Fərziyyələrin dinlənilməsinə və qeyd edilməsinə vaxt ayrılır.

Tədqiqatın aparılması. Şeirin məzmununun öyrənilməsini fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Məsələn, əsəri fərdi olaraq nəzərdən keçirən şagirdlər hiss və düşüncələrini ikihissəli gündəlikdə qeyd edir, sonra kiçik qruplarda birləşərək qənaətlərini bölüşürlər. Ardınca təqdimatlar əsasında məlumat mübadiləsi və müzakirə aparılır. *Bütün bu işlər müəllimin ciddi müşahidəsi, istiqamətləndirici sualları, ehtiyac yaranan məqamlarda yığcam izahı ilə həyata keçirilir.*

Şeirin məzmununun öyrənilməsi ilə bağlı dərslikdəki tövsiyəni əsas götürən müəllim şagirdlərin məzmunla tanış olduqlarını nəzərə alır. Lakin müstəqil oxunun nəticəsi olan ilkin qavramanı qənaətbəxş saymaq olmaz. Dərslikdəki “*Müstəqil oxuduğunuz “Məni candan usandırdı...” şeirini nəzərdən keçirin, məzmunu ilə bağlı bildiklərinizi dərinləşdirin*” tapşırığı müəllimin birbaşa istiqamətləndirmələri əsasında yerinə yetirilir. Məktəb təcrübəsində uğurla tətbiq edilən izahlı oxudan istifadə etmək faydalıdır. Səsli oxunu izləyən şagirdlər misra və beytlərin izahında fəal iştirak edirlər. Ən zəruri hallarda işə qoşulan müəllim yaranan çətinliyi istiqam-

mətləndirici suallar və ya izahla aradan qaldırır. Tanış olmayan sözlərin mənasının aydınlaşdırılması oxu prosesində həyata keçirilir. Bu məqamda şagirdlərin fərdi fəaliyyətlərinə diqqət yetirilir. Oxu başa çatdıqdan sonra şagirdlərə əsərdəki *məcazları* fərdi olaraq müəyyənləşdirmək təklif edilə bilər.

Şagirdlər kiçik qruplarda işləyərkən qəzəldə epitet, bənzətmə, mübaligə, metafor, bədii sualdan istifadə olunduğunu, beytlərdəki daxili qafiyələrin (canım, çeşmi giryanim, əfqanım və s.) əsərdə güclü ahəng yaratdığını dəqiqləşdirir və müzakirə edirlər.

Ayrı-ayrı beytlərdə ifadə olunmuş fikirlərin, lirik qəhrəmanın hiss və düşüncələrinin aydınlaşdırılması üzrə iş davam və inkişaf etdirilir. Bu məqamda məcazların növünün müəyyənləşdirilməsinə ayrıca diqqət yetirilir.

Əsərin bədii xüsusiyyətləri ilə bağlı müzakirədə şeirin əruz vəzninin həzəc bəhrində yazıldığı nümunə əsasında aydınlaşdırılır.

məfA İlün	məfA İlün	məfA İlün	məfA İlün
Məni candan Fələklər yan	usandırdı, dı ahimdən,	cəfadən yar muradım şəm	usanmazmı? i yanmazmı?

Kiçik qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparılır. Təqdimatların fəal dinlənilməsinə, müzakirədə daha çox şagirdin iştirak etməsinə səy göstərilir.

Nəticənin çıxarılması, **ümumiləşdirmənin** aparılması şagirdlərin fəal iştirakı ilə həyata keçirilir. Bu mərhələnin uğurlu olmasında müəllimin istiqamətləndirici sualları mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, Füzuli bu şeirdə sevən insanın qəlbinin ən incə, zərif duyğularından söz açmışdır. Aşıqin dilindən söylənilən bu qəzəldə şair sevən bir gəncin iztirablarını, sevgilisinə qovuşmaq arzusunun dilimizin zəngin ifadə imkanlarından, məcazlardan sənətkarlıqla istifadə ilə əks etdirmişdir. Klassik şeirin lirik qəhrəmanına xas olan bütün keyfiyyətləri – sədaqətlik, səmimilik, dözümlülük, sevgilisini uca tutmaq və s. Füzulinin qəhrəmanında görmək mümkündür.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır (bax: səhifə 96).

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Məni candan usandırdı... – 2 saat

İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.2. İfadəli oxudan müxtəlif ədəbi növdə olan əsərlərin emosional-obrazlı qavranılması, təhlili məqsədi ilə istifadə edir.	İfadəli oxunu şeirin emosional-obrazlı qavranılması və təhlili vastəsi kimi tətbiq edir.
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən çıxış etməklə lirik qəhrəmanı təhlil edir.

1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	• Şeirdəki məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mədəni dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	• Şeirinin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mədəni dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Dərsin tipi: induktiv, bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: fərdi iş, cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş, bütün siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: müsahibə, müzakirə, diskussiya, problemin həlli, təqdimat.

İnteqrasiya: Az.d. 2.1.1., X.d. 3.1.4.

Təchizat: dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, B.Vahabzadənin “Şəbi-hicran” poeması, Füzulinin yaradıcılığı ilə bağlı kitablar.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Mənşəyi müstəqil aydınlaşdırılmış sözlər yenidən nəzərdən keçirilir, zəruri düzəlişlər edilir. Şagirdlərin hazırladıqları ikihissəli gündəliyin müzakirəsi isə əsərin məzmununun hansı səviyyədə mənimsənilməsi barədə müəllimin aydın təsəvvür qazanmasına imkan yaradır. Sonda müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə olunur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. Suallardan istifadə etməklə motivasiya yaratmağı qarşısına məqsəd qoyan müəllim məzmunla bağlı qazanılmış biliklərə əsaslanmaqla yığcam müzakirə təşkil edir. Müzakirəyə müəllimin: *Şeirdə diqqətinizi daha çox cəlb edən nə oldu?* sualı ilə başlanılır və şagirdlərin fəal iştirakı ilə davam etdirilir. Müzakirə tədqiqat sualının formalaşdırılması ilə yekunlaşdırılır.

Motivasiyanın bir variantı da xalq şairi B. Vahabzadənin “Şəbi-hicran” poeməsindən aşağıdakı parçanın ifadəli oxunması və müzakirəsi ola bilər:

“Şəbi-hicran yanar canım, təkər qan-çəşmi giryanım,
Oyadar xəlqi əfqanım, qara bəxtim oyanmazmı?”
Bu bir qəlbin səsi deyil, milyon qəlbin bir səsidir,
Ömrü-günü əsarətdə keçən xalqın naləsidir.
“Şəbi-hicran” – qoca Şərqin öz varlığı, öz adıdır,
Məhkum olan millətlərin “yandım” deyən fəryadıdır.

Tədqiqat sualı: Şeirdə şairi daha çox düşündürən və oxucuya çatdırmaq istədiyi başlıca fikir, sizcə, nədir?

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Dərslikdəki sualların (*Qəzəl hansı mövzuda yazılıb? Əsərdə təsvir edilən məhəbbəti necə izah etmək doğru olar? Lirik qəhrəman – aşiq hansı cəhətləri ilə diqqəti cəlb edir? Onun öz eşqində sabit, dönməz olmasının səbəbi nədir? Qəzəlin bədii keyfiyyətini artıran vasitələr hansılardır?*) və onların

aydınlaşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə araşdırmaya başlanılır. Oxunu fərqli formalarda təşkil etmək mümkündür. Vaxta qənaət məqsədi ilə kiçik qruplar yaradaraq hərəsinə dərsləkdəki sualın biri üzərində işləmək təklif oluna bilər.

Unudulmamalıdır ki, “Məni candan usandırdı...” qəzəlinin tədrisi müəllimdən xüsusi yanaşma, böyük diqqət tələb edir. Qəzəldə ilahi məhəbbətin əlamətləri açıq-aşkar hiss olunur və bu, dərsləkdəki mətnə də əksini tapmışdır. Əsərin tədrisində bunun həddindən artıq qabardılması məqsədəuyğun deyildir. Mənbələr üzərində işləyərkən şagirdlərə aydın olur ki, Füzulinin məhəbbət lirikasında gerçək insani duyğuların tərənnümü heç də az yer tutmur. Başqa sözlə, Füzulinin lirik şeirlərində sufiyanə məhəbbət real insani məhəbbəti inkar etmir. Deməli, “Məni candan usandırdı...” şagirdlərə ilk növbədə dərin məhəbbətlə sevən və sevdidi qızın yolunda hər cəfaya dözməyə hazır olan aşiqin qəlb çırpıntılarını ifadə edən əsər kimi (əvvəlki illərin dərsləklərində və məktəb təcrübəsində də məhz bu yol tutulmuşdur) təqdim edilməlidir.

İlk iki sual (dərsləkdə birləşdirilmişdir) üzərində işləyən qrup dərsləkdəki mətnə bu barədə əksini tapmış yığcam izahla tanış olur, məlumat mübadiləsi və müzakirədə digər qruplara da məlumat verirlər. Dərsləkdəki izah müstəqil araşdırma zamanı mənbələrdəki məlumatları şagirdlərin başa düşməsinə və doğru nəticə çıxarmalarına əhəmiyyətli təsir edir.

Növbəti sualla bağlı (*Lirik qəhrəman – aşiq hansı cəhətləri ilə diqqəti cəlb edir? Onun öz eşqində sabit, dönməz olmasının səbəbi nədir?*) dərsləkdəki mətnə yığcam təhlil səciyyəli məlumat var. Bu məlumat şagirdlərin mənbələrdə nələrə diqqət etməyin lazım olduğuna istiqamət verir. Nəcib, həssas aşiq yüksək mənəvi-əxlaqi dəyərlərə malik obraz kimi diqqəti cəlb edir və müxtəlif mənbələrdə də beləcə səciyyələndirilir. Qeyd edilir ki, qəzəldə şair həssas qəlbli, nəcib aşiqin vüsəl həsrətini, mənəvi sarsıntılarını, keçirdiyi əzablı hissləri əks etdirmişdir. Aşiqin monoloq səciyyəli şikayətləri, ah-nalə dolu sözləri özü bilavasitə əsərdə iştirak etməsə də, məşuqənin də obrazını göz önündə canlandırır. Oxucu qeyri-adi gözəlliyi ilə lirik qəhrəmanın qəlbində böyük məhəbbət oyatmış məşuqənin etinasızlığının səbəbi barədə düşünür, aşiqin vəziyyətinə, sevən qəlbə acı fəryadına laqeyd qala bilmir.

Təqdimat və müzakirədə əsərdəki epitet, metafor, mübaligə, bədii sualların, daxili qafiyələrin obrazlılığın artmasında rolunun aydınlaşdırılması ön plana çəkilir və mənbələrdən istifadə zamanı buna diqqət yetirməyin vacib olması barədə təsəvvür yaradılır.

Sonuncu sualın (*Qəzəlin bədii keyfiyyətini artıran vasitələr hansılardır?*) aydınlaşdırılmasına istiqamət verən məlumat dərsləkdə yığcam olsa da, mənbələrdən hansı məzmununda bilik əldə etməyin lazım olması barədə şagirdlərdə təsəvvür yaradır. Şagirdlərə aydın olur ki, orijinal məcazlar, ustalıqla seçilən və misralarda əlaqələndirilən sözlər, mükəmməl qafiyə sistemi və s. qəzəldə bədiiyyəti təmin edən vasitələrdən yalnız bir qismidir. Şeirdə “Gül üz” epitetindən istifadə ilə aşiqin sevgilisinin gözəlliyi, qanlı göz yaşının bulanıq yaz suları ilə müqayisəsi ilə yaradılan bənzətmə aşiqin dərindən böyüklüyü barədə dolğun təsəvvür yaradılır. Məntiqlə təbii görünən “yatan bəxt” əvəzinə “qara bəxt” ifadəsinin işlədilməsi ilə daha qüvvətli epitet yaradılmış, lirik qəhrəmanın ümitsiz vəziyyəti, cəfəkeş aşiq

olması təsəvvürü gücləndirilmişdir. Mübaliğə (Fələklər yandı ahimdən, muradım şəmi yanmazmı?) və metafor (Şəbi-hicran yanar canım, tökər qan çeşmi-giryanım) vasitəsilə şair sevən bir qəlbin acı fəryadlarını, fədakar məhəbbətini təsirli bir dillə çatdırmağa müvəffəq olmuşdur.

Əsərdəki mətə və məqtə beyt, şah beyt (Şəbi-hicran yanar canım, tökər qan çeşmi-giryanım, Oyadar xəlqi əfğanım, qara bəxtim oyanmazmı?), hər beytin mü-kəmməl bitkinliyi, beytlər arasında mənə, məzmun əlaqəsi, şairin sonda təxəllüsünü işlətməklə özü barədə üçüncü şəxs kimi danışması və s. müzakirədə ön plana çəkil-məklə qəzəlin bədii dəyəri barədə təsəvvürün dərinləşdirilməsi mümkündür. Təsədüfi deyil ki, şeirdəki musiqililiyi, bədiiliyi, coşqun hissiyyatı, məzmun və ahəngin vəhdətini əsas tutan bəstəkar C.Cahangirov məşhur “Füzuli” kantatasını yaratmışdır.

Əsərin məzmunu ilə bağlı qazanılmış biliklərdən də istifadə edən qruplar hazırladıqları təqdimat əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə** aparırlar. Bu mərhələdə bədii əsərdən nümunələrin göstərilməsinə xüsusi önəm verilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəllimin istiqamətləndirici sualları şagirdlərin daha fəal olmasına imkan yaradır.

Bütün bunlar şeirin ifadəli oxusuna imkan yaradır. Əruz vəznli şeirlərin oxu xüsusiyyətləri müsahibə ilə xatırladıldıqdan sonra ifalar dinlənir və onlara münasibət bildirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsa-sında aparılır (bax: səhifə 98-99).

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Leyli və Məcnun (ixtisarla) – 4 saat

Birinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyində və işlənmə məqamına görə izah edir.	Poemada tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrda olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.	Poemada əksini tapmış mühüm mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaliğə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin tipi: induktiv, bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: fərdi iş, cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş, bütün siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: müsahibə, müzakirə, diskussiya, problemin həlli, təqdimat.

İnteqrasiya: Az.d. 2.1.1., X.d. 3.1.1.

Təchizat: dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, əsərin məzmunu üzrə şəkillər, “Leyli və Məcnun” flmindən fraqmentin video yazısı, “Leyli və Məcnun poeması”, əsərlə bağlı təhlil materialları.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi yolu ilə müəyyənləşdirilə bilər. Araşdırılan sualların hər biri ilə əlaqədar mənbələrdən əldə edilmiş məlumatın məzmunu və həcmi ilə əlaqədar təsəvvür qazanılır. Yeni məlumatların dərslikdən əldə olunanlarla necə əlaqələndirildiyi, cavabların hansı səviyyədə tamamlandığı və zənginləşdirildiyi aşkara çıxarılır. Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələ fərqli məzmununda təşkil oluna bilər. Eyniadlı operadan fraqmentin nümayiş etdirilməsi, yaxud səsləndirilməsi, poema haqqında elmi əsərdən parçanın oxunması, illüstrasiyadan istifadə və s. bu qəbildəndir. Şagirdlərin poema haqqında müəyyən təsəvvürləri olduğu üçün suallardan istifadə yolu da seçilə bilər. Göstərilənlərdən birinin tətbiqi tədqiqat sualının formalaşdırılmasına imkan yaradır.

Motivasiya yaradılmasının bir variantı “Leyli və Məcnun” flmindən (<https://www.youtube.com/watch?v=T43AHNVdjgQ>) atasının Məcnunu sağaltmaq ümidi ilə Məkkəyə ziyarətə aparması səhnəsinin nümayişi və yığcam müzakirəsi ola bilər.

Tədqiqat sualı: Mənəvi azadlığa, müstəqil düşüncəyə düşmən kəsilən adətlərlə, qaydalarla yaşamaq istəməyənlər hansı yolu tuta bilərlər?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqata başlanmazdan əvvəl müəllim əsərin yazılma tarixi, Türkiyə hökmdarı Sultan Süleyman Qanuniyə ithaf edildiyi, təsvir olunan dövrün səciyyəsi, Şərq ədəbiyyatında, xüsusən Nizami yaradıcılığında Leyli və Məcnun mövzusunun yeri haqqında yığcam məlumat verir.

Tədqiqat sualı: Mənəvi azadlığa, müstəqil düşüncəyə düşmən kəsilən adətlərlə, qaydalarla yaşamaq istəməyənlər hansı yolu tuta bilərlər?

Tədqiqatın aparılması. Araşdırmaya dərslikdə verilmiş parçaların (“*Kitabın yazılmasının səbəbi*”, “*Məcnunun anadan olması və uşaqlığı*”, “*Məcnunun Leylini məktəbdə görməsi*”, “*Anasının Leyliyə nəsihəti*”) oxusu ilə başlanılır. Bu parçaların və onların nəsr variantının dərsə bir neçə gün qalmış mütləq edilməsi məzmunun öyrənilməsi üzrə işin səmərəli təşkilinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Lakin təcrübə göstərir ki, sinifdə həmin parçaların yenidən nəsr variantları ilə paralel oxunması, tanış olmayan sözlərin mənasının aydınlaşdırılması, məcazların müəyyənləşdirilməsi səmərəli nəticənin əldə edilməsi üçün vacibdir.

Oxunu fərqli formalarda təşkil etmək mümkündür. Bunlardan biri səsli oxunun izlənilməsi və izaha şagirdlərin cəlb edilməsi ola bilər. Oxunu iki şagird (müəyyən məqamlarda əvəzlənməklə) yerinə yetirir. Bir nəfər poemadan parçanı beyt-beyt oxuyur, ikinci şagird oxunmuş beytlərin nəsr qarşılığını səsləndirir. Digər şagirdlər

ehtiyac yaranan hallarda misranın, beytin, yaxud nəsr variantının təkrar oxunmasını xahiş edir, əlavə izaha ehtiyac duyduqlarını yerindəcə bildirirlər. Belə oxuda tanış olmayan sözlərin mənasının, mənşəyinin aydınlaşdırılmasına və məcazların müəyyənləşdirilməsinə (bu məqamda şagirdlərin fərdi fəaliyyətinə diqqət yetirilir) əlverişli imkan yaranır.

Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra şagirdlər kiçik qruplarda birləşib dərslərdəki suallara (*Əsəri yazmağı Füzulidən kimlər və necə xahiş edirlər? Şair mövzu ilə bağlı düşüncələrini necə ifadə edir? və s.*) cavab hazırlayırlar. Bu, məzmunla bağlı qazanılmış məlumatın sistemə salınmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Əsərin “Rum zəriflərinin” – türk ədiblərinin xahişi ilə ana dilində yazılmasının da sənətkarın doğma dilinə münasibətini əks etdirən nümunə kimi qeyd edilməsi məqsəddə uyğundur. Özünü Nizaminin şagirdi adlandıran şair bu dahi sənətkardan sonra həmin mövzuda əsər yazmağın çətinliyini aydın dərk etmiş, lakin bu ağır yaradıcılıq yükünün altına girərək böyük istedadının gücü ilə orijinal sənət abidəsi yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Müəllim şagirdlərin diqqətini əsərdə şairin zamanədən şikayəti ilə bağlı məqamlara yönəldir, özü “Saqinamə” dən nümunələr gətirməklə (Bir dövrəyəm ki, nəzm olub xar...) bu şikayətin səbəblərinin aydınlaşdırılmasına nail olur.

Müəllim dərslərdəki “*Şair Leylini necə təqdim edir?*”, “*Anası Leyliyə nələri nəsihət edir? Ana zamanənin hansı mənəvi-əxlaqi dəyərlərinə önəm verir?*” suallarına cavab hazırlayan şagirdlərin diqqətini poemanın “*Məcnunun Leylini məktəbdə görməsi*”, “*Anasının Leyliyə nəsihəti*” parçalarında əksini tapmış mənəvi, əxlaqi dəyərlərin müəyyənləşdirilməsinə cəlb edir. Eləcə də digər suallarla bağlı poemaya müraciət olunur.

Oxunmuş hissələrdə şairin söylədiyi fikirlərin necə qavranıldığını aşkara çıxarmaq məqsədilə diskussiya zamanı şagirdlərə əlavə suallarla da müraciət olunur. Müəllim əsərdən ayrı – ayrı beytləri nümunə gətirərək şagirdlərin məzmunla bağlı fikirlərini öyrənir:

...Yaxşı adını yaman edirsən?
...Nəyçün sənə tənə edə bədgü?
...Namusuna layiq işmidir bu?
...Oğlan əcəb olmaz olsa aşiq,
Aşiqlik işi qıza nə layiq?
... Xoş ol ki, qızı həmişə gizlər,
Xud gizli qala həmişə qızlar.

Kiçik qrupların təqdimatlarında tanış olmayan sözlərin mənşəyi, məcazların növü ilə bağlı məlumatlar da əhatə olunur və **məlumat mübadiləsi** və **müzakirədə** diqqət mərkəzində saxlanılır. Müzakirə zamanı əsərin yazıldığı dövrdə insanın mənəvi azadlığı problemi, qarşılıqlı sevgiyə münasibət, qadın hüquqları ilə bağlı məsələlərə aydınlıq gətirilir.

Aparılmış işə yekun vurulduqdan sonra (nəticənin çıxarılması məzmunun öyrənilməsi üzrə iş başa çatdırıldıqdan sonra – ikinci dərstdə həyata keçirilir) qiymətləndirmə mərhələsinə keçilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır (bax: səhifə 101).

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Leyli və Məcnun (ixtisarla) – 4 saat

İkinci saat: Məzmun üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli şeirlərdə (heca, əruz, sərbəst) və süjetli əsərlərdə (dastan, poema, hekayə, povest, roman, dram, komediya, faciə) tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.	Poemada tanış olmayan sözlərin mənasını mənşəyinə və işlənmə məqamına görə izah edir.
1.1.4. Müxtəlif ədəbi növ və janrdə olan bədii nümunələrdə əksini tapan mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.	Poemada əksini tapmış mühüm mənavi, əxlaqi-etik dəyərləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, mürəkkəb süjet və kompozisiyalı bədii nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (epitet, bənzətmə, metafor, metonimiya, simvol, mübaligə, litota, bədii sual, təkrir, bədii təzad, inversiya) müəyyənləşdirir.	Poemada məcazları müəyyənləşdirir.

Dərsin tipi: induktiv, bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: fərdi iş, cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş, bütün siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: müsahibə, müzakirə, diskussiya, problemin həlli, təqdimat.

İnteqrasiya: Az.d. 2.1.1., X.d. 3.1.1.

Təchizat: dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, əsərin məzmunu üzrə şəkillər.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibə və təqdimatların dinlənilməsi, müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Oxunmuş parçalardakı (*“Leylinin anasına cavabı”*, *“Məcnunun Leyliyə səhrada rast gəlməsi”* və s.) başlıca fikirlərin, tanış olmayan sözlərin və onların mənasının, mənşəyinin, eləcə də məcazların hansı səviyyədə aydınlaşdırıldığı aşkara çıxarılır. Bütün bunlar sonrakı mərhələlərdə işi necə təşkil etməyin daha səmərəli olduğunu müəyyənləşdirməyə imkan verir. Təcrübədən məlumdur ki, şagirdlər müstəqil oxuduqları parçalardakı fikirləri ümumi şəkildə qavramaqla məhdudlaşırlar. Məhz buna görə sinifdə davam etdirilən iş zamanı həmin parçaların nəsr variantları ilə paralel oxusunun həyata keçirilməsi, ehtiyac yaranan məqamlarda izahlara yer verilməsi məqsəduyğundur.

Müəllim *“Leylinin anasına cavabı”* hissəsindən aşağıdakı beytlərin mənasını aydınlaşdırmağı tapşırır:

Sözlər dərsəm ki, bilməzam mən,
Məzmunun fəhm qılmazam mən.
Eşqin qılmaz idi kimsə yadın,
Ha səndən üşitdim indi adın.

Cavablarda qeyd edilir ki, öz məhəbbətini etiraf etməkdən çəkinən Leylinin sözləri ananı sakitləşdirir. O inanır ki, qızı cəmiyyətin qanunlarını pozmamışdır, eşqin nə olduğundan xəbərsizdir. Ağillı Leyli öz zamanəsinin övladı olan anasının əzab

çəkməsinə qıymır, Məcnuna olan məhəbbətini gizlətməklə ailəsinə söz-söhbətdən qoruyur. Şair onu “bir türfə sənəm ki, əqli kamil” adlandırır.

“Məcnunun Leyliyə rast gəlməsi” başlıqlı hissədən aşağıdakı beytlərin məzmunu haqqında fikirlər öyrənilir, müzakirə edilir:

Leyli demə - cənnət içrə bir hur,
Məcnun demə- zülmət içrə bir nur.

Səhrada qarşılaşan sevgililərin davranışı, ovqatı, yoldaşlarının onlara münasibəti müvafiq parçanın məzmunu əsasında aydınlaşdırılır. Məsələn:

Gül suyu səpib rəvan üzünə,
Leylini gətirdilər özünə.
Hər yan dedilər ona ki: “-Ey mah!
Hagəh olur atan-anan agah
Kim , qeyrilə aşına olubsan,
Bir dilbərə mübtəla olubsan!
Yaxşı nəzər eyləsən, yamandır,
Həm bizə və həm sənə ziyandır!”

Seçilmiş parçalar poemanın ideya-məzmunu ilə bağlı bir çox mühüm mətləblərin başa düşülməsinə imkan yaradır. İstər oxu prosesində, istərsə də sonra reallaşdırılan işlərdə (kiçik qruplarda suallara cavab hazırlanarkən, təqdimatlarda, müzakirədə və s.) həmin mətləblər diqqət mərkəzində saxlanılır. Məsələn, “*Leylinin anasına cavabı*”, “*Məcnunun atasının Leyli üçün elçiliyə getməsi və rədd cavabı alması*”, “*Nöfəlin ikinci dəfə vuruşub qalib gəlməsi və əhdinə yalan olması*”, “*Atasının Məcnunu səhrada tapması və nəsihətlə yola gətirməkdə aciz qalması*” parçaları nəinki obrazların xarakteri, həyata baxışı barədə aydın təsəvvür qazanmağa imkan verir, həm də o dövrdə cəmiyyətdə mövcud olan ictimai görüşə, mənəvi-əxlaqi dəyərlərə, əxlaq normalarına münasibəti barədə tutarlı nəticə çıxarmağa səbəb olur.

Qeyd edildiyi kimi, dərslərdəki suallar (*Leyli günahsız olduğuna anasını necə inandırır? Gəzintidə təsadüfən qarşılaşan Leyli və Məcnun üçün bu görüş necə nəticələnir? və s.*) üzrə iş bir neçə cəhətdən faydalıdır. Kiçik qruplarda birləşən şagirdlər onlara cavab hazırlayarkən izahlı oxuda qazandıqları məlumatla kifayətlənmir, əsərin özünə dönə-dönə müraciət etməli olurlar.

Şagirdlər təqdimatlarda, həmçinin tanış olmayan sözlər, onların mənşəyi, məcazların növü (epitet, bənzətmə, metafor, bədii təzad, mübaligə və s.), əsərdə istifadə edilmiş qəzəllər barədəki son qənaətlərini də qeyd edirlər.

Məlumat mübadiləsi və **müzakirə** mərhələsinin səmərəli təşkili oxunmuş parçalarda qaranlıq mətləblərin qalmasına imkan vermir. Bu mərhələnin uğurlu olması əsaslandırılmış **nəticənin** çıxarılmasına, **ümumiləşdirmənin** aparılmasına da şərait yaradır. Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, böyük humanist sənətkar olan Füzuli zəmanəsinin ən ağırlı problemlərindən yan keçməmiş, mənəvi azadlığın vacibliyini, gəncliyin arzu və istəklərini, sevmək, sevilmək kimi təbii hislərini, xoşbəxtlik arzularını Leyli və Məcnunun taleyi timsalında əks etdirmişdir. Leyli və Məcnunun faciəli taleyinin təsviri ilə şair cəmiyyətdəki ədalətsizliyə, insan hüquqsuzluğuna etirazını bildirmişdir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır (bax: səhifə 103).

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Leyli və Məcnun (ixtisarla) – 4 saat

Üçüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıcının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	Davranış və əməllərindən, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərindən, yazıcının mövqeyindən, digər surətlərin mühakimələrindən çıxış etməklə poemadakı qəhrəmanları təhlil edir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	Poemanın mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Dərsin tipi: induktiv, bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: fərdi iş, cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş, bütün siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: müsahibə, müzakirə, diskussiya, problemin həlli, təqdimat.

İnteqrasiya: Az.d. 1.2.4., X.d. 3.1.4.

Təchizat: dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, “Leyli və Məcnun” operasından fraqmentin video yazısı, poemanın müxtəlif nəşrləri, əsərlə bağlı təhlil materialları.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi onun mənimlənməsinin dərinləşdirilməsi ilə paralel həyata keçirilir. Bu mərhələ müəllimdən ciddi hazırlıq, gərgin iş tələb edir. Evdə oxunmuş parçalarda qabarıq ifadə olunmuş fikirləri ümumi şəkildə öyrənən şagirdlərlə dərstdə az vaxt içərisində səmərəli iş aparılmalı, məzmunun qavranılması dərinləşdirilməlidir. Bu mərhələdə, həmçinin azı beş sözün mənsəyi barədə fikir mübadiləsi aparılmalı, müəyyənləşdirilmiş məcazlara münasibət bildirilməlidir.

Təcrübə göstərir ki, bu mərhələdə müsahibədən istifadə vaxta qənaət baxımından daha məqsədəuyğundur.

Poemanın nəsr variantından istifadə edilməklə aparılan işin səmərəliliyinə müəllimin məzmunla bağlı əvvəlcədən hazırladığı suallar da əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir.

Müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət olunur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. Başqa sözlə, bu mərhələni rəmzi materiallardan (poemadan, <https://www.youtube.com/watch?v=qWgpBPnFhPw> ünvanından yaxud opera-dan parça, rəssamlıq əsəri, hikmətli söz, məsəl və s.), suallardan istifadə etməklə təşkil etmək mümkündür. Variantlardan biri aşağıdakı məzmununda ola bilər. Baş qəhrəmanların faciəsinin əsl səbəbini şairin “Sözün (əhvalatın) tamamlanması”

parçasında necə izah etdiyi müsahibədən istifadə ilə bir daha xatırladılır. Müsahibə tədqiqat sualının formalaşdırılması ilə yekunlaşdırılır.

Tədqiqat sualı: “Poemada yalnız nakam məhəbbət deyil, ciddi ictimai problemlər də əksini tapmışdır” fikrini doğru saymaq olarmı?

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Araşdırmaya dərslikdəki sualların (*Poema hansı mövzuda yazılmışdır? Bu mövzu şairin yaradıcılıq meylinə, həyata baxışına nə dərəcədə uyğundur?*) araşdırılmasına istiqamət verən mətnin oxusu ilə (bunu fərdi, yaxud cütlük şəklində iş formasını tətbiq etməklə həyata keçirmək daha faydalıdır) başlanılır. İlk iki sualla (onlar dərslikdə birləşdirilmişdir) bağlı mətnə maraqlı, lakin tamamlanması və zənginləşdirilməsi vacib olan məlumat verilmişdir. Mətnə birbaşa tədqiqat sualı ilə bağlı əks olunmuş fikirlərin mənbələrdən istifadə ilə zənginləşdirilməsinə ehtiyac duyulduğunu şagirdlərin özləri anlamış olurlar. Füzulinin dövründə cəmiyyətdə hökm sürən ictimai münasibətlər, mövcud mənəvi dəyərlərə, əxlaqi-etiq normalara baxış poemada bədii həlli verilən problemlər kimi mənbələrdə əhatəli təhlil edilmişdir. Dərslikdəki mətn bütün bunların mənbələr əsasında araşdırılmasına istiqamət verir.

Dərslikdəki mətn və poemanın məzmunu ilə bağlı qazanılmış bilik şagirdlərə növbəti sualın (*Məcnun və Leyli obrazlarının xarakteri, davranış və əməlləri üçün səciyyəvi olanlar hansılardır? Onları müasirlərindən – həmyaşıdlarından fərqləndirən nədir?*) cavabı ilə bağlı fikir söyləməyə imkan yaratsa da, mənbələrə müraciət olunmasına ehtiyac vardır. Bu qəhrəmanların xarakteri, davranış və əməlləri, müəllifin və digər obrazların onlara münasibəti və s. barədə qazanılmış bilik həm poemadan, həm də mənbələrdən əldə edilmiş məlumat əsasında dərinləşdirilməli və zənginləşdirilməlidir.

Əsərin mövzusu, şairin bu mövzuya münasibəti, baş qəhrəmanla dövrün mənəvi dəyərləri arasındakı bağlılıq diqqət mərkəzində saxlanılır.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər fikir mübadiləsi aparır, cavabları əsərdən seçdikləri nümunələrlə zənginləşdirirlər. İstər **məlumat mübadiləsində**, istərsə də **müzakirədə** cavablara nələrin əlavə edilməsinin vacib olması barədəki təsəvvürün zənginləşdirilməsinə diqqət yetirilir.

Müzakirə zamanı Məcnun surəti ilə bağlı aşağıdakılara diqqət yetirilir:

- Məcnunun ailəsi, aldığı tərbiyə, nəcib, ağıllı, dünyanın həqiqətlərini dərk edən bir insan olması;
- Leylini dərin məhəbbətlə sevməsi, öz məhəbbətinə ömrünün sonuna kimi sadıq qalması;
- Məcnunun həyata, insana, sevgiyə fərqli münasibəti, köhnə baxışlara və zehniyyətə etirazı;
- Məcnunun faciəsinin səbəbləri;
- şairin Məcnuna münasibəti;
- şagirdlərin bu obraza münasibəti.

Leyli obrazının təhlilində diqqət daha çox onun xarakterindəki, davranış və əməllərindəki başlıca cəhətlərin aydınlaşdırılmasına yönəldilir:

- Leyli obrazı timsalında şairin qadına humanist münasibəti;

- Leylinin ailədə aldığı tərbiyə, həmyaşıdlarından fərqi;
- anasının Leyliyə nəsihətində və Leylinin anasına cavabında qadına münasibətlə bağlı dövrün həqiqətlərinin ifadəsi;
- Leylinin öz məhəbbətinə sadıq qalması, sevgilisinə qovuşmaq üçün göstərdiyi fədakarlıq;
- Leylinin öz hüquqsuzluğunu dərk etməsi və buna etirazı;
- şairin Leyliyə münasibəti;
- şagirdlərin bu obraza münasibəti.

Bu məzmununda aparılan iş yekunlaşdırıldıqdan sonra (nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması isə təhlil üzrə iş tamamlandıqdan sonra – ikinci dərşdə həyata keçirilir) qiymətləndirmə mərhələsinə keçilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır (bax: səhifə 105).

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Leyli və Məcnun (ixtisarla) – 4 saat

Dördüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıçının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir.	• Davranış və əməllərindən çıxış etməklə obrazları təhlil edir.
1.2.3. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.	• Poemadakı məcazların obrazlılığın yaradılmasındakı rolunu aydınlaşdırır və münasibət bildirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün sosial-siyasi, mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.	• Poemanın mövzusunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini bağlı olduğu dövrün mənəvi dəyərləri kontekstindən çıxış etməklə təhlil edir və nəticə çıxarır.

Dərsin tipi: induktiv, bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: fərdi iş, cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş, bütün siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: müsahibə, müzakirə, diskussiya, problemin həlli, təqdimat.

İnteqrasiya: Az.d. 1.2.3., 2.1.1., X.d. 2.1.1., 2.1.3., 3.1.4.

Təchizat: dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, poemanın müxtəlif nəşrləri, poema ilə bağlı təhlil materialları.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi müsahibə və təqdimatların dinlənilməsi, müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Araşdırılan sualların hər biri ilə əlaqədar əldə edilmiş məlumatın nə dərəcədə faydalı olduğunun aydınlaşdırıl-

masına xüsusi diqqət yetirilir. Əsərin zəngin ideyasının necə qavranıldığı, müəllifin qaldırdığı problemlərin və onların bədii həlli ilə bağlı mənbələrdəki fikirlərin necə mənimsəniləndiyi bu mərhələdə xüsusi diqqət yetirilən məsələlərdən olur. Baş qəhrəmanların təhlili ilə bağlı yeni öyrənilənlərin aşkara çıxarılması və dəyərləndirilməsinə vaxt ayrılır.

Bu mərhələdə müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilir.

Yeni dərisdə araşdırma dərslindəki sualların (*Poemadakı digər obrazların səciyyəvi xüsusiyyətləri hansılardır? "Poemanın uzunömürlü olmasının bir mühüm səbəbi misilsiz bədii gözəlliyidir" fikrini necə əsaslandırardınız?*) araşdırılmasına istiqamət verən cavabların oxusu ilə (bunun üçün cütlük şəklində iş formasının tətbiqi məqsədəuyğundur) başlanılır. Poemadakı obrazların dərslərdə ətraflı təhlili verilməmişdir. Bu, mənbələrin müstəqil araşdırılması nəticəsində mümkün olur.

Dərslərdəki mətnə ata, ana obrazları, eləcə də İbn Səlam barədə deyilənlər təhlil baxımından şagirdlərə aydın istiqamət verir. Məzmunun öyrənilməsi prosesində əldə edilən məlumatlardan da bəhrələnen şagirdlər istər bu obrazlar, istərsə də digərləri – Nofəl, Zeyd barədə fikir söyləyə bilirlər. Bu məqamda onlara bir daha aydın olur ki, bədii mətndən səciyyəvi nümunələrin seçilməsi fikirlərinin təsdiqi, əsaslandırılması üçün çox əhəmiyyətli bir addımdır.

Növbəti sualların (*"Poemanın uzunömürlü olmasının bir mühüm səbəbi misilsiz bədii gözəlliyidir" fikrini necə əsaslandırardınız? Poemanın ideyaca zəngin olduğunu necə əsaslandırmaq olar?*) cavabı ilə bağlı dərslərdəki yığcam məlumat şagirdlərin məzmun üzrə qazandıqları biliklərin əsasında genişləndirilir. Oxunmuş parçalardan seçilmiş məcazlardan və digər bədii vasitələrin əsərə gətirdiyi gözəlliyi, poemanın ideyaca zənginliyini aydınlaşdırmağa çalışan şagirdlər dərslərdəki mətnə verilmiş nümunələrdən, izahdan çıxış edirlər.

Öyrəndiklərinə mənbələr əsasında əlavələr etməyin zəruriliyini anlayan şagirdlər müstəqil tədqiqat apararkən nələrə diqqət etməyin vacib olduğu barədə də təəssvvür qazanmış olurlar.

Müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşən şagirdlər qənaətlərini bölüşür, cavablarını dəqiqləşdirirlər. Ümumi fikri əks etdirən təqdimatlar qrupdaxili müzakirə əsasında tədricən ərsəyə gəlir.

Təqdimatlar əsasında həyata keçirilən **məlumat mübadiləsi** və **müzakirədə** fəal dinləmə təmin edilir, müzakirənin diskussiya səciyyəli olmasına səy göstərilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsinin səmərəli keçməsinə müəllimin istiqamətləndirici sualları əhəmiyyətli rol oynayır. Şagirdlərdə əsərin ideya-bədii dəyəri ilə bağlı belə bir qənaət yaranır ki, bir-birini böyük məhəbbətlə sevən iki gəncin nakam taleyi timsalında Füzuli cəmiyyətdəki ictimai, mənəvi problemlərə münasibətini bildirmiş, dünyəvi gözəllik və məhəbbətlə yanaşı, sufi baxışlarını, ilahi məhəbbət, Allaha qovuşmaqla bağlı fəlsəfi düşüncələrini də əks etdirmişdir.

Nəticələrin fərziyyələrlə müqayisəsinə vaxt ayrılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır (bax: səhifə 107)

Müəllim dərslərdəki "Evdə iş" başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mənbələr

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. Azərbaycan müəllimi qəzeti: № 41 (8558), 25 oktyabr, 2013.
2. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün ədəbiyyat fənni kurikulumu. V–XI siniflər. (Təlim Azərbaycan dilində olan məktəblər üçün). [www.kurikulum.az/ images/.../edebiyat.pdf](http://www.kurikulum.az/images/.../edebiyat.pdf)
3. Abbasov Ə. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi: müasir baxış və konseptual yanaşmalar.// Azərbaycan məktəbi, 2007. № 4, 2005.
4. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 6 cildə, I cild, Bakı: Elm, 2004.
5. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 6 cildə, II cild, Bakı: Elm, 2007.
6. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 6 cildə, III cild, Bakı: Elm, 2009.
7. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 6 cildə, IV cild, Bakı: Elm, 2011.
8. Araslı H. Böyük Azərbaycan şairi Füzuli, Bakı, 1958.
9. Babayev Y. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi.(XIII–XVIII əsrlər). Bakı: Elm, 2014.
10. Cəfər Ə. Ərüzün nəzəri əsasları və Azərbaycan əruzu. Bakı: Elm, 1977.
11. Dadaşzadə A. XVIII əsr Azərbaycan lirikası. Bakı: Elm, 1980.
12. Əliyev P.B. Ümumtəhsil məktəblərində poetikanın tədrisinin nəzəri və praktik problemləri. Bakı: Nurlan, 2000.
13. Ərəb-fars sözləri lüğəti. I–II cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2005.
14. Əliyev S. Füzuli. Bakı, 1996.
15. Əsgərli Z. Poetika. İzahlı sözlük. Bakı: Elm, 2014.
16. Əsgərli Z. N.Vəzirovun “Müsibəti-Fəxrəddin” faciəsi. Bakı: Maarif, 1985.
17. Əfəndiyev P. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı: Maarif, 1992.
18. Əfəndiyev O. Azərbaycan Səfəvilər dövləti. Bakı: Şərq-Qərb, 2007.
19. Qasımsadə F. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı: Maarif, 1974.
20. Qarayev Y. Faciə və qəhrəman. Bakı: EA-nın nəşriyyatı, 1965.
21. Quluzadə M. Böyük ideallar şairi. Bakı: Gənclik, 1973.
22. Mir Cəlal, P.Xəlilov. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları. Bakı: Maarif, 1988.
23. Məmmədov Ə. Şah İsmayıl Xətayi. Bakı: Uşaqgənclənəşr, 1961.
24. Hacıyev T. Yazıçı dili və ideya-bədii təhlil. Bakı: Maarif, 1979.
25. Həsənlı B.A. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı: Müəllim, 2016.
26. Həsənlı B., Abdullazadə. N. İfadəli oxu. Bakı: Müəllim, 2015.
27. Hüseynoğlu S. Ədəbiyyat dərslərində yeni texnologiyalar: fəal/interaktiv təlim. Bakı: ADPU, 2009.
28. Hüseynoğlu S. İfadəli oxunun əsasları. Bakı: ADPU-nun nəşri, 2009.
29. Hüseynoğlu S. Yeni təlim texnologiyaları və ədəbiyyat dərsləkləri. Azərb. dili və ədəb tədrisi. 2015, № 2, s.25–32.
30. Köçərli F. Azərbaycan ədəbiyyatı. I–II cild. Bakı: Elm, 1981.
31. Səfərli Ə.,Yusifli X. Qədim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı: Ozan, 1998.
32. Veysova Z.A. Fəal/interaktiv təlim. Bakı, 2007.
33. Yusifov F. A. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı: ADPU-nun nəşri. 2010.
34. “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncama uyğun olaraq nəşr edilərək bütün məktəb kitabxanalarına paylanılmış və elektron formada internetdə yerləşdirilmiş kitablar (dərsləkdəki mövzular üzrə).

Ədəbiyyat – 10
Ümumtəhsil məktəblərinin 10-cu sinfi üçün
Ədəbiyyat fənni üzrə dərsləyin
metodik vəsaiti

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər: **Soltan Hüseyn oğlu Əliyev**
Bilal Ağabala oğlu Həsənov
Aynur Cəfər qızı Mustafayeva

Nəşriyyat redaktoru **K.Abbasova**
Texniki redaktoru **Z.İsayev**
Dizayneri **P.Məmmədov**
Korrektoru **A.Məsimov**

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi:
2017-087

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi – 2017

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 11,6. Fiziki çap vərəqi 13. Səhifə sayı 208.
Kağız formatı 70x100 1/16. Tiraj 7200. Pulsuz. Bakı – 2017

“BAKİ” nəşriyyatı
Bakı, AZ 1001, H.Seyidbəyli küç. 30